

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİR ÖRGÜT OLARAK SİYASİ PARTİLER
(CHP ÖRNEK OLAYI)

ÖZLEM KASA

04716015

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. FULYA ATACAN

İSTANBUL

2014

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİR ÖRGÜT OLARAK SİYASİ PARTİLER
(CHP ÖRNEK OLAYI)

ÖZLEM KASA

04716015

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. FULYA ATACAN

İSTANBUL

2014

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BİR ÖRGÜT OLARAK SİYASİ PARTİLER
(CHP ÖRNEK OLAYI)**

ÖZLEM KASA

04716015

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:

Tezin Savunulduğu Tarih: ...22.09.2014

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Fülya Atacan
Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Nuray Bozboğa
Doç. Dr. İsmet Akca

F. A. Atacan
N. Bozboğa
İ. Akca

İSTANBUL

2014

ÖZ

BİR ÖRGÜT OLARAK SİYASİ PARTİLER (CHP ÖRNEK OLAYI)

Özlem Kasa

Ağustos, 2014

Büyük toplulukları harekete geçiren önemli örgütlerden biri olan siyasi partiler, aynı zamanda iktidarı ele geçiren ve yürüten aygıtlardan biri olmuştur. Kapitalizmin yükselmeye başladığı 18. yüzyılda hayatımıza giren partiler kaynağını sınıfsal ve toplumsal bölünmelerden almıştır. Bu nedenle toplumsal sistemi değiştirmenin de aygıtlarından biri olmuştur. Toplumsal mücadelelerin de etkisiyle her dönem işlevi ve yapısı değişen siyasi partiler, her bölgede o coğrafyanın siyasal düzeni, yönetim şekli ve anayasal düzenine göre değişiklikler göstermektedir.

Günümüzde kitlelerin siyasete katılımı, fikirlerini veya taleplerini iktidara taşımanın önemli araçlarından biri olarak algılanan siyasi partiler, coğrafyamıza Meşrutiyet Dönemi ile birlikte girmiş ancak asıl işlevini Cumhuriyet döneminde kazanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu partisi konumunda olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) o dönemden beri varlığını sürdürmektedir. Tek partili sistemde toplumu yönetmeye ve yönlendirmeye talip elit bir grup tarafından kurulan ve o dönemin koşullarında kadro partisi niteliği taşıyan CHP, dünyadaki ve Türkiye'deki toplumsal talepler doğrultusunda değişmek zorunda kalmış ve günümüzde kitle partisi niteliği kazanmıştır. Türk siyasal hayatının önemli aktörlerinden biri olan CHP ile ilgili bugüne kadar pek çok araştırma yapılmıştır. Ancak partiyi oluşturan örgüte ve örgütsel mekanizmaya yeterince bakılmamıştır.

Uzun yıllardır muhalefette olan ve Türkiye'nin en çok tartışılan partileri arasında yer alan CHP'de örgüt kültürü ve iklimi çok az değişmiştir. Hala geçmişin alışkanlıkları ve refleksleriyle hareket etme eğilimi devam etmektedir. Yaşanan değişimler ise genellikle lidere bağlı olarak gerçekleşmiş ama kısmen de olsa tabandan gelen baskı üzerine yaşanmıştır. Parti içinde lider değişimi birçok kişiye fırsat yaratırken, eski lidere yakın kişilere de partinin makam ve mevki kapısını kapatmaktadır. Bu değişimden yerel teşkilatlar da üzerlerine düşen payı almaktadır. CHP'nin en önemli yerel teşkilatlarından biri olan Beşiktaş ilçe örgütü de bu değişimden etkilenmiştir.

Gerek üye yoğunluğu gerek yüksek oy potansiyeli ve belediye faktörü gerek siyasetle yakından ilgilenen entelektüel kesimin fazla olması nedeniyle CHP Genel Merkezi için Beşiktaş ilçe örgütü önemli teşkilatların başında gelmektedir. Bu nedenle örgüt yapısına bakmak ve genel merkez ile yerel teşkilat arasındaki ilişkiyi ele almak için Beşiktaş ilçesini seçtim. Kurumsallaşmanın zayıf olduğu Beşiktaş ilçesinde yerel

siyaset üretme mekanizmaları ve isteği de son derece zayıftır. Partilileri motive eden yegane unsur ise geniş olanaklara sahip belediyedir. Ancak ciddi bir sosyalizasyon mekanizması olmayan ve herkesi kapsayan bir partili kimliği yaratamayan partide, kariyer olanakları son derece sınırlı ve uzun bir mücadeleyi gerektirmektedir. Belediyenin açığa çıkardığı olanaklardan ve ranttan pay almak isteyen partililer, belli makam ve mevkileri elde etmek için çaba göstermekte, fakat genel merkez engeline takılmaktadırlar. Çünkü genel merkez, önemli mevkilere doğrudan atama yapmakta ve böylece parti içi seçim mekanizmasını devre dışı bırakmaktadır. Örgüt içinde belli bir kademeye gelmek için genel merkeze ve lidere yakın olmak çok önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Kariyer hedefi olan kişiler, bunu aşmanın mekanizmalarını geliştirmişlerdir. İlk olarak parti içinde geniş bir iletişim ağı geliştirmek için kolları sıvayan bu kişiler, parti üyeleriyle ilişkilerini iyi tutmak için uzun dönemli halkla ilişkiler çalışması yürütmektedirler. Örgüt içinde tek başına hareket etmenin bir getiri sağlamayacağını bilen kariyeristler, parti içinde belli bir grupla hareket etmektedirler. Ancak gruplaşmada en önemli referans genel merkez ve liderdir. Dolayısıyla yerel siyasette oluşan gruplaşmalar, Beşiktaş'ta olduğu gibi ideolojik temelli olmaktan çok kişi veya belli çıkarlar üzerinden şekillenmektedir. Öte yandan CHP'ye yeni gelen üyelerin büyük çoğunluğunun CHP'lilerin çocuklarından oluşması deyim yerindeyse CHP'nin bir "aile partisi" olarak kalmasını ve yanlış alınan örgüt kültürünün partiye tekrar tekrar taşınmasına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Örgüt, Siyasi Partiler, CHP, CHP Beşiktaş

ABSTRACT

THE POLITICAL PARTIES AS AN ORGANIZATION (CHP AS A SAMPLE)

Özlem Kasa
Ağustos, 2014

The political parties which are the one of the key organizations of activating the big community mobilizing, have been one of the devices that seized power and executed at the same time. The parties that came into our lives in the 18th century when the capitalism began to rise, has taken its source from class and social divisions. Therefore, they became one of the devices of changing the social system. As a result of social struggles, the political parties which is changing structure of function each semester, varies in every region according to the that region's polity and constitutional order.

Today, the political parties which perceived as one of the important means of transportation of the participation, ideas and demands of the masses in politics, entered to our geography with Constitutional Period, but it won the actual function in the Republican Period. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) that is in position of the founder party of the republic has existed since that time. CHP that is the pretender of managing and directing the society in the single-party system, founded by a group of elite and served as staff party in the circumstances of that period, had been obliged to change and today has become a mass party according to social demands from Turkey and the world. Many studies have been done so far about CHP that is one of the most important actors in Turkish political life. But the organization that is creating party and organizational mechanisms have not been examined sufficiently.

The organizational culture and climate has changed very little in CHP that in the opposition party and among the most discussed party in Turkey. Tend to move still continues with past habits and reflexes. The changes usually have occurred depending on the leader, but they have been affected partly by the pressure of the party's fundament. While changing of leadership in the party is creating opportunities to many people, is closing the door of the party positions to the people who are close to the former leader of the party. Beşiktaş District Organization which is the most important local organizations of CHP and the local organizations are also affected by these changes.

Beşiktaş District Organization is the head of the important organizations for CHP Head Office, because that area has high density and potential members, it has a good municipality effect and lots of intellectuals people in that area. Therefore, to look at the organizational structure and to research the relationship between head office and local organizations, I chose the Besiktas district. The local policy-making and desire is extremely weak also in Beşiktaş District which has weak institutionalization. The sole factor motivating to party members is the municipality that has extensive opportunities. However, in the party which has not a serious mechanisms of socialization and can not create a party identity of all-inclusive, career opportunities are extremely limited and requires a long struggle. The party members who wants to get a share of the rent and the possibilities that are exposed by the municipality, efforts to get certain positions, but they stick the obstacle of the head office. Because the head office is making direct appointments to important positions, and thus it is disabling the mechanism of intra-party elections. As a result, being close to the head office and the leader is very important criterion for coming to a certain level within the organization. People with career goals, have developed mechanisms to overcome it. Firstly, these people carry out public relations work in a long-term for keeping their relationships as a good way with the party members, because they want to improve a large communication network within the party. Careerists who know to act alone in the party doesn't provide a return, act in a certain group within the party. However, the most important groupings of reference is the head office and the leader. Therefore, the groupings occur in local politics actualize by particular or person interests as in Beşiktaş rather than being ideologically-based. On the other hand, the majority of the new members of CHP consists CHP's children and it means the party remains as a "family party" and it causes the organizational culture which received as incorrectly still reflects the party.

Keywords : Organization, Political Parties, CHP, CHP Beşiktaş

ÖNSÖZ

Örgütler, yüzyıllar boyu toplumların gelişmesinde ve dönüşmesinde önemli misyon üstlenmiştir. Günümüzde hayatın her alanında yer alan örgütler, toplumsal hayatı düzenleme işlevini de görmektedir. Toplumsal ve sınıfsal hareketlerin öncülüğünü de üstlenen örgütlerin yapısı her dönem değişmiştir. En büyük örgütlerden biri olan siyasi partiler, devleti yönettiği gibi toplumsal muhalefeti de temsil eden örgütler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla siyasi partilerin örgütlenme yapısı, işleyiş mekanizmaları, toplumların günümüzde geldiği noktayı göstermesi açısından önemlidir. Sonuç olarak demokrasinin kültürünün gelişmesi parti içi demokrasinin de gelişmesine olanak tanımaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin en eski partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin örgüt yapısını anlamak aslında Türkiye'deki demokrasinin nereden nereye geldiğini göstermesi açısından örnek teşkil etmektedir. Türkiye'nin yakın tarihine tanıklık eden CHP, partili olan veya olmayan birçok kişinin ilgisini çekmektedir. Fizyolojik açıdan bakıldığında vücutta işlevini kaybeden organlar zamanla sönmektedir. Sosyolojik ve siyasi açıdan da durum böyledir. İşlevini kaybeden, misyonunu tamamlayan örgütler, tarihin raflarında yerini almaktadır. Nitekim Cumhuriyet kurulduğundan beri birçok parti kapanmıştır. Ancak 91 yıllık bir geçmişe sahip olan CHP, kurumsal yapısı güçlü olmamasına rağmen, 1980 Askeri Darbe dönemi hariç her dönem varlığını sürdürmüştür. Bu durum CHP'nin misyonunu henüz tamamlamadığını, günümüz siyasal hayatında işlevini hala devam ettirdiğini göstermektedir. Ya da devam ettirmesi için zorlanmaktadır. Bu anlamda CHP ve CHP'nin örgüt yapısı her zaman ilgimi çekmiştir. Tez çalışmamda CHP'nin örgüt yapısını inceleyerek, parti içi demokrasiyi, demokrasi kültürünün gelişimiyle ilişkilendirmeye çalıştım. Tabi bu konuyu seçmemde danışman hocam Prof. Dr. Fulya Atacan'ın etkisi büyük oldu. Tez boyunca bana yol gösteren hocama teşekkür ederim. Ayrıca bu tezin ortaya çıkmasında TÜBİTAK için hazırladığımız "Türkiye'de Parti Örgütleri ve Gençlik Kolları" projesinin de katkısı olmuştur.

Aslında tez çalışmama başlarken bu kadar zorlu ve uzun bir sürecin beni beklediğini tahmin etmemiştim. Bu süre boyunca bana yol gösteren, moral veren yüksek lisans hocalarıma ve arkadaşlarıma, özellikle İngilizce çeviriler konusunda desteğini esirgemeyen Ece Yarkataş'a çok teşekkür ederim. Yine tez çalışması boyunca bana sabır gösteren, destek olan aileme ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Özlem Kasa
Ağustos, 2014

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
2. ÖRGÜT	9
2.1.Örgüt Kültürü	11
2.2.Örgüt İklimi	15
2.3.Örgütsel Sosyalizasyon	16
2.4.Örgüt Yaklaşımları	19
2.4.1.Klasik Örgüt Yaklaşımları	23
2.4.2. İnsan İlişkileri Yaklaşımı	27
2.4.3. Karar-Alma ve Sınırlı Rasyonellik Yaklaşımları	29
2.4.4. Kaynak Bağımlılığı Kuramı ve Kurumsal Yaklaşımlar	31
3. SİYASİ PARTİ YAKLAŞIMLARI	40
3.1. Klasik Yaklaşımlar	42
3.2.Modern Siyasal Yaklaşımlar	50
3.2.1.Kadro (Elit) Partisi	52
3.2.2. Kitle Partisi	53
3.2.3. Hepsini-Yakala Partileri	55
3.2.4. Kartel Parti	57
3.3. Siyasi Partilerle İlgili Güncel Tartışmalar	58
3.4. Siyasi Partilerin Yapısı	63
3.5. Siyasi Parti Organları	66
3.5.1. Lider	67
3.5.2. Taban	69

3.5.3. Parti Elitleri.....	71
3.6. Siyasi Partiler ve Örgüt	72
4. CHP’NİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DEĞİŞEN YAPISI.....	76
4.1. Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan Cumhuriyet Halk Partisi’ne.....	77
4.1.1. Tek Partili Dönem (1925-1946).....	81
4.1.1.1. CHP, Devletle İç İçe Geçerek Silikleşiyor.....	84
4.1.1.2. Atatürk’ten Sonra İnönü’lü Yıllar	86
4.2. Çok Partili Dönem (1946-1980).....	87
4.2.1. İktidarın DP’ye Devri - 1950’li Yıllar	91
4.2.2. Darbe ile Gelen İktidar-1960’lar.....	93
4.2.3. İnönü’süz CHP.....	95
4.2.4. CHP’de Demokratik Sol Dönemi	97
4.2.5. Parti Yapısındaki Değişimler.....	97
4.3. 1980 Sonrası Sosyal Demokrasi ve CHP	99
4.3.1. HP, SODEP ve SHP deneyimi.....	101
4.3.2. Ecevit’in Dönüşü-DSP.....	102
4.3.3. CHP Yeniden Aktif Siyasette-90’lı Yıllar	105
4.3.4. Deniz Baykal’lı CHP	105
4.3.5. CHP’de Kemal Kılıçdaroğlu Dönemi.....	109
4.3.5.1. Tüzük Değişiklikleri.....	112
4.3.5.2. Söylemde Değişme.....	113
4.4. CHP’de taşra örgütlenmesi ve yerel örgütlere bakışı	113
5. CHP BEŞİKTAŞ İLÇE ÖRGÜTÜ	117
5.1. Beşiktaş ve CHP Beşiktaş’ın Tarihi ve Yapısı	117
5.1.1. Beşiktaş Semti ve Tarihi	117
5.1.2. Günümüzde Beşiktaş’ın Demografik ve Ekonomik Yapısı.....	119
5.1.3. CHP Beşiktaş İlçe Teşkilatı Tarihi	121
5.1.5. 1980 Sonrası Beşiktaş CHP	125
5.2. CHP Beşiktaş İlçe Teşkilatı.....	128
5.2.1. Araştırma Yöntemi	130
5.2.2. CHP Beşiktaş İlçe Örgütü: Mekan.....	133

5.2.3. CHP Beşiktaş Örgüt Yapısı	133
5.2.3.1. Yasal Çerçeve: Tüzük ve Program.....	134
5.2.3.2. Parti İçi İşleyiş.....	137
5.2.3.2.1. Tüzük Değişikliğinin Beşiktaş Örgütüne Yansımaları	139
5.2.3.2.2. İlçe Başkanı	144
5.2.3.2.3. Genel Başkan Değişikliğinin Yerel Siyasete Yansımaları	151
5.2.4. Kadın Kolları	153
CHP Beşiktaş	154
5.2.5. Gençlik Kolları	155
5.2.6. Komisyonlar.....	156
5.2.7. Parti Üyeliği.....	156
5.3. Beşiktaş'ta Belediye Başkanlığı, Meclis Üyeliği ve CHP İlçe Örgütü	163
5.3.1. Belediye ve Meclis Üyeliği.....	165
5.3.2. Belediye Başkanı	167
5.4. Hemşericilik ve Alevilik.....	171
6. SONUÇ.....	176
KAYNAKÇA	184
EKLER.....	191
Ek 1: CHP Örgüt Şeması	191
ÖZGEÇMİŞ.....	193

TABLolar LİSTESİ

AKP	: Adalet Partisi	
ANAP	: Anavatan Partisi	
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi	
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi	Sayfa No.
DHP	: Demokratik Halk Partisi	
Tablo-1:	Beşiktaş İlçesi Seçim Sonuçları.....	120
DDP	: Demokratik Sol Parti	
DYP	: Doğru Yol Partisi	
GP	: Güven Partisi GP	
HDP	: Halkın Emek Partisi	
HP	: Halkçı Parti	
MDP	: Milli Yurtsever Demokrasi Partisi	
MSK	: Millî Güvenlik Kurulu	
MMK	: Millî Güvenlik Kurulu	
MYK	: Millî Güvenlik Kurulu	
RM	: Parti Meclisi	
RP	: Refah Partisi	
SDHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti	
SDP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti	
TANIM	: Türk ve Dünya Milletleri Birliği	
TÜİK	: Türkiye İstatistik Enstitüsü	
YTP	: Yeni Türkiye Partisi	
YTK	: Yüksek Seçim Kurulu	

KISALTMALAR

AP	: Adalet Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
GP	: Güven Partisi GP
HEP	: Halkın Emek Partisi
HP	: Halkçı Parti
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MKM	: Mustafa Kemal Merkezi
MYK	: Merkez Yönetim Kurulu
PM	: Parti Meclisi
RP	: Refah Partisi
SODEP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Enstitüsü
YTP	: Yeni Türkiye Partisi
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

1. GİRİŞ

Örgütler insanlık tarihi boyunca bir arada yaşamanın ve biraraya gelen insanların hedeflerini gerçekleştirmesinin en önemli aygıtlarından biri olmuştur. Dolayısıyla örgütlerin ve örgütlülüğün önemi her geçen yüzyıl artarak günümüze kadar gelmiştir. Örgütler, sosyal bir varlık olan insanların hayatlarını belli bir düzene sokma, yönlendirme ve belli kurallarla disipline etme özelliği taşır. İnsan topluluklarının davranışlarını kontrol altına alma işlevi örgütleri daha da vazgeçilmez kılar. Nitekim bugün hemen hepimiz bir ya da birden fazla örgütün içinde yer alıyoruz. Örgütler; devlet, okullar, cemaatler, dini topluluklar, işyerleri, sivil toplum örgütleri, dernekler, siyasal partiler, özel hobi kulüpleri gibi siyasal, ekonomik ve sosyal hayatın her alanında bulunur. Belli bir form, norm ve kurallar bütünü ile kurulan örgütlerin yapısı, her kuruma göre değişir. Genellikle hiyerarşik olarak işleyen örgütlerin büyüklüğü, kuruluş amaçları, hedefleri ve üyelerine sağladığı menfaatler, örgütlerin yapısını ciddi anlamda etkiler. Günümüzde örgütler güç ve iktidar mücadeleleri nedeniyle daha da karmaşılaşmıştır. Bunda güç ve iktidardan pay almak isteyen aktörlerin artması kadar örgütlerdeki kariyer olanakları, rekabet de etkili olmuştur. Bugün örgütleri belirleyen tek bir aktörden söz etmek mümkün değildir. Liderin yanı sıra merkezde yer alan aktörler, yerel veya bölgesel aktörler örgütleri ayakta tutan farklı dinamikleri oluşturmaktadır. Ayrıca içeriden olduğu kadar örgüt dışından da etkiler söz konusudur. Dolayısıyla örgütlerin sürdürülebilirliği ve kurumsallaşması değişen bu dinamiklere ayak uydurabilmelerinden geçmektedir. Öte yandan belirlenen kurallar çerçevesinde yürüyen örgütlerin işleyiş mekanizması, bu kuralların dışına çıkarak veya gayri resmi ilişki ağları geliştirerek de farklılaşmakta ve karmaşılaşmaktadır. Bu nedenle örgütü anlamak sanıldığı kadar da kolay olmamaktadır.

Tezimin ilk bölümünde; dünya ve Türkiye'deki örgüt literatürü tarayarak bilimsel literatürde örgüt çalışmalarının tarihsel gelişimini, örgüt tanımları ve sınıflandırmalarını inceledim. Örgüt yaklaşımlarında hem örgüt araştırmalarının günümüze kadar geldiği noktayı hem de tezin konusuyla bağlantılı olarak güç,

hierarchy, decision making concepts, etc. I have taken. Different organizational approaches in the institutionalization theory have been concentrated. Institutionalization is a social order and continuity of the organizations, organizational structure within certain norms, rules and legal status with the establishment of the law.

Tezin ilk bölümünde aynı zamanda büyük örgütler arasında yer alan siyasi partilerin gelişimi ve partilere ilişkin güncel tartışmaları da ele aldım. Nitekim siyasi partiler tezin ana eksenini oluşturmaktadır. Kapitalizmin gelişmesi ve ulus devletlerin kurulmasıyla birlikte sınıf mücadelelerinin yükselmeye başladığı 18. yüzyılda hayatımıza giren siyasi partiler, devlet mekanizmasını elde etmenin ve devleti yönetmenin/yürütmenin en önemli araçlarından biri olmuştur. Bilindiği gibi örgüt olarak kabul edilen siyasi partilerin yapısını ve örgütlenme biçimlerini etkileyen en önemli öğelerin başında tarihsel köken, siyasi kültür ve siyasi kültürün alt unsuru olan anayasal ve yasal düzenlemeler gelmektedir. Dolayısıyla siyasi partilerin yapısını incelerken, partilerin içinde bulunduğu siyasi sisteme bakmak gerekir. Partilerin yapısını etkileyen en önemli değişkenlerin başında bir ülkenin yönetim sistemi ve anayasal yapısı gelir. Parti sistemleri bu anayasal sistem tarafından belirlenir. Parti sistemlerini oluşturan şey ise o ülkenin sınıfsal yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumla sürekli etkileşim halinde olan siyasi partileri doğuran toplumsal gruplar ve sınıflar, partinin toplumsal tabanını oluşturduğu gibi onu besler de... Özetle bir ülkenin yönetim geleneği, partilerin büyüklüğü, partilerin parasal ve taban desteklerinin niteliği, ideolojinin önemi, parti liderliği, partilerle ilgili yasalar ve partilerin kendi tüzükleri, bu ilişkinin ve yapının niteliğini gösterir. İçeriklerine, büyüklüklerine, hedeflerine, örgütlenme şekillerine göre sınıflandırılan siyasi partiler, geçmişten bugüne birçok aşamadan geçmiştir. Kadro partisi, kitle partisi¹, hepsini yakala partileri², Panebianco'nun "profesyonel-seçim partisi"³ veya

¹ Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Çev. Ergun Özbudun, Ankara: Bilgi Yayınları, 1993.

² Steven B. Wolinetz, "Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies". **Political Parties: Old Concepts and New Challenges**, Ed: Richard Gunther, Jose Ramon Montero and Juan J. Linz. New York: Oxford University Press, 2002.)

³ Angelo Panebianco, **Political Parties: Organization and Power**, İng. Çev: Marc Silver, (ABD: Cambridge University Press, 1988), 6-9.

Katz ve Mair'in "kartel partisi"⁴ siyasi partilerin zaman içerisinde dönüşümünü de ifade etmektedir. 1900'lü yıllarda kitlelerin daha fazla demokrasi, temel hak ve özgürlüklerin güvenceye alınması, sosyal adaletsizliğin önüne geçilmesi gibi taleplerle değişen siyasi partiler kadro partilerinden kitle partilerine dönüşmüştür. Kitlelerin bilinçlenmesi ve siyasete katılmasıyla değiştiren bu yapı, yine kitlelerin ilgisizliği ve siyasi partilere güvensizliği ile farklı bir biçim almıştır. İdeolojik hedefleri zayıflayan günümüz kitle partilerinde, uzman siyasetçilerden oluşan ve sadece oy almak ve parlamentoya girmek için çaba harcayan siyasi parti örnekleri mevcuttur.

İdeolojisine göre toplumsal sistemi değiştirmenin de aygıtlarından biri olan siyasi partiler, coğrafyamıza Meşruiyet Dönemi ile birlikte girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Cumhuriyet döneminde toplum içinde meşruluğu artan siyasi partiler, iktidarı elde etmenin yegane aracı durumuna gelmiştir. Günümüzde bireyler ve toplumlar için geleceklerini belirleme, politik fikirlerini söyleme ve aktif olarak fikirlerini iktidara taşımanın en önemli araçlarından biri olan siyasi partilerin, bugüne kadar genellikle ideolojileri, politik yönelimleri veya söylemleri analiz edilmiştir. Veya siyasi partilerin tarihi ele alınmıştır. Ancak Türkiye'de siyasi partilerin yapısına ve işleyiş mekanizmalarına ilişkin çok fazla araştırma yapılamamıştır. Bunda kuşkusuz siyasi partilerin iç işleyişlerini dışarıya yansıtmak istememelerinin de payı vardır. Siyasi partilerin, ideolojilerinde, politikalarında ve söylemlerindeki tutarlılığı veya değişiklikleri anlamının önemli ayaklarından biri de partinin içine bakmaktan geçmektedir. Çünkü parti içi işleyişte; güç mücadeleleri, karar alma mekanizmaları, hiyerarşi ve kariyer olanakları parti içi demokrasiyi gösteren önemli etkenler arasındadır. Dolayısıyla siyasi partilerin yapısını incelemek parti içi demokrasiye ışık tutacağı gibi siyasi parti kuramları için de günümüzde partilerin geldiği noktayı analiz etmemizi olanaklı kılacaktır.

Bu kapsamda incelenecek parti olarak Cumhuriyet tarihinin en eski partisi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) seçilmiştir. CHP'nin Türkiye tarihinin en önemli

⁴ Peter Mair, "Party Organizations: From Civil Society to the State", **How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies**, Ed: Richard S. Katz and Peter Mair, (Londra: Sage Pub.), 1-23.

siyasal aktörü olması ve kurumsal yapısı zayıf olmasına rağmen günümüze kadar varlığını sürdürmesi siyasi parti çalışmaları açısından CHP'yi öne çıkarmıştır. Dolayısıyla tezin ikinci bölümünde CHP'nin tarihini yapısal boyutuyla ele almaya çalıştım. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu partisi olan CHP, Cumhuriyet tarihi boyunca pek çok tartışmalara konu olmuştur. 1950'ye kadar tek parti olarak hayatını devam ettiren CHP gerek kurucu parti olması gerekse tek partili bir sistemde siyasi hayatına başlaması nedeniyle uzun dönem kendi içinde bir koalisyon partisi olarak işlev görmüştür. Bu anlamda parti tarihi boyunca hizipler ve iç tartışmalar hiç eksik olmamıştır. Asker, bürokrat, toprak ağaları ve esnaftan oluşan eşraf tarafından kurulan CHP, merkez-çevre ilişkisi açısından bakıldığında her dönem merkez partisi olmuştur. CHP, uzunca bir dönem iktidara gelemese de TBMM'de muhalefet partisi konumunu hep korumuştur. Parti askeri darbeler dışında sadece 18 Nisan 1999 seçimlerinde yüzde 8,7 oy alarak Meclis dışında kalmıştır.

Türkiye siyasi hayatına damgasını vuran CHP, bugüne kadar birçok açıdan incelenmiştir. Özellikle partinin ideolojisi, politik yönelimleri ve liderleri her dönem araştırma konusu olmuştur. Ancak bugüne kadar parti içine yeterince bakılmamıştır. Dolayısıyla CHP'yi daha iyi anlamak için parti içine bakmak ve örgüt yapısını incelemek önem kazanmıştır. Bu nedenle tez kapsamında CHP'nin örgüt yapısı inceleme konusu olarak seçilmiştir. CHP'yi parti olarak öne çıkaran bir başka unsur da parti içinde yaşanan gelişmelerin, tartışmaların parti dışına yansımalarıdır. Son dönem politikalarında kendini herkese açık sosyal demokrat bir parti olarak tanımlayan CHP'de konuşma özgürlüğü adına parti içinde yapılan tüm tartışmalar kamuoyuna bir şekilde yansımaktadır. Parti disiplinsizliği olarak da tanımlanacak bu durum, parti yapısının incelenmesinde ciddi veriler sağlamıştır. Örgüt üzerine yoğunlaştığım bu çalışmayla siyasi parti literatürüne katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Türkiye'deki diğer siyasi partiler gibi Siyasi Partiler Kanunu'na uygun olarak örgütlenen CHP'nin yapısı ve işleyişi kanun, tüzük ve programıyla belirlenmiştir. Dolayısıyla dışarıdan bakıldığında partinin işleyişi, standart bir çizgi izlemektedir. Ancak kanunla belirlenen örgütlenmenin dışında, parti içindeki örgütlenmenin farklılıkları ya da özgüllükleri de önem taşımaktadır. Kuşkusuz CHP'nin de kendine özgü yanları bulunmaktadır. Geçmişten gelen alışkanlıklar, partililerin çalışma tarzı, örgüt kültürü ve iklimi, parti liderinin ve politikalarının değişmesi, tüzük ve program

değişiklikleri parti yapısını etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla tüm bu unsurları görebilmek için partinin içine bakmak elzem hale gelmiştir. Bunun için de alan çalışması yapılmış ve CHP'nin bir ilçe teşkilatı üzerinde yoğunlaşmıştır. Tezin üçüncü bölümünde CHP Beşiktaş ilçesi örnek olay olarak alınmış; partinin yapısı, nasıl çalışıyor, örgüt içi hiyerarşi nasıl gelişiyor, genel merkez ile yerel örgüt ilişkisi nasıl işliyor, örgüt içi ilişki ağları nasıl kuruluyor, örgüt içi demokrasi ne şekilde işliyor gibi soruların cevapları aranmıştır.

Siyasi partilerde her yerel teşkilat, genel merkez için aynı önemi taşımamaktadır. Yerel örgütün büyüklüğü, genel merkez ile kurduğu bağ, o ilçede kayıtlı üyelerin siyasi birikimi, oy potansiyeli gibi bir dizi kriter o ilçe teşkilatını öne çıkarmaktadır. Beşiktaş'da alınan oylara bakıldığında ilçe olarak gerek ilçe örgütünün genel merkezle bağı gerekse de belediye faktörü nedeniyle burası CHP için önemli ilçelerden biridir. Oy maksimizasyonu ve üye yoğunluğu açısından CHP'nin İstanbul'daki kalelerinden biri olan Beşiktaş ilçe örgütü, gerek parti içi işleyişin görülmesi açısından gerekse ilçe genel merkez ilişkilerinin analiz edilmesi açısından önemli veriler sunmuştur. CHP Beşiktaş ilçesi, 12 Haziran 2011 genel seçiminde yüzde 64,1⁵; 2014 yerel seçimlerindeyse yüzde 76,1⁶ oy oranıyla İstanbul genelinde CHP'nin en yüksek oy aldığı ilçe olmuştur. CHP, 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde Kadıköy'de yüzde 72,5; Bakırköy'de yüzde 68,6; Şişli'de yüzde 61,6; Adalar'da yüzde 50,1; Çatalca'da yüzde 44,5 ve Avcılar'da yüzde 44 oranında oy almıştır.⁷ İl bazında bakıldığında son yapılan 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde 14 ilde belediye başkanlıklarını kazanan CHP, en yüksek oyları Çanakkale (%54,4), Sinop (%54,3), İzmir (%49,6), Muğla (49,1), Yalova (%48), Giresun (% 46,3), Tekirdağ (%45,8) ve Eskişehir (%45,5) illerinden almıştır. İstanbul'da ise yüzde 40,1 oyla seçimi kaybetmiştir.⁸ Son üç yerel seçimde Türkiye genelinde oylarını artıran CHP, 1999 yerel seçimlerinde yüzde 14 oy oranı ile 373 belediye kazanırken, 2004'te yapılan yerel seçimlerde yüzde 21 oy oranıyla 478 belediye ve 2009'da ise yüzde 25 oy oranı

⁵ "Beşiktaş Seçim Sonuçları", **Secimhaberler.com**, <http://secim.haberler.com/2011/besiktas-secim-sonuclari/>, [13.05.2014].

⁶ İstanbul, Beşiktaş Belediyesi Yerel Seçim Sonuçları, **Haber7.com**, <http://secim.haber7.com/2014/istanbul/besiktas>, [3.05.2014].

⁷ "Beşiktaş Seçim Sonuçları", **Secimhaberler.com**, <http://secim.haberler.com/2014/istanbul/>, [13.05.2014].

⁸ Seçim sonuçları, **Secimhaberler.com**, <http://secim.haberler.com/2014/>, [13.05.2014].

ile 520 belediyei kazanmıştır.⁹ Teze başladığım dönemde 2014 yerel seçimleri henüz yapılmadığı için 2009 ve 2011 yerel seçimlerini temel aldım. Bu seçimlerde de CHP'nin İstanbul'da en yüksek oyu aldığı ilçe olarak Beşiktaş  ne çıkmıştır.

Alan çalışmasının en önemli unsuru kuşkusuz o alana uygun yöntemin seçilmesidir. Ben de CHP Beşiktaş'la ilgili sorularıma yanıt bulmak için katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme (bireysel ve grup görüşmeleri) yöntemini ve söylem analizi seçtim. Antropolojinin veri toplama tekniklerinden biri olan bu yöntem, açık uçlu soruların sorulması, dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve ek sorularla araştırma konusunun detaylı şekilde incelenmesiyle oluşmaktadır. Bir konuşma ve ilişki başlatma sürecini kapsayan derinlemesine görüşmede, araştırmacı tanımadığı bir kişiyle ayrıntılı sohbeti gerçekleştirmek için biraraya gelmektedir. Dolayısıyla sıradan günlük konuşmalardan farklı olarak araştırmacı konuşmacıyı yönlendirdiği, zaman zaman ayrıntılı sorularla zenginleştirdiği, konuşulan kişinin kendini rahatça ifade edebildiği bir süreç yaşanır. Görüşme araştırmanın amacına uygun olarak gerçekleştirilir. Bu teknik, sosyal dünyadaki 'görünür' birçok olgu, süreç, ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılmaktadır. Derinlemesine görüşme tekniği; enformel sohbet tarzı görüşme, rehber bir görüşme formu ışığında yapılan görüşme, standartlaşmış açık uçlu görüşme olarak üç şekilde yapılmaktadır. Enformel sohbet tarzı görüşmede, araştırmacı ve araştırmaya katılan kişi arasındaki etkileşimin doğal akışı içinde sorular kendiliğinden oluşmaktadır. Bu yaklaşım araştırmacıya; görüşmeciye ve bireysel farklılara ve durum değişikliklerine göre esneklik sağlamaktadır. Rehber bir görüşme formu ışığında yapılan görüşme ise elde edilmesi planlanan veriler için soru ve başlıkların yer aldığı bir listenin çıkarılması ile görüşmede kullanılacak rehber form düzenlenmesiyle gerçekleştirilmektedir. Bu yaklaşımda temel olarak bir grup insana aynı sorular sorularak belirli bir sistematik içinde veri toplanmaktadır. Görüşme formu kullanılmasıının avantajı, görüşmeciye genellikle sınırlı olan zamanı etkin şekilde kullanma şansı tanınmasıdır. Standartlaşmış açık uçlu görüşme tekniğinde ise önceden belirlenmiş, soruş biçimi, düzeni ve sıklığı ile önceden düzenlenmiş sorular yer almaktadır. Bu teknikle aynı

⁹Yerel Seçim Sonuçları, [Yerelsecim.com](http://www.yerelsecim.com),
<http://www.yerelsecim.com/YerelSecimSonuclari.asp?SY=2004>, [13.05.2014].

içerik ve biçimdeki sorular, görüşülenlerin tümüne sorulmaktadır. Böylece sorulardan elde edilecek verilerdeki değişkenliğin en aza indirilmesi hedeflenmektedir. Yöntem, araştırmacıya araştırma üzerinde daha fazla kontrol sağladığı gibi esneklik ve kendiliğindenliği önemli oranda azaltmaktadır. Bu tip rehber formlar kullanılarak görüşme yapmanın dezavantajı, soruların sınırlı, belirlenmiş ve değiştirilemez oluşudur. Görüşmeci etkisi en aza indirildiği gibi, verilerin çözümlemesi daha kolay olmaktadır. Tüm bu yöntemlerde araştırmacının ihtiyacına göre birleştirme yapılabilmektedir.¹⁰

CHP Beşiktaş İlçe örgütünde mülakatları, İlçe örgütünün aktif çalışanları ve yöneticileri ile gerçekleştirdim. Bu kapsamda CHP Beşiktaş İlçe Başkanı başta olmak üzere CHP Beşiktaş Kadın Kolları Başkanı, CHP Beşiktaş Gençlik Kolları Başkanı, İlçe yönetim kurulu başkan yardımcıları, belediye meclis üyeleri, İlçe komisyonlarında görev alan aktivistler, mahalle temsilcileri ve aktif parti görevi almayan üyelerle mülakat yaptım. İlçe örgütünün farklı kademelerinde görev alan toplam 22 kişi ile görüştim. Ayrıca CHP İstanbul il yönetiminden ve başka bir ilçede yöneticilik yapan bir kişi ile partide uzun süre görev yapan ancak 2004 yılında CHP'den istifa eden 2 kişi ile mülakat gerçekleştirdim. Partiyi yakından takip eden bir gazeteci de dahil olmak üzere toplamda 26 kişi ile görüşmüş oldum. Parti üyeleri, çalışanları ve yöneticileri üzerine eğildiğim bu çalışmada doğal olarak CHP seçmenleriyle ilgili bir araştırma yapmadım.

Alan araştırması nedeniyle CHP Beşiktaş İlçe örgütüne farklı periyotlarda 2,5 yıla yakın (2011-2014) gidip geldim ve partililerle ilişki geliştirdim. Partinin yapısını anlayabilmek için CHP Genel Kurultayı dahil olmak üzere farklı kongreleri takip ettim ve parti içinde periyodik olarak düzenlenen birim toplantılarına katıldım. CHP Beşiktaş İlçe örgütünün organize ettiği üye toplantılarına, panellere, eylem, etkinlik gibi çalışmalara katıldım.

Dördüncü bölümde siyasi partilerin en küçük birimlerinde şekillenen yerel siyaset mekanizmalarına baktım. Bir partinin yerel örgütü ile genel merkezi arasındaki bağı anlamaya çalıştım. Partilerin yerel teşkilatları, aşağıdan yukarıya doğru genel

¹⁰ Belkıs Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2008), 71-80.

merkezin ya da liderin istediği şekilde, siyasi partiler kanunu temelinde dizayn edilmektedir. Dolayısıyla yerel örgüt ile genel merkez arasında organik bir bağ bulunmaktadır. Yerel örgütler, partiye üye taşıdığı gibi partinin seçmen kitlesini de artırmaktadır. Seçmenin ve halkın nabzını tutarak, genel merkeze bilgi sağlamaktadır. Aynı zamanda üye aidatları ve belediye kaynakları nedeniyle partiye maddi kaynak da sağlamaktadır. Ancak genel merkez ile yerel örgüt arasındaki bağın boyutlarını görmek için örgütün içine bakmak gerekir. Tezde temel olarak bir siyasi partinin yapısını ele almak istedim. Örgütün işleyişini CHP Beşiktaş örneği üzerinden anlamaya çalıştım. CHP Beşiktaş ilçe örgütünün örgüt yapısını ve partinin yerel düzeyde kendini üretme mekanizmalarını analiz etmeye çalıştım.

2. ÖRGÜT

Modern toplumlarda toplumun çekirdeğini oluşturan örgütlerin önemi yadsınamaz. Günümüzde ekonomik, siyasal ve sosyal yaşamın bir parçası olan örgütler, bir o kadar da karmaşık hale gelmiştir. Birçok araştırmacı ve yazar için önemli bir araştırma konusu olan örgüt incelemeleri, bu alanda çalışma yapanların hem ideolojik bakış açısına hem de o günün koşulları ile çalışma yaptığı alana (siyasi parti, işletme vb.) göre farklılık arz etmiştir. Öncü'nün de belirttiği gibi örgütler aynı zamanda kendi başına bir ilgi alanı olmaktan çok, değişen toplum düzeninde siyasal güç dengesinin incelenmesinin bir parçası olmuştur.¹¹ Örgütler çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Verimlilik ve etkinlik üzerinden araştırıldığı gibi sosyolojik ya da psikolojik açıdan da anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmacının çalışma yaptığı alan ve örgütle ilgili sorduğu sorular, bu yaklaşım farklarının nedenini oluşturmuştur.

Örgüt konusundaki yaklaşım farkları örgüt tanımlarına da yansımıştır. Örgüt olgusuna büyük önem veren Parsons kavramı, çeşitli alt sistemlerden oluşan (gruplar, bölümler vs.) ve daha geniş bir sosyal sistem içinde (halk, toplum) yer alan bir sosyal sistem olarak görmektedir.¹² Örgütleri “bir gruplaşma biçimi” olarak gören Gurvitch ise örgütlerin diğer gruplardan ayırt edici özelliklere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, örgütler önceden belirlenmiş ve saptanmış kolektif davranış örüntüleridir. Belirli bir şemaya göre düzenlenmiş, belirli esaslar üzerinde düşünülmüş, tasarlanmış ve merkezi bir şekle uydurulmuş formlardır. Örgüt, standardize olmuş, kalıplaşmış, rutin hale gelmiş kurallar ve davranışlar bütünüdür. Katz ve Kahn'a göre örgütler, belli sayıdaki bireyin, kalıplaşmış ve standart hale gelmiş eylemlerinin bir bileşkesidirler.¹³ Öncü'ye göre ise örgütleri diğer toplumsal

¹¹ Ayşe Öncü, **Örgüt Sosyolojisi**, (Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1976), 6.

¹² N.P.Mouzelis, **Örgüt ve Bürokrasi**, Çev. H. Bahadır Akın (Çizgi Kitabevi, Konya, 2001), 184.

¹³ Ömer Aytaç, “Örgütler: Sosyolojik Bir Perspektif”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 14, s. 1 (2004), 191.

birimlerden ayıran özellik, sosyal yapılarının açık seçik belirlenmiş bir amaca yönelik olarak planlanmış olmasıdır¹⁴.

Ergun Özbudun örgütü, “üyeler, grup yapısı ve yönetsel sistem arasındaki ilişkiler örgüsünün tümü”¹⁵ olarak tanımlarken, davranışsal modele yakın olan Applewhite, örgütü genel olarak, iki veya daha fazla insanın, ortak bir amacı gerçekleştirmek için, davranışlarını biçimsel kurallara göre düzenlediği yapı¹⁶ olarak açıklamıştır. Scott ise örgütü, amaçların başarılması için bir araç veya sosyal yapı ile küçük bir toplum veya çevre kaynaklar için bir organizma¹⁷ olarak tanımlamıştır. Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi örgüt tanımı araştırmacıların bakış açısına ve çalışma alanına göre değişmektedir. Ancak buna rağmen örgüt tanımlarında ortak noktalar bulunmaktadır. En genel ortak özellik ise ‘ortak bir amaç için bir araya gelme’ eylemidir. Örgüt yapısında; bir araya gelen bireylerin harekete geçirilmesi, üyelerin koordine edilmesi ve denetlenmesi ve tüm bunların yapılabilmesi için de kaynak bulunması, ürettiği ürünü veya hizmeti dışarıya sunması ve sürekliliğini koruması gibi ortak noktalar bulunmaktadır. Ancak bunlarla da sınırlı değildir. Çünkü örgütler teknolojinin ve işbölümünün artışına paralel olarak günümüzde çok daha geniş bir alana nüfuz etmektedir. Bu nedenle günümüzde önemleri daha da belirginleşen bilinçli koordinasyon, hiyerarşi, güç gibi kavramların da örgüt tanımında olması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle örgüt tanımında iş bölümü, otorite ilişkisi, denetim ve eşgüdüm de devreye girmektedir. O nedenle örgüt tanımının günümüz örgütlerinin geldiği noktayı da dikkate alarak kapsamının genişletilmesi yerinde olacaktır. Bu bağlamda kurumsal örgüt kuramının öncüsü Selznick’in tanımı güç ve çevreyi de içine aldığı için daha kapsayıcıdır. Selznick, örgütü şöyle tanımlamaktadır: “Biçimsel anlamda örgüt, iki veya daha fazla kimsenin bilinçli koordine edilmiş faaliyetleri veya güçlerinden oluşan sistemdir.”¹⁸

¹⁴ Öncü, age, 25.

¹⁵ Ergun Özbudun, **Siyasal Partiler**, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları (Ankara, 1979), 58.

¹⁶ B Philip Applewhite, **Organizational Behavior**, Prentice Hall (Englewood Cliffs, NJ, 1965), 1.

¹⁷ Richard W. Scott-Gerold F Devis, “Organizations and Organizing: Rational, Natural and Open Systems”, **Perspectives, Pearson Education International**, (New Jersey-ABD, 2007), 27.

¹⁸ Doğan Nadi Leblebici, “Örgüt Kuramının Temelleri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, c.9, s. 1 (2008), 113-114.

Belli amaçlara ulaşmak için bir araya gelmiş bilinçli insanların karşılıklı işbirliği ve koordinasyon içinde oluşturduğu bir yapı olarak tanımladığımız örgütler, büyüklük, işleyiş ve yapı açısından birbirlerinden farklıdırlar. Bu farklılıklar örgütlerin analiz düzeylerini ve örgütleri açıklamaya çalışan kuramları da farklı kılmaktadır. Farklı disiplinler tarafından farklı yöntemlerle incelenen örgütlere, sosyolojik açıdan bakıldığında bazı kavramlara açıklık getirmek gerekmektedir. Örgüt tanımında verdiğimiz ortak özelliklere ek olarak örgütler, üyelerini seçmek, belli bir eğitimden geçirmek gibi ortak işleyiş süreçlerine de sahiptirler. Örgütler üyelerine kendi kurallarını ve ideolojilerini aktarabilmek için, sosyalizasyon, iletişim, normların biçimlendirilmesi, güç örnekleri gibi ortak mekanizmaları kullanmaktadır.¹⁹ Bu noktada örgütlerin yapısını ve bu ortak özellikleri anlayabilmek için örgüt kültürü, örgüt iklimi ve sosyalizasyon gibi kavramları incelemek yerinde olacaktır.

2.1.Örgüt Kültürü

Örgütsel yaşama uyum sağlamamıza yol açan en büyük etkenlerden biri örgüt kültürüdür. Sapienza'nın da belirttiği gibi örgüt kültürü kısaca, paylaşılan inançlar sistemidir. Örgüt kültürü, örgüt üyelerinin paylaştığı duygular, normlar, etkileşimler, etkinlikler, beklentiler, varsayımlar, inançlar, tutumlar ve değerlerden oluşmaktadır.²⁰ Örgüt kültürü aynı zamanda bir örgütte neyin yapıp, neyin yapılmayacağı, nasıl davranılacağı, örgüt üyelerinin neye göre ve nasıl karar vereceğini gösteren sosyal kontrol sistemidir.²¹ Bir başka deyişle, örgüt kültürü, farklı elemanları aynı potada eriterek örgütle bütünleştiren, örgütü bir arada tutan bağıdır.

Kökleri 1940'lara kadar uzanan örgüt kültürü çalışmaları, özellikle 1980'lerin başından itibaren, örgütsel davranışın ve yönetim kavramının önemli bir boyutu haline gelmiştir. Örgüt üyelerinin bir arada durmasında birleştirici işlev olarak görülen örgüt kültürü, Killmann ve arkadaşlarının da belirttiği gibi örgütte paylaşılan, değer, inanç, felsefe, ideoloji, beklenti, tutum ve normlar bütünüdür.

¹⁹Scott, Devis, age, 6-11.

²⁰Callahan ve Fleenor, C.P, **Managing Human Relations**, (Columbus Merriz Company, 1988), 414.

²¹Turhan Erkmen, **Örgüt Kültürü**, Beta Yayınları (İstanbul, 2010), 2.bs, <http://library.bilgi.edu.tr> [14.02.2013].

Davis de örgüt kültürünü, paylaşılan inanç ve değer sistemi olarak görmekte ve araçsal bir özelliğe sahip olduğunu belirtmektedir. Allen ise, örgüt kültürünü genel anlamda, işletme içi bağlayıcılığı olan kural ve ilkeler bütünü olarak tarif etmektedir. Bu kültür, üyeleri üzerinde denetim kurucu bir özelliğe sahiptir.²² Daft ise örgüt kültürünü; “Bir organizasyona yeni katılanların doğru olarak kabul ettikleri ve bunlar arasında paylaşılan inançların kılavuzu, anlama ve düşünme şekli” olarak tanımlamıştır.²³

Mayo’ya göre ise örgüt kültürü, işlerin o örgüt içinde yapılaş biçimidir. Bir örgütün kültürü, bir anlamda o örgütün kişiliğidir. O örgütü diğer örgütlerden ayırır. Bu nedenle örgütsel kültürün değiştirilmesi güçtür. Örgüt kültürü, inanç ve değerler, kabul edilen veya edilmeyen davranış normları, yazılı politikalar, tepe yönetimin baskısı ve beklentiler, formal ve informal sistem-süreç ve yöntemlerin bir birleşimidir.²⁴ Ölçüm Çetin ise “Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık” başlıklı çalışmasında, örgüt kültürünü, bir örgütün temel değerleri ve inançları ile bunları çalışanlara ileten sembol, tören ve mitolojilerin tümü²⁵ olarak tanımlamıştır. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak bir tanımlama yapmak gerekirse kavramın tanımını genişleten Schein’in tanımını kullanmak yerinde olacaktır. Çünkü Schein tanımı, sadece iç dinamikleri değil, değişen çevreyi de kapsamaktadır. Örgüt kültürü çalışmalarıyla öne çıkan Schein’a göre, örgüt kültürü; iş görenlerin gerek çevreye uyum gerekse örgütün iç bütünleşmesi sırasında öğrendiği, örgütsel hedeflere ulaşma yönünde oluşturulmuş programları algılamının, düşünmenin ve hissetmenin yolu olarak öğretilen değer ve normlar bütünüdür.²⁶

Örgütsel kültürün önemi, bireylerin karar ve davranışlarını ve bunun sonucu olarak da çalışma biçimini, yönetimini, yoğunluğunu ve çevresel ilişkilerini yönlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Örgüt içinde birçok fonksiyonu bulunan örgüt kültürü, örgüt normlarının ve ideolojisinin de bir parçasıdır. Örgüt üyelerine bir

²² Aytac, **Örgütler: Sosyolojik**, 194.

²³ Richard L. Daft, **Organization Theory And Design**, (West Pub. Co. USA, 1983): 317.

²⁴ Erkmen, **age**, 4.

²⁵ Münevver Ölçüm Çetin, **Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık**, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004), 9.

²⁶ Edgar H. Schein, “Coming to A New Awareness Of Organizational Culture”, **Sloan Management Review**, (Winter, 1984), 3.

kimlik kazandırdığı gibi örgütte kontrol ve koordinasyonu sağlamaktadır. Örgütsel kültür, örgüt içerisinde örgütsel bir dil ve belirli davranış standartları yaratarak, ortak bir bilinç ve örgüte bağlılık yaratmaktadır. Kısaca örgüt kültürü örgüt üyelerine ortak bir kişilik vererek, onları 'örgüt insanı' yapmaktadır.

Örgütsel kültürün üç ana işlevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi örgütün dış çevreye uyumu ve varlığını devam ettirmesidir. İkincisi, çevreyle bütünleşme sorunlarını çözmek için yapılacak faaliyetlerdir. Son kategori de çevresel belirsizlikleri azaltma, endişeleri giderme ve korkuları yenmedir. Schein'e göre örgüt kültürünün çok önemli bir görevi, çevredeki belirsizliklere karşı bir filtre rolü oynaması, bu belirsizlikleri azaltması veya en azından hafifletmesidir. Bir nevi yol haritası demek olan örgüt kültürü, örgüt üyelerinin hareketlerine rehber olacağından, belirsizlik karşısında üyeler kolayca durum analizi yapabilecekler ve endişelere karşı örgüt kültürü güvence olacaktır.²⁷

Öte yandan örgüt kültürünün aşamaları bulunmaktadır. Üçe ayrılan bu aşamalardan ilki semboller, süreçler ve davranışlara dayanan gözlemlenebilir öğelerden oluşmaktadır. İkincisi duygular, inançlar ve değerlerden oluşan ve gözlemlenebilen öğeler vasıtasıyla anlaşılabilen öğelerdir. Üçüncüsü ise temel varsayımların oluşturduğu, gözlemlenerek elde edilemeyen çekirdek öğelerdir. İlk seviye olan semboller örgütün logosu, sloganları, gelenekleri, mitleri, törenleri ve kullanılan dili kapsamaktadır. En dışta yer alan ilk seviyedeki süreçler, raporlamadaki as-üst ilişkisini, iş tasarımı, üyelerin sosyalizasyon biçimlerini kapsamaktadır. Davranışlar, örgüt üyeleri tarafından gerçekleştirilen gündelik hareket ve faaliyetlerin tümünü içermektedir.²⁸ İkinci seviyede olan değerleri oluşturmanın dört aşaması olduğunu belirten Pasquale Galgliarda göre bu aşamalar aşağıdaki gibidir;

1- Örgütün kuruluş aşamasında liderlerin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Liderler oluşturdukları inançlar aracılığıyla bireyleri ve kaynakları bir araya getirir. Bu aşamada, lider ile diğer bireyler aynı düşüncede olmayabilir. Ancak, liderlerin yönetme gücü mevcuttur.

²⁷ Erol Eren, *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2012), 166-168.

²⁸ Erkmen, age, 48.

2- Liderler tarafından yönlendirilen davranışlar sonucunda, başarılı bir sonuç alınırsa -bu noktada örgütün devamlılığı sağlanmaya çalışılmaktadır- deneyimlenen inançlar bütün örgüt üyeleri tarafından benimsenir ve referans kriteri oluşturulur.

3- Deneyimlenmiş inançlar sonucunda, örgüt üyeleri nedenler ve yöntemler konusuna önem vermeye başlar.

4- Sorgusuz bir şekilde benimsenmeye başlayan değerler, örgüt üyeleri tarafından devam ettirilir.²⁹

Üçüncü seviye olan çekirdek varsayımlar ise örgütün var olma nedeni ile ilişkili olanlardır. Erkmen, örgüt kültürünün liderler tarafından oluşturulduğunu ve bu noktada liderlerin önemli olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Erkmen, liderlerin oluşturduğu bu kültürün daha sonra, örgüt üyeleri tarafından devam ettirilerek, örgüt kültürünün sürekliliğinin sağlandığını belirtmektedir.³⁰ Bu noktada sürekliliğin yakalanmasında değişim anahtar rol üstlenmektedir. Değişen çevre koşullarına uyum sağlanabilmesi için örgüt kültüründe de değişim gerekmektedir. Dünyadaki ekonomik, teknolojik ve iletişimdeki değişimler örgütlerdeki ve örgüt kültüründeki değişimleri de beraberinde getirmiştir. Ama örgüt kültürünün değişimi uzun zaman almakta ve bu değişim kolay olmamaktadır. Değişim için en önemli faktör ise örgüt lideridir. Liderlerin yaşadıkları kriz ve değişimleri algılamaları, örgüt kültürünün oluşumunda önem taşımaktadır.³¹ Bu nedenle değişimin sağlanabilmesi için liderlerin ve tepe yöneticilerin tutumu önemlidir.

Günümüz örgütlerinde tek bir örgüt kültüründen söz etmek mümkün değildir. Birçok örgüt, az ya da çok iyi geliştirilmiş kültür 'şemsiyesi'ne sahip olmanın yanı sıra, örgütsel alt kültürlere de sahiptirler.³² Dikkat çekilecek bir başka nokta ise örgüt üyeleri tarafından örgüt kültürünün kabul veya reddedilmesi durumudur. Üyeler örgüt kültürünü kabul ettikleri takdirde bunu davranışlarıyla açığa vururlar. Ancak

²⁹ T. Üçok, "Organizasyon Kültürünün Oluşumu", *Dokuz Eylül Üni, İ.İ.B.F Dergisi*, c. 4, s. 1-2, (1986), 317.

³⁰ Erkmen, *age*, 112.

³¹ W.K. Roy, C.G. Miskel, *Educational Administration: Theory, Research and Practice*, (ABD: McGraw Hill, USA, 1991), 298.

³² Tülay İlhan, "Kültürün Örgütlerdeki Rolü: Benimsenen Teorik Perspektif ve Yöntem Tartışmalarına İlişkin Kavramsal Bir İnceleme", *Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c. 20, s. 2 (2006), 275.

reddederlerse, hayal kırıklığı ve gerginlikten, o örgütten ayrılmaya kadar uzanan sonuçlarla karşılaşabilirler.³³ Bu nedenle örgüt kültürü örgütsel bağlılığın oluşmasında önemli bir etkidir. Semboller, kurallar, normlar ise örgütsel bağlılığı etkilemektedir. Böylece örgüt kültürünün yeniden üretimi sağlandığı gibi hem örgütün dış çevreyle uyumu hem de örgütün sürekliliği sağlanmaktadır.

2.2.Örgüt İklimi

Örgüt kültürünün öğrenilmesinde örgüt iklimi önemlidir. Örgüt kültürüyle karıştırılan kavram, genel olarak örgütteki ‘havayı’ anlatmaktadır. Örgüt kültürünün görünen yüzü olan iklim, örgüt kültürünün bireylerin davranışlarına ve algılarına yansımadır. İki kavram arasında farklılıklara rağmen aralarında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Öncelikle örgüt iklimi, örgüt kültürün bir parçasıdır. Aynı zamanda örgüt kültürünü anlatma biçimlerinden biridir. Örgüt iklimi psikolojiye dikkat çekerek, davranışları ön plana çıkarmaktadır. Çetin’e göre, bu iki kavram arasındaki bir diğer fark da, iklimin sembollerinin olmaması; örgüt kültürünün ise mitler, gelenekler, hikayeler gibi bir çok sembolünün var olmasıdır.³⁴ Örgüt iklimi örgüt üyelerinin davranışlarını etkileyen ve üyeler tarafından algılanan, örgütün tümüne egemen olan uygulama ve koşullar dizisidir.³⁵ Bir başka ifadeyle iklim, örgüt kültürünün yarattığı varsayımların üyeler tarafından algılanma biçimidir.

Yücel Ertekin, örgüt iklimiyle ilgili yaptığı çalışmada kavramı şöyle ifade etmektedir: “Kişilikler, örgütün yapısı ve amaçları öyle bir biçimde etkileşir ve bir iklim yaratır ki, bu hem birey için hem de örgüt için önem taşır. Bir başka deyişle yaratılan bu iklim hem örgüte kendine özgü bir kimlik kazandırır hem de bireyin davranışlarında etkili olur. Örgüt iklimini, örgüte kimliğini kazandıran, görevlilerin davranışlarını etkileyen ve onlar tarafından algılanan, örgüte egemen olan tüm özellikler dizisi olarak tanımlayabiliriz.”³⁶

³³ Erkmen, age, 10.

³⁴ Çetin, age, 12.

³⁵ Erkmen, age, 12-13.

³⁶ Yücel Ertekin, **Örgüt İklimi**, No: 174. (Ankara: Türkiye Orta Doğu Anıme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 1978), 4.

Schein, örgüt ikliminin, bir örgütü diğer örgütlerden ayıran ve nispeten kalıcı olan özelliği olduğunu vurgulamaktadır. Örgüt iklimi, örgüt üyelerinin örgütün özerklik, güven, destek, tanınma, yenilik ve doğruluk gibi boyutları hakkındaki kolektif algılarına şekil vermektedir. Bireylerarası ilişkiden doğarak, örgüt içindeki durumun değerlendirilmesinde temel teşkil etmektedir. İklim, örgüt kültürünün norm, değer ve tutumlarını yansıtarak, davranışı şekillendirmede etkili olmaktadır.³⁷

Örgüt kültürü ve iklimi arasındaki farklılıkları ele alan Erkmen, farklılıkları şöyle açıklanmaktadır:

– Örgüt kültürü paylaşılan temel varsayımlarla, örgüt iklimi ise paylaşılan algılamalarla ilgilidir.

– Örgüt kültürü zamanla daha yavaş değişir, kalıcıdır, buna karşılık örgüt iklimi ise kültüre ilişkin unsurların herhangi bir andaki durumunu yansıtır.

– Örgüt iklimi, örgüt kültürünün görünen yönüdür. 38

Örgüt üyeleri ve örgüt kültüründen ortaya çıkan örgüt iklimi, örgüt bireylerinin davranışlarını etkilemektedir. Kavram örgütteki genel havayı anlatmaktadır. Tanımlamaya çalıştığımız örgüt iklimi, örgüt içindeki bireylerin yaygın değerleri, normları, tutumları, davranış ve duyguların gücünü ve içeriğini yansıtmaktadır. Örgüt kültürü ise bu davranış ve normların çıkış noktasını oluşturmaktadır.

2.3.Örgütsel Sosyalizasyon

Örgütler, yeni üyeleri örgüte katabilmek ve üyelerin örgüt kültürünü edinebilmesini sağlamak için bazı sistematik yöntemler kullanmaktadırlar. Bunların başında ise örgütsel sosyalizasyon gelmektedir. Bireylerin yeni katıldıkları örgütün kültürünü öğrenerek uyum sağlaması veya bunların yeni gelenlere aktarılması, sosyalleşme sürecini oluşturmaktadır. Örgütsel öğrenme sürecini ifade eden sosyalizasyon, örgütte kıdemli olan üyelerin, örgüte yeni girenlere örgüt rollerini, davranışları, dili, değerleri, örgüt kültürünü öğrettikleri bir süreçtir.³⁹ Örgüt üyelerinin bir bütün

³⁷Erkmen, age, 12-13.

³⁸age, 13.

³⁹Firuzhan Özçelik, “Örgütsel Sosyalleşmenin Örgütsel Bağlılığa Etkisi”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ün., 2008), 6-7.

olarak, örgütte geçerli kurallar, değerler, anlayışlar, önyargılar vb. gibi kültürel iklime adapte olmalarını ifade etmektedir.⁴⁰

Örgütler, sosyalizasyon sürecinde yeni üyelerin eski değerlerini yok ederek, onlara örgütün değerlerini öğretmektedirler. Böylece örgütler, sosyalizasyonla üyelerin örgüte sadakatini ve bağlılığını artırmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda örgüt kültürünün devamlılığı için sosyalizasyon önemli bir süreçtir. Sosyalleşme süreci üç aşamada gerçekleştirilmektedir. Ön sosyalizasyon olarak da tanımlanan ilk aşama, kişinin örgüte girmeden önceki ilk izlenimleri, beklentileri ve tutumlarıyla ilgili öğrenme sürecini içerir. İkinci aşama ise karşılaştırma aşamasıdır. Bu aşamada örgütün değerlerini öğrenmeye başlayan üye aynı zamanda örgütün değerlerini kendi değerleriyle karşılamaya başlamaktadır. Üçüncü aşama ise değişme aşamasıdır. Bu aşamada üyeler, örgütün kültürünü ve değerlerini benimsemiştir. Bu aşamada kişi-örgüt uyumu ve bütünleşmesi sağlanarak, üye, örgüt üyesi haline gelmektedir.⁴¹ Sosyalizasyon sürecinden sonra üyelerin örgüt kültürüne uymaları beklenmektedir. Ancak bu her zaman mümkün olmamaktadır. Yeni üyeler örgütün değerleriyle çatışabilmektedir. Bu aşamada, yeni üye hangi yola gitmesi gerektiğini tam anlamıyla bilmemektedir. Dolayısıyla belirsiz bir süreç söz konusudur. Böyle bir durumda üyenin, örgütten destek alması, onun örgüt ile uyumlu davranışlar edinmesine yardımcı olmaktadır.⁴²

Örgütler için zorunlu bir süreç olan sosyalizasyon, sadece örgüte yeni katılanlara değil, örgütün değişim dönemlerinde de uygulandığı için süreklilik arz etmektedir. Bu kapsamda sosyalizasyonun devamlılığı söz konusudur. Ancak benzerlikler göstermesine rağmen her örgütün sosyalizasyon uygulama süreci kendi içinde farklılıklar göstermektedir. Sosyalizasyon taktiklerini inceleyen Van Maanen ve Schein sosyalizasyonu; ‘kollektife karşı bireysel’, ‘formele karşı informal’, ‘ardışık karşı rastgele’, ‘sabite karşı değişken’, ‘sıralıya karşı kopuk’ ve ‘atamaya karşı yoksun bırakma’ gibi altı genel taktik üzerinden ele almışlardır. Van Maanen ve Schein’in taktiklerinden yola çıkan Jones ise; kollektif, formel, ardışık, sabit ve sıralı

⁴⁰ Aytaç, *Örgütler: Sosyolojik*, 196.

⁴¹ Erkmen, *age*, 40-41.

⁴² Temel Çalık, “İş Görenlerin Örgüte Uyumu (Örgütsel Sosyalizasyonu)”, www.tebd.gazi.edu.tr/arsiv/2003_cilt1/sayi_2/, [13.02.2013], 163-178.

sosyalizasyon taktiklerini ‘kurumsallaşmış sosyalizasyon’; karşıtları olan bireysel, informel, rastgele, değişken ve kopuk sosyalizasyon taktiklerine ise ‘bireysel sosyalizasyon’ olarak adlandırmıştır.⁴³ Kurumsallaşmış sosyalizasyon, sıradan başlangıç ve öğrenme deneyimlerini içermektedir. Bu noktada sosyalizasyon tekil kişilerle değil, toplu, yani kolektif bir şekilde uygulanmaktadır. Üyenin çalışma ortamının dışında gerçekleşen formel sürecini içermektedir. Bir başka ifadeyle üyelerin işbaşı öncesi eğitim sürecini kapsamaktadır. Aynı zamanda kurumsallaşmış sosyalizasyonda, üyeler atama süreçleri, uygulamalar hakkında açık yönergelerle sahiptir. Kimin hangi görevi yapacağı, iş tanımı ve hangi aşamalardan sonra atanacağı gibi bilgiler yönergelerle belirlenmiştir. Kurumsallaşmış sosyalizasyonda yeni üyelerin rollere ve statülere daha pasif bir şekilde uyum gösterdiği ve örgüt kültürüne daha kolay uyum sağladığı savunulmaktadır. Bireyselleşmiş sosyalizasyonda ise yeni üyeler kuralları, enformel yoldan, diğer bir ifadeyle iş başında öğrenmektedir. Atamaları hakkında az bilgiye sahip olan üye, bireyselleşmiş sosyalizasyon sürecinde, örgüt davranışlarına aykırı davranışta bulunduğu, yoksun bırakma yani örgütten ihraç edilme ile karşılaşır.⁴⁴

Örgütlerin devamlılığının sağlanması, örgüt kültürünün üretilmesi, örgütsel davranışın ve bağlılığın oluşturulabilmesi için son derece önemli olan sosyalizasyon, örgüt insanının yaratılması için başlatılan süreci kapsamaktadır. Sosyalizasyon sürecinin ardından üyeler, örgütün beklentileri doğrultusunda bir değişim yaşamaktadır. Bu da örgütün amacına uygun hareket eden, örgüt kültürüne vakıf, örgütsel davranışlarla uyumlu üyelerin örgüte kazandırılmasını sağlamaktadır. Bu noktada kısaca örgütsel davranışa değinmek gerekirse, örgütsel davranış, önceden kestirilebilir, düzenli ve tutarlı bir davranış biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyalizasyon sürecinde oluşan örgütsel davranış, bireysel kişiliğin örgütsel kültüre eklemlili hale gelmesidir.⁴⁵ Öte yandan sosyalizasyon sonucu oluşan örgütsel bağlılık ise, örgüt normlarının ve değerlerinin örgüt üyeleri tarafından içselleştirilmesiyle ya da çatışmasıyla ilgilidir. Örgüt kültürü ve normları, üyeler tarafından ne kadar benimsenirse, yeni üyelerin örgütte kalma olasılığı o kadar artmaktadır. Aynı

⁴³ Çalık, age, 163-178.

⁴⁴ Özçelik, age, 22-25.

⁴⁵ Aytaç, *Örgütler: Sosyolojik*, 197.

zamanda örgütsel bağlılık artmakta ve sadık üyeler haline gelmektedirler. Ancak sosyalizasyon sürecinin bireyler üzerinde olumsuz etkileri de mevcuttur. Sosyalizasyon bireylerin davranışlarını kısıtlamaktadır. Buna rağmen, örgütün devamlılığını sağlamak için sosyalizasyonun benimsenmesi gereklidir.

2.4.Örgüt Yaklaşımları

Günümüzde yaşanan hızlı gelişmelere paralel olarak karmaşık hale gelen örgütler, teknoloji, endüstriyelleşme, kentleşme, iletişim ve küreselleşme gibi birçok çevresel etmene bağlı olarak sürekli gelişmektedir. Toplumsal taleplerin artması, işbölümü ve uzmanlaşmanın yaygınlaşması da doğal olarak örgütsel yapıların spesifik hizmet birimleri şeklinde ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Toplumsal farklılaşma; iktisadi örgütler, siyasal örgütler, adli ve askeri örgütler, eğlence/boş vakit değerlendirme örgütleri, sağlık ve eğitim örgütleri vb. çok farklı örgütsel yapıların oluşmasına ve giderek karmaşık birimler haline gelmesine yol açmıştır. Örgütlerin bu denli farklılaşması ve gelişmesi örgüt kuramlarında da farklı yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Temel olarak örgüt araştırmaları sosyoloji, iktisat ve siyaset bilimi alanında gelişerek farklılaşmış; örgüt konusunu çalışan araştırmacılar, örgütü kendi araştırma alanlarına taşımışlardır. İktisatçılar örgüt araştırmalarında piyasa ile bağ kurmaya çalışırken, siyaset bilimciler örgütü, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ve parlamentoyla ilişkilendirmeye çalışmışlardır. Bu çeşitlilik de ister istemez örgütleri anlamak ve tanımlayabilmek için sınıflandırma ihtiyacını gündeme getirmiştir. Ancak farklı teorik ve ideolojik yaklaşımlar nedeniyle sınıflandırma yapmak kolay olmamaktadır.

Genel hatlarıyla ele almak gerekirse bugüne kadar yapılan çalışmalarda örgüt; örgütsel yapının işleyişi, örgüt üyelerinin davranışları ve bütün olarak örgütün yapısı olmak üzere üç bağımsız değişken üzerinden incelenmiştir. Örgüt kuramı açısından yapılan sınıflandırmanın kuramcının bakış açısına göre değiştiğini belirten Scott, örgütleri rasyonel, doğal veya açık sistemler olarak ele almaktadır.⁴⁶ Örgütleri ana yarar kategorisine göre ele alan Scott, örgütleri; I) örgüt üyeleri, II) örgüt sahipleri, III) müşteriler ya da örgütün sunduğu hizmeti tüketenler, IV) örgütün içinde

⁴⁶ Leblebici, age, 120.

bulunduğu toplumun üyeleri, yani doğrudan doğruya örgütle ilişkisi olmayan geniş halk çevresi olarak dört kategoride toplamıştır. Böylece Scott, dört farklı örgüt tipi ortaya koymuştur. Bunlar; sendika ve kooperatifler gibi ortak yarar kuruluşları; bankalar, sigorta şirketleri gibi işletmeler; hizmet kuruluşları ve toplum yararına yönelik örgütlerdir. Bu sınıflandırmada temel ölçüt en çok yarar sağlayan kategori olmaktır. Parsons ise bir kültürel kurum olarak ele aldığı örgütleri, amaçlarına göre ayırmıştır. Parsons, toplumu merkezi bir konuma koyarak, örgütlerin gerçekleştirdiği amaçları, toplumsal sistemin girdileri olarak kabul etmektedir. Örgütler ise birbirlerine bağlı alt-sistemlerden meydana gelen bütünüldür. Parsons, örgütleri toplumdaki amaçları doğrultusunda dörde bölmektedir. Buna göre, siyasi alana düşen siyasi kuruluşlar; ekonomik alana denk gelen iktisadi kuruluşlar; hukuk ile ilişkili olan hükümet organları ve hukuki kuruluşlar ve son olarak da eğitim alanına düşen okullar, kiliselerdir.⁴⁷

Fligstein ise örgüt sınıflandırmasını üç tarihsel kökene göre yapmıştır. Bunlardan ilki Weber'in bürokrasi kavramı üzerinden gelişen sosyolojik yaklaşım; ikincisi, iş sürecindeki yönetsel yaklaşımlar (Business School); üçüncüsü ise ekonomik yaklaşımlardır.⁴⁸ Fligstein, hem örgütlerin çıkış tarihlerine hem de çıktığı alan üzerinden bir sınıflandırma yapmayı tercih etmiştir. Ayrıca Fligstein, örgüt yaklaşımında en çok cevabı aranan soruların başında, örgüt içi etkililik/etkinlik geldiğini dile getirmektedir. Fligstein'e göre, sosyoloji temelli yaklaşımlarda, örgüt içi aktörlerin etkinliği bilinmediği için kararsız kalınmaktadır. Özellikle, ekonomik ve yönetsel yaklaşımların bu konu üzerine eğildiklerini savunmaktadır.⁴⁹

Sargut ve Özen de sınıflandırmasını Fligstein gibi üç kökene dayandırmıştır. Bunların ilki verimlilik arayışında olan uygulayıcı-kuramcılarının yaptığı çalışmalardan oluşan "idari" kökendir (Taylor, Mooney ve Reiley, Fayol). İkincisi örgütlerin yapısal çözümlemesine odaklanan "sosyolojik" köken (Weber, Selznick, Gouldner, Blau) ve son olarak da örgütlerdeki insan unsurunu inceleyen ve daha

⁴⁷ Öncü, age, 28-33.

⁴⁸ Neil Fligstein, "Organizations: Theoretical Debates and the Scope at Organizational Theory", **Handbook of Sociology**, ed: Craig Calhoun, Chris Pojek and Bryon Turner (ABD, 2001), 2.

⁴⁹ age, 4-6.

sonra ‘insan ilişkileri’ yaklaşımı adıyla gelişen davranışçı çalışmaların yer aldığı “psikolojik” kökendir (Roethlisberger, Dickson ve Likert)⁵⁰.

Örgüt kuramı gruplamalarında en yaygın sınıflandırmalardan biri de örgütlerin yönetim açısından klasik, neo-klasik ve modern/çağdaş olarak ayrılması olmuştur. Bu gruplamada, Weber’in bürokrasi kuramı, Bilimsel Yönetim ve yönetsel süreçler klasik başlığı altında toplanırken, İnsan İlişkileri yaklaşımı neoklasik sınıflandırmasında ele alınmıştır. Sistem yaklaşımları ise ağırlıklı olarak modern yaklaşımlar başlığı altında toplanmıştır. Bu gruplama, yönetim ve örgüt yaklaşımı olarak da ayrıldığı için örgüt kuramlarını çok parçalı hale getirmektedir. Bu gruplamada, Taylor, Fayol, Gulick ve Urwick klasik; Mayo, Dikson, Roethisberger, Lewin neo-klasik kuramcılar olarak yer almaktadır.⁵¹ Klasik ve neo-klasik kuramcılar, örgütün sadece bir yönünü ele aldığı, kısmi kaldığı ve örgütün çevreyle olan ilişkilerini ele almadıkları için eleştirilmişlerdir.⁵²

Örgüt yaklaşımlarında son yıllarda ortaya çıkan bir diğer sınıflandırma ise sistem yaklaşımıdır. Örgütü bir bütün olarak ele alan bu yaklaşım, hala geçerliliğini korumaktadır. Sistem yaklaşımı örgüt kuramlarını, rasyonel, doğal (natural) ve açık (open) olarak ele almaktadır. Bu yaklaşımda, ana sistem örgüttür. Bunun nedenini açıklayan Koçel’e göre, örgütü meydana getiren (insan, makine, maddi kaynaklar, görevler...) parçalar, örgütün amaçları için birleşerek haberleşme ve karar-alma süreçleriyle birbirlerine bağlanmaktadır. Bu bağlamda, parçacıklardan oluşan örgüt, ana sistemin kaynağıdır.⁵³ Rasyonel sistem anlayışına göre örgütler, özel amaçlara ulaşmak için tasarlanan birer araçtır. Aynı zamanda, bu sistem örgütte farklılaşmayı sağlayarak örgütü yeniden biçimlendirme üzerinde durmaktadır. Bu aynı zamanda örgütün doğal akışı içinde değil, birileri tarafından şekillendirilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle de kapalı sistem olarak ele alınmaktadır. Çünkü sadece örgüte baktığı için çevreyle ilişkisi analiz içine alınmamaktadır. Doğal sistem ise örgütün, örgüt yapısından, saptanmış kurallardan, iş tanımlarından, katılımcıların ortak davranışlarından daha fazlası olduğunu savunmaktadır. Doğal sistem

⁵⁰ A. Selami Sargut-Sükrü Özen, **Örgüt Kuramları**, 2. bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 2010), 14-15.

⁵¹ Binali Doğan, “Yönetim ve Örgüt Kuramlarının Tasnifinde Modern ve Postmodern Ayrımı”, **Marmara Üni. İ.İ.B.F Dergisi**, c. 23, s. 2, (2007), 188-190.

⁵² Aytaç, **Örgütler: Sosyolojik**, 212.

⁵³ Tamer Koçel, **İşletme Yöneticiliği**, (İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım), 185-186.

teorisyenleri içerisinde girenlere göre örgütler, biçimlenmiş sosyal yapı ile enformel yapının toplamıdır.⁵⁴ Doğal sistemde dikkat edilen nokta, Perrow'un belirttiği gibi: "rasyonel araçların bir uzmanın elinden çıkıp yaratılmasından daha çok bireylerin kendi ihtiyaçlarından yola çıkarak araçları yaratmalarıdır."⁵⁵ Açık sistem olarak ele alınan örgüt kuramlarının üstünde durduğu noktalar, hiyerarşik yapılanma ve örgütlerin gevşek bağlı (loosely coupled) olma halidir. Gouldner açık sistemi, örgüt biçimlerinden doğal sistem olarak görmektedir.⁵⁶ Açık sistemin örgüte getirdiği en önemli değişken çevredir. Kapalı ile açık sistem arasındaki en önemli fark ise entropi⁵⁷'dir. Açık sistemler, dışarıdan enerji almaya yatkın olup enerjilerini yeniden inşa etmektedir. Bu bağlamda, açık ile kapalı arasındaki fark, çevre faktörünün ele alınması olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁸ Kısaca tanımlayamaya çalıştığımız sistem yaklaşımı, örgüt araştırmalarına yeni boyutlar kazandırmasına rağmen örgütsel değişkenler arasında neden-sonuç ilişkisini açıklamada yetersiz kaldığı için eleştirilere maruz kalmıştır.

Yukarıda bir kısmına değindiğimiz farklı sınıflandırmalar nedeniyle örgüt yaklaşımlarını ele almak oldukça zordur. Bu nedenle sınıflandırmada, konumuzla ilgili kavramlar araçsallaştırılarak kullanılacak ve *Klasik yaklaşımlar*, *İnsan İlişkileri yaklaşımı*, *karar-alma* ve *sınırlı rasyonellik yaklaşımları*, *Kaynak Bağımlı ile Kurumsalcı yaklaşımlar* üzerinde durulacaktır. Bu yaklaşımlar, hem örgüt araştırmalarının günümüze kadar geldiği noktayı vermek hem de konumuzla bağlantılı olarak güç, hiyerarşi, karar alma kavramlarını içerdiği ve günümüzdeki yaygın örgüt yaklaşımlarını kapsadığı için seçilmiştir. Bunların dışında kalan örgütsel ekoloji, koşul bağımlılık, işlem maliyeti kuramı gibi yaklaşımlar ağırlıklı olarak iktisadi işletmeleri içerdiği için konumuzun dışında kalmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında ele alınmayacaktır.

⁵⁴ Scott, Devis, *age*, 83-86.

⁵⁵ Charles Perrow, *Complex Organizations: A Critical Essay*, (Foresman Company, Brighthon, 1972), 42-43.

⁵⁶ Mustafa Yalçınkaya, "Açık Sistem Teorisi ve Okula Uygulanması", *GÜ Gazi Eğitim Fak. Dergisi*, c. 22, s. 2, (2002): 103-116.

⁵⁷ Entropi: Çalışmaya dönmeyen enerjidir.

⁵⁸ Scott, Devis, *age*, 87-88; Yalçınkaya, *age*, 103-116; Scott, Devis, *age*, 35-40.

2.4.1.Klasik Örgüt Yaklaşımları

Klasik örgüt yaklaşımlarını Weber'den başlatmak gerekmektedir. Bu yaklaşım, iki paralel koldan ilerlemiştir. Bunlardan biri sosyolojik kökene dayalı Weber'in "ideal tip bürokrasi" olarak da adlandırılan "yasal-ussal bürokrasi" modelinin öncülük ettiği çizgidir. Diğeri ise yönetsel kökene dayalı Taylor'un öncülüğünü yaptığı "Bilimsel Yönetim" anlayışıdır. Aytaç iki kuramın da örgüt yapısını çözümleme üzerine odaklandığına işaret etmiştir.⁵⁹ Taylor'un başını çektiği "Bilimsel Yönetim" anlayışı Fayol, Gulick ve Urwick tarafından devam ettirilmiştir. Ancak 'Bilimsel Yöneticilik' sisteminin insanı bir makine gibi ele alarak, insani ilişkileri bir kenara atması eleştirilmiş, bu da 'İnsan İlişkileri' kuramının doğmasına vesile olmuştur. Klasik örgüt yaklaşımlarının bir diğer ortak özelliği örgüt içine odaklanmasıdır. Sistem yaklaşımına göre bu durum kapalı sistem olarak değerlendirilmektedir. Bu bölümde bu sınıflamadan yola çıkarak, 'Bilimsel Yönetim' kuramı ayrıntılara çok girmeden ele alınacaktır. Daha çok Weber'in yaklaşımı ve görüşleri ele alınacaktır. Bunun nedeni, Weber'in üzerinde durduğu kavramların çalışma konusuyla yakından ilgili olmasıdır.

Kapitalizmin inşasıyla birlikte ortaya çıkan, birçok araştırmacı tarafından 'modern' olarak tanımlanan ve günümüz örgütlerinin temelini oluşturan örgütlerle ilgili kuramsal çalışmaları Weber'den başlatmak mümkündür. Weber, kendi yaşadığı dönemde bir güç haline gelen bürokratik örgütleri ele almıştır. Weber'in tanımladığı bürokratik örgütler, bugünkü örgüt yapısında da yansımalarını devam ettirmektedir. Weber bürokratik rasyonalitenin gelişmesini, kapitalizmin büyümesinin kaçınılmaz unsuru olarak görmüştür. Weber düşüncesinde bürokrasi temel kavramdır ve sürekliliği vardır. Bürokratik örgütlenmeyi analiz ederken sık sık makine imgesini kullanan Weber, bürokrasiyi standartları belirlenmiş görevleri yerine getiren en rasyonel sistem olarak tanımlamaktadır. Bürokrasi üyelerini ise bu makinedeki bir dişli olarak kabul etmektedir. Weber'e göre bir bürokratik örgüt, üyelerinin bireyselliğini giderdiği oranda etkili bir şekilde işlev görebilmektedir.⁶⁰ Ekonomik güç ile siyasal güç arasında ayrım yapan Weber, geleneksel-yasal bürokrasi

⁵⁹ Aytaç, *Örgütler: Sosyolojik*, 211.

⁶⁰ Max Weber, *Bürokrasi ve Otorite*, Çeviren: H. Bahadır Akın, 6. bs. (Adres Yayınları, 2006), 6.

karşılaştırması yaparak, siyasal otoriteyi meşru kılan değer ve inanç sistemlerini üç ideal tip olarak tanımlamıştır. Bunlardan birincisi, geleneklere bağlılığı, öteden beri alışlagelmiş davranış kalıplarının kutsallığını vurgulayan değerler sistemidir. Böyle bir sistemde geleneklerin belirlediği önderin emirleri kutsal ve bu kişiye sadakat bir görevidir. Bu durumda 'geleneksel otorite' söz konusudur. İkinci olarak Weber, akılcı kurallara ağırlık veren değerler sistemini ele almaktadır. Bu tür değerler sisteminde gelenekler değil herkes için bağlayıcı olan hukuk kuralları ağır basmaktadır. Siyasal otoriteyi pekiştiren hukuk düzenine bağlılık ve inançtır.⁶¹ Weber'in geleneksel-yasal otorite ayrımı, toplumda yaygın olan değerler sistemine bağlı iki karşıt saf (ideal) tip oluşturmaktadır. Ancak toplumların tarihin buhranlı devrelerinde, hem geleneksel hem de yasal kalıplar geçerliliğini yitirebilir. Kitleler böyle zamanlarda sorunlara kökten çözümler getirmeyi amaçlayan önderlere bağlanırlar. Weber'e göre bu tür önderler, güçlerini gelenekler ya da yasal kurallar yerine, kitlelerin kişiliklerinde gördükleri olağan üstü yeteneklerden alırlar. 'Karizmatik otorite'nin kaynağı öndere bağlananların onda insanüstü, doğaüstü bazı özellikler olduğuna dair inançlarıdır.⁶² Öncü'ye göre Weber'in 'Yasal bürokrasi'si akılcı hukuk kurallarının meşrulaştırdığı otorite tipine eş düşmektedir. Bu tür bürokratik yapıların en belirgin özelliği her türlü işlemin yönetmeliklere, yazılı kurallara bağlanmış olmasıdır.⁶³ Weber'in düşüncesine göre modern dönemin örgütlenme biçimi ussal-yasal örgütlenmedir. Weber için modern bürokrasiler diğer örgüt biçimlerinden üstün olmakla beraber daha akılcı, kesin, istikrarlı ve disiplinlidir. Aynı zamanda, modern bürokrasiler en yüksek verimliliğin ve etkinliğin sağlandığı örgütlenme şeklidir. Yasal bürokrasi, modern toplumda, yalnızca devlete özgü bir örgüt şekli değildir. Endüstri toplumunda çok çeşitli kuruluşlar, yasal bürokrasiyi oluşturan ilkelere göre biçimlendirilmiştir. Weber'e göre, modern bürokrasiler, yasal prosedürlere dayanmakta ve rasyonel olarak işlemektedir. Bu nedenle Aytaç, Weber'in görüşünü makine vari bulmaktadır. Aytaç'ın belirttiği gibi, bu tarz örgütlenmelerde en üst düzeyde rasyonel, daha önce planlanmış kurallara ve ilkelere göre işlediği için keyfiliğe yer yoktur. Bilgiye dayalıdır. Bu bağlamda, örgüt üyeleri kendilerine bir rota çizerler ve esneklik

⁶¹ Öncü, age, 10.

⁶² age, 11.

⁶³ age, 12.

olmadığı için örgüte tam bağlılık sağlarlar. Ayrıca, üyelere, iş bölümü ve uzmanlaşma esasına göre görevler verilerek, üyeler yukarıdan verilen emir doğrultusunda hareket etmektedir. Weber, bürokratik yapıların güce sahip olmasından ötürü, bu yapıların toplumsal yaşamı ve sosyal güçleri denetleme erkine sahip olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁴ Kural koyucu otorite, güç kullanma hakkına sahiptir. Bu noktada kullanılan güç meşrudur ve lider ile takipçilerinin gözünde gücü meşrulaştıran bir dizi inanç vardır. Siyasi lider ise güç mücadelesi içindedir.⁶⁵ Weber'e göre iktidar, toplum üzerinde kontrol mekanizmasını sağlamak amacıyla bürokratik yapıları kullanmaktadır. Böylelikle, tam bir egemenlik sağlamaktadır.

Weber'in örgütler ve örgütlenme ile ilgili kuramı, günümüze kadar etkisini sürdürdüğü gibi birçok araştırmacıyı da etkilemiştir. Weber'i takip eden araştırmacılar olduğu kadar onu eleştiren araştırmacılar da mevcuttur. Weber'in eleştirildiği noktalardan bir tanesi, örgüt üyelerinin örgütün çıkarları için var olduğu fikridir. Buna bağlı olarak bürokratik yapının örgüt üyelerinin kendi kişiliklerinden sıyrılması beklentisi de eleştirilen konular arasında yer almaktadır. Perrow'a göre, bu mümkün değildir; çünkü bireyler örgüt dışında kendi çıkarlarına sahiptir ve o çıkarların peşinden koşmaktadır.⁶⁶ Bürokratik modellerin, üyelerin kişiliklerinden sıyrılması ve kişilik üstü bir özelliğe sahip olmasını eleştiren kolektif örgüt teorisini savunan Rothschild-Whitt'e göre, bürokratik modellerin bu özelliği bireysel farklılıkları yok etmektedir.⁶⁷ Weber'e göre bürokratik yapılar durağan, rutin görevler bağlamında örgütsel etkinliğe dayanmaktadır. Perrow ise çevre değişiminin hissedildiğinde, örgütün buna uyum sağlayabilecek kadar esnek olması gerektiğini savunmaktadır. Perrow için bürokrasi, kontrolsüzlüğün derecesini ve liderin elinde bulundurduğu gücü oluşturmaktadır.⁶⁸ Bu noktada, Scott da Perrow'a katılmaktadır. Scott, örgütün belirli dönemlerde çeşitlilik gösterdiğini ve bürokrasinin de aynı

⁶⁴ Ömer Aytaç, "Modern Bürokratik Kurumlar ve Baskı Düzenleri", *Fırat Üni. Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 15, s.1, 253.

⁶⁵ Mouzelis, *age*, 29-35.

⁶⁶ Perrow, *age*, 5-6.

⁶⁷ Joyce Rothschild Whitt, "The Collectivist Organization: An Alternative To Rational Bureaucratic Models", *American Sociological Review*, (No: 44, 1979): 514.

⁶⁸ Perrow, *age*, 17-18.

şekilde farklılığı üretebilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, Scott bürokrasiyi uzmanlaşmış bir yönetim olarak nitelendirmektedir.⁶⁹

Bilim, teknoloji, iletişim, endüstrileşmenin gelişmesiyle birlikte giderek karmaşıklaşan örgütler, gelişen uzmanlaşma ve işbölümünün bir uzantısı halinde gelişmeye devam etmiştir. Toplumsal taleplerin artması ve toplumlara göre farklılaşması, örgütleri bilinçli yapılandırılmış sosyal sistemlere dönüştürmüştür. Bu da örgütsel araştırmaların alanını ve yönünü değiştirmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde örgüt araştırmalarının Avrupa'dan Amerika'ya kaydığına dikkat çeken Öncü, örgüt araştırmalarının da kamu bürokrasisi ve siyasi partilerden, endüstri kuruluşlarına doğru kaydığını belirtmektedir. Öncü'ye göre bunun iki nedeni vardır; birincisi feodal geçmişi olmayan ABD'de endüstriyelleşmenin hep ilerleme olarak görülmesidir. İkincisi ise, Batı Avrupa'nın ekonomik yapısındaki değişikliklerdir. Bu değişiklikler, teknolojik gelişmeler ve rekabet koşullarının yarattığı risklerden korunmak isteyen şirketlerin; kartel, tröst ve holding haline gelmesi ve üretim düzeninde büyük değişikliklere yol açmasından kaynaklanmaktadır.⁷⁰ Bu dönemde örgüt araştırmalarında etkinlik, iş bölümü, verimlilik çalışmaları dikkat çekmiştir. Bu çalışmalarda başı çeken Frederick Taylor'un "Bilimsel Yöneticilik" anlayışı olmuştur. Taylor'un temel ilkesi bilimsel yöntemlerle atölye düzeyindeki verimliliği artırmaktır. Kendisi de bir mühendis olan Taylor ve ardılları Gulick ile Urwick, "Örgüt Mühendisliği" kavramını ortaya atmışlardır. Özellikle, Taylor ve Fayol, en alt düzeyde bulunan işçi-makine ilişkilerinin düzenlenmesine odaklanmışlardır. Ancak Fayol, Taylor'un tersine örgütü aşağıdan yukarıya doğru rasyonelleştirmeye çalışmıştır. Ayrıca, Fayol'un üstünde durduğu, koordinasyon aslında piramit şeklinde yer alan kontrol ilişkilerinin hiyerarşik biçimi üzerinde durmaktadır.⁷¹ Gulick ve Urwick ise daha üst düzey yönetim planlanması üzerine odaklanmaktadır. Örgütleri işlem, birim ve bireyler arasında en verimli olacakları şekilde bölerek; örgüt hedeflerini gerçekleştirilmesini ön görmektedirler. Bu yaklaşımda, örgütler birimlere

⁶⁹ Scott, Devis, age, 46- 53.

⁷⁰ Öncü, age, 18.

⁷¹ Scott, Devis, age, 44-46.

ayrılmışlardır. Birimlerin birbirleri ile olan eş güdümü ve denetleme birliği ise hiyerarşi esasına göre düzenlenmektedir.⁷²

Bilimsel Yönetim yaklaşımında araştırmacılar, örgütün amaçlarının gerçekleştirilmesi için gerekli işlemlerin, birimler ve bireyler arasında en verimli biçimde nasıl bölüştürülebileceğini araştırmışlardır. Araştırmacıların (Taylor, Fayol, Gulick ve Urwick) araştırma nedenleri verimlilik olduğu için çalışanları yani bireyleri “makine” olarak görmüşlerdir.⁷³ Bu noktada düşüncesi ve yöntemi farklı olmasına rağmen Bilimsel Yönetim yaklaşımı Weber’le ortaklaşmaktadır. Weber’de örgüt çalışanlarını makine dışlısına benzetmektedir. Bu nedenle Weber’de bu noktadan hareketle aynı sınıflandırmanın içine dahil edilmektedir.⁷⁴ Scott’a göre, Taylor ve onu takip edenler, bireysel çalışanların, minimum kaynak ve enerji girişi ile maksimum çıktıyı üretmek için prosedürler üretmek üzerine ısrarcı davranmışlardır. Bireysel görevleri analiz etmek için gayret göstermişler fakat bireysel olarak çalışanları rasyonelize ederken bütün iş düzenini değiştirmek durumunda kalmışlardır.⁷⁵ Taylor’un yaklaşımı örgüt kuramlarında 1930’lu yıllara kadar etkisini sürdürmüştür. Zira bu yıllardan sonra örgüt kuramlarında klasik yaklaşımlar, bireyi mekanik bir öge olarak analiz etmelerinden dolayı eleştirilmiştir.

2.4.2. İnsan İlişkileri Yaklaşımı

Bilimsel Yöneticilik kuramına bir eleştiri olarak da ortaya çıkan İnsan İlişkileri yaklaşımının temelleri Elton Mayo ve bir grup arkadaşının yaptığı Hawthorne araştırmasının sonucunda atılmıştır. İnsan ilişkileri yaklaşımına göre, verimliliği sağlamak için sadece fiziksel koşullar yeterli değildir. Aynı zamanda örgütte çalışanların, psikolojik ve grup faktörleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Psikolojik ve grup faktörleri denilirken kast edilen, grup normlarının örgüt çalışanları üzerine etkileridir. Örneğin, bireyin birlikte çalıştığı arkadaşlarının sevgisini ve saygısını kazanması; onlarla iyi ilişkiler de bulunmasıdır. Bu bağlamda, örgüt

⁷² Öncü, age, 15-16.

⁷³ age, 18.

⁷⁴ G. March , Herbert A. Simon, **Örgütler**, çev: Ömer Bozkurt ve Oğuz Onaran, No: 44, (Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1975), 41.

⁷⁵ Scott, Devis, age, 41-46.

üyelerinin birbirlerinden bağımsız olarak ele alınmaması gerektiğini savunmaktadırlar.⁷⁶ Böylelikle, bireylerin rasyonellikten daha çok duygusal yönlerini ortaya çıkaran yaklaşım; klasikçilerin mekanik insan vurgusunu eleştirmektedir. Scott bu durumu şu şekilde aktarmaktadır: “İnsan İlişkileri Okulu, çalışanlara bireysel açıdan baktıkları için bireylerin rasyonel iktisadi aktör olmadıklarını savunmaktadır.”⁷⁷ Bu okul, Scott’ın belirttiği gibi, klasikçilerin sadece mekanik insan anlayışını değil, aynı zamanda rasyonel insan söylemini de çürütmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda İnsan İlişkileri yaklaşımı, psikolojiyi, sosyal psikoloji ve sosyolojiyi örgüt kuramlarına kazandırmış, örgüt kuramlarına davranış bilimlerini dahil etmiştir. Ancak bu yaklaşım; örgütü, örgütsel düzeye geçiş ve güç yapısını ihmal ettiği için eleştirilmiştir.

İnsan ilişkileri yaklaşımı ‘Bilimsel Yöneticilik’ yaklaşımını eleştirerek yola çıksa da bu yaklaşımının ilkelerini genel olarak kabul etmiştir. Her iki yaklaşımında ortak çıkış noktası verimlilik ve etkinlik üzerinden olmuştur. Ancak Bilimsel Yöneticilik verimliliği, fiziksel çalışma koşulları çerçevesinde ele alınırken, İnsan İlişkileri yaklaşımı, psikoloji ve grup faktörlerinin etkisi açısından ele alınmıştır. Yine her iki yaklaşım da temelde ‘uyumlu’ bir örgüt modelinden hareket etmiştir. Örgüt içinde kaçınılmaz gerilimlere, çıkar zıtlıklarına, çelişiklere yer verilmemiştir.⁷⁸ Bir diğer benzer özellikleri ise örgütlerin çevreyle olan ilişkilerini ele almamaları olmuştur. Bu nedenle sistem anlayışı çerçevesinde ele alındığında her iki yaklaşım da kapalı sistemlerdir.

İnsan İlişkileri yaklaşımını savunan araştırmacılar, aynı zamanda doğal örgüt kavramını sistemli bir şekilde inceleyerek, biçimsel yapı üzerinde etkilerini göstermişlerdir. İnsan ilişkileri okulu aşırı biçimlendirilmiş olan örgütlerin tehlikede olduklarını savunmuşlardır.⁷⁹ Bu yaklaşım ile ilgili belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise, İnsan İlişkileri yaklaşımlarının, C. Barnard’ın örgüt düşüncesinin etkisi altında kaldığıdır. R. Scott’ın ve C. Perrow’un belirttiği gibi, İnsan ilişkileri yaklaşımının çıkış noktası, C. Barnard’ın örgüt anlayışıdır. Barnard örgütü kolektif

⁷⁶ Öncü, age, 19.

⁷⁷ Scott, Devis, age, 64.

⁷⁸ Aykut Polatoğlu, “Örgüt Kuramları ve İletişim”, Ankara: Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Dergisi, c. 17, s. 4 (1984): 69.

⁷⁹ Scott, Devis, age, 64-70.

hedeflere ulaşma yolunda bilinçli koordine edilmiş sistem olarak ele almıştır. Ancak planlama ve koordinasyon kısmını ihmal etmiştir. Perrow'a göre, Barnard örgütü doğası gereği işbirlikçi olarak tanımlamaktadır. Örgüt amaçlarının gerçekleştirebilmesi için örgüt üyelerinin birbirlerine ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca, Barnard işbirliğinin bu özelliğinden ötürü resmi kuralların ötesine geçtiğini vurgulamaktadır. İnsan ilişkileri yaklaşımının öncüsü olan Mayo'ya göre liderler iyi bir örgüt çevresi oluşturmakla sorumlu olup; örgüt üyeleri ise iş birliği ile kendi isteklerini (örgütün prestij, ün sağlaması gibi bireysel ihtiyaçların tatmini) sağlamaktadır.⁸⁰ Mayo her ne kadar bu düşüncesiyle eleştirilmiş olsa da, Barnard ile örgütü "iş birliği" açısından aynı paydada tanımlamaktadır. Barnard ile arasındaki fark; Mayo, iş birliğini bireysel istekler doğrultusunda örgüt tanımının içerisine koyarken, Barnard örgütü bireylerden arındırılmış; sadece sosyal bir durum olarak ele almaktadır. Ayrıca, Barnard, bireylerin örgütsel yönü ile kişisel yönleri arasında ayırım yapmaktadır. Barnard, örgüte katılan her bireyin "bireysel kişilik" ile "örgüt kişiliği" gibi çift-kişilikli olması gerektiğini önermektedir.⁸¹ Barnard'ın bu şekilde yer alan kooperatif yaklaşımı, aslında hem insan ilişkilerinin hem de sırasıyla ele alınacak olan March ve Simon'nın "Karar Alma (decision-making) ve Sınırlı Rasyonellik Yaklaşımı (bounded-rationality)" ve P. Selznick'in öncülüğünü yaptığı "Kurumsal" okulun çıkış noktasını oluşturmaktadır.⁸²

2.4.3. Karar-Alma ve Sınırlı Rasyonellik Yaklaşımları

Örgütlerin karar-alma süreçlerini inceleyen karar-alma yaklaşımı H. Simon tarafından geliştirilmiştir. Daha sonra H. Simon, G. March ile birlikte sınırlı rasyonellik modelini oluşturmuştur. Aslında bu iki yaklaşım birbirlerinin devamı niteliğindedir ve içi içe geçmiştir. Bu yüzden, birlikte analiz edilmesi daha uygundur. Her iki yaklaşım da 1970'lerin ortalarından itibaren eleştirilmeye başlanılmıştır. Bu yaklaşımlar aslında iki yöne vurgu yapmaktadır. Bunların ilki, örgüt üyelerinin sosyal psikolojik yanı; ikincisi ise yapısal yönüdür. Bu modeller, örgütleri bireysel davranışlardan soyutlamadan analiz ederek; örgütün karmaşıklığını ortaya

⁸⁰ Perrow, *age*, 74-75.

⁸¹ *age*, 79.

⁸² Fligstein, *age*, 10.

koymaktadır. March ve Simon'a göre örgütler sonuç olarak bireylerin toplandığı bir yer olup; bireylerin toplamından oluşmaktadır ve bireysel davranışları önemlidir. Ancak Simon karar-alma sürecinde, bireysel davranışlardan çok örgütsel karar almayı vurgulamaktadır. Simon, modelinde, örgütün ilk hedef ve amaçlarının liderler tarafından konulduğunu belirterek; bu hedefler her bir alt seviyeye göre bölümlendirmektedir. Örgüt üyeleri bu amaçları paylaşmakta ve inanmaktadır. Örgüt değerleri ile bireysel değerlerin aynı doğrultuda olmasını sağlamak için belirli mekanizmalar bulunmaktadır. Örgüt içerisinde bu şekilde bir sabitliği yaratmanın en iyi yolu, standartlaşmış prosedürler, programların kurulmasını sağlamakta olan rutinleşmiş aktivitelerdir. March ve Simon'a göre, yetki aşağıdan yukarıya doğrudur. Yetkinin bu şekilde olması astın, yetki gücünü bir üsttekine verdiğinin bir göstergesidir. Bu noktada, Weber'in yetkinin meşrulaştırılması yani astın, yetkiyi üstüne verirken rıza göstermesi düşüncesiyle paralellik bulunmaktadır. Karar-alma sürecinde, Simon'a göre kararların ana maddeleri, bireylerin karar-almalarından daha önemlidir. Bu bağlamda, örgütler karar-alma süreçlerini kontrol edememektedir. Zira kararların ana maddeleri kontrol edilmektedir. Ana maddeler denilirken kast edilen, örgütün yapısını oluşturan kurallar, düzenlemeler, iletişim yapısı, standart programlardır. Bireyler isteklerini optimize etmektense, en kolay yolla bu isteklerini tatmin etmeye çalışmaktadır. Bu doğrultudan hareketle, örgütler bireyleri tatmin etmek için bazı standart prosedürleri kontrol etmektedir.⁸³ Karar çevresinin sınırlandırılmasında en temel araç işbölümüdür. Karar almada diğer bir önemli faktör ise yetkidir. Karar-alma yaklaşımında, yöneticiler etkin olup; örgüt aracılığıyla örgüt üyelerinin isteklerini tatmin etmeye yarayacak en kolay yolu sağlayan programları yönetmektedir. Karar-alma sürecinde en alt basamaktaki üyenin etkinliği yoktur. Önemli kararlar hiyerarşinin tepesinde alınmaktadır. March ve Simon'a göre, örgütler yöneticilerinin doğrultusunda bir araçtır. Lakin örgütler tam olarak kontrol edilemezler, örgüt sadece kontrol edilmeye çalışılan bir mücadele alanıdır.

Simon'un yaklaşımında dikkat çeken bir unsur da katkı-teşvik teorisidir. Buna göre bireylerin örgütte kalma kararı tatmin düzeyine bağlıdır. Bu tatmin düzeyini ise başka örgütlerdeki alternatifler belirlemektedir. Bu teoriye göre birey, örgüte

⁸³ Perrow, age, 149-157.

girdiğinde kısmi teşvik alması gerekir (para veya diğer ödüller), ancak buna karşılık örgüte katkıda bulunması beklenir. Birey eğer örgütte tatmin olamazsa örgütten ayrılacaktır.⁸⁴

Simon ve March'a göre, birey ve örgütün kapasitesi sınırlıdır ve bu yüzden tam bir rasyonelliğe ulaşamaz. Birey ve örgütü bu şekilde görmelerinin nedeni, örgütlerin yapısını iş birliği olarak ele almalarından kaynaklanmaktadır. Örgütsel rasyonelliğin arttırılması, iş bölümü gibi araçsal mekanizmalara bağlıdır. Ayrıca, karar-almanın sağlanabilmesi için bilginin eksiksiz olması gerekmektedir.⁸⁵ Bu nedenle karar almayı etkileyen faktörler arasında iletişim sistemi önemlidir. Fligstein'nin aktardığı gibi March ve Simon, karar-alma sürecinde, girişimciler ile yöneticilerin tam bir bilgiye sahip olmadıklarını, eksik bilginin yer aldığını savunmaktadır. Böylelikle, üstte Perrow'un aktardığı nedenlerden ötürü, rasyonellik tam olarak sağlanamamaktadır. Örgüt aktörlerinin sınırlı bilgiye sahip olmalarından ötürü, bu aktörler davranış düzeyinde de sınırlıdır. Bu yüzden teorilerinin adı "Sınırlı Rasyonellik"tir.⁸⁶ Bu yaklaşımlar, neo-Weberyan olarak da nitelendirilmektedir. Bunun nedeni, yetki hiyerarşisi konusundaki ortaklık ile karar-alma yaklaşımının örgüt içi mekanizmalara bakmasıdır ve rasyonelliği kabul etmesidir.

2.4.4. Kaynak Bağımlılığı Kuramı ve Kurumsal Yaklaşımlar

Kaynak bağımlı ve kurumsal yaklaşımlar, örgütleri daha önce ele alan kuramlardan farklı bir boyutta ele almaktadırlar. Bu yüzden, bu iki yaklaşımın birlikte incelenmesi uygundur. Kurumsal yaklaşımlar, klasik ve yeni kurumsal yaklaşım olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Sistem yaklaşımının gelişmesinin ardından 1970'li yılların ortalarından itibaren, örgütlerin çevre ile ilişkilerinin ele alındığı yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlardan bir tanesi kaynak bağımlılığı kuramıdır. Bu kurama göre kendi kendine yeterli olmayan örgütler, ihtiyaç duydukları bazı kaynakları ve işlevleri çevrelerinden temin etmek zorundadır. Aşağıda inceleyeceğimiz Kurumsal yaklaşıma göre örgütler hem kurumsal çevrenin hem de görev çevresinin etkisi

⁸⁴ Mouzelis, age, 156-171.

⁸⁵ Perrow, age, 147.

⁸⁶ Fligstein, age, 14.

altındadır. Kaynak bağımlılığı kuramında vurgulanan görev çevresi, örgütlerin ürün ve hizmet ürettiği çevredir.⁸⁷ Örgütü analiz etmeye odaklanan kuramın yaklaşımında iki yönlü bir bakış açısı vardır. Bunlardan ilki, örgütlerin kendi amaçları doğrultusunda, çevrenin baskı ve sınırlarına bağlı olmasıdır. Diğerisi ise örgütün içyapısındaki güç ve karar-alma sürecinin siyasi olmasıyla ilişkilidir.⁸⁸ Pfeffer ve Salancik'e göre, örgütler otonom değildir; diğer örgütlere bağımlı olup, bu bağımlılıklarını yönetmeleri gerekmektedir.⁸⁹ Pfeffer ve Salancik, *The External Control of Organizations* kitabında, örgütlerin etkin oldukları müddetçe hayatta kalacaklarını belirtmektedirler. Bu bağlamda, örgütlerin etkililikleri, çevreleriyle kurdukları ilişkiye bağlıdır. Zira örgütlerin etkinlikleri kaynaklara ve örgütü destekleyenlerin talepleri doğrultusunda, örgüt yöneticilerinin ve çıkar gruplarının taleplerine dayanmaktadır. Örgütler, diğer örgütleri kapsayan çevreye gömülüdür. Pfeffer ve Salancik'e göre, örgütlerin çevreleri değişken bir yapıya sahip olduğu için güvenilirmezdir. Çevreye yeni örgütler girer; bazı örgütler çıkar, kaynaklar bollar veya kıt hale gelebilir. Böylece, örgütler bu değişen çevre koşullarına cevap verebildiği ölçüde devamlılıklarını sağlamaktadır.⁹⁰ Bu yaklaşımın en önemli özelliği, örgüt ile çevre arasında ilişki kurarak; çevreyi analiz kategorisine eklemesidir. Pfeffer ve Salancik, örgütlerin çevreleri ve bu çevrenin içerisinde yer alan diğer örgütler tarafından kısıtlandığını vurgulamaktadır. Bu düşünceye göre, örgütler birbirlerine kaynakları açısından bağımlıdır ve bu bağımlılık birbirleri üzerinde güç kurmalarına neden olmaktadır.

Kaynak bağımlı yaklaşımı hem örgütün çevresiyle ilişkisini hem de örgüt içi güç kavramlarını analiz etmektedir. Örgüt içi güç konusuna, Pfeffer oldukça farklı bir boyutta bakarak; güç ile ilgili farklı bir tartışma açmaktadır. Pfeffer'e göre, örgütün karşılaştığı sorunları aşması ve örgütsel başarıyı sağlaması için gücün kullanımını yönetmesi gereklidir. Pfeffer için örgütsel başarı, "gücün bireysel ilgilerden koordine

⁸⁷ Yonca Koralp Gürol, *Örgütlerde Kurumsallaşmanın Temelleri*, (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2011), 41.

⁸⁸ Jeffrey Pfeffer, Gerald R. Salancik, *The external control of organizations: Resource Dependence Perspective*, (Boston, Massachusetts: Stanford University Press, 2003), 24.

⁸⁹ Micheal Jeremy Handel, "Organizations As Open System: Organizations and Their Environments", *Sociology of Organizations: Classic, Contemporary and Critical Reading*, Ed: Micheal J. Handel, (California: SAGE Publications, 2003), 225-226.

⁹⁰ Pfeffer, Salancik, *The external control of organizations*, 2-3.

edilmiş aktivitelere dönüştürülmesi” anlamına gelmektedir.⁹¹ Pfeffer için karar-alma sürecinde, kararın alınmasından daha çok uygulanması önemlidir. Zira Pfeffer, kararlardan daha çok sonuçlarıyla ilgilenildiğini belirterek, iyi bir yöneticinin iyi karar veren olmasından ziyade kararların sonuçlarını iyi yöneten olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, örgütlerin hareket alanı dar olduğu için kararların uygulanmasındaki kapasite, örgütsel hareket için kritiktir. Bu bağlamda, alınan kararların uygulamaya geçmesi önemlidir. Pfeffer kararların, uygulamaya geçişinde etkili olan faktörleri analiz etmektedir. Bu faktörler, hiyerarşik yetki ve güçlü örgüt kültürüdür. Pfeffer’e göre, hiyerarşik yetki, örgütün bir kısmını garanti altına alarak, alınan kararları meşrulaştırıcı bir etkiye sahiptir. Her yöneticinin, resmi yetkisi sınırlıdır. Diğer bir faktör olan, güçlü örgüt kültüründe ise örgüt üyelerinin ne kadar fazla paylaştıkları ve inandıkları değerler varsa ve üyeler ortak bir dil geliştirebiliyorlarsa hiyerarşik yetkinin önemi o kadar azalmaktadır.

Bireylerin güce sahip olmaları, karşılıklı bağlılık ve kaynakların kıtlığı/bolluğu ile ilişkilidir. Zira örgüt içinde ve çevresinde bireylerin bulundukları konum, gücün dağılımını etkileyen unsurlardan bir tanesidir. Örgüt içerisinde kaynağa yakın olma hali gücün dağılımında etkilidir. İş bölümü, örgütün alt bölümlendirmesini sağlamaktadır. Bu alt-bölümlerde, bireyler kaynakları kontrol edenlere bağlanırlar. Böylelikle, hiyerarşide bulunulan konum, resmi yetkiyi sağlamanın yollarından bir tanesidir. Pfeffer’e göre alt bölümlerde bulunanların da güçleri vardır. Lakin alt bölümlerdeki güçleri üst bölümlerdeki güçleri koydukları kurallara uyup, uymamak ile ilişkilidir. Ayrıca, alt bölümlerden yeterli sayıda destek bulamayan, üst birimlerdeki bireylerin güçleri zayıflamaktadır. Pfeffer, bu konuyla ilişkili olarak siyasi liderlerinin yetkileri reddedildiği zaman, yetkilerinin meşruluğunun ortadan kalktığını ve liderlerin gücünün yok olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, Weber’in bürokratik modelinde yetkiye sahip olanların kurallarına uyulması gerekliliğini eleştirmektedir. Pfeffer’e göre, bireyler sadece yetki sahiplerine değil, aynı zamanda yetkinin sembolik hallerine de itaat etmeye meyillidirler. Yetkinin ya da gücün sembolik halleri arasında; yetkiye sahip olanların kullandığı dil, çalışma odalarının büyüklüğü ve dizaynı, giyim tarzı gibi unsurlar bulunmaktadır. Liderlerin

⁹¹ Jeffrey Pfeffer, *Managing with Power: Politics and Influence in Organizations*, (Boston: Harvard Bussiness School Press, 1992), 18.

sahip olduğu güç kurumsallaştığı için sorgulanamaz hale gelmektedir. Rasyonellik zırhına bürünen uygulamalar, aslında gücün etkisini üstü kapalı bir şekilde betimlemenin yoludur. Böylelikle, alınan kararların ve saptanan prosedürlerin meşrulaşması sağlanmaktadır.⁹²

Pfeffer ve Salancik'in yapmaya çalıştıkları, örgütün içsel ve dışsal koşullar içerisinde devamlılığını nasıl sağladıklarını bulmak; örgütsel başarının ve davranışın, hem içsel hem de dışsal koşullarda nasıl inşa edildiğini göstermektedir. Bu koşulların en büyük özelliği, karşılıklılık ilkesine bağlı olarak güç yaratmasıdır. Örgüt içinde bireyler; dış çevrede ise örgütler güçlerini inşa etmeye çalışmaktadır. Fligstein'in belirttiği gibi, bu yaklaşımda kaynak bağıllığı ve güç sosyal inşacı bir bakış açısıyla analiz edilmektedir. Kuramın bu şekli kurumsalcılar tarafından devam ettirilmektedir.⁹³

Kurumsal yaklaşım; tarihsel olarak klasik kurumsalcılık, örgütlerde uygulanmaya başladığı dönem ve yeni kurumsalcı (yeni/modern) dönem olmak üzere üç döneme ayrılmıştır. Klasik kurumsalcılık, 20. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Kurumsalcı yaklaşım bu süreçte iktisat, siyaset bilimi, sosyoloji alanlarında da geliştirilmiştir. Örgüt kuramı olarak kurumsalcılık (kurum teorisi), 1970'li yıllarda etkisini göstermiştir. 70'lerin sonralarına doğru örgütsel kurumsalcılar, örgütlerin ve çevrelerinin teknik açıdan birbirine bağımlılığının yanı sıra sosyal ve kültürel bağımlılık üzerinde de durmuşlardır. Bu da yeni kurumsalcı dönemi başlatmıştır. Dolayısıyla yeni kurumsalcı yaklaşım örgüt ile çevre arasındaki ilişkiyi daha belirgin hale getirmiştir. Yeni kurumsalcı yaklaşım, örgüt kuramlarının yanı sıra iktisat, sosyoloji, siyaset bilimini de etkilemiştir. Tarihi çok eskilere dayanan kurumsalcı yaklaşım alanında çalışan araştırmacıların görüşlerinin ele alacağı bu kısımda, hem kurumsalcı yaklaşımların birbirleriyle hem de kaynak bağımlı yaklaşımla karşılaştırılmaya çalışılacaktır.

Tarihsel süreç içerisinde kurumların ve kurumsallaşmanın birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar sosyolojik ve rasyonel bakış açısı olarak ikiye ayrılarak genelleştirilmektedir. Bu bağlamda, sosyolojik anlamda kurum, organize olmuş bir grup, yerleşmiş bir birim veya bir prosedür, sosyal bir düzendir. Prosedür ile

⁹² Pfeffer, *Managing with Power*, 40-256.

⁹³ Fligstein, *age*, 29.

anlatılmak istenen toplumun oluşumu için gerekli olan kuralların bütünüdür. Rasyonel bakış açısında ise kurumlar, örgüt üyeleri tarafından bilinçli bir şekilde kabul edilmiş özel değerlere sahiptir. Kurumsallaşma ise örgüt yapısını yasallaştırmaya yarayan bir süreçtir.⁹⁴ Burada sözü edilen yasallık kavramı, toplumsal açıdan akla uygun, açık ve doğal davranışlar olarak gösterilen ve kabul gören normlara uygun hareket etmektir.⁹⁵ Sosyal bir düzen ve süreklilik arz eden kurumların, örgüt yapısı içerisinde belirli normlar, kurallar ile yasal bir statüye kavuşturulması kurumsallaşmayı oluşturmaktadır.

Sosyolojik açıdan kurumsal yaklaşımların temellerini atan, Philip Selznick'tir. Selznick, kurum ve örgüt ayrımından yola çıkarak, kurumlaşmayı örgütün ayrı bir kimlik kazanma ve sosyal ihtiyaçlar ve baskıların doğal bir çıktısı olarak duyarlı ve esnek bir organizma haline gelme süreci diye tanımlamaktadır. Böylece, Selznick örgütlerin belirli işleri başarmak amacıyla kullanılan rasyonel araçlar; kurumların ise sosyal ihtiyaç ve baskıların doğal ürünleri olduğunu savunmaktadır.⁹⁶ Bu bağlamda, Selznick rasyonel örgüt anlayışı doğrultusundadır. Selznick'e göre, örgütler zaman içerisinde değişime uğrayarak; daha sonra kurum haline gelmektedirler. Kurumsallaşma da, zaman içerisinde gerçekleşen örgütün kendi has hikayesini yansıtan, örgütte bulunan kişileri ve onu şekillendiren grupları belirten ve çevreye adapte olmanın yollarını gösteren bir süreçtir.

Selznick için örgütlerin amacı sadece verimlilik değildir. Örgütler kendi kişiliğini kazandıran örgüt üyeleri ile örgüt kimliğini hayata geçiren gruplarla birlikte örgüt içi ve dışı gelen baskılara cevap vererek, örgüt kimliğini oluşturmaktadır. Bu sürece kurumsallaşma denilmekte olup; bu süreç sonunda prosedürler, politikalar rutinleşerek, örgüt değerleri haline gelmektedir.⁹⁷ Bu bağlamda, Selznick için örgütler, örgüt kültürünü oluşturup; değerlerini kazandıktan ve rutin prosedürlerini örgüt içerisine yerleştirdikten sonra kurum haline dönüşmektedir. Selznick, örgüt değerlerinin yazılı kurallar içerisinde olmadığını, mitler, törenler ile örgüt üyelerine

⁹⁴ Gürol, age, 23-31.

⁹⁵ Tamer Bolat, Oya Aytemiz Seymen, "Yönetim ve Örgüt Düşüncesinde Kurumsalcılık, Yeni Kurumsalcılık ve Kurumsal Eşbiçimlilik", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 16, (Elazığ, 2006): 227.

⁹⁶ Gürol, age, 34.

⁹⁷ Perrow, age, 190.

yayıldığını savunmaktadır. Selznick örgütleri yeni ihtiyaçlara ve farklı koşullara uyacak şekilde değişebilecek olan bir mekanizma olarak tanımlayarak; yaklaşımında çevreye dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, örgütler değişen çevresel koşullara göre, kendisini adapte etme özelliğine sahiptir. Örgüt kültürünü oluştururken, değerlerin örgüt içerisinde yerleşip, kurum haline dönüştürülmesinde Selznick liderliğe Barnard'ı takiben kritik bir rol biçmektedir. Zira liderlerin en önemli sorumlulukları değerleri seçmek, onları korumak ve onu şekillendiren sosyal yapıyı kurmak ve onu düzenlemektir.⁹⁸ Değişen çevre koşullarına göre, örgütün değerlerini yeniden oluşturma ve onları yeniden üretme görevi gene liderlerin sorumluluğundadır.⁹⁹

Yeni kurumsalcılığın çevreye yüklediği anlam oldukça farklıdır. Yeni kurumsalcılık örgütsel yapı ve işleyişin anlaşılmasına ilişkin çalışmalara ekonomik, siyasal ve sosyolojik bir boyut kazandırmıştır. Örgütsel yapılar ile örgütlerin içinde bulundukları daha geniş bir sosyal çevre arasındaki ilişkinin anlaşılmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu yaklaşım için önemli olan örgütün kendisini meşrulaştırması gereken yasal, sosyal ve kültürel bir alanı ifade eden kurumsal çevredir. Örgütler içerisinde bulundukları ve tarihsel yapılandırılmasını etkileyen bu kurumsal çevre tarafından biçimlendirilmekte; aynı zamanda, örgütler, diğer örgütlerle etkileşimleri sonucunda da bu kurumsal çevreyi dönüştürmektedir.¹⁰⁰ Yeni kurumsalcılık yaklaşımında, kurumların özellikleri farklı kavramlarla açıklanmaktadır. Buna göre, kurumsallaşma bilişsel (düşünsel), normatif (kuralcı), regülatif (düzenli) yapıya sahip olan ve insan davranışlarında homojenlik sağlayan sistemlerdir. Regülatif yapı, örgütlerdeki uygulamaların düzenliliğini ifade etmektedir. Kurumlar otorite yoluyla davranışları şekillendirip, düzenli olmasını sağlamaktadır. Kural koyma, yönetme otorite yoluyla belirlemeyi ve düzenlemeyi içeren bir süreçtir. Kurumların normatif yönü ise değerlerin standartları oluşturan bir unsur olarak yer almasıdır. Standartlar da davranışların değerlendirilmesine ve ölçülmesine yaramaktadır. Bilişsel yapı ise sosyal hayatın sembolik biçimini ön plana çıkarmaktadır. Sembolik ifadeler karşılıklı

⁹⁸ Scott, age, 72-76.

⁹⁹ Gürol, age, 64.

¹⁰⁰ Sargut, Özen, age, 22-25.

etkileşim sonucunda oluşmakta ve bu ifadeler insan davranışları tarafından korunmaktadır.¹⁰¹

Yeni kurumsalcılığın öncüsü olan Meyer ve Rowan'a göre, kurumsallaşma sosyal süreçlerin, sosyal düşünce ve harekette kural haline gelme sürecidir. Örgütler kurumsallaşmış inançlara uymak zorunda değildirler. Ancak bu kuralları sorgulamadan kabul etmeleri gereklidir. Meyer ve Rowan için örgüt sadece değişimlerden değil aynı zamanda paylaşılmış inanç sisteminden doğmaktadır. Zira çevreleri tarafından ancak bu kurallara uydukları zaman kabul edilmeleri ve yasallaşmaları sağlanmaktadır. Dış çevrenin örgüt yapısı üzerinde büyük bir etkisi vardır ve bu çevre formal bir örgütün ortaya çıkmasını, kuralların kurumsallaşmasını sağlamaktadır.¹⁰² Perrow bu noktada, yaklaşımın örgütün sadece çevresel koşullara göre kendisini yeniden ürettiğini savunduğunu oysa çevrenin örgütleri etkilediği kadar örgütlerin de çevreyi etkileme gücüne sahip olduğunu belirtmektedir.¹⁰³

Yeni kurumsalcıların önem verdikleri bir diğer kavram da "eşbiçimlilik/izomorfizm"dir. Rekabetçi ve kurumsal eşbiçimlilik diye ikiye ayrılan kavram, örgütlerdeki homojenleşme sürecini içermektedir. Rekabetçi eşbiçimlilik piyasa rekabeti için kullanılırken, kurumsal eşbiçimlilik, siyasi ve kurumsal yasallığa dönük rekabeti içermektedir. Örgütler arasındaki benzerlik olarak da tanımlanan kurumsal eşbiçimlilik, aynı alanda faaliyet gösteren örgütler arasında ortak bir yapı ve yaklaşımın ortaya çıkmasıdır ve bir kurumsal çevre içindeki bir birimin, aynı çevre koşulları ile karşı karşıya olan diğer birimlere benzemesine neden olan bir süreçtir. Örgütler eşbiçimliliğe ulaşmak için kurumsal çevrelerini oluşturan unsurları sürekli olarak izleyip değerlendirmekte ve kendi yapısal unsurlarının bunlara uygunluğunu sağlamaya çalışmaktadırlar.¹⁰⁴ DiMaggio ve Powell, kurumsal eşbiçimliliğin, zorlayıcı, normatif ve taklitçi olmak üzere üçe ayrıldığını belirtmektedirler. Zorlayıcı-düzenleyici kurumsal eşbiçimlilik politik etkilerden ve yasallık sorunundan kaynaklanmakta, taklitçi kurumsal eşbiçimlilik belirsizliğe karşı

¹⁰¹ Gürol, age, 70-78.

¹⁰² age, 85-87.

¹⁰³ Perrow, age, 202-203.

¹⁰⁴ Bolat, Seymen, age, 242-243.

standart davranışların sonucu olarak ortaya çıkmakta, normatif kurumsal eşbiçimlilik ise mesleki uzmanlaşma ile ilgili bir kavramdır.¹⁰⁵

Eski ile yeni kurumsalcılık arasında keskin farklılıklar vardır. Öncelikle Selznick'in öncülüğünü yaptığı "eski" kurumsal yaklaşımda, önemli olan normlar, değerler ve tutumlardır. Kurumsallaşmanın odak noktası örgüttür. Meyer ve Rowan'nın öncülüğünde gelişen "yeni" kurumsal yaklaşımda ise bilişsel düşünceler kritik bir öneme sahiptir. Bunun nedeni, bu yaklaşımının kurum anlayışı örgütün ortaya çıkardığı değerler değil aynı zamanda, toplumun inanç sisteminde bulunan değerler ve inançlardır. Bu bağlamda, eski kurumsalcı yaklaşım, daha mikro bir alana bakarken; yeni kurumsalcı yaklaşım ise makro bir alana bakmaktadır. Aslında her iki yaklaşım da çevreyi kavramlaştırmaktadır. Ancak çevreye farklı anlamlar yüklemektedirler. Eski kurumsal yaklaşım için önemli olan teknik çevreyken yeni kurumsal yaklaşım için kurumsal çevredir. Ortak oldukları nokta ise her iki yaklaşımın da örgütün rasyonel olması gerektiğini savunmasıdır.

Kurumsal yaklaşımlar, kaynak bağımlı yaklaşımla karşılaştırıldığında en önemli fark, kaynak bağımlı yaklaşımda çevrenin, örgütü sınırlayan, baskı yapan bir unsur olmasıdır. Kurumsal yaklaşımlarda ise çevre, örgüt yapısının değişmesini sağlayan bir faktördür; örgüt çevreye göre değişmektedir. Bir diğer farklı nokta ise kurumsal yaklaşım örgütün çevreye uyum sağlaması gerektiğini vurgularken; kaynak bağımlı yaklaşımda örgütler içsel ihtiyaçlarından ötürü kaynakları kontrol etmek amacıyla çevreye uymaya çalışmaktadır. Bu iki bakış açısının ortak noktası ise çevreyi önemli bir faktör olarak ele almalarıdır.

Her iki (eski ve yeni için) kurumsal yaklaşım, örgüt kuramlarında çok önemli bir yere sahiptir. Bunun nedeni, çevreyi önemli bir değişken olarak alıp, çevresel değişimlere göre örgütlerin yapılarını nasıl dönüştürdüklerini vurgulamalarıdır. Örgüt içinden ziyade, örgütün içsel dinamikleri ile dış çevrenin koşullarını bir arada analiz etmeleri örgütün bir bütün olarak ele alınmasını gündeme getirmektedir. Örgüt teorilerinin geldiği aşamayı da gösteren kurumsal yaklaşım günümüzde birçok örgüt tarafından uygulanmaktadır. Özellikle iş dünyasında köklü firmaların uyguladığı

¹⁰⁵ age, 244.

kurumsal yaklaşımı, günümüzde sivil toplum örgütleri, okullar, hastaneler, sendikalar, siyasi partiler gibi birçok örgüt önem vermekte ve yapılarını kurumsal yaklaşımlara göre düzenlemeye çalışmaktadırlar. Çalışma kapsamında ele alınacak olan siyasi partiler de çevresel değişimleri ve eğilimleri dikkate alarak parti yapılarını kurumsallaştırmaktadırlar. Bu noktada örgüt olarak siyasi partileri ele almak gerekmektedir.

Örgütlerin doğasını anlayabilmek için yapılan çalışmalardan biri de örgütler ile siyasi parti örgütleri arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmak üzerine olmuştur. Örgüt sosyolojisinin gelişmesi sanayi toplumlarının gelişmesine paralel ilerlemiştir. Öte yandan siyasi partilerin örgüt olarak kabul edilmesi 20. yüzyılda siyasi partilerin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Siyasi partilerle ilgili literatürün örgüt araştırmalarına kıyasla daha sınırlı olduğunu söylemek mümkündür.

¹ Robert A. Dahl, *Democracy and Its Critics*, New Haven: Yale University Press, 1957, 200.

² Hans-Joachim Lauth, *The Age of Class: Social, Political, and Party Systems in Late 19th and Early 20th Century*, Ed. Robert Dahms, New Haven: Yale University Press, 1967, 52-53.

3. SİYASİ PARTİ YAKLAŞIMLARI

Modern siyaset biliminin doğuşuna paralel olarak ilerleyen siyasal partilerle ilgili ilk çalışmaları, Ostrogorski (1964), Michels (1962) ve Weber (1968) yapmıştır. Klasik olarak değerlendirilen bu çalışmaları; Duverger (1954), Ranney (1954), Neumann (1956), Eldersveld (1964), Sorauf (1964) ve Kirchheimer'in çalışmaları izlemiştir. Ancak Duverger, Michels'ten sonra kendinden sonrakileri de etkileyecek geçerlilikte bir yaklaşım geliştirdiği için klasikler arasında değerlendirilmektedir. Modern siyaset biliminin bir alt bölümü olarak yer alan bu çalışmalar, (Epstein, Lipset ve Rokkan, Sartori) 1945'ten itibaren artış göstermiştir. Bu çalışmalarda Batı Avrupa'da parti ve parti sistemleri konusu ağırlık kazanmıştır.¹⁰⁶

Siyasi partilerle ilgili yapılan çalışmalar konularına göre de bölümlendirilmeye çalışılmıştır. Ele alınan konuların başında; parti tipi, parti sistemleri, parti üyeliği, elitler, örgütler, karar-alma süreci, programlar ve politikalar, seçim kampanyaları ve partilerle ilişkili olan seçmen kitlesi vb. gelmiştir. Ayrıca, parti ve parti değişimine ilişkin çalışmalara da yer verilmiştir. 1970'lerde ise sosyal bilimlerdeki uzmanlaşmayla birlikte seçim, oy verme ve parti kimliği konularında bir yükseliş meydana gelmiştir. Yine siyaset bilimindeki uzmanlaşmanın bir sonucu olarak, parti performansları ve parti sistemleri hakkında farklı geleneklerin oluşumuna tanıklık edilmiştir.¹⁰⁷ Tüm bu çalışmalar nedeniyle siyasi parti araştırmalarında teorik, metodolojik ve tipolojiye ilişkin çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Ancak buna rağmen Avrupa partilerinin inşa edilme sürecindeki dönemselleştirmeye ilgili ortaklık söz konusudur. Bu dönemselleştirmeye göre, dört parti türü ve üç dalga belirlenmiştir. İlk dalga, 1890 ile I. Dünya Savaşı arasındaki dönemdir. Bu dönemde, temsili partilerden (Duverger'in tanımıyla elit veya kadro partileri) daha geniş

¹⁰⁶ *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, Ed: Richard Gunther, Jose Ramon Montero and Juan J.Linz, (New York: Oxford University Press, 2002): 2-3.

¹⁰⁷ Hans-Jürgen Puhle, "Still the Age of Catch-allism: Volksparteien and Parteienstaat in Crisis and Re-equilibration", Ed: Richard Gunther, Jose Ramon Montero and Juan J.Linz, *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, (New York: Oxford University Press, 2002): 58- 83.

örgütlenmiş olan kitle partilerine doğru bir geçiş görülmüştür. Bu geçiş bazı partilerde kitle ve kadro partilerinin bir bileşimi olarak vücut bulmuş, kadro partileri tamamen yok olmamıştır. İkinci dalga, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Kirchheimer'in tanımladığı 'hepsini yakala'(catch-all) partilerine doğru kayışı göstermektedir. Ancak kitle partileri Kirchheimer'in savunduğu gibi tamamen dönüşmemiş, varlığını devam ettirmiştir. Parti değişiminin üçüncü dalgası ise 1970'lerden bu yana başlayan post- catch-all partiler veya modern partiler dönemi olarak adlandırılmaktadır.¹⁰⁸

Siyasi partilerle ilgili yapılan çalışmalar farklı yaklaşımları ve sınıflandırma denemelerini de beraberinde getirmiştir. Buna göre, sınıflandırmaların bir kısmı rekabet dinamiklerine, kültürel faktörlere, kurumlara veya seçim sistemine karşılık gelmektedir. Diğer sınıflandırmalarda ise partinin yaşı, patronaj kullanma olasılığı, toplum veya ekonominin karakteri gibi parti örgütü ve yapısı ile ilişkili partilerin diğer görünümüne bakılmıştır.¹⁰⁹ Siyasi parti sınıflandırmasını karışık bulan Wolinetz, partileri farklı bir noktadan sınıflandırmayı denemiştir. Partileri; 'politika-arayan partiler', 'oy-arayan partiler' ve 'ofis-arayan partiler' olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Wolinetz sınıflandırmasında, partilerin görünüşlerini, gruplaşma davranışlarını ve tercihlerini yansıtmaya çalışmıştır. Bu faktörlerin aynı zamanda, partilerin yapısını anlamak için yeterli olup olmadığına bakmıştır. Bu sınıflandırmaya göre politika-arayan partiler, politik amaçlara odaklanmaktadır. Bu partiler, politik fikirlerini yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Oy-arayan partiler, yüksek oy alarak seçimleri kazanmayı hedeflemektedirler. Ofis-arayan partiler ise parti örgütünün çıkarlarını korumayı amaçlamaktadır. Bu partilerin amaçları arasında parti liderlerini devlet yönetimine getirmek, patronaj ilişkisine girmek gibi hedefleri bulunmaktadır. Bir parti tamamen politika-ofis veya oy arayan parti olmamasına rağmen bu şema partilerin sosyal, ekonomik, coğrafik ve kurumsal özellikleri ile ilişki kurma olanağı sağlayacak bir sınıflandırma olarak görülmektedir.¹¹⁰

Ware ise siyasi parti ve parti sistemleri üzerine yapılan çalışmaları ve yaklaşımları üç kategoride toplamıştır. Bu sınıflandırmaya göre partileri 'toplumsal faktörler' (Lipset, Rokkan ve Almond); 'kurumsal faktörler' (Panebianco, Michels, Beyme,

¹⁰⁸ Puhle, age, 63.

¹⁰⁹ Wolinetz, age, 164.

¹¹⁰ age, 149-150.

Katz ve Duverger) ve ‘rekabet faktörleri’ üzerinden analiz eden (Sartori, Duverger, Epstein, Budge ve Downs) yaklaşımlar söz konusudur. ‘Toplumsal faktörler’de, ülkelerdeki sosyal çatışmalara bakıldığı için siyasi kurumlar önemsiz araçlar olarak görülmektedir. ‘Kurumsal faktörler’de ise toplumsal yaklaşımın tersine kurumların, siyasi hayatta kalması önemlidir. Buna göre politik kuralların değişmesi, diğer kurumların da doğasını etkileyecektir. Örneğin, politik patronajda yasal sınırlamaların olması, sistem içerisinde siyasi partilerin doğasını kapsamlı bir şekilde etkilemektedir. ‘Rekabet faktörleri’ de kurumsalcı yaklaşımının bir çeşidi olarak görülmektedir. Ancak bu yaklaşım sadece rekabet unsuru ile ilgilenmektedir. Buna göre siyasi partiler diğer siyasi partilerle rekabet halindedir.¹¹¹

Çalışma kapsamında tüm yaklaşımlara ve sınıflandırmalara yer verilmeyecektir. Siyasi partilerin gelişimini anlamak için tarihselliği de içinde barındıran bir sınıflandırma kullanılacaktır. Bu kapsamda sınıflandırma ana hatlarıyla, *klasikler*, *modern siyasal yaklaşımlar* ve *güncel yaklaşımlar* olmak üzere üçe ayrılacaktır.

3.1. Klasik Yaklaşımlar

Siyasi parti örgütüyle ilgili temel eserler, klasik yazarlar tarafından verilmiştir. Bu yazarlar siyasi partilerin örgüt yapısına odaklandıkları gibi belli bir parti ve ülke üzerinde durmayarak, siyasi partilerle ilgili genelleme yapabilmişlerdir. Siyasi partilerle ilgili ilk temel eserleri veren bu yazarlar, kendisinden sonra gelen yazarları ve çalışmaları da etkilemişlerdir. Klasik yazarlar arasında yer alan Ostrogorski ve Michels, siyasal parti örgütü üzerine yoğunlaşarak, parti içindeki oligarşik eğilimlere ve bürokratikleşmeye dikkat çekmişlerdir. Bürokrasi konusundaki çalışmalarıyla bilinen Weber, toplumsal sınıflar içinde partilerin rolüne baktığı gibi daha sonra yaptığı çalışmalarda da parti türlerini incelemiştir. Siyasi parti çalışmalarıyla Michels’ten sonra etkisini günümüze kadar sürdüren Duverger ise hem siyasi parti tiplerine hem siyasi parti sistemlerine hem de siyasi partilerin yapısına bakmıştır. Siyasi partilerin çevresiyle birlikte 19. ve 20. yüzyıldaki evrimini ele alan ve bu alanda temel eserleri veren bu yazarlardan, siyasi parti araştırmalarında yarattığı etki

¹¹¹ Alan Ware, *Political Parties and Party Systems*, (New York: Oxford University Press, 2009), 8-9.

nedeniyle Michels ve Duverger üzerinde durulacaktır. Ostrogorski ve Weber'in görüşleri ise kısaca özetlenecektir.

M. I. Ostrogorski'nin "Demokrasi ve Siyasal Partilerin Örgütü" kitabı parti örgütü üzerinde yoğunlaşan ilk çalışma olmuştur.¹¹² Ostrogorski, incelemesinde tarihsel ve hukuksal tasvir yönteminden ayrılarak, siyasal partilerin gerçek hayattaki işleyişlerini gözlem yoluyla saptamaya çalışmıştır. Parti örgütlerinin bürokratikleşeceğini ve örgütsel amaçların, ideolojik amaçlara oranla öncelik kazanacağını savunan Ostrogorski, parti örgütünün, üyelerinden ve seçilmiş temsilcilerinden tam bir sadakat ve disiplin istediğini belirtmektedir. Böylece partilerin parlamentodaki temsilcileri, parlamento-dışı parti örgütlerinin egemenliği altına girecektir. Öte yandan Ostrogorski'ye göre seçim kazanmak partilerin temel amacı haline geldiğinden, parti örgütleri mümkün olduğu kadar az kişiyi gücendirmeye çalışmaktadır. Bu da doğal olarak, partiler arasındaki ideolojik ayrılıkların hafiflemesi ve partilerin gitgide birbirine benzemeleri sonucunu doğurmaktadır. Ostrogorski, demokrasi anlayışına aykırı gördüğü bu duruma çare olarak, sürekli parti örgütlerinin kaldırılmasını ve her seçim için o günün önemli sorunları üzerinden belirli tutumlar alacak geçici örgütlerin kurulmasını önermiştir. Ancak Ostrogorski'nin bu tezi, eksik yanları bulunduğu için eleştirmiştir. Lipset'e göre Ostrogorski, örgütlenmiş partilerin, parti makinelerinin, hatta parti oligarşilerinin, devlet yönetiminin her düzeyinde demokrasinin işleyişine katkıda bulunduklarını görememiştir.¹¹³

Klasik örgüt yazarları arasında gösterilen Weber, bilindiği üzere daha çok bürokrasi konusunu ele almıştır. Ancak Weber, bürokrasiyi ve devlet aygıtını tanımlarken, bunlar içinde siyasi partilerin rolüne de bakmıştır. Siyaset sosyolojisi kapsamında; 'devlet ve şiddet arasındaki ilişki', 'tahakküm ve meşruiyet ilişkisi', 'siyasal partilerin çözümülenmesi' ile 'bürokrasi' gibi olguları inceleyen Weber, bürokrasiyi bu unsurların temelinde yer alan itici güç, aktör ya da organik yapı olarak

¹¹² Ergun Özbudun, "M. Duverger'in 'Siyasal Partiler'i ve Siyasal Partilerin İncelenmesinde Bazı Metodolojik Problemler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (1964), 24-25.

¹¹³ Özbudun, *Siyasal Partiler*, 7.

görmektedir. Bu bağlamda ona göre siyasi partiler, kitlesel destek kazanabilmek ve koruyabilmek için örgütlü bürokratik makinelere dönüşmektedirler.¹¹⁴

Weber, toplumları kategorize ederken, sınıfları, statü gruplarını ve siyasi partileri ayrı ayrı ele almıştır. Bu üç grubun temel amacının egemenliğini pekiştirmek olduğuna dikkat çeken Weber, sınıfları üretim ve mülkiyet ilişkileri içinde; statü gruplarını, özel hayat tarzlarının temsil ettiği tüketim biçimleri içinde; siyasi partileri ise ‘güç ve iktidar’ binası içinde ele almıştır. Weber’e göre partilerin eylemleri, sosyal ‘güç ve iktidar’ kazanmaya yöneliktir. Kural olarak partiler bir sosyal kulüp içinde de devlet içinde de var olabilmektedirler. Belli durumlarda partiler, sınıf veya statü konumunca belirlenmiş çıkarları temsil etmektedir. Ancak bu durum partilerin salt sınıf partisi veya statü partisi olmalarını gerektirmemektedir. Weber’e göre partiler, kısmen sınıf kısmen de statü partileridirler. Ancak bunlardan hiçbiri de olabilirler. Ona göre partiler, içinde bulundukları toplumun egemenlik yapısına göre şekillenmektedir. Çünkü parti liderlerinin asıl işi topluluğun fethedilmesidir. Öte yandan Weber, partileri yalnızca çağdaş egemenlik biçimlerinin ürünü olarak görmemektedir. Çağdaş egemenlik partilerinin yapılarından temel farklılıkları olsa da, Weber, orta çağ partilerini de parti olarak tanımlamaktadır. Weber’e göre sınıflar ve statü gruplarıyla birlikte partiler, kapsamlı bir toplumsallaşmanın ve özellikle eylemde bulunabilecek bir siyasal çerçevenin varlığıdır.¹¹⁵

Weber, siyasi partilerle ilgili çalışmalarını parti tipleri üzerine de yoğunlaştırmıştır. Birinci Dünya Savaşı’ndan önce sistematik bir şekilde farklı tür partilerin fonksiyonları ve karakteristik özellikleri üzerine çalışmıştır. Bu bağlamda özellikle, patronaj partileri, sınıf partileri ve çıkar partileri, kongre partileri ile elit veya seçkin partileri vurgulamıştır. Bütün bu parti türleri 19. yüzyılın “liberal” veya “temsili parti”lerine karşılık gelirken, Duverger’in de “kadro” partileri olarak adlandırdığı parti türlerine denk gelmektedir. Weber ayrıca 1890’dan sonra yükselmekte olan yeni ve farklı siyasi parti türü olan daha iyi örgütlenen, daha çok mobilize olan “kitle”

¹¹⁴ Max Weber, **Bürokrasi ve Otorite**, Çeviren: H. Bahadır Akın, (Ankara: Adres Yayınları, 2006), 5-6.

¹¹⁵ Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, İng. Baskıya Hazırlayanlar: H. H. Gerth-C. Wrights, Çev. Taha Parla, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), 287-288.

partilerini de analiz etmiştir.¹¹⁶

Siyasi partilerle ilgili ön önemli çalışmalardan biri de Robert Michels'in Alman Sosyal Demokrat Parti üzerine yaptığı araştırmayı içeren ve 'Oligarşinin Tunç Yasası' olarak isim yapan "Siyasal Partiler: Modern Demokrasinin Oligarşik Eğilimlerinin Sosyolojik İncelemesi" adlı eseri olmuştur. Kendisinden sonra gelen birçok yazarı etkileyen Michels de Ostrogorski gibi, parti örgütlerini karşılaştırarak kapsamı sadece belli bir parti veya ülkeyle sınırlı olmayan bir genelleme yapmıştır. Partilerin içyapılarını anlamaya yönelik Michels'e göre sağlam inşa edilen her örgüt, işlevler ve organların farklılaşması için verimli bir toprak oluşturmaktadır. Siyasal parti örgütlerinin geliştikçe yönetilmesinin daha zor olduğunu ve karmaşık bir hal aldığını savunan Michels, örgütün işlevlerinin kapsamı genişledikçe işlevsel uzmanlaşmanın arttığını belirtmektedir.¹¹⁷ Michels'e göre bütün büyük ve karmaşık örgütler oligarşik eğilimleri kaçınılmaz olarak doğalarında saklamaktadır. Bütün büyük ve karmaşık örgütlerde küçük bir yönetici azınlık kendi iktidarını sürekli kılmak eğilimindedir. Zira yönetilenlerin çoğunluğu tarafından bu grubun denetlenmesi olanaksızdır.¹¹⁸

Michels, siyasal partilerdeki oligarşi eğilimi teknik, yönetsel-psikolojik ve entelektüel etkenler olmak üzere üç etkene bağlamaktadır. Buna göre teknik uzmanlaşma, uzman liderlik denilen olguyu zorunlu kılmaktadır. Oligarşi eğilimi parti örgütünün büyümesi ile doğru orantılıdır. Örgüt büyüdükçe çoğunluğun siyasal karar verme sürecine doğrudan doğruya katılması, yani kendi kendini yönetmesi teknik bakımdan olanaksız hale gelmektedir. Bu nedenle örgütlenmenin sonunda her parti veya meslek kuruluşu, bir yöneticiler azınlığıyla yönetilenler çoğunluğuna bölünmektedir. Örgütün genişlemesi aynı zamanda ortaya çıkan yönetim sorunları, uzmanlaşmayı zorunlu kılmakta, özel eğitim ve bilgi gerektirmektedir. Üyelerin çoğunluğu ise bu yeteneklerden yoksundur. Dolayısıyla örgüt büyüdükçe teknik bakımdan çok daha etkili ve verimli olan hiyerarşik bir idari yapıya bürünmektedir. Böylece liderleri tabandan ayıran uçurum gitgide genişlemektedir. Psikolojik

¹¹⁶ Puhle, age, 59-61.

¹¹⁷ Arsev Bektaş, **Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi: CHP ve AP (1961-1980)**, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1993), 15.

¹¹⁸ Öncü, age, 13.

etkenler arasında, parti yöneticiliğinin zamanla alışkanlığa dayanan bir hak niteliği alması, birçok politika sorunlarına karşı ilgisiz olan tabanın liderlik ihtiyacı duymaları yatmaktadır. Ayrıca bu etkenler arasında üyeler ve taban arasında kendisi için çalışan ve çoğu zaman ceza ve kovuşturmalara uğrayan liderlere karşı bir şükran duygusu doğması ve liderlerin tabanın gözünde yüceltilip üstünlüklerine inanılması yer almaktadır. Entelektüel etkenler arasında da, tabandaki kitlenin kendi kendilerini yönetecek yetenekte olmadıkları, büyük ve karmaşık bir örgütte liderlerin belli uzmanlık sahibi kişilerden olması gerektiği, dolayısıyla profesyonel liderlerin, yönettikleri kitleden çok daha yüksek bir kültür düzeyinde oldukları, bu nedenle de taban tarafından kolay kolay feda edilemeyecek olması bulunmaktadır.¹¹⁹ Dolayısıyla hiyerarşik bir şekilde inşa edilen siyasi partilerde, haber ve bilgi akışı en üst kademelerde toplandığı için tepede bulunan kişilerin verdikleri kararlar çok da tartışılmadan kabul görmektedir. Bu da yöneticiliğin alışkanlığa dayanan bir hak niteliği kazanmasına ve çoğunluğun örgütün siyasal sürecine yabancılaşmasına yol açmaktadır.¹²⁰ Öte yandan oligarşik bir sistemde liderlerin her zaman kitlelerin çıkarlarını korumalarını beklemek hatalıdır. Yüksek kademe yöneticileri bir seçkinler grubu oluşturduğu sürece, kendi istemlerini çoğunluğun çıkarı için feda etmeleri beklenmemelidir.¹²¹ Özetle Michels parti içi oligarşiye ilişkin gözlemlerinden yola çıkarak demokratik rejimlerin zamanla oligarşiye dönüşmesinin kaçınılmazlığını savunmuştur.

Yarattığı etkiye rağmen Michels'in görüşleri eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Michels'ten etkilenen Duverger, yazarın görüşlerini doğru bulsa da bazı noktalarda eleştirmiştir. Duverger, ellerine otorite geçiren insanların, bu otoriteyi korumaya ve çevrelerine hep kendilerine bağlı olan kişileri yerleştirmeye çalışacağını kabul etmektedir. Duverger'e göre tüm örgütlerde sorumlular, üyeleriyle karşı karşıya gelme, oldukça kapalı bir çember oluşturma ve bu iç çember içerisinde kendilerini otokratik yollardan devam ettirme yönünde bir eğilim taşımaktadırlar. Örgütlerin çoğunda hatta demokratik olanlarda bile oligarşik eğilim görülmektedir. Ancak oligarşi eğiliminin demokratik olmayan yapılarda çok daha güçlü olduğunu söyleyen

¹¹⁹ Özbudun, *Siyasal Partiler*, 8-9.

¹²⁰ Öncü, *age*, 13.

¹²¹ Bektaş, *age*, 16.

Duverger, Michels'in tezinde bunu unutturduğunu savunmaktadır. Duverger'e göre demokratik olmayan örgütlerde, her şeyden önce yöneticilerin atanmasına ve denetlenmesine ilişkin resmi kurallar oligarşi eğilimini güçlendirici yönde bir etki yapmaktadırlar. Diğer taraftan yöneticilerin örgüt üyelerince seçilmesi, oylamanın gizliliği, yetkililerin düzenli aralıklarla yenilenmesi, 'iç çemberin' aldığı kararların gözden geçirilmesi için kurultay ya da kongrelerin toplanması gibi usuller bu oligarşinin gelişmesine sınırlar koyan olanaklardır. Duverger'e göre liderler ya da yöneticiler iktidarda kalabilmek ve kendi seçtikleri kişileri işbaşına getirmek için seçimleri, kurultay veya kongreleri kontrolleri altına almada başarılı olabilirler. Ancak bu başarı tam değildir. İstenmeyen yöneticiler eninde sonunda elenecektir. Yerine seçtirdikleri yöneticiler ise eğer yetkin kişiler değilse taraftar bulamayacaklardır. Öte yandan zaman zaman kurultay ve kongrelerde demokratik süreçlerden yararlanarak kitlelerce desteklenen yeni önderler ortaya çıkarak iktidarı ele geçirebilmektedir.¹²²

Duverger'e göre göz önünde bulundurulması gereken bir diğer nokta da örgütlerin hedeflerine ilişkindir. Hedefleri gerçekleştirme bakımından örgütleri ikiye ayıran Duverger, birinci tip örgütlerde liderler, yöneticiler ve tüm üyelerin aynı temel hedefleri benimsediklerini kaydetmektedir. Partiler, sendikalar, kiliseler ve baskı gruplarının dahil olduğu bu tip örgütlerde, örgüt yöneticilerinin çıkarları üyelerle tamamen aynı olmasa bile yöneticiler örgüt içinde güç kazanmak için örgüt hedeflerini benimsemekte ve ortak hedefler arasında özdeşlik kurmaya çalışmaktadırlar. Bu da oligarşik eğilimlerin önünde bir engel teşkil etmektedir. Ekonomik örgütleri (şirketler vb.) kastettiği ikinci tip örgütlerde ise yöneticiler ve üyelerin hedefleri arasında derin bir fark bulunmaktadır. Duverger'e göre bu aykırılık Michels'in betimlediği, oligarşinin 'tunç yasası' ile aynı yönde etki yapmaktadır.¹²³

Eleştirilerine rağmen Michels'ten etkilenen Duverger'in çalışması, siyasal partiler literatüründe çeşitli tartışmalara neden olsa da önemli bir yere oturmuştur. Siyasal partilerin sosyo-yapısal ve kurumsal özelliklerini inceleyen Duverger'in siyasal parti literatüründe yarattığı etki onu klasikler arasına taşımıştır. Duverger, 'Siyasi Partiler'

¹²² Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*, Çev. Şirin Tekeli, 5.bs. (Ankara: Varlık Yayınları, 1998), 175-178.

¹²³ *ibid.*, 178.

adlı kitabında siyasal partileri; partilerin yapısı, parti sistemleri (özellikle partilerin sayısı) ve seçim sistemi olarak üç temelde ele almıştır. Seçim sistemlerini, parti sistemlerini belirleyen en önemli etken olarak gören Duverger, modern partilerle ilgili olarak, “Modern partiler, programlarından ve üyelerinin mensup olduğu sosyal sınıftan çok, örgütlerinin mahiyetiyle ayırt edilmektedir. Bir parti belli bir yapıya sahip bir insan topluluğudur. Modern partilerin başlıca ayırıcı özelliğini, bunların anatomileri teşkil eder. Geçmiş çağların tek hücreli yaratığının yerini, karmaşık ve farklılaşmış yapısıyla yirminci yüzyıl partileri almıştır.”¹²⁴ demektedir. Duverger’e göre modern partilerde örgüt büyük önem kazanmıştır. Üyelerin faaliyetlerinin genel çerçevesini, bunlar arasındaki dayanışmaya verilen biçim belirlemektedir. Liderlerin seçim mekanizmalarını ve yetkilerini göstermektedir. Bu durum çoğu zaman bazı partilerin niçin güçlü ve etkin, diğerlerinin ise güçsüz ve etkisiz olduklarını açıklamaktadır.¹²⁵

Duverger, parti bölümlendirmesinde partileri, yapısına göre dolaylı ve dolaysız partiler; temel unsurun niteliğine göre, komite, ocak, hücre ve milis partileri; parti içi iktidarın toplanış yerine göre, merkezîyetçi ve âdem-i merkezîyetçi partiler; üyelik kavramına göre, kadro ve kitle partileri; partiye katılımın niteliğine göre, totaliter ve sınırlı partiler olarak ayırmıştır. Genel ve kapsayıcı bir parti tipolojisi denemesinde de bulunan Duverger’e göre siyasal partiler, birbirinden çok farklı üç veya dört sosyolojik tipi içine almaktadır. Birinci tip, 19. yüzyılın burjuva partileridir. Bunlar, günümüzde, Muhafazakâr ve Liberal partiler olarak yaşamaya devam etmektedirler. Burjuva partileri, genellikle âdem-i merkezîyetçi ve temel unsur olarak, komitelerden meydana gelen partilerdir; üyeliğin esas bakımından, kadro partisi niteliğini taşımaktadırlar. Faaliyetleri, tamamıyla seçimlere ve parlâmento çalışmalarına yönelmiştir. Dolayısıyla, partinin parlâmento dışındaki örgütü pek az gelişmiştir ve ancak seçimden seçime faaliyet göstermektedirler. Parti liderliği, genellikle, partinin parlâmentodaki temsilcilerinin elindedir. Parti sadece siyasal problemlerle uğraşır; ideoloji ve doktrin parti hayatı içinde önemli bir yer kaplamaz. Üyelik, çoğu zaman, çıkara veya alışkanlığa dayanır. İkinci tipin örneği, Kara Avrupa’sının sosyalist partileridir. Bunlar, temel unsur olarak, ocağa

¹²⁴ Duverger, *Siyasi Partiler*, 10.

¹²⁵ Özbudun, *Siyasal Partiler*, 57.

dayanmaktadır ve kitle partisi niteliğindedirler. Parti geniş bir örgüte ve devamlı bir bürokrasiye sahiptir. Doktrin, çok daha önemli bir rol oynamaktadır. Üstelik parti, sadece siyasal alanda kalmayarak, toplum, ekonomi, aile gibi alanları da etkilemektedir. Yirminci yüzyılda totaliter partilerin doğuşu, üçüncü parti tipini ortaya çıkarmıştır. Duverger'nin 'müminler partisi' olarak adlandırdığı bu parti çeşidinin iki alt-tipini meydana getiren Komünist ve Faşist partiler arasında doktrin, örgüt ve sosyal temel bakımından önemli ayrılıklar olmakla beraber, taşıdıkları ortak özellikler, ikisinin aynı kategori içinde incelenmesine imkân vermektedir. Bu özelliklerden öne çıkanlar şunlardır: Aşırı merkezîyetçilik, sert disiplin ve liderliğin atama vb. gibi otokratik yöntemlere başvurmasıdır. Yine parlâmento çalışmalarının ve seçim mücadelesinin ancak ikinci derecede önem taşıması, buna karşılık parti faaliyetlerinde ağırlığın devamlı tahrik ve propagandaya verilmesidir. Kamu hayatı ve özel hayat arasında bir ayırım yapmayarak ikisini de aynı şekilde düzenleme hakkını ileri süren totaliter bir doktrinin varlığı hâkimdir ve üyelerin partiye bağlılıkları âdeta dinsel bir mahiyet almıştır.¹²⁶

Duverger, parti sistemlerinin sınıflandırmasında temel ölçüt olarak partilerin sayısını almıştır. Böylece, tek-parti, iki-parti ve çok-parti sistem olarak üçlü bir ayırım yapmıştır. Duverger'e göre parti sistemlerini belirleyen en büyük etken ise seçim sistemleridir. Ancak yazar parti üzerinde etki eden, parti doktrini, sosyal ve ekonomik yapı gibi diğer bağımsız değişkenleri ele almamıştır. Özbudun'a göre yazar, zaman zaman bu değişkenlere değinse de ne toplumun sosyo-ekonomik yapısını ne de değer sistemini sistematik biçimde birer bağımsız değişken olarak değerlendirmemiştir.¹²⁷ Duverger'i eleştiren yazarlardan Lavau'ya göre Duverger'in en önemli metodolojik hatası, partileri, partilerle ve seçim sistemleriyle açıklamaya çalışmasıdır. Siyasal partilerin içinde bulunduğu toplumdan bağımsız değerlendirilemeyeceğini belirten Lavau, partilerin içinde bulunduğu ülkenin coğrafî, tarihi, ekonomik, sosyal ve ideolojik koşulları altında şekillendiğini savunmaktadır. Lavau'ya göre seçim sistemleri parti sistemlerini yaratmamaktadır; tersine siyasal partiler, kendi çıkarlarına en uygun seçim sistemini yaratmaktadır.¹²⁸ Duverger'e

¹²⁶Özbudun, M. Duverger'in, 29-30.

¹²⁷Özbudun, Siyasal Partiler, 11.

¹²⁸age, 11.

benzer bir eleştiri de Wildavsky'den gelmiştir. Wildavsky, Duverger'i, siyasal partileri az sayıda bağımsız değişkenle açıklamaya çalıştığı için eleştirmiştir. Duverger yaklaşımında, sosyal ve ekonomik yapı, ulusal tarih, kültür, kurumsal gelenekler, coğrafya, iklim gibi etkenler ya reddedilmiş ya da bir yana bırakılmıştır. Yazar siyasal partilerin belli bir yönünü tek bir etkenle açıklamaya çalışmıştır. Fakat ampirik veriler genellemesini doğrulamadığı zaman, bu durumu özel koşullara bağlamıştır. Wildavsky ve Özbudun'a göre eğer bu özel koşullar istisnayı açıklayacak güçte etkenler ise bunların baştan teorinin çerçevesine alınması gerekmektedir.¹²⁹ Tüm eleştirilere ve metot hatalarına rağmen Duverger, siyasal partiler literatüründe sistematik ve karşılaştırmalı araştırmaların önünü açmıştır.

3.2.Modern Siyasal Yaklaşımlar

Siyasi partiler, parti tipleri ve siyasal sistemlerle ilgili araştırmalar 20. yüzyılın ortalarına doğru artış göstermiştir. Çalışmalarda parti tipleri tanımlanmaya çalışıldığı gibi siyasal partilerdeki değişim ve dönüşümler de ele alınmıştır. Parti sistemleri ve tiplerine, parti örgütünden daha fazla dikkat çekilmiştir. Parti yapısının karışıklığı önemli bir role sahip olmasına rağmen partiler tek başlarına aktör olarak ele alınmışlardır.¹³⁰ Yine bu araştırmalarda, parti üyeliği, parti elitleri, örgüt, karar-alma süreçleri, programlar ve politikalar, seçim kampanyaları ve seçmenler, birer alt dal olarak yer bulmuştur. 2. Dünya Savaşı'nın ardından kitle partilerinden ziyade hepsini-yakala (catch-all) partilerinin etkinliğini artırması araştırmalarda dikkat çekilen noktalar arasında olmuştur. Bu dönemde yükselmeye başlayan hepsini-yakala partilerinin, 1970'lerin sonlarından itibaren bir krize girdiği tezi üzerinde durulmuştur. Ancak günümüzde de olduğu savunulan siyasal parti krizine ilişkin farklı düşünceler de mevcuttur. Katz, Mair, Isaac gibi yazarlar, partilerin krizde değil bir dönüşüm yaşadığını savunmaktadır.

Bu dönemde yapılan çalışmalara genel olarak bakılacak olursa Sigmund Neumann ve Otto Kirchheimer gibi bazı yazarlar ve onların çalışmaları öne çıkmaktadır. Neumann, bireysel temsiliyet partisi ile demokratik birleşimin partisi arasındaki

¹²⁹ age, 12.

¹³⁰ Wolinetz, age, 136-165.

farkları ortaya çıkarmıştır. Kitle partilerini ele alan Neumann, “kitle-bütünleşmiş partiler”in ortaya çıkışını ve bu partilerin “hepsini-yakala partiler”e dönüşmesini incelemiştir. Neumann, kitle partilerini iki alt tipe ayırmıştır. Buna göre eski tip kitle-bütünleşik partiler, belirli bir sınıfı, bölgeyi veya sosyo-kültürel veya sosyal ve etik çevreyi temsil etmektedir. Kirchheimer ise kitle partilerin, hepsini-yakala partilerine dönüştüğünü vurgulamaktadır. 1960’larda ortaya çıkan Kirchheimer’in genç “hepsini-yakala” partileri sınıf, bölge veya çevre sınırlarının ötesine geçmektedir. Kirchheimer, “hepsini-yakala” partilerini, temsiliyet aracı olarak görmenin yanı sıra; oy-arayan, lider merkezli ve çıkar gruplarına bağlı bir parti olarak tanımlamaktadır. Kirchheimer’e göre her parti bu şekilde bir dönüşüm yaşamak zorunda değildir; bir kısmı kitle partisi olarak kalabilir. Bu nokta da önemli olan partinin belirli bir grubun veya sınıfın çıkarlarını savunmasıdır.¹³¹

Maurice Duverger ve Seymour Martin Lipset, 1950’ler ve 1960’larda siyasi partilerin sosyo-yapısal ve kurumsal özelliklerini sistematik bir şekilde incelemişlerdir. Lipset ve Stein Rokkan, oy uyumları ve parti sistemi arasındaki etkileşimi ve sosyal ve siyasi bölünmeleri analiz etmişlerdir. Gabriel Almond ve Sidney Verba ise demokratik politikaların davranışsal bölünmesi ve yurttaş kültürünün belirli yönleri ile ilgilenmiştir. Giovanni Sartori de partilerin sayılarına ve etkileşimine göre parti sistemlerini 7 türe ayırarak, karşılaştırmalı formel ve analitik tipolojiler üretmiştir. Bu tipolojilere Klaus ve Beyme tarihsel boyutları da katarak, bu tipolojileri güçlendirmiştir. Puhle bu noktada, siyasi parti üzerine yapılan araştırmalarda eğilimler ve demokrasi teorisindeki değişimlerden etkilendiğini vurgulamaktadır. Emil Lederer ise parti biçiminin ve performansının ekonomik öğelerini vurgulamıştır.¹³² Bu çalışmaların birbirini tamamlar nitelikte olması, siyasi parti literatürüne önemli katkılar sağlamıştır.

Değişen toplumsal koşullar, teknolojik gelişmeler, demokratik hakların genişlemesi, parti tabanının politik karar alma süreçlerinde daha aktif rol almak istemesini beraberinde getirmiştir. Bu nedenle siyasi partiler bu gelişmelere paralel olarak kabuk değiştirmiştir. Bu değişim, parti tiplerini de etkilemiş ve belli aşamalardan

¹³¹ age, 145-146.

¹³² Puhle, age, 59-61.

geçmesine neden olmuştur. Bunun neticesinde parti tipleri siyasi parti literatüründe önemli bir yere oturmuştur. Dolayısıyla parti değişimlerini görmek ve literatürde önemli bir role sahip olan parti tiplerine kısaca değinmek önem kazanmaktadır. Çünkü parti tipleri ve parti değişimi süreci, parti yapısındaki değişimlerin de nüvelerini göstermektedir. Bu kapsamda, *kadro(elit)*, *kitle partisi* ve *hepsini-yakala partileri* ele alınacaktır. Son dönemde, ortaya çıkan yeni parti tipolojilerinden ‘hepsini-yakala’ partileri aslında Panebianco’nun “*profesyonel-seçim partisi*”; Poguntke’nin “*yeni politik partisi*”; Katz ve Mair’in “*kartel partisi*” ile son olarak Hopkin ve Paolucci’nin “*iş firma partisi*” benzer parti tipleri olarak ele alınmaktadır.¹³³ O nedenle bu partiler daha çok Katz ve Mair’in ‘kartel partisi’ tanımlaması üzerinden değerlendirilecektir.

3.2.1.Kadro (Elit) Partisi

Günümüzdeki anlamıyla siyasi partileri kadro tipi partilerle başlatmak mümkündür. Kadro partilerinin (elit ya da temsili parti de denmektedir) birçok belirgin özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklerden ilki, partinin parlamento kanadının temsilci sayılmamasıdır. İkinci belirgin özelliği, partinin parlamento grubunun, parti tabanından çok az üyeye ayrılmaz bir ilişkisinin olmasıdır. Parlamento grubu ile parti taban arasındaki bağlantı ise seçim dönemlerinde oluşmaktadır. Kadro partisinde bağımsız dar bir grup, kaynaklara bireysel olarak ulaşabilmektedir. Bu yapının üçüncü belirgin özelliği, parti genel merkezinin zayıf olmasıdır. Bunun nedeni ise partinin parlamento grubunun kendi kaynaklarına veya parti tabanındaki kaynaklara güvenmesidir. Parlamento grubunun parti genel merkezine bir bağımlılığı bulunmamaktadır. Tersine parti merkezini parlamento grubu oluşturduğu için parti, parlamentodaki gruba bağımlıdır. Bu parti türünde, parti disiplini azdır. Bunun nedeni, parti tabanının her seçimde bağımsız tavır sergilemesidir. Parti tabanı, kendisini merkeze veya merkezi bir yetkiye bağlamak istememektedir. Partinin parlamentodaki grubu örgütün en baskın yüzüdür. Çünkü kararlar parlamentoda alınmaktadır. Ayrıca parlamento grubu, parti içinde kolektif karar alma şansına sahip olan tek gruptur. Parti tabanı, parlamentodaki partililerin belirlediği politikalar ile

¹³³ Wolinetz, age, 136-137.

partili kimliklerini oluşturmaktadırlar. Bu da parlamentodaki partililerin kolektif karar alma fırsatı na sahip olmaktadır.¹³⁴

3.2.2. Kitle Partisi

19. yüzyıla damgasını vuran kitle partileri olmuştur. Parti değişiminde, oy hakkının genişlemesi, sosyal ve politik kutuplaşma, teknolojik ve örgütsel yenilikler, güçlü rekabet ve daha iyi organize edilmiş kitle kampanyaları etkili olmuştur. Seçmen sayısının artmasıyla beraber sayılar, önemli bir siyasi kaynak durumuna gelmiştir. Aynı zamanda, daha ayrıntılı örgütlere gereksinim artmıştır. Böylece kadro partilerinden kitle partilerine doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Kitle parti örgütleyenlerin öncelikli fonksiyonları, destekçileri mobilize etmek, oy kazanmak ve oy kazanmak için diğer kaynakları sağlamaktır. Kitle partisinde, partinin genel merkezi, parti tabanının gelişmesi için destek sağlamaktadır. Aynı zamanda, parti tabanı da parti genel merkezinin varlığı ve başarısı için kaynak temin etmektedir. Kitle partisinin biçimsel yapısında ve ideolojisinde parti genel merkezi, parti tabanının temsilcisidir. Bu nedenle parti bürolarının temsilcileri, delegeler gibi parti kongresinde seçilmektedir. Ancak üyeler tarafından seçilmek, parti tabanına itaat eden bir pozisyonda olmak anlamına gelmektedir. Parti yöneticilerine ve liderlerine, partiyi yönetmeleri için görev verilmiştir. Bu da parti yöneticilerinin parti tabanına talimatlar vermelerine ve kurallar koymalarını beraberinde getirebilmektedir. Bu durum, parti demokrasisi ve oligarşinin tunç yasası ile ilişkili soruları gündeme getirmektedir.¹³⁵

Parti tabanı ve partinin genel merkezi bir birlerinden çok açık bir şekilde ayırmıştır. Partinin genel merkezi, tam zamanlı çalışan profesyonellerden oluşurken, parti tabanı yarı-zamanlı gönüllülerden oluşmaktadır. Parti genel merkezindeki bireyler, partiye üye olması için para alırlarken; parti tabanında bulunan bireyler partiye üye olmak için para ödemektedirler. Parti genel merkezi ve parti tabanı farklı güdüler ile motive olduğu için farklı bir şekilde başarıları ölçülmektedir. Parti örgütünün bu iki yüzü arasındaki ilişki bir uyum içermektedir. Kadro partisinde parti örgütü, parlamento

¹³⁴ Richard S. Katz ve Peter Mair, "The Ascendancy of the Party in Public Office: Party Organizational Change in Twentieth-Century Democracies", *Political Parties: Old...*, 114-116.

¹³⁵ Katz, Mair, *The Ascendancy of*, 116-120.

grubundaki her bir üyenin amaçlarına ulaşmak için bir araç niteliğindedir. Kitle partisinde ise bu durumun tam tersi geçerlidir. Partinin parlamento grubu, parti örgütünün hedeflerine ulaşması için bir araçtır. Bu bağlamda, partinin genel merkezi, başka bir fonksiyona sahiptir. Bu da, partinin parlamento grubunu, parti tabanı adına kontrol etmek ve yönetmektir. Kadro partisinde, parlamento toplumun belirli çıkarlarını; kitle partisinde ise parlamento ulusun bütün çıkarlarını temsil etmektedir. Katz ve Mair, İspanya’da inceledikleri partilerde, partinin genel merkezinde büyük bir merkezileşme eğilimi görmüşlerdir. Bu durum, partinin parlamentodaki grubunun, partinin genel merkezine bağımlılığını artırırken; parti tabanının etkisini azaltmaktadır.¹³⁶ Öte yandan kitle partilerinde partinin bütünleyici fonksiyonları vurgulanırken, parti elitlerine ve bürokrasiye daha özerk bir alan sağlanmıştır. Örgütsel modernleşme, partilerin yerel ve bölgesel grupları ile bireysel üyelerinin etkisini ve parti örgütünü zayıflatmıştır.¹³⁷

Genel hatları belirlenmekle beraber, kadro ve kitle parti modelleri ülkelerin seçim ve parti sistemlerine göre farklılıklar göstermektedir. O nedenle siyasi partiler üzerine çalışan akademisyenler net bir tanımlama yapmaktan çekinmişlerdir. Duverger, kitle partileri ile kadro(temsili) partileri arasındaki farkı ortaya koymaya çalışmıştır. Kadro partileri, gevşek yapılı, elit merkezli, örgüt dışında meşruluğu minimum düzeyde bulunan partilerdir. Kitle partileri ise oy kullananları, parti üyesi yapmayı hedefleyen, yüksek düzeyde bu amaç ile örgütlenen partilerdir. Duverger’e göre kitle partileri, kadro partilerine göre daha modern olduğu kadar kadro partilerinden daha baskın bir modele sahiptir.

Wolinetz, kadro parti kavramını gevşek yapı ve geniş parti üyeliği olmayan bir model olarak ele almaktadır. Bunun için Koole’nin Alman siyasi partileri üzerinde yaptığı çalışmayı örnek gösteren Wolinetz, bu kapsamda parti destekçilerinin fazla olduğu ama parti üyeliğinin az olduğu tespitinden yola çıkmıştır. Kadro ve kitle partilerine ilişkin Duverger ve Neumann’ın yaklaşımını da ele alan Wolinetz’e göre, Duverger ile Neumann aynı partilere farklı bir yol ile yaklaşmaktadırlar. Duverger kendi döneminde yer alan partileri kadro, kitle, komünist (hücre tipi) ve faşist (milis

¹³⁶ Katz, Mair, *The Ascendancy of*, 116-120.

¹³⁷ Hans-Jürgen Puhle, “Still the Age of Catch-allism: Volksparteien and Parteienstaat in Crisis and Re-equilibration”, *Political Parties: Old...*, 58- 83.

kuvvet) olarak ele alırken, her bir partinin örgütsel yapısı, dayandığı sınıfsal taban ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmıştır. Buna karşın Neumann analizini bireysel temsiliyet ve demokrasi ile bütünleşen partiler üzerinden yapmıştır. Neumann ile Duverger'in yaklaşımı arasında temel bir fark bulunmaktadır. Neumann, partilerin fonksiyonlarından yola çıkarken, Duverger partilerin örgüt yapılarının özelliklerine odaklanmaktadır. Aynı zamanda, Duverger partilerin kökensel, sınıfsal tabanına ve örgütsel ihtiyaçlarına göre bir sınıflandırma yaparak, farklı örgütlenen partiler arasında ilişki kurmaya çalışmaktadır.¹³⁸ Alan Ware ise Duverger'in kadro merkezli kitle üyeliği üzerinden yaptığı ayrımı aşmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, İngiliz Muhafazakâr partisi ile Gaullist partilerini örnek gösteren Ware, her iki parti tipinin de kadro merkezli parti olmasına rağmen parti üye sayısı geniştir. Kitle partilerinde ise partiye katılımın derecesi önemlidir.¹³⁹

Siyasi partilerin evriminde önemli bir noktaya oturan kadro ve kitle partileri birbirinin devamı gibi de görülmektedir. Siyasal hakların genişlemesiyle birlikte kadro partilerinden kitle partilerine geçiş yaşanmıştır. Ancak her iki parti tipi arasında sınıfsal yapının değişmesini gösteren izler bulunmaktadır. Kadro partileri aristokratik sınıfın temsil aracı olarak kabul görürken, kitle partileri demokratik toplumların temsil aracı olmuştur. Kadro ve kitle partilerinden sonra ortaya çıkan modeller ise özellikle kitle partilerinin devamı olarak kabul edilmektedir. Bu noktada öne çıkan parti modeli ise hepsini-yakala partileridir.

3.2.3. Hepsini-Yakala Partileri

Değişen siyasi koşullar ve teknolojik gelişmelerle birlikte kitle partileri de bir dönüşüme tabi olmuş ve 1960'lardan itibaren hepsini- yakala partileri etkinlik kazanmaya başlamıştır. Kitle-bütünleşik partilerden, hepsini-yakala partilere geçiş bazı aşamalardan sonra gerçekleşmiştir. Kitle partisinde, parti genel merkezi, partinin parlamento grubunu oluşturmak için parti tabanını örgütlemektedir. Partinin parlamento grubu ise partinin genel merkezini, parti tabanını desteklemek amacıyla çalışmaktadır. Kadro partisi ise baskın üst sınıfın bir parçasıdır. Kurulmuş kitle

¹³⁸ Wolinetz, age, 138-140.

¹³⁹ age, 140-145.

partisindeki güç dengesindeki değişim, hepsini-yakala partisine doğru bir akımın oluşmasına kaynaklık etmektedir. Bir diğer kaynak ise toplum ve elitlerin yapısındaki değişimlerdir. Bu dönüşümde oy kullananların sol-sağ olarak bölünmesi önemli bir rol oynamaktadır. Ancak parti programları, sosyal çevre, bölge ve sınıf bağlantıları ile ilişkili olan yönelimlerin de önemi vardır. Bu partilerin sosyal bağlantıları, dolayısıyla parti tabanı ile bağlantıları zayıf olmakla beraber partilerin sundukları çıkar temsiliyeti önemlidir. Partiler, oylarını maksimize etmek için piyasa temelli stratejilere eğilimlidir. Bu bağlamda, partiler kendilerine sadakat sağlamak için kısa dönemli kimlik geliştirmektedirler. Partilerin seçim kampanyaları daha ticari ve profesyonel hale bürünmektedir. Böylelikle, partiler daha merkezi bir konuma doğru hareket etmekte ve birbirlerine benzerlikleri artmaktadır. Bu durum aynı zamanda, alternatif partilerin oluşmasını da engellemektedir. Kamu nezdinde olumlu kimlik ve sadakat yaratmak için geleneksel veya yeni politik katılımlar gerçekleştirmektedir.¹⁴⁰ Bu değişimde liderliğin* sorunlu bir döneme girmesi de etkili olmuştur. Sivil toplum örgütlerinin daha bağımsız çıkar grupları şeklini almaya başlaması, siyasi partilerin iç işleyişini etkilemiştir. Zira bu koşullar, vatandaşların devlet olanaklarından yararlanmaları için alternatif yollar yaratmıştır. Parti liderlerinin kaynaklara ulaşmasının alternatif yollarından ötürü parti tabanı ile partinin parlamento grubu arasındaki ilişki zayıflamıştır.¹⁴¹ Dolayısıyla hepsini-yakala partilerinin temel fonksiyonu ve görevi seçimleri kazanmanın yanı sıra patronaj sağlamasıdır. Bunun için; politikaların tanımlanması, eklenmiş birikim ve çıkarların temsiliyeti, yurttaşların siyasi sosyalizasyonu ve mobilizasyonu ile elitlerin güçlendirilmesi ve iktidarın biçimlendirilmesi gerekmektedir. Bu eski fonksiyonlara yeni görevler de eklenmiştir. Bunlar; uzlaştırma rolü; kontrol, yeni yapı ve siyasi kurumların reformunu sağlamak; birleşme ve tanımlamaya odaklanma rolüne sahip olmaktadır.¹⁴²

¹⁴⁰ Puhle, *age*, 68-69.

* Burada sözü geçen liderlik kavramı, parti liderinin baskın kişi olması değil, liderlik kültürünün oluşmasını sağlamak anlamında kullanılmıştır.

¹⁴¹ Katz, Mair, *The Ascendancy of*, 120-122.

¹⁴² Puhle, *age*, 78.

3.2.4. Kartel Parti

Son dönemin en önemli çalışması ise siyasi parti literatürüne ciddi katkıları olan Katz ve Mair'den gelmiştir. Katz ve Mair, partilerin devlet ile ilişkisini yeniden yapılandırıldığına dikkat çekmiştir. Buna göre, Katz and Mair, parti değişiminin devam ettiğini ve elit partiden, kitle partilerine, hepsini-yakala partilerinden yeni tip olan kartel partilere doğru dönüşümün devam ettiğini varsaymaktadır. Yazarlara göre, yeni parti örgütü, kartel partidir. Genel parti bürokratları, uzmanlaşmış profesyonellerden oluşmaya başladığı için parti örgütü politik olma özelliğini yitirmeye başlamıştır. Böylelikle, liderliğin şartları yaratılarak daha özerk bir hal almaktadır. Parti örgütünün konumunu değiştiren bir diğer neden teknolojinin değişmesidir. Televizyon gibi kitle iletişim araçları, parti liderleri ile oy kullananlar arasındaki anahtar iletişim kanalı olmaktadır.¹⁴³

Katz ve Mair'in Neumann'nın parti tipolojisinden yola çıkarak kuramsallaştırdığı kartel partiler, devletten aldıkları finansal destek ile devletin bir parçası konumuna gelmiştir. Yani üyelerin sadakatine bağımlı değildir. Bu partinin en önemli özelliği partinin içsel güç dengesi, devletin finansal kaynak dağıtımı ile birlikte partinin kaynak dağıtımını içermesidir. Bu, 1960'lı yıllarda başlayan bir finansman kaynağıdır. İkinci belirgin özelliği ise devlet desteğinin parti örgütü ile birlikte parti kadrosuyla bölüştürülme durumunun ortaya çıkmasıdır.¹⁴⁴ Hepsini-yakala partilerinin tam tersine kartel partiler daha çok seçimlere nüfuz etmeye çalışmaktadır. Seçimlere nüfuz etme yöntemi ise sermaye ağırlıklı kampanyalar yürütmek, partinin yönetsel yeteneklerini ve yeterliliğini ispat etmeye çalışmaktır. Kartel parti bu hedeflerine ulaşmak için gevşek bağla organize olmaktadır. Ayrıca devletten beslendiği için devlet yönetimine girmeye çalışmaktadır. Partinin devlet bütçesinden pay alabilmesi için devlet yönetimini diğer partilerle paylaşmayı bile kabullenmektedir. Katz ve Mair'e göre kartel partiler, sivil toplum ile devlet arasında bir aracı gibi çalışmakta ve böylece, devletin bir ajanı haline gelmektedir. Kartel partiler, parti gelişiminin sonu olarak görülmemektedir.¹⁴⁵

¹⁴³ Katz, Mair, *The Ascendancy of*, 121.

¹⁴⁴ *age*, 122-123.

¹⁴⁵ *age*, 138-140.

Wolinetz, bu görüşleri ilginç bulmakla beraber sorunlu da bulmaktadır. Bu konu hakkında en temel tartışma, devlet desteğinin siyasi partilerin yönünü ve konumunu kapsamlı bir biçimde değiştirmesidir. Wolinetz'in itiraz noktalarından biri de parti davranışlarındaki değişim ile devlet desteğinin artması arasında bağlantı kurmamızı sağlayacak yeterli verinin olmamasıdır.¹⁴⁶

3.3. Siyasi Partilerle İlgili Güncel Tartışmalar

Siyasi partilerle ilgili gelişmeler ve bu alanda yapılan tartışmalar parti tipleri üzerinden devam etmiştir. Siyasi partilerle ilgili iki temel tartışma gündeme gelmiştir: Bunlardan biri her tür kitle partisinin hepsini-yakala partilerine dönüşüp dönüşmeyeceğidir. İkincisi ise hepsini-yakala partilerinin altın çağını yaşadığı 1970'lerden itibaren düşüşe geçmesi ve bu noktadan hareketle bir siyasi partiler krizinin var olup olmadığıdır. Bu dönemde siyasi partilerin krize girdiği ve yerini sosyal hareketlerin almaya başladığına dair tezler bulunmaktadır. Kitle partilerinin hepsini-yakala partilere dönüşeceği ilk olarak Kirchheimer savunmuştur. Puhle ise bu teze karşı çıkmıştır. Çünkü Puhle'ye göre, partileri etkileyen birden fazla faktör bulunmaktadır. Dolayısıyla bu varsayımı yapabilmek için partilerin boyutları, seçim sistemi ve demokrasinin kurumsal yapısı ile toplumla ilişkili olan her bir ayrışmanın incelenmesi gerekmektedir. Öte yandan Puhle siyasi parti krizinin 1980'li yıllardan itibaren kendini gösterdiğini savunmaktadır.¹⁴⁷ Puhle'ye göre 1980'li yıllarda alternatif partilerin oluşmaması 'Partiler önemli midir?' sorusunu gündeme getirmiştir. Bu dönemde siyasi partiler, oligarşik eğilimlere karşı birleşik bir tavır göstermeye başlamışlar ve demokratik karar-alma süreçleri ile aşağıdan yukarıya doğru bir kontrol mekanizması geliştirmeye çalışmışlardır. Puhle, siyasi partiler krizini engellemek için partilerin şu kriterleri yerine getirmelerini beklemektedir: Partilerin liderliği sağlamaları gerekmektedir. Devlet tarafından finanse edilmemelidirler veya maddi kaynak sağlayan çıkar gruplarına, bağışçılarına bağımlı olmamalıdır. Profesyonel politikacılar tarafından temsil edilmemeli; aynı zamanda deneyimsiz elitler veya amatörler de partilerde yer almalıdır. Puhle'ye göre tüm bu etkenlerin yanı sıra partilerin yaşadığı krizler kendi yapılarının ve performanslarının

¹⁴⁶ age, 148-149.

¹⁴⁷ Puhle, age, 67-69.

da bir sonucudur. Dolayısıyla Puhle'ye göre hepsini-yakala partilerinde kriz mevcuttur.¹⁴⁸

Mair ise siyasi partilere ilişkin tartışmaların, kitle partilerine takıldığını ve kitle partisinde yaşanan değişimlerin (hepsini-yakala partisi, kartel parti, seçime yönelik profesyonel parti vb.) siyasi partilerin zayıflaması ve çöküşüne dair bir işaret olarak algılandığına dikkat çekmektedir. Mair, siyasi partilerin krize girdiği ve yerini yeni sosyal hareketlerin almaya başlaması ile ilgili tespitleri problemli bulmaktadır. Bunun bir nedeni veri toplama zorluğudur. Diğer nedeni de bu tespitlerin ampirik kanıtlara dayandırılmamasıdır. Üçüncü sorun ise parti örgütlenmesinin hala partisi- sivil toplum ilişkisi üzerinden değerlendirilmesidir. Ayrıca parti örgütlenmesinin alternatif yolları, özellikle parti-parlamento, parti-merkez büro ilişkisi hala önemsenmemektedir.¹⁴⁹ Siyasi partilerin krizi tartışmasını iki strateji üzerinden ele alan Mair, ilk olarak Janda'nın çalışmasından yola çıkarak ampirik veri toplama problemini aşmaya çalışmıştır. Nitekim Janda (1980) çalışmasında, 12 farklı ülkede 80 partiyi incelemiştir. İkinci strateji olarak da partinin bütüncül bir aktör olma fikrinden uzaklaşmıştır. Bu noktada Mair partiyi; meclis (parlamento) kanadı, taban (üyeler, sadık ve potansiyel seçmenler) ve parti genel merkezi olmak üzere üçe ayırarak analiz etmiştir. Parti düşüşünün nedenlerini anlamak için bu üçlü sacayağından yararlanmıştır. Mair, parti merkezi ve parlamento kanadının kaynaklarının güçlenmesinin parti tabanını zayıflattığını, hatta dağılmasına yol açtığı izlenimine karşı çıkmaktadır. Çünkü tabanın dağılması partinin dağılması anlamına gelmemektedir. İkinci itiraz noktası da tabanın önemsizleştiğine dair izlenimdir. Mair, bunun tam tersi veriler olduğunu, Avrupa ve İngiltere'deki bazı partilerin tabanı dışlamak bir yana karar alma süreçlerine kattığına ve daha fazla sorumluluk ve güç verdiğine dikkat çekmektedir. Mair, siyasi partiler krizine ilişkin tezi parti tabanından uzaklaşarak, parti merkezi ve meclis kanadı üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Buna göre partiler, gittikçe artan oranda parlamentoya ve kamusal kaynaklara erişme olanağına sahip olmaktadır. Bu vesileyle yasama yollarına

¹⁴⁸ age, 72.

¹⁴⁹ Mair, *Party Organizations*, 1-23.

Mair, parti kaynaklarındaki kaymanın partinin merkez teşkilatına ve üyelerine nasıl yansıdığını da ele almıştır. Kitle partisinde parti merkezi, parti tabanının sesi ve koruyucusudur. Parlamento kanadı ise partide kitlesel örgütlemekten sorumlu bir araç gibi görülmektedir. Ancak Mair'e göre son yıllarda bu özellikler kaybolmaya başlamıştır. Mair, incelediği liberal, sosyal demokrat ve muhafazakâr partilerin büyük çoğunluğunda merkez büro organları üyeliğinden çok partinin meclis kanadına ya da ulusal idari organlara artan bir eğilim gördüğünü belirtmektedir. Bütün partiler için geçerli olmayan bu durum, parti merkezinin özerkleşmesine neden olmaktadır. Öte yandan partideki önemli işlerin artık parti bürokratları ya da aktivistleri tarafından değil, parti profesyonelleri ve danışmanları tarafından yapıldığına dikkat çekmektedir. Mair'e göre bu durum, parti merkezi çalışanlarını, parti tabanını örgütleme yönetiminden, seçimlere yönelik olarak harekete geçirici bir destek noktasına dönüştürmektedir. Dolayısıyla parti merkezi, artık kaçınılmaz bir şekilde parti tabanının ihtiyaçlarından çok parti önderliğinin ya da meclis kanadının istek ve ihtiyaçlarına odaklanmaktadır.

Partinin meclis kanadının kaynaklarının güçlenmesi parti tabanının gelişmesini de etkilemektedir. Parti üye sayılarında azalmaya karşın partiler için üyelik hala önem arz etmektedir. Mair'e göre partilere devlet ödeneklerinin artmasına rağmen parti gelirleri arasında üye aidatları ve bağışları hala önemini korumaktadır. Bu oran Avusturalya'daki partilerde yüzde 27'lerde seyrederken, Danimarka'da yüzde 45'lere kadar çıkmaktadır. Almanya'da partilere verilecek devlet ödenekleri partilerin üye sayısı üzerinden belirlenmektedir. Bu da partileri, üye edinmeleri konusunda motive etmektedir.¹⁵² Öte yandan üyelerin varlığı, hem parti içinde hem de kamu pozisyonları açısından da gereklidir. Dolayısıyla partiler kamu kararlarını etkilemek için de kitlesel üyeliğe ihtiyaç duymaktadır. Bu kapsamda partiler, üyeliği dışlamak yerine, parti tabanını karar alma süreçlerine katmaya çalışmaktadırlar. Bu durumu aday seçimlerinde görmek mümkündür. Ancak partinin tabanı geliştiği gibi parlamento kanadı da gittikçe özerkleşmektedir. Mair'e göre bu bir paradoksa işaret eder. Çünkü geleneksel olarak bunun bir tahterevalliye benzer bir dengede ortaya çıkması gerekmektedir. Partilerin parlamento kanatları bir taraftan özerkleşirken

¹⁵² Mair, *Party Organizations*, 1-23.

diğer taraftan nasıl demokratikleşebilirler? Mair bu soruya cevap vermeye çalışmıştır. Bu cevaplardan biri, partilerin bilinçli olarak üyeler arasında ayrım yapmasıdır. Çünkü parti içi demokratikleşme, tabanda örgütlü üyelerden çok bireysel üyelere hitap etmektedir. Yani güçlendirilen kısımlar orta sınıf parti elitleri değil parti kongreleridir. Bu şekilde sıradan üyelerin fikirleri, başkanın politikalarını da meşrulaştırmaktadır. Öte yandan partinin sorun yaratan kesimleri dışlandıkça parlamento kanadı da taban da aynı anda önem kazanabilmektedir.

Mair, siyasi partiyi parlamento, parti merkezi ve taban olmak üzere üçe ayırarak tartışmaktadır. Ancak parti içinde bu kanatlarından hangisinin parti içinde güçlendiğini ve hangisinin zayıfladığına bakmamaktadır. Çünkü Mair'e göre klasik kitle partisinde partinin bu farklı kanatları özünde hiyerarşiktir. Parti tabanının delegelere, delegelerin kongreye ve kongre aracılığıyla yönetime ulaşabildiği bir sistem söz konusudur. Hepsini-yakala parti modelinde bile bu ilişkiler hiyerarşiktir. Partinin meclis kanadı, parti kongresini ve merkez büroyu kontrol edebilmektedir. Bu durumda parti tabanını dışlamaktadır. Ancak son dönemlerde bu ilişkiler üzerindeki kanı, partinin kanatları arasındaki ilişkinin hiyerarşik olmaktan çok "tabakasal" yapıda olduğu ve partinin her bir kanadının gittikçe birbirinden bağımsız hale geldiğidir. Burada parti içi erozyondan bahsetmek mümkündür. Hiyerarşik bir parti modelinde ülke çapındaki parti üyeleri, yerelden, parti kongresine ve kongre aracılığıyla da merkez büroya ulaşmaktadır. Şimdi ise daha çok aday seçimlerine odaklanılmaktadır. Bu noktada Mair, Avrupa partilerini merkezîyetçi anlayıştan tamamen uzak, aday odaklı Amerikan modeli partilere benzetmektedir. Avrupa toplumunda 'particilik' anlayışında azalma olmasına rağmen devletin 'particilik' anlayışında azalma olmadığını, devletin partiler aracılığıyla halkın karar alma sürecine müdahale ettiğini savunmaktadır. Avrupa partileri bu yönüyle Amerikan partilerinden ayrılmaktadır. Dolayısıyla Mair, partilerin dağılması kavramından ziyade partilerin değişmesi ve adaptasyonundan bahsetmektedir.¹⁵³

Öte yandan Mair partilere olan güvensizliğin kitlelerde parti karşıtı anlayışı doğurduğuna işaret etmektedir. Alternatif denemelerin başarısız olması parti

¹⁵³ Mair, *Party Organizations*, 1-23.

sisteminin değiştirilmesini isteyen sosyal hareketleri gündeme getirmiştir. Bir diğer yansıması ise aşırı sağ partilerin yükselmesine yol açmasıdır.

3.4. Siyasi Partilerin Yapısı

Siyasi partilerin yapısı şematize edildiğinde kolay anlaşılır gibi görünmesine karşın, partinin güç odakları ve bunlar arasındaki ilişkiler ele alındığında çok daha karmaşık bir yapı ortaya çıkmaktadır. Özbudun siyasi parti örgütünü; üyeler, grup yapısı ve yönetsel sistem arasındaki karşılıklı ilişkilerin tümü olarak ele almıştır. Buna göre örgüt çok çeşitli boyutları olan, alt-unsurları içine alan karmaşık bir yapıdır ve parti örgütünün incelenmesinde bu boyutlar göz önüne alınmalıdır.¹⁵⁴ Özbudun partiyi anlamak için siyasi parti yapısını altı boyutta inceleyen Anderson'un sınıflandırmasından yararlanmıştır. 'Özerklik', 'Partinin Örgütlenme Derecesi', 'Merkeziyet', 'Tutarlılık', 'Katılım' ve 'Amaçlar'dan oluşan bu sınıflandırmada, daha çok özerklik, amaçlar boyutuna eğilmiştir. Anderson'a göre özerklik örgütlerin başkalarından bağımsız olarak iş görebilme ve böylece toplumda bağımsız bir yer işgal etme derecesini göstermektedir. Özbudun siyasi partilerdeki özerklik kavramını daha dar bir anlamda, partilerle parti-dışı örgüt ve kuruluşlar arasında yapısal bağlantı olup olmadığı anlamında kullanmıştır. Buna göre parti örgütlerinin özerkliği açısından ele alınması gereken en önemli konu, parti üyelerinin kaynağıdır. Bu noktada Duverger'in 'dolaysız' ve 'dolaylı' üye kavramına başvurmuştur. Dolaylı üyelikte bireyler partiye doğrudan değil, sendika, dernek vb. gibi bir başka grup içerisindeki üyelikleri üzerinden katılmaktadırlar. Özbudun'a göre üye kaynakları parti-dışı bir kuruluşa bağlı olan partiler, dolaysız partilere göre daha az özerktir. Parti özerkliğinin bir başka boyutu ise finansmanla ilgilidir. Başta üyelik aidatları olmak üzere kendi iç finansmanını sağlayan partiler, bunu dışsal kaynaklardan (bağışçılardan) sağlayanlara oranla daha özerktirler. Yine mali kaynakları az sayıda kişiden alan büyük bağışlara dayanan partinin özerkliği, çok sayıda üyeden küçük miktarlarda aidat elde eden partiye oranla daha az olmaktadır. Bu ayrım da kadro ve kitle partisi ayrımını ilgilendirmektedir.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Özbudun, *Siyasal Partiler*, 58.

¹⁵⁵ *age*, 59.

Bir diğ er unsur ise örgütlenme derecesidir. Parti içindeki ilişkilerin biçimsel usul kuralları veya yazısız kurallar ve gelenekler yoluyla açık ve belirli davranış kalıplarının yaratılmasına işaret etmektedir. Parti ilişkileri ne kadar kalıpla mı , düzenlenmiş ve yapıla mı sa partinin örgütlenme derecesi o kadar yüksek demektir. Bu durum aynı zamanda partinin kurumsallaşma derecesini de göstermektedir. Partinin  rg tlenme boyutu, yapısal farklılaşmayı, yani örgüt içerisinde değişik fonksiyonların ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bu noktada yapısal bağlantı kavramı  ne çıkmaktadır. Yapısal bağlantı, parti organları ve çeşitli unsurlar arasındaki ilişkilerin d zenleni  tarzını ifade etmektedir. Duverger, parti örgütlenmesinde kuvvetli ve zayıf ba lar arasında bir ayrım yapmaktadır. Bu ayrımı ise üç alt bağlantı temelinde ele almaktadır. Bunlardan biri örgüt yoğunluğudur. Örgüt yo unluğ   ye sayısı ile üyelerini bir araya getiren örgüt birimini ifade etmektedir. Duverger örgütün yoğunluğunu, farklı siyasi partilerin örgütlenme birimleri olan komite, ocak, hücre, milis tipi partiler¹⁵⁶ üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Alt bağlantılardan ikincisini parti örgütünün ülkeye yayılma durumunu gösteren örgütün alanı oluşturmaktadır. Üçüncüsü ise örgütün yan örgütlerle (sendikalar, sivil toplum örgütleri vb.) ilişkisini içeren örgütün yaygınlı ıdır.

Siyasi partilerde merkeziyet değişkeni, parti içi iktidarın ne ölçüde da ıldı ını veya tek merkezde toplanmış olduğunu ifade etmektedir. Örgütlerde merkeziyetin derecesi tam olarak  l  lemese de parti içi kararların/yetkilerin parti merkezinden doğrudan alınması veya partinin yerel te kilatlarına da dağıtılması bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Merkezi  rg tlerde, önemli kararlar merkez tarafından alınmakta ve bu kararların alt kademelerde uygulanışı sıkı bir denetime tabi tutulmaktadır. Gerektiğinde ise disiplin mekanizması i letilmektedir. Bu partilerde finansman da merkezile tirilmi tir. Merkeziyet derecesi en yüksek partilere, Komünist ve Faşist partiler örnek gösterilmektedir. Parti içi katılım ne kadar merkeziyse katılım o

¹⁵⁶ Duverger, hücre tipi örgütlenmenin sosyalist partilerde; ocak tipi örgütlenmenin kitle partilerinde; komite tipi örgütlenmenin Amerikan tipi kadro partilerinde, milis tipi örgütlenmenin ise faşist partilerde görüldüğünü söylemektedir.

derecede sınırlanmaktadır.¹⁵⁷ Özetlemek gerekirse, liderin rolü ve seçilme yöntemi, örgütte merkezîyetçilik derecesi, liderlerin örgüt hiyerarşisi içindeki gücü; disiplin yetkilerinin genişliği; karar almaya ve politika belirlemeye katılma derecesi, parti bürokrasisinin denetimi, parlamento kanadının partinin diğer bölümleriyle ilişkisi, üyeliğin temeli ve yaygınlık derecesine bakılarak siyasi partilerin merkezîyetçilik derecesini incelemek mümkündür.¹⁵⁸

Örgütün tutarlılık derecesi ise örgüt üyeleri arasındaki tutum ve davranış birliğinin var olup olmadığını ifade etmektedir. Siyasi partilerde özellikle partinin aktif üyeleri arasında yüksek düzeyde bir fikir birliği, yani tutarlılık beklenmektedir. Yasama tutarlılığı da bu konu kapsamında ele alınmakta ve partinin disiplin ve hizipleşme derecesini ifade etmektedir. Parti tutarlılığı ile disiplini arasında da ilişki vardır. Disiplin ve fikir birliği parti tutarlılığının iki önemli kaynağını oluşturmaktadır. Disiplin, genel olarak tutarlılığı sağlamak amacıyla başvurulmuş bir yaptırım sistemidir. Parti içindeki aşırı hizipçilik, tutarlılık ve disiplinin zayıflığını göstermektedir. Bir parti ne kadar yasama tutarlılığına sahipse, ne kadar disiplinliyse ve ne kadar az hizipleşmişse o kadar tutarlıdır.¹⁵⁹

Siyasi partilerde katılma, parti üyelerinin parti faaliyetlerine katılımının niteliğini ifade etmektedir. Bireysel temsil partilerinde (kadro partisi) katılım, daha çok seçim, parlamento ve hükümet çalışmaları gibi siyasal niteliğe sahiptir. Kadro partilerinde üyelerin sosyal hayatları ve düşünceleri üzerinde herhangi bir baskı kurulmamaktadır. Ancak totaliter partilerde, parti üyelerinin bütün siyasal, sosyal ve bazen de kişisel hayatları hâkimiyet altına alınmaktadır. Üyelerin parti topluluğu dışındaki grup ve kişilerle temasları sınırlandırılarak üyelerin partiye sadakatleri sağlanmaktadır. Bu da totaliter partilerin kapalı parti haline gelmesine yol açmaktadır. Demokratik bütünleşme partileri (kitle partisi) ise bireysel temsil partileri ile totaliter partiler arasında kalmaktadır. Bu partilerde ideolojiler, totaliter ideolojiler kadar sert ve bükülmez olmasa da sistemli, bağlayıcı ve kapsayıcı özellik taşımaktadır.

¹⁵⁷ Özbudun, *Siyasal Partiler*, 58-69.

¹⁵⁸ İlter Turan, *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, no. 389, (İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, 1977), 108-110.

¹⁵⁹ Özbudun, *Siyasal Partiler*, 72.

Partiyi anlamak için üzerinde durulması gereken bir diğer unsur ise amaçlardır. Siyasi partilerin yakın amaçları, parti olarak ya da temsilcileri aracılığıyla iktidara gelebilmektir. Buna göre ideolojik yönü zayıf olan partilerde iktidara gelmek başlı başına bir amaç iken, ideolojik partilerde daha çok dünya görüşünü, siyasal programını gerçekleştirmenin bir aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Özbudun, amaçlar kısmında partinin amaçlarından daha çok parti üyelerinin amaçlarına yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda bireylerin siyasi partilere üye olmasını, dayanışmacı, amaçsal ve maddi etkenler olmak üzere üçe ayırmaktadır. Dayanışmacı etkenlerde dostluk bağları ve örgüt içindeki sosyal ortam etkili olmaktadır. Amaçsal etkenler, örgütün belirtilmiş amaçlarıyla üyenin değer ve inançları arasındaki uygunluktan doğmaktadır. Amaçsal etkenlerde birey, kendi değer ve inançlarını gerçekleştirebilmek için örgüte katılmaktadır. Maddi etkenlerde ise örgütün üyeye sağlayacağı maddi çıkarlar öne çıkmaktadır. Bu etkende partiye üyelik veya destek somut maddi çıkar sağlamak temelinde şekillenmektedir.¹⁶⁰ Karmaşık bir örgütlenme yapısına sahip siyasi partilerin yapısını anlayabilmek için 'Özerklik', 'Partinin Örgütlenme Derecesi', 'Merkeziyet', 'Tutarlılık', 'Katılım' ve 'Amaçlar' gibi unsurlara bakmak gerekmektedir. Çeşitli boyutları olan ve alt unsurlara ayrılan siyasi partiler, gün geçtikçe daha da karmaşıklaşmaktadır. Siyasi partiler, kendi içindeki güç dengelerinden olduğu kadar parti dışı güç ilişkilerinden de etkilenmektedir.

3.5. Siyasi Parti Organları

Hiyerarşik bir modele göre kurulan siyasi partilerin yapısını anlamak için partiyi temel unsurlarına (organlarına) ayırmak ve bu organlar arasındaki güç dengelerini ele almak gerekmektedir. Partilerin örgüt yapısını; tabandaki parti, merkez yönetim olarak parti ve parlamento ile belediyelerdeki kamusal hizmet içinde bulunan parti olmak üzere üçe ayırma eğilimi yaygınlık göstermektedir. Tarihsel süreç içinde bu üç düzey arasındaki ilişkiler, parti tiplerindeki değişimine de paralel bir biçimde gelişim sergilemektedir. Ancak parti yapısını anlamak için bu genel hatları biraz daha açmak,

¹⁶⁰ age, 70-80.

partinin temel organlarını daha ayrıntı olarak ele almak gerekmektedir. Buna göre parti yapısını; liderlik, parti elitleri (aydınlar da denebilir); parti aktivistleri, sıradan üyeler ve seçmenlerden oluşan parti tabanı ile profesyonel parti çalışanları oluşturmaktadır. Çalışmamızda parti yapısına yöneldiğimiz ve konu dışında kaldığı için seçmenler kısmını ele almayacağız.

Parti yapısını üçe ayırarak analiz edenlerden biri de Gramsci'dir. Gramsci'ye göre partinin birinci unsurunu kitle ya da taban oluşturmaktadır. Partinin tabanı, partiye sadakatle bağlı olan ortalama insanlardan oluşmaktadır. Partilerin böyle ortalama insanlardan oluşan bir tabana ulaşmadan toplumsal varlık kazanması olanaklı değildir. Partinin ikinci önemli unsuru parti liderliğidir. Parti liderliği, partinin birleştirici, merkezileştirici ve disipline edici ögesini oluşturduğu gibi, partinin politikalarının belirlenmesi ve yenilenmesi görevini de yerine getirmektedir. Partinin üçüncü unsuru ise aydınlardır. Aydınlar, parti liderliği ile parti tabanı arasındaki ilişkiyi hem örgütsel anlamda hem de entelektüel ve moral anlamda kurma işlevini yerine getirmektedirler.¹⁶¹ Örgüt içerisindeki farklı aktörler arasındaki güç dengelerine odaklanan Panebianco, parti unsurlarını liderler, liderlerin takipçileri, seçmen, taraftar ve üyeler, aktivistler ve elitler olarak ayırmıştır. Örgüt yapısını iktidar mücadeleleri ve güç üzerinden ele alan Panebianco'ya göre siyasi partilerde güç merkezde toplanmaktadır. Merkez de ise liderlik öne çıkmaktadır.

3.5.1. Lider

Siyasi partilerde gerek seçmenlerde gerekse parti içi organlar içinde lider ve liderlik kavramı öne çıkmaktadır. Liderlik parti organlarının birada tutulmasından bu organların niteliğinin ve parti içi gruplaşmaların varlığına, parti politikalarının belirlenmesinden partililerin kariyer yolculuğuna, parti içi karar alma mekanizmalarından partinin kitle iletişim araçlarıyla kamuoyuna sunulmasını kadar etkin bir rol oynamaktadır. Siyasi partilerde kurumsallaşma ve liderliğin güçlendirilmesi ve liderlik davranışını inceleyen Wellhofer ve Hennessey'e göre siyasi parti davranışlarını analiz edebilmek için partinin kurumsal sürecine, liderlik

¹⁶¹Faruk Ataay -Ceren Kalfa, "Modern Prens'ten 'Post-Modern Prens'e: Gramsci'nin Siyasal Parti Kuramı Üzerine", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, s. 15, (2008): 26-49

şekline ve liderlerin, üyelerin kariyer yolculuğunu aynı zamanda oy kullanan vatandaşların değişen bilgi düzeylerine bakılmalıdır.¹⁶² Panebianco'ya göre liderler her zaman, örgütün açıklamış olduğu hedefler doğrultusunda gitmemektedir. Zira liderin asıl hedefi, kendi gücünü de koruyarak, örgütün hayatta kalmasını sağlamaktır.¹⁶³ Öte yandan liderler, kendi partilerini hem kontrol hem de manipüle etmektedir. Aynı zamanda, takipçileri arasında uzlaşmanın devam etmesini sağlamaktadır.¹⁶⁴ Wellhofer'a göre bu aşamalarda, istekli üyeler için fırsatlar ve tercihler değişmektedir. Genelde bu faktörler, liderler tarafından manipüle edilmekte ve örgüt devam ettirilmeye çalışılmaktadırlar.¹⁶⁵

Siyasi partilerde güç liderde toplanmaktadır. Bu noktada güç kavramı önem kazanmaktadır. Panebianco'ya göre örgütlerde güç; asimetrik, ilişkisel ve karşılıklıdır. Aynı zamanda lider ile takipçileri arasındaki güç ilişkisi eşitsiz değişimi kapsamaktadır. Dolayısıyla parti içindeki aktörler arasında güç eşit değildir. Bazı yöneticiler daha fazla güce veya yetkiye sahiptirler. Örgütlerde güç liderde toplanmasına rağmen liderlerin kontrol edemediği ya da bilgisi dışında olan bölgeler bulunmaktadır. Panebianco bu bölgeleri 'belirsizlik' (değişkenlik) bölgesi olarak tanımlamaktadır. Örgütlerde, her bir örgütsel aktör, en azından küçük bir belirsizlik bölgesini kontrol etmektedir.¹⁶⁶ Bu noktada gücü sağlamak için neyin değiş-tokuş edildiği önem kazanmaktadır. Değiş-tokuş unsurlarından biri, yatay güç oyunları olarak da ifade edilen liderler arası anlaşmalardır. Diğerisi ise dikey güç oyunları olarak da bilinen liderler ve takipçileri arasında geçen anlaşmaları kapsamaktadır. Bu noktada kolektif veya selektif menfaatler olarak da tanımlanan menfaat teorileri devreye girmektedir. Bu teorilere göre, liderler katılım için güdülerini değiş-tokuş etmektedir. Değiş tokuşun eşitsiz dağılımının doğası gereği, takipçiler ise sadece örgütsel menfaatler edinmeye yönelmektedir. Bu da liderlere katılım ve hareket özgürlüğü sağlamaktadır. Dikey güç oyunları, yatay güç oyunlarının ön koşuludur. Liderler arası anlaşmaların sonu liderler ile takipçiler arasındaki anlaşmaların

¹⁶² E. Spencer Wellhofer, Timoty M. Hennessey, "Political Party Development Institutionalization, Leadership, Recruitment and Behavior", *American Journal of Political Science*. Vol. 18, No:1, (1974): 135.

¹⁶³ Panebianco, *age*, 6-9.

¹⁶⁴ *age*, 21-22.

¹⁶⁵ Wellhofer, Hennessey, *age*, 136-137.

¹⁶⁶ Panebianco, *age*, 22.

sonucuna bağlıdır. Ancak Panebianco farklı kolektif menfaatleri tam olarak kapsamadığı için selektif ve kolektif menfaat tanımlamasına karşıdır. Bunun yerine maddi menfaatler ve statü menfaatleri olarak bir tanımlama yapmaktadır. Örgütsel menfaatlerde kolektif menfaat olarak ele aldığı tip, örgüt kimliğidir. Selektif menfaatler ise maddi ve statü menfaatlerinden oluşmaktadır.¹⁶⁷ Menfaatlerin varlığı, heterojen talepleri bağdaştıran ve örgütsel devamlılık tarafından çevrelenmiş olan partilerin neden “doğal” sistem olduklarını göstermektedir. Liderler, sadece katılım ile ilgilenmezler. Aynı zamanda, katılımcılar arasında ona en geniş “hareket özgürlüğü” sağlayan uzlaşmanın da peşindedir. Lider ve takipçileri arasında bulunan eşitsiz değişimin nedeni, örgütsel menfaatlerin yerine başka bir şey koyma olasılığının düşük olmasıdır. Üyenin, örgütün sağladığı menfaatlere bağlı kalması, liderlerin daha özgür hareket edebileceği bir alan oluşturmaktadır. Alternatif bir seçeneği olmayan aktivistler sadece örgüte bağlıdırlar. Böylece üyeler, “belirsizlik bölgesini” daha az kontrol ederek, liderlerin daha özgürce hareket etmesini sağlamaktadır. Bu da lider lehine eşitsiz değişimi getirmektedir.¹⁶⁸

3.5.2. Taban

Siyasi partilerde seçmen, taraftar, üyeler ve aktivistlerden oluşan taban, en geniş ancak en dış katmanı oluşturmaktadır. Bu dış halkanın en ucunda ise seçmenler yer almaktadır. Seçmen kitlesi, partinin alt kültürünü paylaşmakta ve kolektif menfaatlerden yararlanmaktadır. Liderlerin de katılımı minimum düzeyde gerçekleştirebilmeleri için seçmen kitlesine menfaat dağıtması gerekmektedir. Böylece partinin en güçlü örgüt dışı sadık kitlesini oluşturmaktadır. Seçmenlerden sonra bir iç halkada olan parti üyeleri gelmektedir. Parti üyeleri kendilerini aidat ödeme ve ara sıra parti toplantılarına katılma ile sınırlamaktadırlar. Bu grup, politik seçeneği düşünmeden partiye katılmaktadır. Üyelikleri, aile bağları veya tanıdıkları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Her parti üyesi aktif üye olmayacağı gibi her aktif üye de her zaman aktif olarak çalışmamaktadır.

¹⁶⁷Panebianco, age, 22-24.

¹⁶⁸age, 30-31.

Parti içindeki basit üyeler örgütsel menfaatlerden faydanırken, aktivistler, hem kolektif hem selektif menfaatler ile hem de “dayanışma ağından” faydalanmaktadır. Bu durum parti yönetiminin aktif üyelerine daha yakın bir ilişki geliştirmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak aktivistler arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Bazı aktivistler, parti için bütün zamanını harcarken, bazıları ise zamanlarının belirli bir kısmını parti işlerine harcamaktadırlar. Panebianco’ya göre aktivistler, partinin fonksiyonları için fırsat yaratan aynı zamanda partinin küçük bir grubunu oluşturan ve partinin çekirdeği olan önemli bir gruptur. Kolektif kimlik güdüsüne dayanarak partiye katılan aktivistleri, Panebianco, “inananlar” olarak adlandırmaktadır. Katılımları daha seçici, maddi amaçlara veya statü odaklı güdülere dayanan aktivistleri ise mesleki başarıyı ön planda tutan “kariyeristler” olarak isimlendirmektedir.¹⁶⁹ “İnananlar”, partinin resmi amaçlarına sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bu nedenle parti resmi amaçlarına ihanet ettiği zaman, kolektif kimliği tehlikeye sokmaktadır. Kariyeristler ise belirli güdülerle ilgilendiği için partide gruplaşmanın (hizip) temelini oluşturmaktadır. Gruplaşmalar ise parti içinde karışıklığa yol açacağı için liderler tarafından etkisiz kılınmaya çalışılmaktadır. Kariyeristler, ayrıca gelecek liderlerin yer aldığı havuzu da oluşturmaktadır. Parti içi hiyerarşi, kariyeristlerin partiden beklentilerinin ana kaynağı niteliğindedir. Örneğin; parti içi hiyerarşi iki temel ihtiyaca cevap vermektedir. İhtiyaçlardan ilki, parti içi iş bölümü tarafından düzenlenen, teknik- örgütsel karakterdir. Michels’in söylediği ve daha sonra birçok örgüt sosyoloğu tarafından onaylanan, parti içi hiyerarşik sistem, örgütsel işlevselliği sağlayan önemli bir tekniktir. İkinci ihtiyaç nedeni ise daha çok politiktir. Örgütte farklılaşan süreçleri kontrol etmeye yaramaktadır. Hiyerarşik sisteme olan ihtiyaç, parti aktivistlerinin “gönüllü” yapısına dayanmaktadır. Bu sistem, dağıttığı sembolik/maddi karşılıkları garanti etmektedir.¹⁷⁰

Siyasi partilerde daha karmaşık ve farklılaşmış hiyerarşi, daha fazla bedelin dağıtılması anlamına gelmektedir. Bedellerin adil olmayan bir şekilde dağıtılması, değerini yitirmesine yol açmaktadır. Hiyerarşik sisteme bağlı olan selektif menfaatlerde önemli pozisyon, sembolik olarak daha iyi bir bedel anlamına gelmektedir. Menfaatlerin karmaşık yapısı, örgüt aktörlerinin her birinin katılımında

¹⁶⁹ age, 25-26.

¹⁷⁰ age, 27.

etkili olmaktadır. Aktivizmde, önce statü menfaatleri etkili olurken, daha sonra maddi menfaatler etkili olmaya başlamaktadır. Belirli hiyerarşik yapılanmada aktivizm tam zamanlı, profesyonel aktivite haline dönüşmektedir.¹⁷¹

Liderlik gücünü doğal bir çoğunlukta destekleyen inananlar, kariyeristlerden daha fazla aktivisttir. Kariyerist azınlık ise liderler açısından potansiyel risk bölgesinde yer almaktadır. Bu bağlamda, liderlerin iki alternatifi bulunmaktadır. Birincisi, hiyerarşi içerisinde onları yerleştirmek ve sistemin bir parçası haline getirmektir. İkincisi ise, partiden ayrılmaları için her türlü fırsatı değerlendirmektir.¹⁷²

3.5.3. Parti Elitleri

Siyasi partilerin yapısını oluşturan önemli organlarından birini parti elitleri oluşturmaktadır. Michels, Duverger, Weber ve Ostrogorski, parti içi gücü elinde bulunduran bu grubu 'parti elitleri' olarak kavramlaştırırken, Panebianco "baskın koalisyon" demeyi tercih etmektedir. Çünkü tek bir liderin örgüt üzerinde bütün gücü kullandığına dair bir durum sadece daha karmaşık güç yapısında gözlemlenmektedir. Baskın koalisyonda örgütün diğer aktörleri de devreye girmektedir. Liderin belirsizlik bölgelerini kontrol etmek için örgütün diğer aktörleriyle anlaşma yapması gerekmektedir. Bu da lideri, parti içinde güçlerin merkezine taşımaktadır. Panebianco, baskın koalisyonu İngiliz İşçi Partisi'nden bir örnek ile açıklamaktadır. Buna göre, İngiliz İşçi Partisi'nin gerçek güç yapısı, partinin sendika ile ilişkileri ele alınmadan anlaşılamazdır. Tarihsel olarak bakıldığında sendika baskın koalisyonu sağlamakta ve baskın koalisyon da partiyi bir arada tutmaktadır. Böylelikle, liderlik güçlü birliklerden oluşmaktadır. Baskın koalisyon kavramı sadece ulusal düzeydeki lideri değil, yerel ve bölgesel liderleri de işaret etmektedir. Panebianco'ya göre, baskın koalisyon liderin, yerel liderlerle anlaşmalarını da kapsamaktadır. Bu noktada örgütsel güç, en önemli belirsizlik bölgesini kontrol eden aktörlerden oluşmaktadır. Koalisyon içerisinde yürütülen güç dengesi, bazı liderlerin kontrol ettiği belirsizlik bölgesinin genişlemesi ve diğer liderlerin harcamalar üzerindeki kontrolünün artışı göstermesi üzerine değişebilmektedir. Diğer yandan baskın koalisyonun parti

¹⁷¹ age, 28-29.

¹⁷² age, 30.

içindeki belirsizlik bölgelerini kontrol etmede yetersiz kalması, dış güçlerin de etkisiyle bu koalisyonun dağılmasını neden olmaktadır. Çünkü örgüt içi güç dağılımının değişmesi, örgüt içi çekişmelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Siyasi partilerde gruplaşma; partiyi aşağıdan yukarıya dikey olarak bölen gruplaşma (hizipleşme) ile coğrafi açıdan partinin çevresinde düzenlenmiş gruplar olmak üzere iki şekilde olmaktadır. Gruplaşmaların artması aynı zamanda belirsizlik bölgelerinin artması anlamına gelmektedir. Bu durum aynı zamanda baskın koalisyonunun da dağınık olması demektir. Dolayısıyla belirsizlik bölgelerinin kontrol etmeyi de zorlaştırmaktadır. Parti içi gruplar, hizipleşmeye dayanıyorsa, alt-gruplar ile iletişim daha güçlü olmaktadır. Bağlılık derecesi ise dikey değiş-tokuşun ne kadar geniş bir kesime dağıtılmasına ya da belli sayıda kişide toplanmasına bağlıdır. Dolayısıyla parti içinde istikrarın derecesi, yatay değişimler sonucu örgütteki üst kademeler arası anlaşmaların karakteriyle bağlantılıdır. Panebianco'ya göre parti içinde *bağlı baskın koalisyon* istikrarlıdır, ancak *bölünmüş baskın koalisyon* istikrarsızlık kaynağıdır.¹⁷³

3.6. Siyasi Partiler ve Örgüt

Örgütlerin doğasını anlayabilmek için yapılan çalışmalardan biri de örgütler ile siyasi parti örgütleri arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmak üzerine olmuştur. Yapısal olarak karmaşık olsa da belirli çalışma ilkelerine sahip olan örgütlerin kapsamına siyasi partilerin dâhil edilip edilmemesi bu konuda çalışma yapan yazarlar arasında tartışmalara yol açmıştır. Bu alanda yayınladığı “Organization Theory and Political Theory” adlı makalesinde, örgüt teorileri ile siyaset teorilerinin farklılıklarının yanı sıra benzerlikleri üzerinde duran Herbert Kaufman, tarihsel süreç içerisinde örgüt teorileri ile siyaset teorilerinin ortak konular ile ilgilendiği ve bu iki teorinin birbirlerinden yararlanması gerektiğini savunmaktadır.¹⁷⁴ Kaufman'a göre hepimiz en az bir örgütün üyesiyiz ve örgütlerin genel karakteristiği yaşamlarımıza genel formunu vermektedir. Yazar her örgütün siyasi sistemler gibi inşa edildiğini savunmaktadır. Bu nedenle de örgüt teorileri ile siyasi parti teorilerinin birbirini

¹⁷³ age, 37-40.

¹⁷⁴ Herbert Kaufman, “Organization Theory and Political Theory”, *The American Political Science Review*, Vol: 55 no. 1, s. 5-14, (1964): 14.

desteklemesi ve iç içe olarak birbirlerini etkilemesi gerektiğini düşünmektedir.¹⁷⁵ Öte yandan Özbudun'a göre ne olursa olsun, parti örgütlerinin incelenmesi siyasal partiler araştırmalarında önemli yer tutmaktadır.¹⁷⁶ Duverger'e göre siyasal partilerin evriminde 'örgüt' (ya da aygıt) teriminin partiyi anlatmak üzere kullanılmaya başlanması, 20. yüzyılda olmuştur.¹⁷⁷ Bu tanımlardan yola çıkarak bizde çalışmamızda siyasal partileri örgüt olduğu kabulünden yola çıkacağız. Siyasal partiler alanında çalışma yapan araştırmacılar tarafından siyasal partilerle ilgili pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımlarda ideolojik etkenlere ve iktidarın alınmasına odaklanan tanımlar olmasının yanı sıra daha geniş ve esnek tanımlar da yapılmıştır. Örneğin Benjamin Constant, siyasal partileri aynı siyasal doktrine sahip insanların meydana getirdiği birlik olarak tanımlarken, Kelsen, fikirleri aynı olan insanların, kamu işlerinin uygulanması esnasında gerçek bir nüfuz sağlamak için bir araya getirilen teşekküller olarak tanımlamaktadır. F. Goguel partiyi, üyelerinin fikir ve menfaatlerini değerlendirmek için iktidarı kısmen veya tamamen ele geçirmek ve siyasal hayata katılmak amacıyla organize olmuş grup olarak ele almaktadır. Sulzbach ise siyasal partileri; devlet gücünü ele geçirmek ya da devlet gücü üzerinde nüfuz sahibi olmak suretiyle taleplerini gerçekleştirmek için birleşen ve devletle toplum hakkında aynı görüşlere sahip insanların meydana getirdiği birlik olarak görmektedir.¹⁷⁸ Epstein, kendine siyasal parti diyen her siyasal kuruluşun parti sayılması gibi daha esnek tanım kullanmıştır. Özbudun da bu konuda kapsamlı bir tanım yapmıştır; "Halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklardır."¹⁷⁹ Öte yandan LaPalombara ve Wiener, partilerin tanımlanmasında 4 ölçüt kullanmıştır. Yazarlara göre bir siyasal grubun parti sayılabilmesi için ilk olarak yöneticilerin ömürleri ile sınırlı olmayan sürekli bir örgütün varlığı gerekmektedir. Bu örgütün merkezle düzenli ilişkiler içinde faaliyet gösteren yerel kuruluşlara sahip olması ikinci unsur olarak öne çıkmaktadır. Üçüncü olarak, tek başına ya da başkalarıyla ortaklaşa karar alma iktidarını ele geçirme ve

¹⁷⁵ Kaufman, *age*, 10.

¹⁷⁶ Özbudun, *Siyasal Partiler*, 57-58.

¹⁷⁷ Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*, 175.

¹⁷⁸ Arif T. Payaslıoğlu, *Siyasal Partiler*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952), 10-11.

¹⁷⁹ Özbudun, *Siyasal Partiler*, 4.

elde tutma hususunda bilinçli bir çaba gösterilmelidir. Son olarak da seçmenler arasında taraftar kazanmaya ya da herhangi bir şekilde halkın desteğini sağlamaya yönelik girişimler yapılmalıdır. Bu ölçütler çerçevesinde parti, “asıl amaçları iktidara gelmek ve bunu sürdürmek olan, hükümet aygıtını tek başına ya da koalisyon şeklinde kontrol etmeyi isteyen kişilerin kendi bilinçleriyle oluşturdukları resmi bir örgüttür.”¹⁸⁰

Örgütsel olarak belli bir sürekliliği olan, hiyerarşik yapısıyla yerel teşkilatları ile merkezi arasında sürekli koordinasyonu bulunan, iktidarı alabilmek, taban kazanmak veya fikirlerini iktidara yerleştirebilmek için benzer düşüncedeki kişileri bir araya getiren siyasi partiler, iktidara gelemeseler de belli yönetim kademelerine kendi temsilcilerini getirerek, devlet politikasını etkilemeye çalışmaktadır. Siyasi partiler bu yönüyle çıkar ve baskı gruplarından ayrılmaktadır. Siyasi partiler konusunda çalışma yapan araştırmacılardan Andrew Heywood siyasi partileri genel olarak, iktidarı seçimle ya da başka yollarla kazanmak için örgütlenen insan topluluğu olarak tanımlamıştır. Siyasi partilerin çıkar grupları veya toplumsal hareketlerle karıştırıldığına dikkat çeken Heywood, siyasi partilerin dört önemli özelliğiyle sözü geçen gruplardan ayrıldığına işaret etmektedir. Buna göre partiler, politik çoğunluğu kazanarak iktidarı ele geçirmeyi amaçlamaktadırlar. Küçük partilerse seçimleri iktidarı ele geçirmek için değil, bir taban kazanmak için kullanırlar. Partiler üyelerinin resmi üyelik kartlarına sahip olduğu örgütlü yapılardır. Bu özellik partileri daha geniş ve yaygın toplumsal hareketlerden ayırmaktadır. Yine partilerin tipik olarak devlet siyasasının temel alanlarının her birini hedefleyen geniş bakış açıları vardır. Öte yandan küçük partilerin, tıpkı dernekler gibi tek bir konu odakları olabilir. Farklı düzeylerde partiler ortak bir politik tercihin ve genel bir ideolojik kimliğin etrafında birleşmişlerdir.¹⁸¹

Örgüt olarak kabul edilen siyasal partilerin yapısını ve örgütlenme biçimlerini etkileyen en önemli öğelerin başında tarihsel köken, siyasal kültür ve siyasal kültürün alt unsuru olan anayasal ve yasal düzenlemeler gelmektedir. Duverger'e göre partiler, kökenlerinin etkisi altında kalmaktadırlar. La Palombara ve Weiner da

¹⁸⁰ Özbudun, *Siyasal Partiler*, 3.

¹⁸¹ Andrew Heywood, *Siyaset*, Çev: Kollektif, Edt: Buğra Kalkan, (Ankara: Adres Yayınları, 2007), 356.

benzer şekilde tarihsel krizleri partilerin hem doğuşuna hem de sonraki gelişmelerine etken olarak görmektedir. Dolayısıyla siyasi partilerin yapısını incelerken, partilerin içinde bulunduğu siyasal sisteme bakmak gerekmektedir. Çünkü karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi ve etkileşim söz konusudur. Bu noktada partiler bağımlı ve bağımsız değişkenler üzerinden ele alınmaktadır. Bu değişkenleri ise iç ve dış (çevre) değişkenler olarak ayırmak mümkündür. Siyasi partileri etkileyen çevre faktörleri arasında, o partinin bulunduğu ülkenin sosyal ve siyasal yapısını, bir diğer deyişle; sınıfları, siyasal kültürü, anayasal yapısı, parti sistemleri ve seçim sistemleri gibi faktörleri saymak gerekir. Partilerin yapısını etkileyen en önemli değişkenler arasında bir ülkenin yönetim sistemi ve anayasal yapısı öne çıkmaktadır. Örneğin İngiltere'deki parlamenter yapının veya Amerika'daki başkanlık sisteminin oluşması bu durumla bağlantılıdır. Parti sistemleri bu anayasal sistem tarafından belirlenmektedir. Parti sistemlerini oluşturan şey ise sosyal bölünme olarak da tabir edilen o ülkenin sınıfsal yapısıdır.¹⁸² Toplumla sürekli etkileşim halinde dinamik bir örgüt yapısına sahip olan siyasi partileri doğuran toplumsal gruplar ve sınıflar, partinin toplumsal tabanını oluşturmakta ve onu beslemektedir. Siyasal değer, inanç ve duygusal yönelimlerin tümü olarak tanımlanan 'siyasal kültür', siyasal davranışın açıklanmasında da önemli bir ara değişken işlevi görmektedir.¹⁸³

Özetle bir ülkenin yönetim geleneği, partilerin büyüklüğü, partilerin parasal ve taban desteklerinin niteliği, ideolojinin önemi, parti liderliği, partilerle ilgili yasalar ve partilerin kendi tüzükleri, bu ilişkinin ve yapının niteliğini göstermektedir.

¹⁸² Özbudun, *Siyasal Partiler*, 15.

¹⁸³ *age*, 14.

4. CHP’NİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DEĞİŞEN YAPISI

Türkiye’de siyasi partilerin tarihini (I.) Meşrutiyet Dönemi’ne kadar götürmek mümkündür. Bu tarih aynı zamanda içinde yaşadığımız coğrafyada milliyetçi hareketlerin ve Osmanlı İmparatorluğunun uluslararası sermayeye eklenme sürecinin başlangıcına denk gelmektedir. Bu dönemde gizli dernekler aracılığıyla siyasal faaliyetler yürütülmekteydi. Ancak 1908’de II. Meşrutiyet Dönemi’nde derneklerin kurulmasına ve faaliyet yürütmesine izin verilmiştir. İlk siyasi partiler, 1909 tarih ve 310 Sayılı Cemiyetler Kanunu’na göre Osmanlı döneminde kurulmuştur. Aynı yasa, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 15 Ekim 1923’te 335 Sayılı Yasayla, ikinci kez 20 Aralık 1923’te 387 Sayılı Yasayla değiştirildikten sonra 1938 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 28 Haziran 1938’de 3512 sayı ile yeni bir “Dernekler Yasası” kabul edilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında çeşitli denemelere rağmen tek partili sistem ile devam edilmiş, ancak 1946’da çok partili hayata geçilmiştir. Çok partili yaşama geçme kararı alındıktan sonra, 5 Haziran 1946’da, bu kararın gerektirdiği bazı yasal düzenlemeler 4119 Sayılı Yasa’yla yapılmıştır.¹⁸⁴ Dolayısıyla günümüzdeki tüm partiler, kurucu parti misyonu taşıyan Cumhuriyet Halk Partisi’nden doğmuştur. Ordunun 1960, 1971, 1980, 28 Şubat 1997 darbe ve müdahaleleriyle çalışmaları kesintiye uğrayan siyasal partilerle ilgili yasalar da bu dönemlerde değişikliğe uğramıştır. 9 Temmuz 1961 günü halkoylamasına sunulan Anayasaya göre hazırlanan “Siyasi Partiler Kanunu” 13.07.1965’te çıkarılmıştır. Halen yürürlükte bulunan 2820 sayılı Siyasal Partiler Kanunu ise 22.04.1983’te kabul edilmiştir. 1980 askeri darbesinin ardından yapılan 1982 Anayasası çerçevesinde hazırlanan 2820 sayılı Siyasal Partiler Kanununun üçüncü maddesine göre: “Siyasî partiler, Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını

¹⁸⁴ Erdoğan Teziç, *Siyasi Partiler, Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye’de Partiler*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976), 20-30.

sağlayarak demokratik bir devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.”¹⁸⁵

Dolayısıyla Siyasi Partiler Kanunu’na göre kurulup işleyişini de yasaya uygun olarak yapılandıran siyasi partiler, farklı dönemlerden geçmişlerdir. Bu farklılıklar, değişen siyasi partiler kanununun yanı sıra toplumsal değişiklikler ile parti iç dinamiklerinden de kaynaklanmıştır. Tez kapsamında ele aldığımız Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) tarihi de hem ülkenin siyasi tarihine ışık tutması hem de partide yaşanan değişim ve dönüşümlerin gözlemlenmesi açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu bölümde CHP’nin genel tarihi ile CHP Beşiktaş ilçe örgütünün tarihi ele alınacaktır.

4.1.Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan Cumhuriyet Halk Partisi’ne

Yukarıda da belirttiğimiz gibi CHP tarihi, Türkiye’nin yakın siyasal tarihine de ışık tutacak bilgileri içermektedir. Zira partinin köklerini Osmanlı dönemine kadar götürmek mümkündür. CHP’nin kuruluşu milli mücadele dönemine denk gelmektedir. Partiyi kuran kadroların İttihat ve Terakki hareketinden gelmesi, bu hareketin devamı olduğunu göstermektedir. Hasan Bülent Kahraman bu sürekliliği ‘Tarihsel Blok’ kavramıyla açıklamaktadır. Gramsci’den aldığı kavramı Türkiye siyasal hayatına uyarlayan Kahraman’a göre asker, aydın ve bürokratlardan oluşan ‘Tarihsel Blok’, 1908-1960 yılları arasında kesintiye uğramadan devam etmiştir. Jön Türkler döneminde oluşan Tarihsel Blok’ta yer alan aydınlar, İttihat ve Terakki hareketini kurmuşlar, bu kadrolar daha sonra Kemalist hareketin öncülüğüne soyunmuşlardır. Dolayısıyla İttihat ve Terakki hareketi, Kemalist ideolojinin oluşumunda farklı boyutlarda etkili olduğu gibi Kemalist hareketin evrilmesine de katkıda bulunmuştur.¹⁸⁶ Osmanlı’nın son dönemlerinde işgale son vermek, devleti ayağa kaldırmak için mücadele eden kesimler içinde Mustafa Kemal ve arkadaşlarının önder olarak öne çıkması ise işgal ordularına karşı kazanılan

¹⁸⁵ Siyasi Partiler Kanunu, (2820), Nisan 1983. <http://www.anayasa.gen.tr/2820sk.htm>, [07.04.2014].

¹⁸⁶ Hasan Bülent Kahraman, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-1, Kavramlar Kuramlar Kurumlar*, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 133-149.

savaşların neticesinde olmuştur. Zira bu dönem gerek İstanbul'daki Meclis gerekse Ankara'da kurulan ikinci Meclisi içinde ciddi iktidar mücadelelerinin sergilendiği bir dönemdir. 13 Eylül 1922'de kazanılan Sakarya savaşı, Cumhuriyetin geleceği kadar Mustafa Kemal'in de ilk Millet Meclisi içinde liderlik konumunu güçlendiren bir olgu olarak ortaya çıkmıştır.¹⁸⁷ 1922'de İttihat ve Terakki yöneticileri yeniden canlanma arayışları içinde Mustafa Kemal'e parti lideri olmayı önermişlerdir. Ancak Mustafa Kemal tarafından reddedilmiştir.¹⁸⁸ Dolayısıyla başarısız olan İttihat ve Terakki hareketinin kadroları Mustafa Kemal önderliğindeki harekete katılmışlardır. Mustafa Kemal, savaşın ardından Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu 'Halk Fırkası'na dönüştürme kararını ve cumhuriyet kurma düşüncelerini ilk kez bu dönemde açıklamıştır. 10 Mayıs 1921'de Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun esas maddeleri ve tüzüğünün onaylanmasıyla parti için ilk adım atılmıştır. Partinin kurulmasının ardından Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nden gelen ve Millet Meclisi'ne seçilmiş üyeler, Halk Fırkası'nın üyesine dönüştürülmüştür.¹⁸⁹ Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu parti misyonunu taşıyan CHP, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin devamı olarak, 9 Eylül 1923'te Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından resmen kurulmuştur.¹⁷⁷ Akabinde de 29 Ekim 1923'te Ankara'daki Meclis, Cumhuriyeti ilan etmiş, Mustafa Kemal ilk cumhurbaşkanı, İsmet İnönü ise ilk başvekil olmuştur.

CHP yeni iktidarın yerleşmesinde kilit rol oynamıştır. Yeni partinin ilk programı, Türkiye Cumhuriyeti devletinin de temellerini oluşturan dokuz maddeden oluşmuştur.¹⁹¹ Ulusal bir kongre olan Sivas Kongresi, CHP'nin ilk kongresi sayılmıştır. Meclis partisi olarak doğan Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) adı 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)¹⁹² olarak değiştirilmiştir. İsmindeki bu değişimde Hüseyin Rauf Orbay öncülüğünde Halk Fırkası'ndan ayrılan 32 milletvekilinin Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmasının da rolü olmuştur. Adem-i merkeziyetçi ve daha liberal politikaları benimseyen yeni partinin

¹⁸⁷ Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye Tarihi**, Çev. Yasemin Saner Gönen, 18. Bs., (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 228-234.

¹⁸⁸ Zürcher, *age*, 233; Kahraman, *age*, 149.

¹⁸⁹ Zürcher, *age*, 233.

¹⁹⁰ Bektaş, *age*, 21.

¹⁹¹ Hikmet Bila, **CHP (1919-2009)**, (İstanbul: Doğan Kitap, 2008), 35.

¹⁹² Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilk adı Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) idi.

‘Cumhuriyet’ sıfatını kullanması, Halk Fırkası’nı da değişiklik yapmaya itmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde baş gösteren Şeyh Sait Ayaklanması’nın ardından Takrir-i Sükun Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri ile yeni iktidar için tehlike arz edeceği düşünülen tüm muhalif odakların bastırılması ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kapatılmasının ardından CHP’nin tek parti iktidarı da başlamıştır. Son olarak yeni iktidar için tehdit oluşturacak olan İttihat ve Terakki kadrolarının İzmir suikasti vesilesiyle cezalandırılması ve toplum nezdinde itibarsızlaştırılması ile otoriter ve diktatör bir rejimin izlerini taşıyan bir döneme girilmiştir. Tüm muhalif odakları ve ordu tehtidini ortadan kaldıran Mustafa Kemal, yazdığı Nutuk ile devrimi bir harekete değil, kendine mal etmiştir.¹⁹³

Kurucu ve tek parti olması nedeniyle CHP’nin örgütlenmesinde uzunca bir süre ‘Tarihsel Blok’un etkisi daha fazla olmuştur. Parti ilk etapta daha çok büyük şehirlerde örgütlenirken, 1924’e kadar taşrada örgütlenmeye yönelik ciddi bir girişim sergilenememiştir. Dolayısıyla CHP’nin toplumsal tabanında batının etkisinde kalan asker, bürokrat, aydın ile tarımla uğraşan taşra eşrafı ile toprak ağalarının etkisi daha fazla olmuştur. İlk Meclis’i oluşturan milletvekillerinin mesleki geçmişlerine bakıldığında; milletvekillerinin yüzde 43’ünün memur, yüzde 28’inin serbest meslek sahibi, yüzde 19’unun ise farklı ekonomik faaliyet gösteren (ticaret, tarım, bankacılık) kişilerden geldiği görülmektedir. CHP’yi destekleyen kesimlere bakıldığında da oranlarda benzerlik dikkat çekmektedir. O dönemde CHP’yi destekleyenlerin yüzde 52’sini memur, yüzde 21’ini serbest meslek sahipleri ve yüzde 15’i ise eşraf olmuştur.¹⁹⁴ CHP döneminde Tarihsel Blok’a kısmen taşra burjuvazisi de eklenmiştir. CHP’nin kadrolarını ve toplumsal tabanını oluşturan bu elitist yapı uzun yıllar varlığını korumuştur. Mete Tunçay, üye tabanı olmayan CHP’nin bu dönemde bir kadro partisi niteliği taşıdığını belirtmektedir.¹⁹⁵

27 yıl tek başına iktidarda kalan CHP, otoriter bir rejimde tek parti olarak öncelikle varlığını meşrulaştırmak için çaba göstermiş, bu dönemde Batılı tarzda bir

¹⁹³ Zürcher, *age*, 246; Fikret Başkaya, *Paradigmanın İflası, Resmi İdeolojinin İdeolojisine Giriş*, (Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, Maki Basın Yayın, 2001), 113.

¹⁹⁴ Ayşe Güneş Ayata, *CHP (Örgüt ve İdeoloji)*, Çev: Belkıs Tarhan- Nüvit Tarhan, (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1992), 64-66.

¹⁹⁵ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, 6. bs, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012), 91.

modernleşme hareketi yaratmaya çalışmıştır. Bu modernleşme hareketi hiç kuşkusuz II. Mahmut ile başlayan ve Meşrutiyet dönemiyle devam eden reform hareketlerinin devamı olmuştur. İttihat Terakki ile devam eden Batı kapitalizmine eklemlenme çabaları, Kemalist hareketin reformlarıyla devam etmiştir. Cumhuriyet rejiminin kabul edilmesi, hilafetin kaldırılması, latin alfabesinin benimsenmesi, batı takvimine geçilmesi, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi gibi bir dizi reform hayata geçirilmiştir. Partinin Türkçülük idelojisine yön verilmesinde İttihat Terakki’de olduğu gibi Kemalistlerde de Ziya Gökalp’in düşüncelerinin büyük etkisi olmuştur. Kemalistler öncülleri gibi asıl olarak milli bir burjuvazi yaratmak istemişlerdir.¹⁹⁶

Toplum mühendisliği mantığıyla hareket eden Kemalistler, yeni iktidarın hegemonyasının kurulmasında; modernleşme, laikleşme, halkçılık ve halkın egemenliği kavramlarını öne çıkarmışlardır. Parti, ulus devlet olma sürecinde homojen bir millet yaratma amacıyla yola çıkmıştır. Mustafa Kemal 7 Şubat 1923’te Balıkesir’de bir camide minberine çıkarak verdiği hutbede partinin misyonunu şu sözlerle açıklamıştır:

“Bu ulusun siyasal partilerden çok canı yanmıştır. Şunu söyleyeyim ki başka ülkelerde partiler kesinlikle ekonomik amaçlar üzerine kurulmuştur ve kurulmaktadır. O ülkelerde çeşitli sınıflar vardır. Bir sınıfın çıkarını korumak için kurulan siyasal partiye karşılık başka bir parti kurulur. Bu pek doğaldır. Sözde bizim ülkemizde ayrı ayrı sınıflar varmış gibi kurulan siyasal partiler yüzünden tanık olduğumuz sonuçlar bilinir. Oysa Halk Fırkası dediğimiz zaman, bunun içinde bir kesim değil, bütün ulus dahildir.”¹⁹⁷

Yeni bir ulus yaratma bilinciyle hareket eden Mustafa Kemal’in Türkiye’deki sınıfların varlığını da kabul etmediğini göstermiştir. Bu süreçte, ulusal ve etnik isyanlar bastırılmış, din baskı altına alınarak, farklı din ve mezheplere göre bölünmenin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bunu da herkesi ‘Türk vatandaşı’ çatısı altında birleştirmek suretiyle yapmaya çalışmışlardır. Özünde yönünü Batıya, yani

¹⁹⁶ İttihat ve Terakki Cemiyeti ile CHP’nin ideoloji ve hayata geçirdiği reformlardaki benzerliklerle ilgili olarak Hasan Bülent Kahraman’ın **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-1, Kavramlar Kuramlar Kurumlar** (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008) kitabına bakılabilir. Ayrıca Eric Jan Zürcher’in **Modernleşen Türkiye Tarihi**, Çev. Yasemin Saner Gönen, 18. bs., (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004) kitabında bu konuyla ilgili önemli bilgiler verilmektedir.

¹⁹⁷ Mehmet Kabasakal, **Türkiye’de Sosyal Demokrasinin Gelişimi ve CHP**, (İstanbul: Sosyal Demokrat Yaklaşımlar, Sosyal Demokrasi Okulu Ders Notları: “SODEV-TÜSES Ortak Yayını, Kardelen Ofset, 2003). http://www.sodev.org.tr/okullar/sdo/ders_notlari/turkiyede_sd_ve_chp.html, [13.06.2014]

kapitalizme dönen yeni iktidar, sınıfsal bir yaklaşımı reddederek CHP'nin her kesime açık olduğunu savunmuştur.¹⁹⁸ Dolayısıyla CHP, İlder Turan'ın da belirttiği gibi toplumdaki gelen talepleri kamuya aktarmak ve kamu politikalarını etkilemek amacıyla değil, devletle güçlü bağlarına dayanarak toplumun davranışlarını denetlemeyi ve şekillendirmeyi öngören bir kuruluş olarak ortaya çıkmıştır.¹⁹⁹

4.1.1. Tek Partili Dönem (1925-1946)

Cumhuriyetin kurulmasının ardından gerek muhaliflerini bastırarak gerekse de halk üzerindeki etkisini artırarak iktidarını güçlendirme yoluna giden CHP, tek parti uygulamalarına 1925'te çıkardığı Tahrir-i Sükun kanunuyla birlikte fiilen başlamıştır. Ancak, her anlamda bir iktidar tekeli kuran ve parti içinde de merkezden aşağıya doğru keskin hatlarla belirlenmiş örgütlenme yapısıyla otoriter bir anlayış benimseyen CHP, tek parti sistemi kararını 1931'de düzenlediği kurultayda almıştır.²⁰⁰ Bu kurultayda, örgütsel yapısı ile uyguladığı politikalarda da değişikliğe giden CHP, 1927 yılına kadar temel belge olarak yürürlükte kalan 9 maddelik Halk Fırkası Nizamnamesi, 1927 yılında yapılan Kurultay'da değiştirilmiştir. Yeni tüzüğe partinin ideolojik dayanaklarını oluşturan '*Cumhuriyetçilik, Halkçılık ve Milliyetçilik* ilkeleri eklenmiştir. Bu dönemde köy muhtarlarının seçimi bile parti kontrolüne verilmesi, devletle partinin iç içe geçmesinin ilk örneklerini oluşturmuştur. Keza parti başkanı aynı zamanda cumhurbaşkanı olarak görev yapması da bunun bir göstergesi olmuştur.²⁰¹

Partinin kuruluş yıllarında ayrıntılı bir program yapamayan CHP, ilk ayrıntılı programını 1931 yılına yapılan 3. Kurultayda kabul etmiştir. 3. Kurultayda *Cumhuriyetçilik, Halkçılık ve Milliyetçilik* ilkelerine; *Laiklik, Devletçilik ve Devrimcilik* ilkelerini eklemiştir. Bu kurultayda parti içi seçim kanallarının belli kurallarla düzenlenmesi eğilimi ortaya çıkmıştır. Parti meclisinin ve milletvekillerinin, lider tarafından seçilmesi, parti içi demokrasinin olmadığını

¹⁹⁸ Ayata, age, 66.

¹⁹⁹ İlder Turan, "Türk Siyasi Partilerinde Lider Oligarşisi: Evrimi, Kurumsallaşması ve Sonuçları", *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 45. (Ekim 2011): 1-21.

²⁰⁰ Zürcher, age, 257-258.

²⁰¹ Fikret Başkaya, *Paradigmanın İflası, Resmi İdeolojinin İdeolojisine Giriş*, (Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, Maki Basın Yayın, 2001), 118-119.

gösterdiği gibi parti içinde tepki çekmiştir. Bu tarihten itibaren CHP, biçimsel olarak modern bir parti haline gelmiştir.²⁰² Kurultayda dikkat çeken bir diğer gelişme ise partinin halka açılma çabası olmuştur. Mustafa Kemal, kurultayda yaptığı konuşmada 18 yaş üstü yurttaşların partide örgütlenmesini isteyen bir konuşma yapmıştır. Ancak Tunçay Atatürk'ün bu eğilimini, önderliğin politik hedeflerine uyumlu örgütlü bir solidarist cemaat idealinin bir parçası olarak değerlendirmiştir.²⁰³ Bu yıllarda CHP, geniş halk kesimlerini partiye bağlamayı düşünmektedir. Ancak kimin partiye alınıp, kimin alınmayacağı konusunda netleşilememiştir. CHP içindeki kadro örgütlenmesinin sınırı ancak 1938 çizilebilmiştir.²⁰⁴ CHP, üçüncü büyük kongresinde devletçi ve otoriter bir kişilik olarak bilinen Recep Peker'i partinin genel sekreterliğine getirmiştir. 1936 yılına kadar bu görevi sürdüren Peker, dünyadaki konjonktürün de katkısıyla partide etkili olmuş ve otoriter bir yapının partide yerleşmesini sağlamıştır.²⁰⁵ 1931'deki kurultayda parti içi muhalefete de sınırlama getirilmiştir.

O güne kadar sistematik bir ideolojiye sahip olmayan CHP, bu arayışlarına devam etmiştir. Parti ideolojisinin oluşturulması düşüncesiyle Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve arkadaşları 1932 yılında Kadro Dergisi'ni çıkmaya başlamışlardır.²⁰⁶ 1935 tarihinde gerçekleştirilen 4. Kurultayda Kemalizm terimi parti tüzüğüne girmiştir.²⁰⁷ Altı okla ifade edilen ilkelerin tümü olarak özetlenebilecek "Kemalizm" terimi, Mustafa Kemal'in söylemlerinin ve düşüncelerinin sistematize edilerek ideolojik bir nitelik kazandığının da göstergesi olmuştur.²⁰⁸ Bu noktada Kemalizm kavramına kısaca bakmak yerinde olacaktır. Ne sosyalist ne de kapitalist denebilecek Kemalizm, ideolojiler üstü eklektik yapısıyla CHP'nin siyasal ideolojisini oluşturmaktadır. Ama nihayetinde kapitalist sistem ve dönemin liberal politikalarıyla örtüşmektedir. CHP'nin kurumsal ideolojisini Altı Ok'un oluşturduğunu belirten Taha Parla, 'Kemalizm-Atatürkçülük-CHP-Altı Ok' ideolojik bir bütün olduğunu

²⁰² Ayata, age, 73.

²⁰³ Tunçay, age, 316.

²⁰⁴ Harald Schüller, *Türkiye'de Sosyal Demokrasi, Particilik Hemşehrilik Alevilik*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999), 49.

²⁰⁵ Kabasakal, *Türkiye'de Sosyal Demokrasinin*, [13.06.2014]

²⁰⁶ age, [13.06.2014]

²⁰⁷ Bektaş, age, 22-23.

²⁰⁸ Levent Köker, *Moderleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 133.

savunmaktadır. Parla'ya göre bu ideoloji, şefçi, elitist ve vesayetçidir. Otoriter ve yer yer de totaliterdir. Toplum felsefesi ve ekonomik görüşü açısından ideolojiyi, anti-liberal ve anti-sosyalist bulan Parla, üçüncü bir yol olarak bu ideolojinin korporatist kapitalistliğin ve otoriter devletçiliğin tüm özelliklerini taşıdığını ifade etmektedir. Kemalizm ideolojisini sınıflarüstü, meslekçi, milliyetçi ve mülkiyetçi olarak tanımlayan Parla, Kemalizmin solidarist(dayanışmacı) korporatist açılımı da barındırdığına işaret etmektedir. Parla'ya göre Kemalizm, tam anlamıyla sağ bir ideolojidir.²⁰⁹ Tek parti döneminde Kemalizmin korporatif özelliğine Ahmet Makal'da eğilmiştir. Tek parti döneminde özellikle 1920-1930 yılları arasında korporatif²¹⁰ izlenimler bırakan hukuksal düzenlemeler yapıldığını belirten Makal, ancak bu uygulamaların faşist sistemlerde olduğu gibi sistematik hale gelmediğini, Türkiye'de bu dönemde daha çok neo-korporatist oluşumun koşulları bulunduğunu söylemektedir.²¹¹ Fikret Başkaya Kemalizmin, sınıfları yok sayması ve ideolojisini sınıflarüstü görmesi nedeniyle Türkiye'deki yeni rejimin yapısını Bonapartist olarak nitelemiştir. Başkaya, Türkiye gibi geri kalmış ülkelerde Bonapartizmin çıkış nedeninin egemen sınıfların değişik fraksiyonları arasında çıkar çatışmalarını çözümlmek değil, bu sınıfları güçlendirmek üzere ortaya çıktığını savunmaktadır. Bonapartizmi, sınıflar arasında 'özel bir dengenin' olduğu bir yönetim biçimi olarak tanımlayan Başkaya, Türkiye'deki rejimin Bonapartist özelliklerini şu uygulamalara dayandırmaktadır:

Rejimin anayasa ve parlamentoya dayanmasına rağmen Atatürk'ün kişi olarak bunların üzerinde olması,

Rejimin toplumsal sınıflardan bağımsız görünmesine rağmen burjuvazinin çıkarlarını temsil etmesi,

Yine rejimin işçi sınıfını ezerken burjuvaziyi kendi güdümünde tutması,

²⁰⁹ Taha Parla, **Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku**, 2. Bs, Cilt 3 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s.321-329).

²¹⁰ Korporatizm en genel tanımıyla, sivil toplumun örgütlü biçim almış çıkarlarıyla, devletin karar alma yapılarını birbirine bağlayan bir çıkar ya da davranış temsil sistemi, özel bir model veya ideal-tip kurumsal düzenlemedir. Bkz: Ahmet Makal, Türkiye'de tek parti dönemi ve korporatizm tartışmaları, **Toplum ve Bilim**, s. 93, (2002), 174.

²¹¹ Ahmet Makal, "Türkiye'de Tek Parti Dönemi ve Korporatizm Tartışmaları", **Toplum ve Bilim Dergisi**, 93, (İstanbul: 2002): 177.

Toplumsal muhalefeti engelleyerek siyasal yapının toplumu yukarıdan aşağıya doğru düzenlemeye çalışmasıdır.²¹²

Önemli olmakla birlikte çalışmamızın ana konusu olmadığı için bu konuya daha fazla girilmeyecektir. Ancak şunu söylemek mümkündür: CHP, parti olarak Kemalist rejimin sürmesinde önemli bir etken olmuştur. Partideki şef sistemi, tek partililik anlayışı, iki turlu seçim sistemi partinin anti demokratik özelliklerini ortaya koymuştur.

4.1.1.1. CHP, Devletle İç İç Geçerek Silikleşiyor

Partinin kavram olarak devletle bütünleştiği 1931 kurultayından sonra yayımlanan genelgeler ve yapılan düzenlemelerde parti ile devlet iç içe geçmiştir. Devleti ve rejimi yürüten önemli bir aracı olan CHP, parti olarak işlevini yerine getiremediği için zorlu bir dönemeçten geçmektedir. CHP Başkan Vekili İsmet İnönü, 18 Haziran 1936'da yayınladığı genelgeyle hükümet ile partinin daha sıkı ilişkiler geliştirmesi için bir dizi karar açıklamıştır. Genelgeyle CHP Genel Sekreteri hükümetin İçişleri Bakanı olarak görevlendirilirken, valiler partinin il başkanı tayin edilmiştir. Devletin üst düzey bürokratlarına CHP'yi düzenleme görevi de verilmiştir. Bu durum CHP'nin devlet içinde tamamen erimesine ve fiiliyatta olmayan parti bağımsızlığının hukuken ortadan kaldırılmasına yol açmıştır. Ancak bu uygulamadan 2,5 yıl sonra vazgeçilmiştir. İnönü Mart 1939'da İstanbul Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, kapsamlı bir örgütlenmeye gidemeyen CHP'nin yeniden örgütlenmesi ve gerçek bir siyasal parti haline gelmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.²¹³ Parti içinde de tepki gören parti ile devletin birbirinden ayrışması hemen uygulanamamıştır. Parti ve devletin iç içe geçmesi nedeniyle CHP, ideolojik veya örgütsel bir kişilik geliştirememiştir. Bu da partinin gitgide bürokratlaşmasına neden olmuştur. 1939'da düzenlenen kurultayda da parti ile hükümet birleşmesine son verilmiştir. Partiye üyelik yaşı ise 18'den 22'ye çıkarılmıştır.

CHP, 1923-1929 arasında dünyada yaşanan büyük ekonomik bunalıma kadar liberal ve serbest girişimi destekleyen ekonomi politikaları benimsemiştir. Ancak hem

²¹² Başkaya, *age*, 110-113.

²¹³ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, 2. Cilt, (Ankara: İletişim Yayınları, 1986), 16-27.

savaştan yeni çıkmının etkisi hem de 1929'da yaşanan dünya krizinin ardından korumacı/devletçi bir ekonomi politikası izlemeye başlamıştır. Özel teşebbüsün giremediği alanlara devlet kendi teşekkülleriyle girmiştir. Bu tutuma uygun olarak 1931'de CHP'nin parti programına giren Devletçilik ilkesi 1935'te uygulanmaya başlanmıştır. CHP devletçiliği, şahsi mülkiyetin garantisi olarak görmüştür. Böylece partinin belirlediği Kemalizm ilkeleriyle, devlet-parti özdeşliği hukuken de sağlamıştır. Yine CHP'nin toplumun tüm kesimlerini kapsadığı 1935 kongresinde kabul edilmiştir. Bu dönemde ulus kavramı devletle özdeşleştirilmiş, devlette Ata'sıyla bütünleşmiştir.²¹⁴ Ancak özünde liberal politikaları savunan CHP, devletçilik ilkesinin tanımını hiçbir zaman tam olarak yapamamıştır. İnönü, devletin öncülüğünde ve güdümünde bir ekonomik kalkınma modeli olması gerektiğini savunurken, Atatürk de dahil olmak üzere Celal Bayar'ın başını çektiği İş Bankası Grubu devletçiliğin özel sermayenin kendini geliştirene kadar devam etmesi gereken bir model olarak görmüştür. İnönü'nün Atatürk ve Celal Bayar ile devletçilik konusunda yaşadığı tartışmalar Atatürk ile sorunlara yol açmıştır. Yine Atatürk'ün devlet işleyişine dışarıdan müdahale etmesi İnönü'nün Eylül 1937'de başvekillikten ayrılmasına yol açmıştır.²¹⁵ İnönü, bu istifayla başbakanlığı olduğu kadar parti yöneticiliğini de kaybetmiştir. Yerine gelen Celal Bayar, aynı zamanda CHP Başkan Yardımcılığına da getirilmiştir. İnönü 1924'te benzer bir şekilde başvekillikten istifa etmiş ancak parti genel başkan yardımcılığını bırakmamıştır.²¹⁶ Her iki istifada da Atatürk'ün tercihi temel etken olmuştur. Atatürk'ün ölümünün ardından 11 Kasım 1938'de partinin ileri gelenlerinin uzlaşması ile İnönü Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Zira hem örgütün desteklediği hem de Tarihsel Blok'un uygun gördüğü başka bir Cumhurbaşkanı adayı bulunamamıştır. İnönü, boş kalan CHP Genel Başkanlığı koltuğuna ise 26 Aralık 1938'de düzenlenen CHP Birinci Olağanüstü Büyük Kurultayı'nda seçilmesinin ardından oturmuştur. Bu kurultayda Atatürk partinin ebedi başkanı ilan edilirken, İnönü ise partinin değişmez genel başkanı ilan edilmiştir.²¹⁷

²¹⁴ Levent Köker, *Demokrasi, Eleştiri ve Türkiye*, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2008), 216-217.

²¹⁵ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, 1. Cilt, (Ankara: İletişim Yayınları, 1986), 23-48.

²¹⁶ Tunçay, *age*, 105.

²¹⁷ Koçak, *age*, c.1, 139-169.

4.1.1.2. Atatürk'ten Sonra İnönü'lü Yıllar

Hem partide hem de devlet üzerindeki tüm yetkilerine daha da güçlü bir şekilde kavuşan İnönü, partideki etkisini ve yetkilerini artırma yoluna gitmiştir. Bir yıl sonra düzenlenen 1939 Kurultayında Milli Şef İnönü'nün yetkileri biraz daha artırılmış; genel başkan yardımcısı, parti genel sekreteri, genel başkanlık divanı, müstakil grup başkan vekilini doğrudan kendisine bağlanmıştır. Ayrıca parti başkanının kararlarına tüm parti azaları kayıtsız şartsız uymak zorunda bırakılmıştır. Milli Şef statüsü kazanan İnönü'nün paraların üzerine kendi resmini bastırarak kadar ileri gitmesi, bürokrasinin hakim sınıflar bloku içindeki ağırlığını göstermiştir.²¹⁸ Ancak bu durum tepkileri de beraberinde getirmiştir. Parti içindeki muhalefeti engellemek ve denetimi artırmak isteyen CHP, bu kurultayda aldığı bir karar ile Müstakil Grup'u kurmuştur. 21 kişiden oluşan Müstakil Grup, parti tüzüğü, programını ve Büyük Kurultay kararlarını uyguladığı gibi hükümette sorumlu olan milletvekillerini sorgulama hakkına da sahiptir. Hükümeti denetleyen ve eleştiren raporlayan hazırlayan ve uyarılarda bulunan Müstakil Grup'un parti içinde pek de bir yaptırımı yoktur. Parti içinde görevlendirilen bir diğer denetim mekanizması ise Parti Müfettişleri olmuştur. CHP partiyi ve taşra teşkilatını denetim altına almak ve taşra yöneticilerini süzgeçten geçirmek için Parti Müfettişleri görevlendirmiştir. CHP müfettişler aracılığıyla il ilçe kongrelerinde genel merkezin istediği adayların seçilmesi sağlanmakta, yani atama yapılmaktadır.²¹⁹ Dolayısıyla partiye girecek isimler önceden belirlenmekte ve parti yöneticilerinin uygun görmediği kişiler partiye alınmamaktadır. Parti içinde muhalefete ise belli düzeyde izin verilmektedir. Sınırı aşan milletvekilleri veya partililere belli yaptırımlar uygulandığı gibi partiden de uzaklaştırılmıştır. Yine parti kararlarında ve uygulamalarında taşra teşkilatlarının etkisi oldukça zayıftır. Genel merkez ile taşra arasındaki tek taraflı işlemiştir. Ankara direktiflerini yerel parti teşkilatlara istediği gibi ulaştırırken, yerel örgütler, genel merkeze istek ve taleplerini sağlıklı bir şekilde iletilememiştir. Parti kongreleri ise partinin gücünü ifade edecek gösterilere dönüştürülmüştür.²²⁰ Parti kongrelerine taşradaki örgüt delegelerinin katılım oranı oldukça sınırlı kalmaktaydı. 1927'deki kongrede milletvekillerinin

²¹⁸ Başkaya, age, 164.

²¹⁹ Koçak, age, c.2, 69-103.

²²⁰ Bektaş, age, 24.

kurultaya katılım oranı yüzde 88 iken delegelerin oranı yüzde 12 olmuştur. Daha sonra düzenlenen büyük kurultaylarda katılım oranı kısmen artsa da taşradan gelen delegelerin oranı hep düşük kalmıştır. 1935'te düzenlenen kurultayda oranlar yüzde 70'e yüzde 30 iken, 1939'da yüzde 66'a yüzde 34'e yükselmiş, 1943'teki kongrede yüzde 60,5'tan yüzde 39,5'e çıkmıştır.²²¹ Kemalizm devrimleri topluma yaymak için 1932'de Türk Ocaklarını kapatarak kentlerde Halkevleri ve büyük köylerde ise Halk Odalarını kuran CHP, Türk Ocakları'nın mal varlığını da partiye devretmiştir.²²² Partinin taşra örgütleri tarafından sıkı şekilde denetlenen Halkevlerinin sayısı İkinci Dünya Savaşı sonrasında 500'e çıkmıştır.²²³ Bütçesi devlet tarafından karşılanan ancak partiye ait olan Halkevleri, CHP'nin taşraya yayılan tek örgütlenmesi olmuştur.

CHP'nin tek parti dönemindeki durumunu özetlemek gerekirse tek parti döneminde parti içinde yukarıdan aşağıya doğru sarsılmaz bir otorite ve disiplin hakimdir. En tepedeki otorite ise Milli Şef'tir. Zaten ciddi bir taşra örgütlenmesi de bulunmayan örgütte merkezin taşra örgütü üzerindeki otoritesi ve denetimi tamdır. Yüksek düzeyde bürokrasiye sahip partide, üyelik ciddi bir işleve sahip değildir. CHP'nin üst düzey yönetimini milletvekilleri oluşturduğu için CHP ile ilgili kararlar kurultaylardan daha çok parlamentoda alınmaktadır. Kongreler yönetimin kararlaştırdığı konuların onaylanma yeri işlevini görmektedir. Seçilecek milletvekilleri, CHP'nin genel başkanı, başkan vekili ve parti sekreteri tarafından belirlenmektedir. Atama usulüyle belirlenen diğer tüm parti yöneticileri parti başkanı tarafından atanmaktadır.²²⁴ Tüm bu özellikleriyle CHP, bu dönemde Duverger'in tanımına uygun olarak kadro partisi özelliklerini taşımaktadır. Parti içindeki kırılmalar ise 1945 yıllarında baş göstermiştir.

4.2. Çok Partili Dönem (1946-1980)

Türkiye, 1946'da tek partili sistemi terkederek, çok partili döneme geçmiştir. Kemalizmin, tek partili sistemden neden 1946 yılında vazgeçtiği önemli bir soru

²²¹ Koçak, age, c.2, 305.

²²² Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Çev. Fatmagül Bertay (Baltalı), 4. bs, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999), 172.

²²³ Zürcher, age, 262.

²²⁴ Koçak, age, c.2, 568-569.

olarak karşımıza çıkarken, sistem değişikliğinin çok partili mi yoksa iki partili bir sistem mi olduğu da bir diğer tartışma konusu oluşturmıştır. Çok partili dönemi anlatmaya çalışacağım bu kısımda bu döneme ilişkin araştırmalarıyla öne çıkan Cemil Koçak'ın çalışmasını temel alacağım. Cemil Koçak, birçok yazar tarafından çok partili dönem veya demokrasiye geçiş gibi kavramlarla ifade edilen bu dönemi, Türkiye'de iki partili siyasal sistemin kuruluş yılları olarak ifade etmiştir. Koçak'a göre bu yeni sistemin kuruluşunda Türkiye, Anglo-Sakson modelden, yani ağırlıklı olarak Amerikan modelinden etkilenmiştir. Türkiye için birbirine yakın iki siyasi partinin merkezde olduğu bu model, sol siyaset sahnedan silindiği için sakıncasız bulunmuştur. Koçak bu modelin toplumsal yapının ve o dönemki koşulların uygun olmaması nedeniyle tam olarak iki partili sisteme dönüştürülemediğini savunmaktadır. Dolayısıyla anlamlı bir siyasal rekabet ortamı yaratılamamıştır. Ortaya çıkan yeni parti resmi ideolojiyi ve söylemi benzer şekilde devam ettirmiştir. Yeni model ile 'resmi ideoloji' yani Kemalizm bir dönüşüme uğramıştır. Kemalist ideoloji bu süreçte eksikliklerini telafi etmeye çalışmıştır. Ancak toplumda 'tek ideoloji' olarak kalmaya devam etmiştir. Resmi ideoloji sadece el değiştirmiş ve alternatifinin yaratılmasına izin verilmemiştir.²²⁵ Benzer bir düşüncüyü Hasan Bülent Kahraman da savunmaktadır. Çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye'de demokrasiye geçilmediğini ifade eden Hasan Bülent Kahraman, yaşanan dönüşümün demokrasi için önemli bir adım olsa da eksik kaldığını belirtmektedir. Bunda en önemli etken Demokrat Parti'nin (DP) model olarak CHP'nin yönetim anlayışını devam ettirmesidir.²²⁶

Koçak'a göre tek partili sistemin bu kadar kısa sürede dönüşmesinde, CHP'liler tarafından da kısmen kabul gören parti ideolojisinin zayıflığı da etkili olmuştur. O döneme kadar toplum içinde ciddi bir örgütlenmesi olmayan CHP, taşra teşkilatlarına gereken önemi vermemiştir. Kurulduğu günden beri devletten beslenerek varlığını sürdüren parti, bu dönemde yeniden örgütlenmek zorunda kalmıştır. Ama bu, CHP'nin devletten vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Döneme tarihsel blok açısından bakıldığında ise bloğun kırılmaya başladığı dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde asker ve sivil bürokrasi bir blok olarak

²²⁵ Koçak, *age*, c. 1, 22.

²²⁶ Kahraman, *age*, 197.

davranmadığı gibi burjuvazi de belli iç kırılmalardan geçerek güçlenmektedir. Bürokrasi ise kırılğan bir yapıya bürünmüştür. O güne kadar cılız ve sinik bir politika izleyen muhalefetin ideolojik yapısını güçlendiren burjuvazi, bu dönemde bürokrasiden de destek görmüştür.²²⁷

Bu noktada CHP'nin neden bu dönemde sistem değişikliği yaptığı sorusu önem kazanmaktadır. Türkiye'nin yeni modele geçmesinde dışa açılmaya çalıştığı dünya politikası etkili olmuştur. İkinci dünya savaşı sonrasında tecrit edildiği dış dünyaya açılmaya çalışan Türkiye, ilk kez dış politikanın iç politika üzerindeki etkisini bu kadar keskin bir şekilde hissetmiştir. İç politikada ise özellikle muhaliflerde ciddi dönüşümlerin ve kırılmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. Sistemin dönüştürülmesinde dış politikanın etkisi kadar muhalefetin çabaları da etkili olmuştur. Koçak'a göre CHP ve İnönü tek parti iktidarını, zorunlu olarak bırakmıştır. İki kutuplu dünyada Batıyı karşısına almak istemeyen Türkiye, manevra alanını hızla boşaltmıştır. Devletin bekası ve Batı dünyasında yer almak için adım atılması gerekmektedir. Bunun içinde Türkiye'nin Batı tipinde ancak devlet güdümünde yeni bir model yaratması gerekmektedir. O nedenle İnönü ve ekibi tarafından sınırları belirlenmiş ikinci bir siyasi partiye izin verilmiş, CHP anlayışına yakın bir parti anlayışı hayata geçirilmeye çalışılmıştır.²²⁸ Bu dönemde 'çok partili bir rejim' söz konusu değildi diyen Fikret Başkaya, Demokrat Parti'nin muvazaa bir parti olarak kurulduğunu ve başlangıçta güdümlü bir muhalefet olarak ortaya çıktığına dikkat çekmektedir.²²⁹ Ayşe Güneş Ayata'da Türkiye'nin çok partili sisteme geçişini, Türkiye'nin Batı liberalizmine eklemlenme çabası olarak değerlendirmiştir. Ayata'ya göre İnönü, savaş sonrası Batı liberalizmine eklemlenmek için bir takım açılımlar yapmış ve Türkiye'nin liberal ve demokratik bir ülke olduğunu kanıtlamak için çok partili sisteme geçmiştir. Bunda İnönü'nün devletçi politikalarının savaş sonrası daha az başarılı olmasının da rolü vardır.²³⁰

²²⁷ Koçak, age, c.1, 39.

²²⁸ Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti*, c.1, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010) 935-937.

²²⁹ Başkaya, age, 183.

²³⁰ Ayata, age, 75.

CHP çok partili model için devletçilik, laiklik gibi ilkelerden ödün vermiştir. Diğer yandan tek partiden iki partili sisteme geçişin meşruluğunu ise İnkılapçılık ilkesini kullanarak sağlamaya çalışmıştır.²³¹

Çok partili sisteme giden yol, parti içinde yaşanan bir dizi gelişmenin sonucu olmuştur. Bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşı'na girmeyen CHP hükümeti, bu dönemde sıkı bir ekonomi politikası uygulamıştır. Petrol başta olmak üzere birçok ürün karneye bağlanmış, uygulamada gayrimüslimleri hedef alan Varlık Vergisi gibi acı sonuçlar doğuran tartışmalı bir yasa çıkarılmıştır. 1945'teki 'Toprak reformu' tartışmaları CHP içindeki ilk ciddi çatlağı açığa çıkardığı gibi büyük toprak sahiplerinin önemli bir kısmının desteğini yitirmesine neden olmuştur.²³² Kendisi de geniş toprak sahibi olan ancak tüm protestolarına rağmen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun oy birliğiyle kabul edilmesinin ardından partide yeni bir kırılma yaşanmıştır. Celal Bayar liderliğinde; Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü, meclise anayasanın tam uygulanması ve demokrasinin kurulması isteyen bir öreng sunmuştur. 'Dörtlü Takrir' diye de bilinen bu önerge, örgütlü siyasal muhalefetin de başlangıcı olmuştur. Dörtlü Takrir'in reddedilmiş ancak partililer cezalandırılmamıştır. Çok partili dönem İstanbullu sanayici Nuri Demirağ'ın Milli Kalkınma Partisi'ni kurmasıyla başlamıştır. Ancak bu parti başarılı olamamıştır. Muhalefete devam eden Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü'nün basında yazdıkları eleştirel yazılar üzerine partiden ihraç edilmesi ve daha sonra istifa eden Celal Bayar'ın onlara katılmasıyla Demokrat Parti 7 Ocak 1946'da kurulmuştur. Partinin kuruluş çalışmaları sırasında Celal Bayar ve İnönü'nün yanyana çalışması ise dikkat çekmiştir.²³³ Meclis içinde doğan Demokrat Parti'nin kuruluşunun İnönü'nün bir taktiği olduğu algısını güçlendirmiştir. Ancak beklenenden daha fazla destek gören DP'nin İnönü tarafından kontrolü hiç de kolay olmamış, iktidarı uzun süre kaybetmesine yol açmıştır.

Demokrat Parti kurulduktan sonra CHP de toplumdaki hoşnutsuzluğu gidermek için birçok değişikliğe gitmiştir. Çünkü DP'nin kurulması, CHP içindeki uyumsuzlukları

²³¹ Koçak, *age*, 22-41

²³² Derya Kömürcü, *Türkiye'de Sosyal Demokrasi Arayışı, SODEP ve SHP Deneyimleri*, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2010), 84.

²³³ Zürcher, *age*, 304-308.

da artırmıştır. 1946'da düzenlenen CHP Olağanüstü Kongresi'nde tek dereceli seçim sistemi kabul edildiği gibi İnönü'nün Milli Şef statüsü de kaldırılmıştır. Basın yasası biraz daha özgürleştirilirken, üniversitelere kısmi özerklik tanınmıştır.²³⁴ CHP'nin bu dönemki liberalleşme çabaları Taner Timur'un deyişiyle tam bir evrim olarak algılanmıştır. Ancak bu evrim CHP'yi Demokrat Parti ile yarışa götürdüğü gibi CHP'nin aşama aşama DP'ye benzemesine yol açmıştır.²³⁵ CHP bu dönemde yaptığı değişikliklerle Kemalist ideolojiden özellikle laiklik ve devletçilik ilkelerinden ödün vermiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye'de rekabetçi siyasete dayanan bu yeni yapı oluşmuş ve bu yapı Türkiye'nin siyasal, iktisadi ve toplumsal dönüşümüne ivme katmıştır.²³⁶ Demokrat Parti'nin halk içinde hızla güçlendiğini gören CHP Hükümeti, 1946'de seçime gitme kararı almış ve seçimleri 465 sandalye ile kazanmıştır. Seçim sonuçlarını şaibeli bulan DP ise 62 sandalye kazanmıştır.²³⁷

4.2.1. İktidarın DP'ye Devri - 1950'li Yıllar

Parti programında yaptığı değişikliklere 1947 Kurultayında da devam eden CHP, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 17. Maddesini geri çekmiş, din eğitime izin vermiş ve köy enstitülerinide reform yapma kararı almıştır. CHP, 1950 seçimleri öncesi seçim yasasını da değiştirerek, gizli oy, açık sayım ilkesini getirmiştir. Tüm reformlarına rağmen CHP 1950 seçimlerini yüzde 53,4'e karşı 39,8 oy oranıyla kaybetmiş ve CHP uzunca bir dönem kalacağı muhalefete alışmaya çalışmıştır.²³⁸ Yeni meclisin yaptığı ilk iş ise Celal Bayar'ı Cumhurbaşkanı seçmek olmuştur. Böylece İnönü taktik olarak girdiği çok partili dönemde, 14 yıllık başbakanlığını, 12 yıllık cumhurbaşkanlığını yeni yönetime devretmiştir. Çünkü İnönü, dişli bir rakip değil, esasen güçsüz bir muhalefet oluşturmaya hedeflemiştir.²³⁹ CHP'nin parti yapısının o dönemde çok partili hayata uygun olmadığı belirten Şevket Süreyya Aydemir, iktidarın mecburi devrini şu sözlerle dile getirmiştir:

²³⁴ Age, 308.

²³⁵ Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, 3. bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 2003).

²³⁶ Kömürcü, *Türkiye'de Sosyal Demokrasi*, 83.

²³⁷ Zürcher, age, 308.

²³⁸ Bektaş, age, 26; Zürcher, age, 311-312.

²³⁹ Zürcher, age, 316.

“İnönü’nün elinde günün yeni şartlarına uyan kalabalıkların oy mücadelelerine hazır bir parti yoktu. Çünkü CHP, bu anlamda bir parti değildi... Yani, çok partili bir parlamento sisteminin dilediği anlamda bir halk teşkilatı, yahut bir siyasi organ hiçbir zaman olmamıştı.”²⁴⁰

Seçimlerin ertesinde iç karışıklıklarla boğuşan CHP, parti içindeki değişikliklere devam etmiş, 1951 yılında düzenlenen Kurultay’da; taşra örgütlerinde adayların merkezden değilde yerelden belirlenmesi ilkesini kabul etmiştir. Daha önce parti genel başkanının belirlediği; parti meclisi, parti lideri ve parti genel sekreterinin seçilmesi görevini kongreye vermiştir. Altı Ok toplumsal politikalara ağırlık verilerek yeniden tanımlanmıştır. Ancak tüm çabalara rağmen CHP kadrolarının seçkinliğini ve toplum nezdindeki bu algıyı değiştirememiştir.²⁴¹ 1954 seçimlerinden de yenilgiyle çıkan CHP, bu yenilginin ardından parti tabanının ve dünyada esen sol rüzgârların da etkisiyle sağ politikalardan vazgeçmek zorunda kalmıştır. CHP 10. Kurultayında; iki meclisli sisteme geçilmesi, Anayasa Mahkemesi’nin kurulması, seçimlerde adli denetim, hâkim güvenliği ve bağımsızlığı ile çalışanlar için sendika meslek örgütü kurma özgürlüğü gibi kararlar alınmıştır.²⁴² Bu dönemde partinin taşra örgütleri ilk kez seslerini yükseltirken, parti kadrolarının yenilenmesi ve daha genç isimlerden oluşması yönünde çabalar kendini hissettirmiştir. Bu gelişmeler, 1955’ten sonra etkisini daha belirgin şekilde göstermiş ve CHP kadroları hızla değişmeye başlamıştır. Yenilenen kadrolar, CHP’ye görülür bir canlılık kazandırırken, partinin ilerleyen yıllardaki ideolojik yapılanmasında da etkin bir rol üstlenmiştir.²⁴³

Bu kararlar, CHP’nin 1957 erken seçimlerinde farklı bir mesajla ortaya çıkmasını sağlamıştır. Seçim programında; sendikalı işçilere grev hakkı, üniversitelere özerklik, bürokrasiye yeni ayrıcalıklar, anti-demokratik yasalar ve Milli Müdafaa Kanunu’nun kaldırılmasına ilişkin maddeler yer almıştır. Ayrıca planlı bir kalkınma ekonomisinin izlerini taşıyan ithalatın kısıtlanması, gümrük vergilerinin artırılarak iç üretimin desteklenmesi, yerli sanayicinin dış rekabete karşı korunması ve teşviklerle desteklenmesi gibi öneriler getirilmiştir. Ekonomi ve siyasal meseleler konusunda

²⁴⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1950-1964*, 3. Cilt. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009), 85.

²⁴¹ Ayata, *age*, 78.

²⁴² Kömürcü, *Türkiye’de Sosyal Demokrasi*, 91.

²⁴³ Mehmet Kabasakal, *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1991), 210.

netleşmeye başlayan CHP'nin bu yeni programı, orta sınıflardan ve aydınlardan destek görmüş ve CHP, 1957 seçimlerinde oy oranını yüzde 40,6'ya çıkarmayı başarmıştır.

4.2.2. Darbe ile Gelen İktidar-1960'lar

1960'lı yıllar CHP için dönüşüm yılları olmuştur. Örgüt yapısında köklü değişiklikler yapan parti, ideolojik yöneliminde de değişime gitmiştir. Her kurultayda CHP'nin programında ve tüzüğünde değişiklikler yapılmıştır. 1958'de tekrar programını değiştiren CHP'nin bu yeni politikaları, 1960 Askeri darbesinin ardından yeni rejimin de temel ilkelerinde kendini göstermiştir. Ancak CHP, askeri darbeye destek vermenin faturasını oy kaybederek ödemiş, 1961 seçimlerinde aldığı oy oranı yüzde 36'ya düşmüştür. Bu dönemde Demokrat Parti'nin ardılı olan Adalet Partisi'yle koalisyon ortaklığı yapmak zorunda kalmıştır.²⁴⁴ CHP'nin başında olduğu 1961-1965 yılları arasında kurulan koalisyon hükümetleri, darbe sonrası demokrasiye geçişi sağlamaya çalışmışlardır. Merkez sol politikalara yönelen ve parti ideolojisini 1964'te 'ortanın solu' olarak belirleyen CHP yöneticileri, partide başlayan değişim hareketini devam ettirmişlerdir. Böylelikle partiyi yeni bir kimlik ve stratejiye yönelten CHP, 1965 seçimlerinden yenilgiyle çıkmıştır. Bu yenilgi ise 'ortanın solu' yaklaşımına mal edilmiştir.²⁴⁵

CHP'nin merkez sol politikalara yönelmesinde hiç kuşkusuz partinin gençleşen kadrosunun da etkisi olmuştur. Partiye canlılık getiren bu kadrolar, parti içi gelişmelerde etkili olmuşlardır. 1950'lerden itibaren sanayisi gelişen, kentleşme oranı ve nüfusu artan Türkiye'de işçi sınıfı ve kentli orta sınıf gibi yeni sınıflar da ortaya çıkmıştır. Kendilerini siyasal bir güç olarak var eden bu sınıflar merkez sol siyasetinin ortaya çıkmasının koşullarını yaratmışlardır. CHP içinde de etkisini gösteren bu sınıflar, partinin yeni politik yönelimlerinin altyapısını oluşturmuşlardır. Programında cumhuriyetçilik, demokrasi, planlı ekonomi, devletçi gelişme, sosyal adalet ve inkılapçılık bulunan CHP; 'Ortanın Solu' kavramı ile partinin ideolojisini değiştirmekten ziyade partinin görüşlerini moda kavramlarla yeniden

²⁴⁴ Zürcher, age, 362.

²⁴⁵ Ayata, age, 80-82.

tanımlanmıştır.²⁴⁶ Bu politikanın hararetli savunucusu partinin üçüncü genel başkanı olacak olan Bülent Ecevit olmuştur. 1930'lardan beri parti programında yer alan halkçılık ilkesi 'Ortanın Solu' kavramıyla yeniden tanımlanmıştır. Yeni halkçılıkla, sınıfların varlığı kabul edildiği gibi sınıf mücadelesi destekleniyor, sosyal güvenlik ve özgürlük kavramları savunulmuştur. Böylelikle CHP; ağa, eşraf, büyük toprak sahibi kesimlerden tamamen uzaklaşıp, işçi, emekçi, köylü, esnaf kesimlerine yanaşmıştır.²⁴⁷ Kuşkusuz CHP'nin merkez sol politikalara yönelmesinde parti içi dinamikler kadar ekonomik, sosyal ve siyasal temelleri olan parti dışı dinamikler de etkili olmuştur. Derya Kömürcü, CHP'nin merkezden merkez sola kaymasında etkili faktörleri şöyle sıralamıştır:

Çok partili siyasal hayatın yerleşmesinin bir uzantısı olarak siyaset yapma tarzlarındaki değişim (DP'nin siyasete getirdiği yeni soluk karşısında rekabet edebilme) ve bu değişime uygun biçimde CHP'yi yenileme çabası;

1950'lerdeki ve 1960'lardaki hızlı büyüme ve ithal ikameci sanayileşme stratejisine paralel olarak ortaya çıkan yeni kentli işçi sınıfı ve sınıfın taleplerinin kendini hissettirmeye başlaması;

1961 Anayasa'sının düşünsel alanda yarattığı görece özgürlük ortamı ve sosyalist fikirlerin yaygınlık kazanması ve

Türkiye siyasetinde ilk defa sosyalist hareketin güçlü bir siyasal aktör ortaya çıkması...²⁴⁸

Ortanın solu ideolojisi CHP içi tartışmalarda önemli bir eksen yaratmıştır. Parti içinde bu ideolojiyi sahiplenenler ve karşı duranlar arasındaki çatışma artarak devam etmiştir. Parti içindeki muhalefet grubu bu politikadan vazgeçilmesi gerektiğini savunmuştur. 1965 seçimlerinin ardından CHP içindeki "ortanın solu" politikası partiyi bölmüş, daha önce bu politikanın aktif savunucularından Turhan Fevzioğlu liderliğindeki partiden ayrılan 47 milletvekili Güven Partisi'ni kurmuştur. Bülent Ecevit öncülüğünde bu politikayı savunanlar ise ortanın solu ideolojisinin halka iyi anlatılamadığını savunarak, parti kongrelerinden her seferinde güçlenerek

²⁴⁶ Bektaş, age, 28.

²⁴⁷ age, 28.

²⁴⁸ Kömürcü, Türkiye'de Sosyal Demokrasi, 117-118.

çıkışlardır. CHP içinde 1965'ten 1972'ye kadar bir dizi kurultay yapılmış ve bu kurultaylarda partiden gruplar halinde istifalar yaşanmıştır. Parti içinde hep bir denge politikası gözeten CHP lideri İsmet İnönü, 1966 kurultayında ortanın solu perspektifini savunan Bülent Ecevit ve arkadaşlarını desteklemiştir. Ancak Ecevit'in genel sekreter olmasına temkinli yaklaşmasına rağmen Kurultay Ecevit'i genel sekreter olarak seçmiştir. CHP'de genel sekreter seçilmek, parti içinde önemli bir sıçrama noktası olması²⁴⁹ Ecevit taraftarlarını cesaretlendirmiştir. Ecevit'in genel sekreter seçilmesi parti içi çekişmeleri daha da artırmış ve ortanın soluna karşı çıkanların muhalefeti onların partiden ihraç edilmelerine kadar gitmiştir. Bülent Ecevit'in genel sekreter seçilmesi, İnönü ile aralarında çekişme doğmasına yol açmış, ancak İnönü, 12 Mart 1971 darbesine kadar Ecevit'i desteklemeye devam etmiştir. 1969 seçimlerinden yüzde 27,4 oy oranıyla yenilgiyle çıkan CHP'de sular durulmamıştır. Seçim yenilgisini Ecevit'in 'toprak işleyen, su kullanan' gibi radikal sol söylemlerine bağlayan parti içi muhafazakar kesimler, partinin Kemalist değerlere bağlı kalmasını ve elitist yapısını korumasını savunmuşlardır. Ancak Ecevit, İnönü'nün de desteğiyle 1970 Kurultayından zaferle çıkmıştır. Bu kurultayda CHP'nin kitle partisi olması anlayışını reddeden ve sosyal demokrasiye bağlı kalacağını açıklayan Ecevit, gençliğin çok etkin olduğu bu dönemde CHP gençlik kollarının tam desteğini almıştır.²⁵⁰

4.2.3. İnönü'süz CHP

CHP'de iç çekişmelerin en üst noktaya ulaştığı dönüm noktalarından biri de 1971 askeri darbesi olmuştur. Bu muhtıra hem ordunun kendi içinde bir kırılmaya hem de ordu ile aydınlar arasındaki tarihsel kopuşa işaret etmiştir.²⁵¹ Bu süreçte yaşanan çekişmeler, CHP'nin değişmez başkanı İnönü'nün istifa etmesine, Ecevit'in ise CHP genel başkanı olmasının yolunu açmıştır. 12 Mart 1971'de ordunun hükümete muhtıra vermesine İnönü'nün destek vermesi, Ecevit ile İnönü'nün aralarının açılmasına neden olmuştur. Muhtıra üzerine Başbakan Süleyman Demirel'in istifa etmesinin ardından CHP meclis üyesi Nihat Erim tarafından kurulan hükümete

²⁴⁹ Fatın Dağıstanlı, *Sosyal Demokratlar*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, Eylül 1998), 30.

²⁵⁰ Ayata, *age*, 84.

²⁵¹ Kahraman, *age*, 218.

İnönü'nün destek vermesi, Ecevit ve bazı partililerin tepkisini çekmiştir. CHP içinde birçok partili için statükoyu temsil eden İnönü, parti içi ideolojik değişikliklere ayak direktmiştir. İnönü'yü istifa etmeye zorlayamayan Ecevit, çözümü örgüte gitmekte bulmuştur. Genel sekreterlik görevinden istifa eden Ecevit, parti teşkilatlarına gezmiş ve güçlü bir destek almıştır. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi birçok büyük ilde düzenlenen kongrelerde Ecevit, başarıyla çıkmıştır. Bunun üzerine İnönü, 5. Olağanüstü Genel Kurultay çağrısı yapmış ve 5. Olağanüstü Genel Kurultay'a da sadece önceden seçilmiş delegeleri çağırmıştır. Bu durum Ecevit taraftarlarının tepkisini yol açmıştır. Ancak Ecevit örgüt içinden parti oligarşisini delerek genel başkanlığa oturan ilk isim olmayı başarmıştır. Ecevit'in Kurultay'da yaptığı, parti içi demokrasi ve yerel teşkilatları öne çıkarması ve partinin karar almada bağımsız olması gerektiği çağrısı örgüt içinde ses getirmiştir. Delegelerin büyük oranda Ecevit'e destek vermesi İnönü'nün istifasıyla sonuçlanmış, Ecevit büyük bir destekle genel başkanlığa seçilmiştir.²⁵² Parti içi iktidar mücadelesini Ecevit kanadının kazanmasıyla CHP, büyük toprak sahiplerinden sonra askeri kanattan da uzaklaşmıştır.²⁵³

Seçim başarıları ve yıpratıcı koalisyon dönemlerinin sonunda partinin içine dönerek, örgütün dönüşümünü hızlandırılmaya çalışan CHP, ortanın solu söyleminden demokratik sol söylemine geçmiştir. CHP yöneticileri, bir yandan Türkiye koşullarına uygun bir sol anlayış geliştirdiğini savunurken diğer yandan ise demokratik sol kavramıyla CHP'yi Marksist gelenekten ayırtırmaya çabalamıştır. Daha sonra her iki kavram da 'Sosyal Demokrasi' ifadesi altında birleştirilmiştir. Ecevit, sosyal adalet, sosyal güvence, özgürlükler ve özel teşebbüsü savunarak Avrupa tarzı bir sosyal demokrat parti oluşturmak için çabalamıştır.²⁵⁴ Gerçekten de Ecevit ve ekibinin çabaları partinin çevreyle ilişkisini değiştirmiş, Tarihsel Blok yerine çevrenin oylarıyla iktidara gelmiştir.

²⁵² Ayata, age, 85-86.

²⁵³ Kömürcü, *Türkiye'de Sosyal Demokrasi*, 139.

²⁵⁴ Bektaş, age, 29.

4.2.4. CHP’de Demokratik Sol Dönemi

Uzun bir çabadan sonra CHP’deki bu değişim tabanda da yankı bulmuş, parti demokratikleşme sürecinden kitle desteğini artırarak çıkmıştır. CHP 1973 seçimlerini yüzde 33,3 oy ile kazanmıştır. CHP’ye oy veren kesimler değişmiş ve alt gelir grubuna doğru yayılmaya başlamıştır. Büyük şehirlerdeki oy artışı, düşük gelir sahibi sınıflardan gelmiştir. Oy verenler arasında İzmir ve İstanbul’un gecekondu bölgeleri ve Zonguldak maden bölgesinde önemli artışlar yaşanmıştır. CHP’nin destekçileri arasına giren işçi sınıfı ve yoksul şehirliler dikkat çekmiştir. İkinci olarak CHP, hali vakti yerinde küçük köylülerin yaşadığı yerlerden başarıyla çıkmıştır. Bu seçim başarısı aynı zamanda Ecevit’in parti içindeki güçlenmesini sağlamıştır. Ancak seçimler, CHP’nin büyük toprak sahipleri, sanayi ve endüstri çevreleri ve asker sivil bürokrasi ile ittifakını zayıflatmıştır. Kıbrıs Harekatı’nın da etkisiyle 1977 seçimlerini yüzde 41 oy alarak kazanan CHP; ekonomik kriz ve toplumsal olayları iyi yönetememesi nedeniyle 1979 seçimlerini yüzde 27,4 oy alarak kaybetmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’yle ordunun yönetime el koyması nedeniyle tüm siyasi partilerde olduğu gibi devlet partisi olan CHP’de kapatılmış ve parti liderlerine siyaset yasağı getirilmiştir.

4.2.5. Parti Yapısındaki Değişimler

Neo liberal politikalarda ciddi bir sıçramaya yol açan ve Türkiye için her anlamda bir dönüm noktası olan 1980 Darbesi’ne kadar CHP’nin örgüt yapısındaki değişimlere göz atmak gerekmektedir. Zira darbe sonrası hazırlanan Siyasi Partiler Yasası’nın ardından tüm partilerin örgüt yapıları da yeniden dizayn edilmiştir. Türk siyasal hayatının ilk partisi CHP olduğu için 1980 yılına kadar kurulan bütün partilerin yapısı CHP’ye benzemiştir. Bunda tüm siyasi partilerin 1961 tarihli Siyasi Partiler Kanunu’na uymak zorunda olmasının da etkisi büyüktür. 1961’de çıkarılan Siyasi Partiler Kanunu, siyasi partilerin ocak ve bucak teşkilatlarını kapatmış, partilerin en alt örgütlenme birimini ise ilçelere taşımıştır. Bu da köy, mahalle, ocak ve bucaklarda yaşayan partililerin, ilçelere bağımlı kalmasına ya da sadece oy veren insanlar konumuna gelmesine neden olmuştur. Demokratik sistemlerde beklenen aşağıdan yukarıya örgütlenme modeline ters olan bu kanuna CHP’de uymak zorunda kalmıştır. Zira bu kanunun oluşmasında CHP’nin de payı olmuştur. CHP parti

tüzüğü, parti içindeki iç kavgalara yön vermek amacıyla 1972'de birkaç kez değiştirmiştir. Ancak partinin temel yapısı Siyasi Partiler Kanunu'na uygun olması gerektiği için değişmeden kalmıştır. 1974'te yapılan tüzük değişiklikleri ise Batı Avrupa sosyal demokrat partileri örnek alınarak yapılmış ve parti içi demokratikleşmeyi sağlayacak kararlar alınmıştır.²⁵⁵ 1970'li yıllarda CHP kurultaylarında dikkat çeken bir diğer gelişme ise daha önceleri 3-4 gün süren kurultayların 2 güne indirilmesi olmuştur.²⁵⁶ Bu da temel meselelerin veya değişikliklerin kurultaylarda tartışılmadan kabul edildiği bir süreci getirmiştir. Kurultaylar sadece seçim yapılan yerler ve dönemler olmuştur.

CHP içinde her dönem düzenlemeler olmuştur, fakat parti ideolojisindeki değişimler 1950'lerden itibaren başlamıştır. Bu değişimlere paralel olarak CHP'nin parti tabanı da değişmiştir. 1960'ların ortalarında gündeme gelen Ortanın Solu hareketiyle birlikte sağ siyasetten sol siyasete kayan CHP'nin tabanını; asker, bürokrat, toprak ağaları ve burjuvaziden ziyade; küçük burjuvazi, aydınlar, büyük şehirlere göçle birlikte yeni oluşmaya başlayan işçi sınıfı ile köylünün bir kısmı oluşturmuştur. Böylece CHP, parti içindeki elitist yapısını kaybetmiş, çevrenin de partisi olmaya aday olmuştur. 1970'lere gelindiğinde CHP, kitle partisi tanımına biraz daha yaklaşmıştır. Bu değişim CHP'nin örgütlenme modelini de etkilemiştir. Ancak CHP'nin katı ve hiyerarşik örgütlenme yapısı devam etmiştir. CHP'de, partinin en küçük örgütünü köy ya da mahalle birimleri oluşturmakta, her birim parti içinde delege aracılığıyla temsil edilmektedir. Parti örgütünün temeli de bu delege sistemine dayanmaktadır. İl kongrelerinde, partinin milletvekili adayı seçimlerinde, ilçe başkanı, yürütme kurulu ve temsilcilerinin seçimlerinde oy kullanan delegeler, yerel düzeyde söz sahibi oldukları gibi parti merkez örgütünü de etkilemeye başlamıştır. Yasaya ve parti tüzüklerine göre delegeler üyeler tarafından seçilmektedir. Ancak CHP'de üye kayıtları düzenli tutulmadığı için bu seçimler, genel olarak yapılmamaktadır. Genel merkezin bilgisi dahilinde daha çok il ve ilçe yöneticileri

²⁵⁵ Bektaş, age, 49.

²⁵⁶ Kabasakal, Türkiye'de Sosyal Demokrasinin, [13.06.2014]

tarafından belirlenen delegelerin en önemli rolü ise aday adaylarını belirlemesi ve yerel yöneticilerin seçilmesidir.²⁵⁷

4.3. 1980 Sonrası Sosyal Demokrasi ve CHP

1980 öncesi ve sonrası CHP’de hem parti örgütlenmesi ve ideolojisi anlamında hem de parti tabanı açısından önemli farklılıklar olmuştur. 1980 sonrası örgütlenme anlamında tabana yayılmaya çalışan CHP, parti ideolojisinde 1970’lerde başlayan sosyal demokrat eğilimleri Kemalizm’in altı oku ile birleştirmeye çalışmıştır. Devlet partisi veya statükocu parti olma algısını devam ettiren CHP, 1980 sonrası yenileşme arayışları kapsamında lider değişimine paralel olarak sol ile sağ arasında gidip gelen bir çizgi izlemiştir. Bu yalpalamalarda; CHP’nin devleti kuran parti misyonunun etkisiyle rejimi ve Kemalizm ideolojisini koruma kaygıları ile sınıfsal bir perspektifi içeren sosyal demokrasi anlayışının çatışması rol oynamıştır. 1980 sonrası CHP’den önce kurulan ve CHP’nin devamı olan HP, SODEP ve SHP kitle partisi görünümünü, gerek tüzük ve gerekse söylem olarak korumuştur. SHP’nin CHP’nin devamı olduğunu ifade eden Erdal İnönü, SHP’nin temel doğrusunun CHP birikimine, Atatürk ilkelerine bağlı batılı anlamda bir sosyal demokrat bir parti olduğunu vurgulayarak, partinin CHP’nin devamı²⁵⁸ olduğunu belirtmiştir. CHP’nin 1992 yılından sonra yeniden aktif siyasete dönmesiyle birlikte bu çizgi devam etmiştir.

1980 Askeri Darbesi Türkiye’de tüm kesimler üzerinde derin yaralar açmış ve Türkiye’nin siyasi, sosyal, ekonomik yapısını ciddi biçimde değiştirmiştir. 24 Ocak kararlarıyla birlikte Türkiye kapitalizmi dünya kapitalizmiyle bütünleşme yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu dönemde ithal ikameci sanayileşme stratejisinden neo-liberal ideolojiyle desteklenen ihracata yönelik büyüme stratejisine geçilmiştir. Siyasi, ekonomik ve toplumsal yapı yeniden kurgulanmıştır. Ancak yenilikten ziyade, toplumun siyaset dışına itilerek, apolitikleştirilmesi söz konusu olmuştur. Hasan Bülent Kahraman, darbe sonrası ortaya çıkan politik dönümü, 1930’ların Kemalist dönemindeki merkezîyetçi, otoriter, organik, soldarist, korporatist sistemine

²⁵⁷ Ayata, age, 94-97.

²⁵⁸ Birol Ertan, *Kurultay Konuşmaları Erdal İnönü*, Der: Birol Ertan (İstanbul: Boyut Kitapları, 1988), 13.

benzetmiştir.²⁵⁹ 1980'ler ve 90'lar boyunca dünyada ve Türkiye'de etkin bir neo-liberal hegemonya tesis edilmiştir. Toplumsal hareketlerin de kontrol altına alındığı bu dönüşümden sol da üzerine düşen payı almıştır. Yeni sağ siyasete karşı bir hegemonya yürütemeyen sosyal demokrat hareket, yeni sağcı sistemi içselleştirmeye başlamıştır.²⁶⁰ Bu geçiş, toplumsal yapıda bir dönüşüme yol açtığı gibi siyasi partiler sistemini de siyasi partilerin yapısını da etkilemiştir. 1980 ile 83 yılları arasında Türkiye partisiz bir dönem geçirmiştir. Bu dönemde tüm siyasi parti liderlerine siyaset yapma yasağı getirilmiştir. Bunun üzerine CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, 29 Ekim 1980'de CHP Genel Başkanlığı'ndan zorunlu olarak istifa ettiğini açıklamıştır. 12 Eylül rejimi 1981'de tüm partileri kapatana kadar CHP genel başkanlığını vekâleten Mustafa Üstündağ yapmıştır. Yeni Siyasi Partiler Kanunu ancak 3 Mart 1983'te yürürlüğe girmiştir. Yasaya konulan geçici bir madde ile Bülent Ecevit'in de aralarında bulunduğu 723 kişiye siyaset yapma yasağı getirilmiştir.²⁶¹

Darbe öncesi hiziplerin koalisyonu olarak da görülen CHP, darbe sonrasında daha da parçalı hale gelmiştir. Teoman Ergül 1980'li yılları sosyal demokratlar açısından "ayrışma yılları" olarak isimlendirmiştir.²⁶² CHP'nin kapatılmasının ardından siyasi faaliyetlerini devam ettirmek isteyen Ecevit, 21 Şubat 1981'den itibaren Arayış Dergisi'nde yazı yazmaya başlamıştır. Bu dönemde Beyaz Güvercin Vakfı vasıtasıyla siyasi hayatını devam ettirmeye çalışan Ecevit, yazıları ve sözleri nedeniyle yargılanmış, 5 Haziran 1981'de siyaset yapma yasağını ihlal ettiği gerekçesiyle tutuklanmıştır. Aynı nedenle defalarca hapse girmiştir. Ecevit CHP'nin kapatılmasına ciddi anlamda karşı çıkmıştır. Bu noktada partililerden beklediği desteği bulamayan Ecevit, CHP'nin bir grup parti yöneticisinin 1983'te yeniden kurmak istediği CHP'de yer almak istemediğini açıklamıştır. CHP'nin misyonunu tamamladığına inanan Ecevit, darbe koşullarında parti kurmayı da doğru bulmamıştır. Kafasında ayrı bir sosyal demokrat parti kurma düşüncesi olan Ecevit, profesyonellerin kuracağı bir parti yerine, mahalle mahalle örgütlenerek ilçe ve il

²⁵⁹ Kahraman, *age*, 224-225.

²⁶⁰ Kömürcü, *Türkiye'de Sosyal Demokrasi*, 158.

²⁶¹ Bila, *age*, 292-295.

²⁶² Teoman Ergül, *Sosyal Demokraside Ayrışma Yılları (Sosyal Demokratların On Yılı)*, (Ankara: 1995), 9.

teşkilatlarının oluşturduğu bir örgütlenme modelini savunmuştur. Bu sayede, merkez sol hareketin içine düştüğü hizipleşmeden kurtulacağına inanmaktadır. Bunun için uzun döneme yayılan bir örgütlenme süreci gerekmektedir.²⁶³ CHP'nin dağılmasının ardından Ecevit'ten umudu kesen birçok kişi veya grup, partileşme çalışmaları devam etmiştir. Kapatılan CHP'nin bazı il ve belediye başkanlarının kurduğu ve Deniz Baykal'ın etkisinde olan 'Sosyal Demokrat Güç' hareketi, CHP Genel Sekreter yardımcılarının olduğu 9'lar hareketi, Sırrı Atalay ve Necdet Uğur'un ön plana çıktığı ekip ile Dr. Çağlar Kırçak²⁶⁴ grubu bunlar arasında yer almıştır.

4.3.1. HP, SODEP ve SHP deneyimi

Darbe yönetiminin getirdiği siyasi yasaklar, yeni siyasi partilerin kurulmasında da ciddi zorluklar çıkarmıştır. 723 kişiye 5 ila 10 yıla kadar siyaset yapma yasağıyla birlikte yeni partilerin eski isimlerini alması ve o partilerin devamı olduğunu deklere etmesi yasaklanmıştır. Yeni siyasi partiler yasasında parti kurulabilmesi için en az 30 kurucu isim şartı getirilmiştir. Ancak bu isimler ile milletvekili adayları, darbe yönetimi tarafından gerekçe gösterilmeden veto edilebilmektedir. Tüm bu sınırlamalara karşı bu dönemde çok sayıda parti kurma girişimi olmuştur. Mayıs 1983'ten 24 Ağustos'a kadar 16 parti kurulmuştur. Ancak Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) engelleri nedeniyle ancak Milliyetçi Demokrasi Partisi(MDP), Anavatan Partisi (ANAP), daha önce İsmet İnönü'nün özel kalem müdürü olan Necdet Calp'ın başkanlığını yaptığı Halkçı Parti (HP) seçimlere girebilmiştir. Olabildiğince az sayıda parti isteyen darbe yönetimi, iki partili sistemde olduğu gibi 'ılımlı devletçi' ve 'liberal' kutupları oluşturan sağ ve sol birer partinin kurulmasının doğru olduğunu savunmuştur.²⁶⁵ Seçimlerde HP, CHP'nin geleneksel oylarının yüzde 23,27'sini almıştır.

Yeni dönemde CHP'nin boşluğunu HP ile merkez sol oylara seslenen Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SODEP) doldurmaya çalışmıştır. Kamuoyunda Kenan Evren'den icazetli olarak nitelendirilen HP, sol bir partiden ziyade ılımlı devletçiliği destekleyen bir parti olarak algılanmıştır. Ergül'ün ifadesiyle bu süreçte parti içi ayak

²⁶³ Bila, *age*, 303-304.

²⁶⁴ Kömürcü, *Türkiye'de Sosyal Demokrasi*, 229.

²⁶⁵ *age*, 227.

oyunları başlamış, sosyal demokrasiyle alakası olmayan kişilere parti kadrolarında yer verilmiştir. “Siyasal geçmişlerine ve kimliklerine bakılmadan dostlar, arkadaşlar kuruculuğa getirilmiş, aday listeleri bunlarla doldurulmuştur.”²⁶⁶ Dönemin havasını yansıtmaya çalışan Hulusi Turgut, özellikle HP Genel Başkanı Necdet Calp’e “mutemet”, HP’ye de “muvazaa parti” yakıştırmaları yapıldığını hatırlatarak, Calp’in solu toparlayacak karizmadan yoksun olduğunu belirtmektedir.²⁶⁷ Halkçı Parti’nin kamuoyunda icazetli parti algısı, solda yeni arayışların devam etmesini beraberinde getirmiştir.

Seçimlerin ardından Aralık 1983’te kurulan SODEP ise CHP’nin eski kadrolarını bünyesinde toplayarak büyümüştür. Sol oylarının temsilcisi olarak görülen SODEP ise 6 Haziran 1983’te 42 kurucu üye tarafından kurulmuştur. SODEP’in 21 kurucu üyesi veto edilmiş, 24 Ağustos 1983 tarihine kadar MGK’ya dört kez yeni kurucu isimleri bildirilmesine rağmen her seferinde veto edilmiştir. Kasım 1983’te yapılan seçimlere girmesi bu şekilde engellenen SODEP, farklı grupların uzlaşması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde merkez solda üçüncü parti kurma çalışmalarını ise Bülent Ecevit siyasi yasaklı olduğu için eşi Rahşan Ecevit yürütmüştür. Böylece darbeden sonra CHP, üçe bölünmüş olarak siyaset sahnesinde yerini almıştır.

4.3.2. Ecevit’in Dönüşü-DSP

80 ve 90’lı yıllar bölünme yılları olduğu kadar birleşme çabalarının da yoğun yaşandığı yıllar olmuştur. Üçe bölünen ve iyice dağılan merkez sol, 1984 yerel seçimlerinde aldığı yenilginin ardından birleşmeyi denemiştir. HP ile SODEP arasında doğan birleşme eğilimi, 3 Kasım 1985’te düzenlenen 1. Olağanüstü Kongre’de alınan birleşme kararıyla Sosyal Demokrat Halkçı Parti’ye(SHP) dönüşmüştür. Partinin başkanlığına Aydın Güven Gürkan getirilmiştir. Altı Ok ve Kemalizmi tartışmaya açan yapısıyla 1961-77 dönemindeki CHP’yi hatırlatan SHP, kimlik politikalarına, sivil toplum ve sivilleşme gibi kavramlara sahip çıkan bir parti özelliği taşımıştır.²⁶⁸ Yeni parti kurma hazırlıklarına devam eden Rahşan Ecevit ise birleşme teklifine olumlu yanıt vermemiştir. 14 Kasım 1985’te 37 ilden 612 kurucu

²⁶⁶ Ergül, age, 159.

²⁶⁷ Hulusi Turgut, 12 Eylül Particileri, (İstanbul: ABC Yayıncılık, 1986), 204-205.

²⁶⁸ Kahraman, age, 226.

ile kurulan Demokratik Sol Parti'nin (DSP) Genel Başkanlığı'na Rahşan Ecevit seçilmiştir. Bülent Ecevit ise partinin doğal önderi kabul edilmiştir. Parti üyelerinin yüzde 70'i işçi, çiftçi ve zanaatkarlardan oluşmuştur. DSP'nin proleter ve anti-entelektüel yapısını sürekli vurgulayan Ecevit, SHP'yi seçkincilik ve entellektüelizm ile eleştirmiştir. Böylece merkez soldaki üçlü yapı iki partiye indirilmiştir.²⁶⁹ Merkez solda hareketlilik 1980'ler boyunca devam etmiştir. SHP, 1986'da düzenlendiği Olağanüstü Kurultay'da Erdal İnönü'yü genel başkan olarak seçmiştir. Aynı yıl düzenlenen genel seçimlerde SHP yüzde 22,8 oy alırken, DSP, 8,5 oy almıştır. 1987'de yapılan referandum ile siyasi yasaklı olan liderler siyasete geri dönmüş, Ecevit de parti başkanlığını eşi Rahşan Ecevit'ten devralmıştır. 1980'li yılların sonuna doğru iki parçalı olarak yoluna devam eden merkez sol harekette, yeniden birleşme ihtiyacı hissedilmiş, 1987'de SHP ve DSP arasında yapılan görüşmeler olumsuz sonuçlanmıştır. Bu yıl düzenlenen erken genel seçime ayrı ayrı giren partilerden SHP yüzde 24,8 oy ile seçimlerden ikinci parti olarak çıkarken, DSP yüzde 8,5 oy alabilmiştir. Bunun üzerine Ecevit ailesi politikadan çekildiklerini açıklamıştır ancak 1989'da yapılan olağanüstü kongre ile yeniden partinin başına geçmiştir.²⁷⁰

Türkiye'nin siyasal hayatında 1990'lı yıllar bir hayli hareketli geçmiştir. Keza darbeyle yıkılan siyasi yapı henüz yerine oturmamıştır. Sosyal demokrat harekette de durum böyledir. SHP ve DSP'nin başını çektiği ikili yapı devam etmektedir. Ancak DSP'de Bülent Ecevit'in parti içindeki otoritesi tam olarak sağlanmışken, SHP içindeki çatışmalar ve liderlik kavgaları son hızıyla devam etmiştir. Darbe sonrası SHP içinde siyasete dönen Deniz Baykal'ın liderlik kavgası SHP'de bir döneme damgasını vurmuştur. Erdal İnönü başkanlığındaki SHP, 1989'da yapılan yerel seçimlerde yüzde 28,7 oy alarak birinci parti çıkmış, İstanbul, Ankara, İzmir'in aralarında olduğu 6 büyük şehrin belediye başkanlığı almıştır. Ancak parti içinde Kürt meselesinin çözümüne ilişkin ciddi tartışmaların yaşandığı bir dönemdir. SHP bir taraftan Kürt kökenli milletvekillerini Paris'te düzenlenen Kürt Konferansı'na katıldıkları için ihraç ederken diğer yandan da Kürt kimliğinin kabul edildiği 'Kürt Raporu' yayınlamıştır. Bu rapor hem parti içinde hem de kamuoyunda büyük tepki

²⁶⁹ Schüller, age, 24.

²⁷⁰ Bila, age, 315.

toplamıştır. Bu rapor, hareket içindeki dönüşümü de göstermiştir. Bu tartışmalar parti içindeki çatışmaları artırmış, beraberinde yeni istifaları getirmiştir. SHP’de Kürtlerinde içinde yer aldığı üç kanattan oluşan ‘Sol Kanat’ dağılmıştır. SHP’den atılan Kürt kökenli milletvekilleri 1990’da Halkın Emek Partisi’ni (HEP) kurmuşlardır. Kalanlar ise ‘Yenilikçiler’²⁷¹ olarak adlandırılmıştır. SHP içindeki ‘Sol Kanat’ın marjinalleşmesi için çaba gösteren Baykal ve ekibi, bu süreci iyi değerlendirmiştir. Partide güçlenen SHP’nin o dönemki genel sekreteri Deniz Baykal, SHP’nin 6. Kongresi’nde Erdal İnönü’nün karşısına genel başkan adayı olarak çıkmış, ancak kaybetmiştir. 1991 seçimlerinde SHP, HEP ile seçim ittifakı yaparak, yüzde 20,8 oy almıştır. Seçimlerden üçüncü parti olarak çıkan SHP, birinci parti olan DYP ile koalisyona girmiştir. Baykal ve ekibi seçim yenilgisini kullanarak 1992’de 7. Olağanüstü Kurultayı toplamayı başarmıştır. Ancak bu kurultayda da Erdal İnönü yeniden başkan seçilmiştir.²⁷² Partideki bu çekişmeler, kamuoyunda krizlerle boğuşan kongreler partisi izlenimi yaratmıştır. Parti misyonunu bir türlü berraklaştıramayan SHP, ben-merkezci bir yapı sergilemiş, kolektif hedefini geriplanda bırakmıştır. Dolayısıyla parti 1989’dan itibaren gerilemeye başlamıştır.²⁷³ Ancak parti içinde üyelerin etkinliğini artırmaya yönelik girişimler dikkat çekmiştir.

SHP parti içi çatışmaların yanı sıra kazandığı belediyelerde ortaya çıkan yolsuzluk olaylarıyla da sarsılmıştır. Parti içi mücadeleler, tutarlı bir parti ideolojisi ve bu ideolojiye uyumlu partili kimliğinin oluşturamaması SHP içindeki krizi artırmıştır. SHP’nin iktidarda olduğu bu dönemde Sivas katliamı gibi ülkede yaşanan ve iz bırakan siyasi olaylarda SHP’nin başarısız olması, partinin gittikçe zayıflamasına yol açmıştır. Bu dönemde kimlik bunalımı da yaşayan SHP, kendisini emeğin partisi olarak kurgulamasına karşın, ideolojik, politik ve söylemsel olarak uygulamada bunu hayata geçirememiştir.²⁷⁴ Sosyal adaleti savunan SHP, kendisini işçi sınıfının değil, bağımlı çalışanların yanı sıra küçük esnafın, zanaatkarların ve çiftçilerin haklarını savunan bir kitle partisi olarak konumlandırmıştır.

²⁷¹ Kömürcü, *Türkiye’de Sosyal Demokrasi*, 348.

²⁷² Bila, *age*, 314-325.

²⁷³ Schöler, *age*, 20-21.

²⁷⁴ Kömürcü, *Türkiye’de Sosyal Demokrasi*, 437.

4.3.3. CHP Yeniden Aktif Siyasette-90'lı Yıllar

SHP, güç kaybettiği 90'lı yıllarda, kapatılan eski partilerin yeniden açılması için mecliste elinden geleni yapmıştır. Haziran 1992'de çıkan yasa ile kapatılan partilerin yeniden açılmasına izin verilmiştir. Deniz Baykal'ın da aralarında bulunduğu eski CHP'liler "Solun çatısı olacak" söylemleriyle yola çıkan CHP'liler, 9 Eylül 1992'de düzenledikleri CHP'nin 25. kurultayında Deniz Baykal'ı 679 oyla genel başkanlığa seçmiştir. Böylece Baykal, CHP'nin dördüncü genel başkanı olmuştur. Kurucular, SHP ve DSP'yi de CHP çatısı altında birleşmeye çağırmışlardır, ancak kabul görmemiştir. 1980 öncesi siyasi hayatını tek parti çatısı altında devam ettiren sosyal demokratlar, SHP, DSP ve CHP ile üç parti olarak siyaset arenasında yerlerini almışlardır.²⁷⁵ Parti içinde de güç kaybeden SHP, Erdal İnönü'nün 4. Kurultay'da aday olmaması üzerine partinin başına, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın'ı seçmiştir. Parti içindeki sorunların çözilememesi üzerine çözüm merkez solun birleşmesinde görülmüştür. Birleşme arayışlarına DSP yine sıcak bakmamıştır. 6 Kasım 1994'te SHP, CHP çatısı altında birleşmiştir. Partinin genel başkanı ise ortak bir kararla belirlenen Hikmet Çetin olmuştur. Bu dönemde patlak veren 'Gazi Olayları'nda 30'a yakın insan öldürülmüştür. Olayların sorumluluğu CHP-DYP hükümetine ve sol kanat açısından da SHP'ye çıkarılmıştır. Bu olayın ardından 1995'te yapılan CHP'nin 27. Genel Kurultay'ın da Deniz Baykal yeniden genel başkanlığa seçilmiş ve ilk iş olarak da DYP ile koalisyon ortaklığını bitirerek, hükümeti düşürmüştür. Birleşme sonrasında da CHP içindeki karışıklıklar ve istifalar devam etmiştir.

4.3.4. Deniz Baykal'lı CHP

CHP'nin 4. Genel başkanı olan Deniz Baykal, parti tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. Aralıklarla 15 yıl CHP'nin genel başkanlığını yapan Baykal, merkeziyetçi, hizipçi ve otoriter yapısıyla dikkat çekmiştir. Oktay Pirim, "CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, politikaya başladığı ilk günlerden bu yana hep bir "yakın çevre" ile çalıştı. "Hizipçilik" suçlaması zaten buradan kaynaklanır" demektedir.²⁷⁶ Deniz Baykal'la birlikte CHP içinde

²⁷⁵ Bila, age, 329-332.

²⁷⁶ Oktay Pirim, *Deniz Baykal*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2007), 131.

sosyal demokrasiden çok Kemalist söylem yükselmeye başlamış ve daha devletçi ve milliyetçi bir yaklaşım benimsenmiştir. Böylece CHP ideolojik köklerine geri dönmüş, ideolojisini ve kimliğini tekrar ‘Altı Ok’ üzerine kurmuştur. 9 Eylül 1995 tarihinde toplanan 27. Kurultay’da tüzük değişikliğine giden CHP, daha önce CHP programında yer alan 6 ilkeye bağlı olmanın yanı sıra tüzüğüne şu ifadeleri eklemiştir:

“Evrensel sosyal demokrasinin özgürlük, eşitlik, dayanışma, barış, emeğin yüceliği, hukukun üstünlüğü, dengeli kalkınma, gönenç, doğanın ve çevrenin korunması, çoğulcu ve katılımcı demokrasi değerlerine ve insan haklarına dayanan, çağdaş, demokratik sol bir kuruluştur.”²⁷⁷

Bu dönemde CHP’nin ideolojik yönelişinde ve söyleminde, Avrupa’da yayılmaya başlayan ‘Üçüncü yol’ teorilerinin etkisi gözlenmiştir. İngiltere’de Tony Blair’in öncülüğünü yaptığı akımın Türkiye’ye taşıyıcılığını yapan CHP, daha liberal politikaları benimsediğinin de işaretlerini vermiştir. Ekonomide Keynesyen sayılabilecek görüşlerden vazgeçen CHP, piyasa temelli politikalara yönelmiştir.²⁷⁸ 1994’te hazırladığı programda “Yeni Sol, Yeni CHP” sloganını benimseyen CHP, yeni hedeflerini şu cümlelerle özetlemiştir:

“CHP; özgürlük, eşitlik, gelişme ideallerinden hareketle, siyasete insan boyutunu, ahlak ölçüsünü, gelişme dinamizmini getiren; toplumu sevgi ve dayanışma, adalet özellikleriyle bütünleyen; bu hedeflere akılcılığın yollarını döşeyen bir Türkiye’yi amaçlıyor. CHP, Türkiye’nin siyasal tarihinde yeni bir dönem başlatmak işleviyle; geçmişle geleceği, bireyle toplumu, verimlilikle eşitliği, farklılıkla bütünlüğü, özgürlükle sorumluluğu, yeni sentezlerde birleştirmenin iddiasıyla; yeni bir toplum öngörüsünü, yeni bir Türkiye modelini getirerek, tarihsel misyonunun ifadesi olan değişimin öncülüğünü yaparak Türkiye’yi bu hedeflere taşımayı görev bilmektedir.”²⁷⁹

Bu dönemde CHP, “Anadolu Solu” söylemiyle muhafazakar kesimlerle de barışmaya çalışmıştır. Yeni politik açılımın sözcülüğünü yapan CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, laik demokratik cumhuriyetin tehlikeye düştüğünü savunarak, merkez sol ve sağda yer alan siyasetçileri CHP’ye davet etmiştir. CHP bu dönemde Baykal

²⁷⁷ CHP, 27. Olağan Kurultayı Parti Meclisi Raporu, (Parti Meclisi Çalışma Raporu: 9-10 Eylül 1995, Ankara).

²⁷⁸ Hayri Kozanoğlu, “Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasi İçin Tek Yol mu, Son Yol mu?”, *Birikim Dergisi*, s.113 (İstanbul: 1998): 113.

²⁷⁹ CHP Programı, Yeni Hedefler Yeni Türkiye (Ankara, 1994), 28.

önderliğinde, Ercan Karakaş'ın da deyimiyle partiyi sağa kaydirmiştir.²⁸⁰ Partinin bu yönelişi Ercan Karakaş, Fikri Sağlar gibi birçok partili tarafından eleştirilmiştir.

Yeni politik açılımlar toplumda CHP'nin beklediği etkiyi yaratmamıştır. 1995 seçimlerini Refah Partisi ilk sırada kazanmış, yüzde 14,6 oy oranıyla DSP dördüncü parti olarak çıkmıştır. Yüzde 10,7 oy oranıyla CHP, beşinci parti olmuştur. RP-DYP koalisyonunun yaşandığı bu dönemde RP'ye karşı ordu tarafından 28 Şubat muhtırası gerçekleştirilmiştir. RP'nin iktidarı bırakması üzerine 1997'de CHP'nin dışarıdan desteğiyle ANAP-DSP-DTP hükümeti kurulmuştur. Böylece DSP ilk defa iktidara gelmiştir. Güneydoğu'daki olaylar nedeniyle Suriye'yle savaş durumuna gelen hükümeti, CHP, 1998'de ANAP'ın yolsuzluklara karışmasını gerekçe göstererek düşürmüştür. Bir türlü hükümeti kurulaması nedeniyle sağ partilerin desteğiyle DSP azınlık hükümeti kurmuştur. Bu dönemde Abdullah Öcalan'ın yakalanmasında rolü olan DSP, 1999 seçimlerinde yüzde 22,2 oranında oy alarak birinci parti olmuştur. CHP ise yüzde 8,71 oy oranıyla yüzde 10 barajının altında kalarak tarihinde ilk kez meclise girememiştir. Bu sonuç Baykal'ın istifasını ve Altan Öymen'in genel başkanlığa seçilmesini getirmiştir. Ancak genel başkanlığı geri isteyen Baykal, 30 Eylül 2000 yılında CHP'nin 11. Olağanüstü Genel Kurultay'ında tekrar partinin başına geçmiştir. Bu dönemde parti içindeki muhalifler gerek tasfiyeler gerekse istifalar yoluyla partiden uzaklaşmıştır. Örneğin Fikri Sağlar tasviye edilirken; Mehmet Moğoltay, Timurlenk Dal, Aydın Cıngı, Ercan Karakaş ve Murat Karayalçın istifa etmiştir.

MHP ve ANAP ile koalisyon hükümeti kuran DSP ise zor bir iktidar dönemi geçirmiştir. Dünyada ve Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz Türkiye'de 2001 yılında patlak vermiş ve DSP tarafından ekonomiyi düzeltmesi için Kemal Derviş Türkiye'ye davet edilmiş, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olarak kabineye girmiştir. Amerika'da 11 Eylül saldırılarının da yaşandığı bu dönemde Ecevit'in sağlık sorunları da baş göstermiştir. Bu dönemde meclis dışında kalan CHP'de iç çatışmalar devam etmiştir. CHP'de etkin olan birçok isim gibi Erdal İnönü'de bu dönemde partiden istifa etmiştir. Bu gelişmeler sonucunda gidilen 2001 kurultayında

²⁸⁰ Fehmi Çalmuk, *Aydınların Gözüyle CHP ve Anadolu Solu* (Ankara: Kim Yayınları, 2002), 30-56.

Deniz Baykal ve Ertuğrul Günay başkan adayı olarak yarışmıştır. Deniz Baykal'ın elini güçlendiren istifalar neticesinde Baykal 380 oya karşılık 732 oyla Genel Başkanlık seçimini kazanmıştır. Genel sekreterliğe ise Önder Sav getirilmiştir. Kurultaydan sonra partiden kopmalar devam etmiştir. İstifa eden Atakum ve Kolay Belediye Başkanlarına göre "CHP felsefeden uzaklaşmıştır ve Baykal partisi"²⁸¹ haline gelmiştir.

Ecevit'in sağlık sorunlarının arttığı bu dönemde DSP de Kemal Derviş depremi yaşanmıştır. Deyim yerindeyse DSP bir gecede ikiye bölünmüştür. DSP'den ayrılarak gelen istifaların ardından DSP'li 63 milletvekili İsmail Cem'in başkanlığında Yeni Türkiye Partisi'ni kurmuştur. Yeni Türkiye Partisi'ne katılması beklenen Kemal Derviş, CHP'ye katılmaya karar vermiştir. Liderin söz sahibi olduğu, hiziplere izin verilmeyen DSP içinde kaynayan bir kazan olduğu bu vesileyle ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz bu bölünmelerde parti dışı baskılarında etkisi olmuştur. Bu dönemde Türkiye siyaset sahnesine hızlı giren Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), 2002 seçimlerinden yüzde 34,3 oy ile birinci parti olarak çıkmıştır. Büyük umutlar bağlanan Kemal Derviş'li CHP ise yüzde 19,4 oy alarak meclise yeniden girmiştir.

AKP'nin Türkiye siyaset sahnesine girişi gerek Türkiye gerekse CHP'nin siyasetini derinden etkilemiştir. CHP 2002-2010 döneminde rejimin tehdit altında olduğunu savunarak, laiklik ve üniter devlet vurgusunu artırmıştır. AKP'nin iktidara geldiği 2002 seçimlerin ardından Amerika'nın Irak'ı işgal etmek için Türkiye'nin hava sahası, limanları ve havaalanlarını kullanmak istemesi Türkiye'de teskere krizine yol açmıştır. Birçok kesim gibi CHP'de teskereye karşı çıkmıştır. O döneme denk gelen 23-24 Ekim 2003 tarihinde 30. Olağan Kurultay'ında CHP, savaş yerine tüzük değişikliklerini tartışmıştır. Bu kurultayda çarşaf liste kaldırılarak blok liste uygulaması getirilmiştir. Dolayısıyla parti içi demokrasi biraz daha tırpanlanmıştır. Kurultay'da yapılan tüzük değişiklikleri, Genel Başkan ve merkez yönetiminin yetkileri artırılmıştır. Parti genel başkanlığına aday olacak kişilerin, delegelerin yüzde 20'sinin yazılı önerisi ile aday olabileceği maddesi tüzüğe²⁸² konmuştur. Böylece olası başkan adaylarının yarışa girmeden elenmesi sağlanmıştır. Tüzük

²⁸¹ Pirim, age, 92.

²⁸² CHP, 30. Olağan Kurultay, (Parti Meclisi Çalışma Raporu, 23-24 Ekim 2003, Ankara).

değişikliği sırasında yapılan açık oylama ise delegeleri baskı altına soktuğu gerekçesiyle yoğun eleştiri almıştır. AKP'nin 2004 yerel seçimlerinde oy oranını iyice artırması, CHP ve DSP'nin oy kaybetmesi, CHP'deki tartışmaları daha da alevlendirmiştir. Büyük umutlar bağlanan Kemal Derviş ve Yaşar Nuri Öztürk gibi isimler partiden istifa etmiştir. CHP'nin oy kaybetmesini üç nedene bağlayan Hurşit Güneş, partideki örgütsel yapı bozukluğu, liderlik sorunu ve ideoloji sorunu²⁸³ nedeniyle seçimlerde beklediği sonucu alamadığını belirtmiştir. Nitekim parti içinde hareketlenen muhalifler Baykal'a karşı olağanüstü genel kurultay istemiş ancak Baykal güvenoyu alarak tekrar genel başkanlığa seçilmiştir. Daha sonra Baykal'ın karşısına aday olarak getirilen Mustafa Sarıgül, partiden ihraç edilmiştir. 2007 seçimlerine kadar Danıştay saldırısı, Şemdinli olayı, alt kimlik-üst kimlik tartışmaları, Cumhurbaşkanlığı sorunu, Cumhuriyet Mitingleri, 27 Nisan muhtırası gibi bir dizi olay gündeme gelmiştir. Bu olaylara milliyetçi, muhafazakâr ve sağ eğilimli politikalarla yaklaşan CHP, parti içinde ve seçmen kitlesinin bir kısmı tarafından yoğun eleştiri almıştır. Ak Parti iktidarı nedeniyle CHP'ye şartlı olarak oy veren sosyal demokratlar ile laik, demokrat, liberal ve sağcı çevrelerin yanı sıra bu dönemde CHP'nin oy tabanını, Kemalist rejimi savunan orta sınıf, eğitilmiş ve elit denilebilecek geleneksel CHP seçmeni oluşturmuştur. 2007 genel seçimlerinde CHP oy oranını yüzde 20'ye çıkarmış ancak AKP aynı seçimlerden yüzde 46'lık oy ile tek başına iktidar olmuştur. ANAP, Demokrat Parti'ye dönüşen DYP, YTP, DSP gibi merkez sol ve sağ partilerin zayıfladığı ve oylarının eridiği bu dönemde Ak Parti, CHP, MHP ve BDP mecliste yer bulmuştur. CHP ana muhalefet partisi olarak mecliste yer alırken, tabanı zayıf olan ve kişi partisi niteliğindeki DSP, Ecevit'in ölümünün ardından Türkiye siyasal hayatında gittikçe zayıflamıştır.

4.3.5. CHP'de Kemal Kılıçdaroğlu Dönemi

AKP iktidarının rejimi tehdit algısı CHP'nin siyasal kodlarını değiştirmiş, bir taraftan oy aldığı kesimi genişletmek için açılımlar yaparken diğer taraftan da ulusalcı ve Kemalist söylemin dozunu artırmıştır. CHP, yeni seçmen gruplarına ve Avrupa Birliği gibi müttefiklere ulaşmak için 2008'de Brüksel'de daimi temsilcilik açtığı

²⁸³ Hurşit Güneş, *Sosyal Demokrasi ve CHP, Ne Olacak Bu CHP'nin Hali?: Sosyal Demokrasi Belini Düzeltebilir mi?* (İstanbul: Dönence Yayınları, 2004), 157.

gibi 2009 yerel seçimlerinde ‘çarşaf açılımı’ ile muhafazakâr kesime el uzatmıştır. AKP’nin vesayet sistemini geriletme amacıyla yürütme üzerindeki yargı ve ordu baskısını kırmak için çaba göstermesi, resmi ideolojiyi kendi ideolojisine göre dönüştürmeye çalışması ve Kürt meselesine eğilerek Kürt siyasetini meşrulaştırma çabaları, CHP kitlesi üzerinde rejim tehdidi algısını güçlendirmiştir. Dolayısıyla AKP, CHP’nin koyu lâik ve vesayetçi denetimin sürdürülmesini savunan parti kimliğini güçlendirmesine katkıda bulunmuştur.²⁸⁴ CHP bu dönemde daha fazla üniter devlet ve laiklik vurgusu yapmıştır. CHP’nin bu tutumu partinin sınırlı bir kesime hitap etmesini beraberinde getirmiştir. CHP’nin bu katı muhalefeti sosyal demokrat kesimlerde tepkiye yol açarken, parti içinde de devam etmiştir. Partideki sol ve sosyal demokrat kimliği savunan kesimler ya partiden uzaklaştırılmış ya da susturulmuştur. Parti içindeki değişim beklentisinin artması CHP’deki dönüşümün de alt yapısını oluşturmuştur. Bu nedenle CHP’de 2010 yılında yaşanan değişim, Türkiye siyasetindeki yapısal dönüşümlerden payını almıştır. Ancak CHP’deki değişim talebinde parti tabanının ve örgütün de rolü büyüktür. Partideki değişim talebini sadece lidere bağlamayan Derya Kömürcü, “CHP yenilenebilir mi?” sorusu ile “yeni CHP arayışı, partiyi sosyal demokrat bir parti haline getirebilir mi” sorularının önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Geniş kesimlerin, sendikaların siyasete dahil olmadığı, siyasetin profesyonellerin elinde olduğu Türkiye gibi ülkelerde partiyi elinde tutan güçlerin statükonun devamından yana tavır koyduğunu belirten Kömürcü, ancak partiler yerel siyasetin olanaklarından faydalanmada başarısız olduklarında değişim isteyenlerin parti içinde öne çıktığını vurgulamaktadır.²⁸⁵ Dolayısıyla CHP’de uzun süredir yerel siyasetin olanaklarından faydalanamayan partililer, değişim talebini yükseltmiştir. Ancak bu değişim partinin gerçek anlamda değiştiği anlamına gelmemektedir.

Eleştirilere rağmen CHP’de uzun dönem genel başkanlık koltuğunda oturan Deniz Baykal, 2010 yılında ortaya çıkarılan bir kaset skandalı nedeniyle istifa etmiştir. CHP’li bir kadın milletvekiliyle özel görüntüleri yayınlanan Baykal, kendisine

²⁸⁴ Hatem Ete, Doğan Eşkinat, “Siyaset Arayışından Arayış Siyasetine Cumhuriyet Halk Partisi (2010-2013)”, *Seta Analiz*, S 65, (Şubat 2013),

http://file.setav.org/Files/Pdf/20130208143603_setav_analiz_chp_ikinci_dizgi2.pdf, [03.01.2014], 5.

²⁸⁵ Derya Kömürcü, “Kılıçdaroğlu sonrası CHP”, *İktisat Dergisi*, S. 515-516, (Haziran 2011): 37-47

komple kurulduğunu belirtmesine rağmen yaklaşık 15 yıldır oturduğu genel başkanlık koltuğunu bırakmak zorunda kalmıştır. İstifa eden Deniz Baykal'ın yerine kimin aday olacağı tartışılırken, medyada ve kulislere CHP'nin genel başkanlığı için yerel seçimlerde İstanbul Belediye Başkan Adayı da olan o dönemin CHP Grup Başkan Vekili Kemal Kılıçdaroğlu'nun ismi ortaya atılmıştır. Dönemin parti sözcüsü Mustafa Özyürek, Deniz Baykal'a yeniden Genel Başkan olması için çağrı yaparken, 2 Genel Sekreter Önder Sav, ilk kez Kemal Kılıçdaroğlu'nun adaylığını destekleyeceğini açıklamıştır.²⁸⁶ Kılıçdaroğlu'na verdiği destekle tüm dengeleri değiştiren CHP Genel Sekreteri Önder Sav, kendi koltuğunu koruduğu gibi parti içinde iktidar odağı olduğunu da göstermiştir. Medyada temiz, dürüst, araştırmacı bir isim olarak öne çıkan Kılıçdaroğlu, adaylığı sırasında İstanbul'da CHP'nin oylarını yüzde 27'lere çıkarmayı başarmıştır. 20 Ağustos 2010'da gerçekleştirilen CHP'nin 33. Olağan Genel Kurultayı'nda İstanbul Milletvekili Kemal Kılıçdaroğlu, 1189 oyla CHP'nin genel başkanlığına seçilmiştir. Kemal Kılıçdaroğlu CHP genel başkanlığa seçilmesi, değişimin işareti olduğu için parti üyelerinde ve seçmeninde heyecan dalgası yaratmıştır. Kılıçdaroğlu'nun başkanlığıyla birlikte parti içi dengeler bir kez daha değişmiş, Baykal taraftarları parti içinde muhalefete düşerken, Baykal nedeniyle parti dışına itilen sol ve sosyal demokrat kesim CHP'ye geri dönmüştür. Baykal'ın döneminde genel sekreterlik koltuğunda oturan Önder Sav'ın desteğini alan Kılıçdaroğlu, parti içinde kendi ekibini oluşturmak için kolları sıvamıştır. Kılıçdaroğlu, 34. Olağan Kurultay'da delegelerin desteğini alan Kılıçdaroğlu, parti içi muhalefeti bastırarak, iktidarı elinde toplamıştır. Kılıçdaroğlu'nun kendi kadrosunu kurma politikaları nedeniyle Örgüte hakim olan partinin ikinci adamı, Önder Sav da koltuğunu bırakmak zorunda kalmıştır. Parti üst yönetimindeki etkili isimlerin çoğu da değişmiştir. Parti içi muhaliflerin Parti içi tartışmaların devam ettiği bu süreçte muhaliflerin kurultay çağrısına kayıtsız kalamayan Kılıçdaroğlu, Şubat 2012'de 16. Olağanüstü Kurultay'ını toplamış ve tüzük değişikliğine gitmiştir. Kılıçdaroğlu, parti içinde Baykal ve ekibini tasfiye etmesine rağmen Baykal siyasetini tam olarak tasviye edememiştir. Parti içinde laik, Kemalist ideolojiye sıkı sıkıya savunan ve üniter devlet yanlısı kesim ile sosyal demokrat ve sol politikaları

²⁸⁶ "Kılıçdaroğlu'na Sav'dan destek", *Yeni Şafak*, 17 Mayıs 2010, 5.

savunan kesimden oluşan ikili bir yapı doğmasına neden olmuştur. Bu da CHP’de beklenen değişimin tam anlamıyla gerçekleşmesini engellemiştir.

4.3.5.1. Tüzük Değişiklikleri

Tüzük değişikliğinde tabanın sesine de kulak verildiği gibi genel başkanın yetkileri artırılmıştır. 80 olan Parti Meclisi (PM) üye sayısı 60’a inerken, Merkez Yönetim Kurulu (MYK) üye sayısı 17 olarak belirlenmiştir. CHP’nin 47 maddede değişiklik getiren yeni tüzükte, “Yığma üye” sisteminin önüne geçilebilmek için MYK kararı ile üye yazımı da yeniden düzenlenmiştir. Kadından ve gençlikten sorumlu genel başkan yardımcılıkları görevleri kaldırılarak, kadın ve gençlik kolları başkanları PM ve MYK toplantılarına doğrudan katılmalarına olanak sağlanmıştır. Ancak her iki birime de oy kullanma hakkı verilmemiştir. Baykal döneminde getirilen CHP genel başkanlığına aday olmak için delegelerin yüzde 20’sinin imzasını alma şartı değiştirilmiştir. Yapılan değişiklik ile CHP genel başkanlığına aday olmak isteyenlere delegelerin yüzde 10’unun imzasıyla aday olma hakkı verilmiştir. Kurultay ve kongre seçimlerinde tek ve ortak liste (çarşaf liste) yöntemi benimsenmiştir. Ancak kurultay üyelerinin onda birinin önerisi ve Kurultaya katılan üyelerin salt çoğunluğuyla blok liste usulüyle seçim yapılması esası da devam etmiştir. Yapılan tüzük değişikliği ile kadın ve gençlere yönelik uygulanan kota oranı da yükseltilmiştir. Milletvekili genel seçimlerinde merkez yoklaması yoluyla belirlenecek adayların tespitinde ve parti organları üyeliklerinde, kongre ve kurultay delegesi seçimlerinde en az yüzde 33 cinsiyet kotası uygulaması getirilirken, gençlik kotası yüzde 10 olarak belirlenmiştir. Tüm bu değişikliklerin ardından CHP’nin 34. Olağan Genel Kurultay’ında da başarıyla çıkan Kılıçdaroğlu, parti içindeki yerini biraz daha sağlamlaştırmıştır. Ancak gerek partinin başına geliş şekli gerekse temsil ettiği siyaset, şüphe yarattığı için partide tam hakimiyet kuramamıştır. Parti içindeki güç mücadelelerinin geniş kesimlere yansımaları nedeniyle seçmenden de beklenen desteğin alınamamasına yol açmıştır. CHP’nin değişim politikalarını liderin kimliği üzerinden yürütmüştür. Ancak lider, beklenen etkiyi uyandıramamış, parti içindeki değişim süreci tamamlanamamıştır.²⁸⁷

²⁸⁷ Ete, Eşkinat, “Seta Analiz”, [03.01.2014], 5.

4.3.5.2. Söylemde Değişme

Yeni CHP söyleminin ağırlık kazandığı Kılıçdaroğlu'nun başkanlığıyla birlikte partinin ideolojisinde de değişimler yaşanmıştır. Kılıçdaroğlu, 90'lardan itibaren Refah Partisi'nin öncülüğünde yükselen Siyasal İslam'ın da etkisiyle katı laiklik ve ulusalcı politikaların benimseyen Baykallı CHP'nin sağ politikalarından ziyade; sosyal demokrat, emekten yana ve daha liberal bir söylem geliştirmiştir. Rejim tehdidi ve laiklik vurgusunun yerini, işsizlik, yoksulluk, yolsuzluk sorunları ve emek ekseninde örülmüş sosyal adaletçi bir söylem almıştır. Parti içi demokrasiye de vurgu yapılan yeni CHP söyleminde, daha halkçı bir dil benimsemiştir. Söylemlerinde ve ideolojisinde tam bir kitle partisi olmak için çaba gösteren CHP, tüm çabalarına rağmen Türkiye'nin merkez partisi olma konumunu değiştirememiştir. Bunda CHP'nin kurucu parti olması ile örgüt üyeleri ve seçmenlerinin beklentilerinin rolü büyüktür. Öte yandan muhafazakâr politikalarını ve uygulamalarını giderek artıran AK Parti Hükümetinin, CHP'nin tek parti dönemindeki uygulamalarını sürekli gündemde tutmasının da rolü olmuştur. CHP'deki yenilenme süreci gerek parti içi güç mücadelelerinin devam etmesi nedeniyle gerekse de ülkedeki siyasal ve toplumsal atmosferin etkisiyle tam olarak sağlanamamıştır. Sık sık değişim vurgusu yapan CHP'nin askeri vesayet, laiklik, Kürt meselesi gibi Türkiye'nin temel sorunlarından net bir tavır sergileyememiştir. Bunda rolü olan parti içindeki ikili yapı ve parti içi denge politikaları, CHP'nin Türkiye politikasında güçlü bir aktör olarak ortaya çıkmasını engellemiştir.

4.4. CHP'de taşra örgütlenmesi ve yerel örgütlere bakışı

CHP'nin tarihini genel olarak baktıktan sonra kısaca CHP'nin yerel örgütlenme çalışmalarına ve yerel örgütlerine bakmakta yarar vardır. CHP'de ilk yerel örgütlenme çalışmaları ciddi anlamda 1924'ten sonra başlamıştır. Ancak bu döneme kadar CHP, büyük şehirlerde örgütlenmesini sürdürmüştür. Partinin geniş kesimlere açılma eğilimi, 1931 yılına yapılan 3. Kurultay'da görülmüştür. Mustafa Kemal, kurultayda, 18 yaş üstü yurttaşların partide örgütlenmesini isteyen bir konuşma yapmıştır. Bu yıllarda CHP, geniş halk kesimlerini partiye bağlaması düşünülmüş,

ancak kimin partiye alınıp, kimin alınmayacağı konusunda netleşilememiştir. CHP içindeki kadro örgütlenmesinin sınırı ancak 1938 çizilebilmiştir.²⁸⁸ Bu dönemde devletle iç içe geçen CHP'nin devletten ayrıştırılması uzun bir zaman almıştır. İnönü, Mart 1939'da İstanbul Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, kapsamlı bir örgütlenmeye gidemeyen CHP'nin yeniden örgütlenmesi ve gerçek bir siyasal parti haline gelmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁸⁹ 1939'da düzenlenen kurultayda parti ile hükümet birleşmesine son verilmiş, partiye üyelik yaşı 18'den 22'ye çıkarılmıştır. CHP partiyi ve taşra teşkilatını denetim altına almak ve taşra yöneticilerini süzgeçten geçirmek için Parti Müfettişleri görevlendirmiştir. CHP, müfettişleri aracılığıyla il ve ilçe kongrelerinde genel merkezin istediği adayların seçilmesini sağlamıştır.²⁹⁰ Böylece partiye girecek isimler önceden belirlenerek, parti yöneticilerinin uygun görmediği kişilerin partiye alınmasının önüne geçilmiştir. Parti içinde muhalefete ise belli düzeyde izin verilmiştir. Sınırı aşan milletvekilleri veya partililere belli yaptırımlar uygulandığı gibi partiden de uzaklaştırılmıştır. Genel olarak bakıldığında bu dönemde parti kararlarında ve uygulamalarında taşra teşkilatlarının etkisi oldukça zayıftır. Genel merkez ile taşra arasındaki ilişki tek taraflı işlemiştir. Ankara direktiflerini yerel parti teşkilatlara istediği gibi ulaştırırken, yerel örgütler, genel merkeze istek ve taleplerini sağlıklı bir şekilde iletilememiştir. Parti kongreleri ise partinin gücünü ifade edecek gösterilere dönüştürülmüştür.²⁹¹ Parti kongrelerine taşradaki örgüt delegelerinin katılım oranı oldukça sınırlı kalmıştır. 1927'deki kongrede milletvekillerinin kurultaya katılım oranı yüzde 88 iken delegelerin oranı yüzde 12 olmuştur. Daha sonra düzenlenen büyük kurultaylarda katılım oranı kısmen artsa da taşradan gelen delegelerin oranı hep düşük kalmıştır. 1935'te düzenlenen kurultayda oranlar yüzde 70'e yüzde 30 iken, 1939'da yüzde 66'a yüzde 34'e yükselmiş, 1943'teki kongrede yüzde 60,5'tan yüzde 39,5'e çıkmıştır.²⁹²

Diğer yandan Kemalizm devrimleri topluma yaymak için 1932'de Türk Ocaklarını kapatarak kentlerde Halkevleri, büyük köylerde ise Halk Odalarını kuran CHP, Türk

²⁸⁸ Harald Schüller, *Türkiye'de Sosyal Demokrasi, Particilik Hemşehrilik Alevilik*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999), 49.

²⁸⁹ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, 2. Cilt, (Ankara: İletişim Yayınları, 1986), 16-27.

²⁹⁰ Koçak, *age*, c.2, 69-103.

²⁹¹ Bektaş, *age*, 24.

²⁹² Koçak, *age*, c.2, 305.

Ocakları'nın mal varlığını da partiye devretmiştir.²⁹³ Partinin taşra örgütleri tarafından sıkı şekilde denetlenen Halkevlerinin sayısı İkinci Dünya Savaşı sonrasında 500'e çıkmıştır.²⁹⁴ Bütçesi devlet tarafından karşılanan ancak partiye ait olan Halkevleri, CHP'nin taşraya yayılan en önemli örgütlenmesi olmuştur.

Çok partili döneme geçildiğinde parti yapısı da kısa sürede değişmiştir. DP'nin geniş kesimlerden destek görmesinin ardından CHP de taşra teşkilatlarına daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu dönemde yeniden örgütlenmek zorunda kalan partide, ilk kez adayları seçme yetkisi yerel örgütlere verilmiş; parti meclisi, parti lider ve genel sekreterini seçme hakkı da kongreye bırakılmıştır. CHP, 1950 ve 1954 arasında genel kongreleri hemen her yıl düzenli olarak yapmaya başlamıştır. Bu dönemde yerel parti teşkilatları da daha aktif olmak istiyorlardı. Parti, gittikçe teşkilatların daha fazla sorumluluk ve hak sahibi olduğu bir parti durumuna getirildi. Ayata'ya göre 1954'e dek CHP'nin tüm çabalarına karşın, taşra teşkilatları, partiye yeni bir görünüm kazandıramadılar. 1954 seçimlerinde bile, CHP kadrolarının "seçkinliği" hala önemli bir tartışma konusuydu.²⁹⁵ Ancak bu dönemde parti içi demokrasi, tek parti dönemine göre bir hayli gelişmiştir.

Siyasi partilerin yerel teşkilatları açısından 27 Mayıs Muhtırası bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Muhtıranın ardından 4 Temmuz 1960'da siyasi partiler kanunu değiştirilmiştir. Yasanın getirdiği en dikkat yenilik ise siyasi partilerin il ve ilçe merkezleri dışında örgüt kurması yasaklanması olmuştur. O güne kadar siyasi partilerin en küçük örgütlenme birimi olan ocak ve bucak teşkilatları kapatılmıştır. Tüm partiler gibi ocak ve bucak örgütlerini kapatan CHP, yeni siyasi partiler kanununa uygun bir tüzük hazırlamıştır. Bu tüzükte CHP'nin üyelik kriterleri yeniden belirlenmiştir. Milletvekili ve belediye adaylıklarında üyelerin ve delegelerin önemi arttığı için üyelik kriterleri üç maddeden 15 maddeye çıkarılmıştır. Ancak bu dönemde de CHP'de üye yazım ve sayımı sağlam bir temelde ilerlememiştir. 1976'da yapılan 23. Kurultayda üyelik kayıt sistemi ile getirilen yeni kurallarla bu sorun çözülmeye çalışılmış, ancak tam anlamıyla çözülememiştir.

²⁹³ Feroz Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, Çev. Fatmagül Berkay (Baltalı), 4. bs, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999), 172.

²⁹⁴ Zürcher, *age*, 262.

²⁹⁵ Ayata, *age*, 79

5. CHP BEŞİKTAŞ İLÇE ÖRGÜTÜ

5.1. Beşiktaş ve CHP Beşiktaş'ın Tarihi ve Yapısı

Cumhuriyet tarihi boyunca önemli kırılmalardan geçerek bugünlere kadar gelen CHP'deki dönüşümler Türk siyasetinde de ciddi değişimlere yol açmıştır. Ancak tarihi boyunca birçok aşamadan geçen CHP her dönem eleştirilerin odağında olmuştur. Bu eleştiriler, partinin iç işleyişi ve örgüt yapısından ziyade partinin ideolojik ve politik değişimlerine odaklanmıştır. CHP'deki tüm bu dönüşümlerin kaynağı olan örgütün içine ise yeterince bakılmamıştır. 1950'lerden sonra parti liderlerinin tutumuna bağlı olarak hem kadro hem de kitle partisi özellikleri gösteren CHP, son genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ile birlikte kitle partisi olma yolunda daha ciddi adımlar atmıştır. CHP, genel olarak dışa kapalı bir parti değildir. Tam tersine parti içindeki tartışmaların kamuoyuna en çok yansıdığı partilerden biri olmuştur. Elbette bunda örgüt kültürünün ve ikliminin ciddi payı bulunmaktadır. Dolayısıyla geçmişten beri farklı grupları içinde barındıran ve bu nedenle iç çatışmaların ve kongrelerin partisi olarak da tanımlanan CHP'nin politikalarından ziyade örgüt yapısını ele almak önem taşımaktadır. Ancak örgüt yapısını anlamak, örgütün içine girmeyi ve CHP'nin yerel teşkilatlarından en az birine odaklanmayı gerektirmiştir. Tez kapsamında CHP'nin İstanbul'da ve Türkiye genelinde en çok oy aldığı ilçelerinden biri olan Beşiktaş'a odaklanılmıştır. Ancak CHP'nin Beşiktaş örgütüne bakmadan önce, semtin ve ilçe örgütünün tarihi kısaca ele alınacaktır.

5.1.1. Beşiktaş Semti ve Tarihi

Beşiktaş, hem bulunduğu coğrafi konum bakımından hem de tarihsel geçmişi nedeniyle İstanbul'un en eski ve önemli semtleri arasında yer almaktadır. Semtin tarihini ilk çağlara kadar götürmek mümkündür. İlçenin adının nereden geldiği tam olarak bilinmemektedir. Semtin ilk çağlardaki adı "Taş Beşik" anlamına gelen "Kune Petro" olarak bilinmektedir. Evliya Çelebi Sehayatnamesi'nde şehrin kurulduğu yerde, çok eskiden büyük bir kilise kuran Yaşkı adında bir papazın, İsa'nın

çocukluğunda yıkandığı taş bir tekneyi, (Beşik-Taşı) Kudüs'ten getirdiği ve buradaki kiliseye koyduğunu yazmaktadır.²⁹⁶ Öte yandan semtin adı geç Bizans kaynaklarında ikiz sütunlar anlamına gelen “Zeukla Kionia” olarak geçmektedir. Beşiktaş’a bugünkü adını ise Türkler vermiştir. Beşiktaş isminin Barbaros Hayrettin Paşa’nın gemileri bağlamak için kıyıya diktirdiği beş taş sütunundan geldiği sanılmaktadır. Beştaş adının zamanla Beşiktaş’a dönüştüğü tahmin edilmektedir. Beşiktaş’ın ismiyle ilgili inceleme yapan Prof. Cavit Baysun, ‘beşik’ sözcüğü üzerinde durarak sözcüğün aynı zamanda bir denizcilik terimi olarak ‘kızak üzerine kurulan yatak’ anlamına geldiğine dikkat çekmektedir. Beşiktaş kıyılarında böyle taş beşiklerin bulunduğu olasılığı üzerinde duran Baysun,²⁹⁷ Beşiktaş’ın adını bu olguya bağlamaktadır.

1453’e kadar Bizans kontrolünde kalan²⁹⁸ Beşiktaş bölgesi, Osmanlı döneminde yerleşim yeri kimliği kazanmıştır. Semt her iki dönemde de saraylarıyla dikkat çekmiştir. Osmanlı’nın son dönemlerinde ise yönetim merkezi özelliği kazanmıştır. 1839 Tanzimat döneminde mevcut yapılara; Dolmabahçe Sarayı, Çırağan Sarayı, Fer’iye sarayları, Yıldız Sarayı, İhlamur Kasrı, Ortaköy Camii, Mecidiye Camii (Küçük Mecidiye Camii), Yıldız (Hamidiye Camii), Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi, Şeyh Zâfır Türbesi ile Akaretler gibi önemli mimari yapılar eklenmiştir.²⁹⁹

Beşiktaş semti, Cumhuriyetin kurulmasının ardından ciddi değişimler yaşamıştır. 3 Mart 1924’te hilafetin kaldırılması ve Osmanlı hanedanı mensuplarının yurt dışına çıkartılmalarıyla birlikte Beşiktaş’tan Arnavutköy’e kadar kıyı boyunca sıralanan saraylar ve yalılar boşalmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak Beşiktaş’taki ticari hayat da sarsıntı geçirmiştir. 1930 yılında ilçe yapılan Beşiktaş’ın çehresini değiştiren ilk girişimler Lütfi Kırdar’ın belediye başkanlığı döneminde (8 Aralık 1938-24 Ocak 1949) olmuştur. Geniş çaplı imar hareketine girilen semtte; bulvarlar, meydanlar, yollar yapılmış; su, elektrik, ulaşım gibi altyapı hizmetleri getirilmiştir. Demokrat Parti iktidarında ikinci imar hareketi yaşayan bölgenin yapısı; kent içinde ve

²⁹⁶ Stratejik Plan 2010-2014, **Beşiktaş Belediyesi**, 1,

http://www.besiktas.bel.tr/Files/Image/stratejik_plan_2010_2014.pdf, (18.01.2014).

²⁹⁷ Beşiktaş Belediyesi Beltaş A.Ş., **Dünden Bugüne Beşiktaş**, (İstanbul: 2007), 48-78.

²⁹⁸ Albrecht Berger, “A. Tarih İçinde Beşiktaş”, **Dünden Bugüne Beşiktaş**, (İstanbul: 2007): 16.

²⁹⁹ Nuri Akbayar, “Osmanlı Dönemi”, **Dünden Bugüne Beşiktaş**, Editör: Nuri Akbayar, (İstanbul: Beşiktaş Belediye Başkanlığı, Ekim 1998): 17-28.

çevresindeki yolları genişletmek, bulvarlar açmak, rıhtım ve liman tesisleri yapmak ve toplu konutlardan oluşan mahalleler inşa etmek gibi üç ana eksenle değiştirilmiştir. Bu imar değişikliklerinde Beşiktaş bir hayli tarihi eser kaybetmiştir. 1970’lerde inşa edilen Boğaziçi Köprüsü, çevre ve yan yolları, yarattığı yeni iskân alanları ve mevcut trafiğin artması nedeniyle Beşiktaş’ı da etkilemiştir.³⁰⁰ 1980’lerde Anavatan Partisi iktidarının İstanbul’u iş ve finans merkezi yapma politikaları, ardından gelen tüm İstanbul Belediye başkanları tarafından farklı düzlemlerde de olsa devam ettirilmiştir. Bu politikalar çerçevesinde Beşiktaş’ın kıyıları oteller bölgesi olurken, Zincirlikuyu-Levent arası iş ve finans merkezi konumuna gelmiştir.³⁰¹ Canlı bir ticari hayata sahip olan Beşiktaş’ta birçok üniversitenin yer alması ve her iki Boğaziçi köprüsünün yükünü çekmesi nedeniyle yoğun bir insan ve araç trafiği bulunmaktadır.

5.1.2. Günümüzde Beşiktaş’ın Demografik ve Ekonomik Yapısı

Tarihi, doğal ve kültürel varlıklarının yanı sıra günümüzde eğitim, kültür, sanat, spor, ticaret ve turizm merkezi konumunda olan Beşiktaş, yüksek gelir grubu mensuplarının yaşadığı bir ilçedir. Gecekondulaşmanın neredeyse hiç olmadığı Beşiktaş’ın kuzeyinde Sarıyer, batısında Şişli, güney batısında Beyoğlu İlçeleri ve doğusunda ise İstanbul Boğazı yer almaktadır. Yüzölçümü 1520 hektar olan ilçenin, 8375 metre sahil şeridi bulunmaktadır.³⁰² Tarım ve sanayinin olmadığı ilçede, arazilerin kullanımı konut ve ticaret ekseninde olmuştur. Köyü olmayan ilçenin, Abbasağa, Akatlar, Arnavutköy, Balmumcu, Bebek, Cihannüma, Dikilitaş, Gayrettepe, Etiler, Konaklar, Kuruçeşme, Kültür, Levazım, Levent, Mecidiye, Muradiye, Nispetiye, Ortaköy, Sinanpaşa, Türkali, Ulus, Vişnezade ve Yıldız olmak üzere 23 mahallesi bulunmaktadır.³⁰³

³⁰⁰ Akbayer, *age*, 26-28.

³⁰¹ Kemal Tayfur, “Bugünden Yarına Beşiktaş”, **Dünden Bugüne Beşiktaş**, Editör: Nuri Akbayer, (İstanbul: Beşiktaş Belediye Başkanlığı, Beltaş, Ekim 1998): 28-34.

³⁰² Stratejik Plan 2010-2014, [18.01.2014]

³⁰³ Tayfur, *age*, 48-78.

İlçenin gündüz nüfusu ile yerleşik nüfusu arasında bir hayli fark bulunmaktadır. 2012’de Türkiye İstatistik Enstitüsü’nün (TÜİK) adrese dayalı olarak yaptığı nüfus araştırmasına göre Beşiktaş’ın nüfusu 186 bin 067 kişidir.³⁰⁴ İlçe nüfusuna cinsiyete göre bakıldığında erkek nüfus 87 bin 33; kadın nüfusu ise 99 bin 34 olarak belirlenmiştir.³⁰⁵ Yaşlı bir nüfusa sahip ilçede 0-19 yaş aralığı ülke ortalamasının çok atında kalmıştır. Beşiktaş Belediye’sinin hazırladığı “Stratejik Plan 2010-2014” raporuna göre 14 yaş altı nüfusun toplam nüfus içindeki payı yüzde 24 civarındayken, Beşiktaş İlçesinde bu oran yüzde 12 civarında görülmektedir. Diğer taraftan 65 yaş üstü nüfusun, toplam nüfusa oranı Türkiye ortalaması olarak yüzde 7 iken, Beşiktaş’ta bu oran yüzde 13 civarındadır.³⁰⁶ 2011 yılı nüfus sayımına göre nüfusu 184 bin 390 kişi olmasına rağmen ilçenin gündüz nüfusu 2 milyona ulaşmaktadır. Bu artışta ilçenin canlı ticari, ekonomik ve turistik yapısı ile üniversitelerin rolü büyük olmaktadır. Beşiktaş’ta ilköğretim ve lise düzeyinde 70’in üzerinde okul ve 8 üniversite yer almaktadır. Eğitim seviyesi oldukça yüksek olan ilçenin, okur-yazarlık oranı Türkiye ortalamasının üzerine çıkmıştır. TÜİK 2010 verilerine göre Beşiktaş’ta 6 yaşın üzerindeki nüfusta okur – yazarlık oranı yüzde 96 düzeyindedir.³⁰⁷ Yüksekokul ve üzeri eğitim oranı Türkiye ortalamasında yüzde 9,37 iken, Beşiktaş’ta yüzde 34,28 seviyesine ulaşmıştır.³⁰⁸

Beşiktaş’ta çalışan nüfusun yüzde 78’i ücretli bir işte çalışmaktadır. Semtte işverenlerin oranı yüzde 13 iken, kendi hesabına çalışanların oranı ise yüzde 7’dir. Yapılan iş durumuna göre en büyük payı yüzde 32 ile serbest meslek sahipleri almaktadır. Bunu sırasıyla yüzde 17 ile ticaret satış personeli, yüzde 16 ile tarım dışı faaliyetler, yüzde 15 ile idari personel ve yüzde 13 ile hizmet sektörü çalışanları takip etmektedir. İlçe dışından gelip Beşiktaş’ta esnafılık yapanların sayısı da küçümsenemeyecek oranda fazladır. Beşiktaş’taki genel ekonomik faaliyetlere bakıldığında hizmet sektörü yüzde 34’lük oran ile ilk sırada gelmektedir. Onu yüzde

³⁰⁴ Beşiktaş Belediye’sinin hazırladığı Beşiktaş Yaşam Rehberi kitapçığında ilçe nüfusunun 200 bini aştığı belirtilmektedir. Yine Beşiktaş Kaymakamlığı verilerine göre ilçede 358 nüfus kütüğüne 232 bin 212 kişi kayıtlı görülmektedir. (Bkz:Beşiktaş Kaymakamlığı, http://www.besiktas.gov.tr/default_B0.aspx?content=1033, [18.01.2014].

³⁰⁵ Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=139, [18.01.2014].

³⁰⁶ Stratejik Plan 2010-2014, [18.01.2014], 3-4.

³⁰⁷ Türkiye okur-yazarlık ortalaması erkeklerde yüzde 91,55 iken kadınlarda yüzde 88,90’da kalmıştır.

³⁰⁸ Beşiktaş Kaymakamlığı, http://www.besiktas.gov.tr/default_B0.aspx?content=324, [18.01.2014]

22 ile toptan ve perakende ticaret, yüzde 21 ile mali kurumlar-sigorta, yüzde 15 ile imalat sanayi takip etmektedir. İlçe genelinde ciddi bir yoksulluk göze çarpmamaktadır. Yeşil kart başvurularına dayanarak yapılan yoksulluk incelemesine göre Beşiktaş'ta 902 kişi yeşil kart başvurusu yapmıştır. Sağlık bakanlığından alınan bu verilere göre Beşiktaş, yüzde 0,49 oranla İstanbul'da en az yeşil kart başvurusu yapan ikinci ilçesi olmuştur.³⁰⁹ Şehirleşme altyapısı anlamında ciddi bir sıkıntısı bulunmayan ilçenin sadece Karanfilköy denilen bölgesinde gecekondu bulunmektedir. 1980 öncesi ve sonrası her dönem göç alan ilçenin etnik ve dini yapısı ciddi bir farklılık taşımamaktadır. Türklerin yoğun yaşadığı ilçede, Beşiktaş Cem Vakfı'nın verilerine göre 40 bine yakın Alevi yaşadığı iddia edilmektedir.³¹⁰

5.1.3. CHP Beşiktaş İlçe Teşkilatı Tarihi

İstanbul'un gerek ekonomik yapısı gerek eğitim seviyesi yüksek ilçeleri arasında yer alan Beşiktaş, hem İstanbul hem de Türkiye politikasında önemli bir yere sahip olmuştur. Beşiktaş, İstanbul ve ülke siyasetinde önemli görevler yapan birçok siyasetçi yetiştirmiştir. Bu noktada ilçede yaşayanların siyasi tercihleri önem kazanmaktadır. Beşiktaş'ın siyasi yapısına bakıldığında Beşiktaş her dönem CHP'nin kalelerinden biri olmuştur. İlçede 1980'den sonra bir dönem hariç, ilçe belediyesini her dönem CHP ve onun ardılı partiler kazanmıştır. Son olarak 2002 yılından beri düzenlenen genel ve yerel seçimlerde Beşiktaş'ta CHP'nin aldığı oy oranı yüzde 47'lerden yüzde 64'lere kadar çıkmıştır. Dolayısıyla ilçede ağırlıklı olarak CHP seçmen kitlesi yaşamaktadır. Ancak oy oranlarının yükselmesinde, Beşiktaş seçmeninin AKP'yi yaşam tarzlarına ve rejime tehdit olarak görmelerinin de etkisi olmuştur.

³⁰⁹ Stratejik Plan 2010-2014, [18.01.2014], 45-47.

³¹⁰ Bilgiler, Beşiktaş Cem Vakfı Başkanı Mehmet Aslan'dan alınmıştır.

Tablo-1

BEŞİKTAŞ İLÇESİ SEÇİM SONUÇLARI						
Partiler	2002 Genel Seçimler (%)	2004 Yerel Seçimler (%)	2007 Genel Seçimler (%)	2009 Yerel Seçimler (%)	2011 Genel Seçimler (%)	2014 Yerel Seçimler (%)
CHP	47	49	54	68	64	76,1
AK Parti	13	20	18,5	16,5	20	16,6
MHP	4	2.5	10,5	4	9	3
Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu[1]						

1930'da Beyoğlu'ndan ayrılarak ilçe statüsüne kavuşan Beşiktaş, CHP için her dönem önemli bir bölge olmuştur. Ancak CHP'nin Beşiktaş'ta çok eskiden beri örgütlenmesi olmasına rağmen, CHP'nin kurumsal tarihine ilişkin yazılı bir kaynak bulunamamıştır. Bunun bir nedeni, partinin arşivine önce 1960 darbesinde ordu tarafından el konularak dağıtılması, ardından da 1980'de yaşanan askeri darbede, partinin tüm arşivinin yok edilmesi olmuştur. Ancak parti yönetimi bölgede parti tarihinin oluşturulması, incelenmesi için herhangi bir çaba göstermemiştir. Parti tarihi kadar yerel örgütlerin tarihi de partinin gelişimini anlamada önemli veriler sunmaktadır. Yerel parti tarihi, parti genel merkeziyle yerel örgüt ilişkisini anlama açısından da büyük önem taşımaktadır. Beşiktaş CHP'de bu anlamda ciddi bir boşluk bulunmaktadır. Dolayısıyla bu konuda bir çalışma yapılması gerekmektedir.

Araştırma konusu bugünkü yerel örgüt yapısı olduğu için ayrı bir araştırma gerektiren bu konuda detaylı bir çalışma yapılmamıştır. Ancak elimizdeki sınırlı veriyle de olsa Beşiktaş ilçe örgütünün tarihsel geçmişine kısaca yer vermek yerinde olacaktır. Bu noktada eski partililerin bilgilerine başvurulmuştur. Bu isimlerden biri Beşiktaş'ın eski belediye başkanı Ayfer Atay olmuştur. 1935'te Beşiktaş'ta doğan Atay, 1956'da CHP'ye üye olmuştur. Gençlik kollarından başlayarak parti içinde birçok aşamada toplam 48 yıl görev yapan Atay, 2004 yılında CHP'den istifa etmiştir. İkinci olarak bilgilerine başvurduğumuz kişi Atilla Aksel'dir. Uzunca bir dönem parti içinde görev yapan ve son olarak CHP Beşiktaş İlçe Sekreterliği

görevinde bulunan Aksel, Ayfer Atay ile birlikte partiden istifa etmiştir. Her iki partili de gerek Beşiktaş'taki yerel politikaları gerekse CHP'nin genel politikalarını eleştirdikleri için Baykal döneminde partiden uzaklaşmıştır.

Beşiktaş'ta CHP ilçe örgütünün ilk olarak ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemekle birlikte ilçe örgütünün tarihini CHP Beşiktaş eski belediye başkanı Ayfer Atay şöyle aktarmaktadır:

“CHP Beşiktaş'ın 1946 ya da 1948'de kurulduğunu tahmin ediyoruz. 1960 ihtilalinde CHP'nin arşivlerine el kondu. 1980 darbesinde ise tamamen yok edildi. Ben eski ilçe sekreteriyim. CHP 1960 yılında CHP binası kapatılmıştı. Akaretler binasındaydı o zaman. CHP il binası ise Taksim Sıraselviler'de idi. CHP Beşiktaş Akaretler Binası'nda 1980'e kadar kaldı. Aşağı yukarı 40 yıl aynı binada kaldı. Çok güzel bir binaydı. Konferans salonu vardı. 3 katlıydı. Bina Vakıflarındı, CHP'de kiracısıydı. Vakıfların bir binasında olmak için iktidarda olmak gerekiyor. Demek ki CHP'nin 40'lı yıllarda iktidarda olduğu dönemde elinde kalan bir yer olmuş. 1980'de CHP kapatılınca Vakıflar, Akaretler binasını uzun süre kimseye vermedi. Ondan sonra ihaleyi Net Holding kazandı”³¹¹

1960 öncesinde ilçe binasının yanı sıra ocak ve bucak örgütlerine sahip olan CHP, bu örgütler aracılığıyla Beşiktaş'ın her mahallesinde örgütlenmiştir. 1956'da Lozan Ocağı'nın kongresinde CHP'ye üye olmaya karar veren Ayfer Atay, Beşiktaş ilçesine giderek, gençlik kollarına kaydolmuştur. Daha sonra Ortaköy'de Selanik Ocağı'nın kurarak, başkanlığına geçen Atay, dönemin örgütlenme durumuna ilişkin şöyle demektedir:

“Ortaköy'de iki tane Ocak vardı. Örgütlenme şimdikine nazaran çok daha fazlaydı. Şimdi bir tane ilçe var. O zamanlar Beşiktaş'ın 15-16 mahallesi vardı. Hepsinde birer, ikişer ocak vardı. Bizim olduğu kadar DP'de aynı şekilde örgütleniyordu. 1957 seçimleri yaklaşırken Vatan Cephesi diye ocaklar kurdular. Her gece radyoda o ocaklara girenlerin isimleri okunurdu.”

Siyasi partilerdeki ocak ve bucak yapılanması, CHP Beşiktaş örgütünü de hareketlendiren bir unsur olmuştur. Bu yapılanma örgüt üyelerinin, kendilerini yönetecek kişileri aşağıdan yukarıya kadar belirleme imkanı sağlamıştır. Aynı zamanda yerel siyasette daha etkin olmalarını beraberinde getirmiştir. 1980 öncesi CHP'nin örgüt yapısına ilişkin de bilgiler veren Atay;

³¹¹ Ayfer Atay ve Atilla Aksel ile Beşiktaş Ortaköy'de CHP tarihiyle ilgili 17 Eylül 2013 tarihinde mülakat gerçekleştirilmiştir.

“Örgüt yapısı bu günden çok iyiydi. Bir kere ocak-bucak teşkilatı vardı. Ocakların bir üstü bucak teşkilatlarıydı. Ondan sonrada ilçe, il ve genel merkez teşkilatları vardı. Seçimler ön seçim şeklinde olurdu. Ocaklara kayıtlı üyeler bucak delegelerini seçerlerdi. Bucak delegeleri gider ilçe delegelerini seçerlerdi. İlçe delegeleri de ilçe yönetim kurulunu ve il delegelerini seçerlerdi. İl delegeleri il yönetim kurulunu ve kurultay delegelerini seçerlerdi” demektedir.

Beşiktaş CHP örgütü İstanbul için de önemli bir merkez olmuştur. Bunda dönemin yöneticileri ile ilçe binasının büyüklüğü ve uygunluğu etkili olduğu kadar Beşiktaş’ın merkezi bir konumda yer alması da rol oynamıştır. Dönemin havasını aktaran Ayfer Atay, şu bilgileri vermektedir:

“İstanbul’un nabızı Beşiktaş’ta atardı. Akaretler binasının ve o günkü yöneticilerin bunda büyük etkisi vardı. O binanın büyük bir salonu vardı ve büyük toplantılar yapılabiliyordu. Bazen 200-300 kişi bile sıkışabiliyordu. CHP Beşiktaş ilçe binasında her ayın ilk veya son pazar günü İstanbul teşkilatının toplantısı yapılırdı. O zaman İstanbul, birinci, ikinci ve üçüncü bölge olarak ayrılmıyordu. Tüm milletvekilleri İstanbul’dan genel olarak seçilirdi. Dolayısıyla bütün milletvekilleri o toplantılara katılırdı. O toplantılar küçük bir meclis gibi olurdu. Sabah 10’da başlardı, akşam 12’lere kadar sürerdi. Canlı ve çok ağır eleştirilerin yapıldığı toplantılardı. Hem genel hem yerel politikalar tartışılırdı. Milletvekilleri adeta hesap verirdi. Ortanın Solu hareketinin toplantıları da burada yapılırdı. Hatta İnönü, Ortanın Solu politikasını ilk olarak bu binada açıkladı. Şimdi toplantılara milletvekilleri katılmıyorlar.”

Yerel yönetimlerde belediyenin hangi siyasi partide olduğu çok önemli bir etkidir. Beşiktaş’ta CHP’nin etkili bir aktör olması ve belediyenin genel olarak CHP’nin hakimiyetinde olması partideki canlanmanın ana unsuru olmuştur. 1980 öncesi CHP’nin belediye yönetiminde etkili olmasının parti üzerindeki etkisini Ayfer Atay şöyle anlatmıştır:

“60’lı yıllardan sonra Beşiktaş’ta hep sol iktidarlar gelmiştir. Belediye ele geçirilince müthiş bir canlanma, belediye yokken de müthiş bir ilgisizlik söz konusu oluyordu. Gün geliyordu parti, kirasını ödeyemiyordu. Partinin elektrik, suyu kesiliyordu parasızlıktan. Ama belediye varken partide bir canlanma ve ilgi oluyordu. Yerel iktidar ele geçirilince vatandaşın ilgisi artıyordu. Esas canlanma 1973’lerden sonra oldu. Ortanın solu hareketi ile partiye ilgi arttı, üye sayılarında ciddi artışlar oldu. Parti yöneticileri bir yerlere seçilmeye başladı. 1977’de Beşiktaş’tan ben belediye başkan yardımcısı oldum. Mahmut Erdem arkadaşımız büyükşehir belediye başkan yardımcısı oldu. Şaban Otan encümen üyesi oldu. Ayhan Altuğ milletvekili

oldu. Aysel Baykal senatör oldu. Bir ilçeden bu kadar seçilmiş çıktı. İstanbul ve Türkiye politikasında söz sahibi oldular.”

1980 öncesinde CHP'nin belediyeçilik anlayışının bugünkünden farklı olduğunu ifade eden Ayfer Atay, şöyle devam etmektedir:

“İlk iktidar olduğumuz zaman Ahmet İsvan, sosyal demokrat belediyeçilik anlayışını getirdi. Neydi o? Kaynak yaratan, üretken, birlikçi, bütünlükçü, halktan yana bir belediye anlayışı getirdiler. Kaynağı olmayan belediyeler için evvela belediye birliklerini ele geçirdiler. Marmara Belediyeler Birliği, İstanbul Birliği, Türkiye Belediyeler Birliği gibi birlikler kuruldu ve başlarına Ahmet İsvan, Aytekin Kotil seçildi. Bu belediyeler bütün imkanlarını ortaya koydular. Örneğin İzmit Belediyesi'nin bir ihtiyacı varsa buradan dozerler oraya gitti. Büyük belediyelerin imkanlarıyla küçük belediyeleri kalkındırma amacı güdüldü. Birlikçi, bütünlükçü olay yani... Birleşelim, bütünlüşelim ve hizmeti birlikte yaratalım. Ondan sonra kaynak yaratan belediye için bir takım çalışmalar yapıldı. İhaleleri filan azalttık. Her şeyi kendi personeliyle yapma yoluna gidildi. Dolayısıyla istihdam yaratıldı.”

Yerel siyasette ilçe başkanları parti içinde en etkili karar ve yetki merci olarak öne çıkmaktadır. Parti hiyerarşisinde belediye başkanının bile üzerinde yer alan ilçe başkanları, kendi ekibini kurarak çalışma yürütmektedir. Kurulduğu günden beri CHP Beşiktaş'ta 20'nin üzerinde ilçe başkanı görev yapmıştır. Ayfer Atay ve Atilla Aksel'in verdiği bilgilere göre Beşiktaş'ta sırasıyla ilçe başkanlığı yapan isimler şunlardır:

“Ben girdiğimde 1956'da Hakkı Yılancıoğlu diye bir ilçe başkanı vardı. Sonra Fuat Sarp diye biri geçti. Ardından Nuri Berker diye bir avukat arkadaşımız görev aldı. Ondan sonra Haydar Çayıroğlu diye oto yedek parçaları satan bir abimiz ilçe başkanlığı yaptı. Daha sonra Ayhan Altuğ geldi. Altuğ'un ardından ben (Ayfer Atay) seçildim. Benden sonra sırasıyla Ertuğrul Yolsal ve Yaşar Tezcan geldi. Sonra 1980 ihtilali oldu. 80 sonrasında SODEP'te Metin Aslan, Mustafa Tosun ilçe başkanlığı yaptı. SHP döneminde Müslüm Eriş geldi. Birleşmeden sonra Mehmet Yıldız, Mustafa Tosun, Cemal Özdemir, Ferihan Karasu, Zakir Özlü, Müslüm Eriş ilçe başkanlığı yaptılar. CHP ilk açıldığında ise ilçe başkanı Zakir Özlü oldu. Ondan sonra Mehmet Durakoğlu ilçe başkanı oldu. Levent Serdaroğlu, sonra tekrar Müslüm Eriş geldi. Müslüm Eriş'ten sonra Deniz Baykal bizi görevden aldı. Bizden sonra Kemal Çiloğlu geldi ilçe başkanlığına. Son olarak Uğur Gedik görev yapıyor.”

5.1.5. 1980 Sonrası Beşiktaş CHP

Türkiye'de 1980 darbesinin ardından her konuda olduğu gibi yerel yönetim anlamında da ciddi değişim yaşanmıştır. Neoliberal politikalar, toplumun her

kademesinde olduğu gibi devletin merkezi ve yerel yönetim biçimlerine de yansımıştır. 1982 Anayasası'nda temelleri atılan ancak 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı yasayla, Türkiye'de büyükşehir belediye sistemi kurulmuştur. Büyükşehir belediyesi düzenlemesi ile aynı belde sınırları içinde büyükşehir ve ilçe belediyesi olmak üzere iki yeni örgütlenme tarzı ortaya çıkmıştır. Büyükşehir, belediye sınırları içinde birden fazla ilçe bulunan şehirleri, ilçe belediyesi ise büyük şehir belediye sınırları içinde kalan ilçelerde kurulan belediyeleri ifade etmektedir. Büyükşehir Belediye Yönetimi, bir başkan, ilçe belediye başkanları ve ilçe belediye meclislerinin en çok oy alan beşte bir üyesinden oluşan bir belediye meclisinden oluşmaktadır.³¹² Dolayısıyla CHP yerine kurulan partiler yeni sisteme göre örgüt yapısını şekillendirmiştir.

1980 darbesinin ardından Beşiktaş'ta ilk kurulan parti SODEP olmuştur. Beşiktaş Barbaros Yokuşu'nda küçük bir apartman dairesinde kurulan SODEP'nin kurucu il başkanlığına Algan Hacaloğlu seçilmiştir. Hacaloğlu il başkanı olduktan sonra ilçe başkanlarını atamıştır. SODEP Beşiktaş İlçe Başkanı Çınarcık eski Belediye Başkanı Metin Aslan olmuştur. Ayfer Atay, dönemin koşullarını şöyle anlatmaktadır:

“İlk Yıldız Barbaros Bulvarında bir binada SODEP açıldı. Küçük bir apartman dairesinde açıldı. Küçük ilçe binalarına mecbur kaldık. O zaman bile canlı toplantılar yapıldı. Kimsede para yoktu. SODEP'in ilk il başkanlığı da o zamanlar Balmumcu'da idi. Kurucu il başkanı Algan Hacaloğlu idi, sonra kurucu ilçeleri atadı. Sonra merkeze uzak olduğu için eleştiriler almaya başlayınca aşağıda başka bir binaya geçtik. Yokuş olduğu için pek kimse gelemiyordu.”

SODEP'le Halkçı Parti'nin birleşmesinin ardından kurulan SHP, Beşiktaş Serencebey Yokuşu'nda faaliyet göstermeye başlamıştır. O dönemler Beşiktaş Belediye Başkanı seçilen Ayfer Atay, CHP Beşiktaş'ın meydandaki yerine nasıl geçtiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Ben belediye başkanı olunca bu binayı bulduk. Çağırdık sahiplerini CHP'ye vereceksiniz dedik. O bina yapılırken meydanı küçültüyorlar diye karşı çıkmıştık. Oradan da muhalif olduğumuzu biliyorlardı. Belediye Başkanı olduğumuzu öğrenince başları belaya girmesin diye en iyi yeri bize verdiler. Kirayı da çok düşük tuttuk. O gün bugün parti hala burada.”

³¹² Halil İbrahim Aydın, “1980 Sonrası Türk Belediye Sisteminde Yeni Liberal ve Desentralist Eğilimler”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 5 (2003/1): 76.

İlçe belediyesine geçilmesinin ardından Beşiktaş'ta yerel yönetimi, genel olarak SODEP, SHP ve CHP kazanmıştır. Sadece bir dönem ANAP Beşiktaş Belediye'sini kazanmıştır. Ayfer Atay, 1980 sonrası Beşiktaş'taki süreci şöyle anlatmaktadır:

“1980'den sonra belediye bir kere ANAP'a geçti. 1983 seçimlerinden sonra belediye 10 yıl bizdeydi. Sonra 5 yıl ANAP'lı Yusuf Namoğlu belediye başkanlığı yaptı. O dönem ANAP'a piyango vurdu. Ben 10 yıl belediye başkanlığı yaptım. Benim başkanlığım sırasında DSP iktidardaydı. Apo'nun yakalandığı dönemdi. Seçime girdik ve 31 bin küsur ben oy aldım, 31 bin küsur DSP adayı oy aldı. ANAP da 32 bin küsur oy aldı. Sol oylar bölündüğü için ANAP burada belediyeyi kazandı. Ondan sonra da İsmail Ünal başkanlığa geldi. Burada büyük bir yanlışlık yapılmadığı sürece CHP her zaman iktidar olabilir.”

Kendi başkanlık dönemine ilişkin de örgütsel işleyişe dair bilgiler veren Atay, şunları söylemektedir:

“Benim dönemimde 1003 tane kadrolu işçi vardı. Hepsi sendikaya bağlıydı. İşçilerde örgütlüydü. Taşeron ne yapıyor, Romanyalı, Suriyeli işçiyi alıp sendikasız çalıştırıyor. Sömürü düzenine CHP'de payanda oluyor. CHP sendikalaşmayı öldürüyor. Sendikalarda o yüzden güçsüzleşiyor. Yerel yönetimlerde Genel İş vardı, DİSK'in başkanlığına kadar geldi. Müteahhitçi belediyecilik anlayışı sendikaları da öldürdü. Dalan getirdi bunu...”

Benim belediye başkanlığımda bir sürü toplantılara katılırdım. Dert dinliyorduk, icraatlarımızı anlatıyorduk. Bugünkü arkadaşımız göreve geldikten sonra belediye ile ilgili şikayetler arttığında ilçe başkanı da belediye başkanının emrine girdi. Esasında ilçe başkanı ve ilçe yönetim kurulu belediyeyi denetleyen bir kuruldur. İlçe başkanı CHP meclis grubunun fahri başkanıdır. Burada tersi oldu. Belediyenin ekonomik koşullarının yüksek olması nedeniyle ilçe başkanı olan arkadaş belediye başkanının desteğiyle ilçe başkanı oldu. Ve belediye meclisinde de belediye başkanı tarafından encümen üyeliğine getirildi. Bunun haricinde bir takım yöneticiler meclis üyeliklerine getirilerek maaşa bağlandı. Dolayısıyla ilçe ve ilçe yönetim kurulundaki belli arkadaşlar belediyenin nimetlerinden faydalanmaya başlayınca ilçe örgütü şikâyetlerini fazla iletmediği için susturulmaya başlandı. Susturmak için de bu toplantıları yapmamaya başladılar. Küçük bir salonumuz vardı o salonu bile odalara böldüler ki toplantı yapacak yer kalmasın, toplantıya az insan gelsin... Şimdi oraya gidenler belediyeden maaş alan insanlardır. Vatandaş derdini anlatacak bir yer bulamıyor. O yüzden ilçe örgütünün etkinliği azaldı. Her etkinliğin başında belediye başkanından veya belediyeye bağlanmış ilçe başkanından izin almanız gerekiyor. Şuanda ilçe başkanı, belediye başkanı ile kimler meclis üyesi olacak onu listeliyorlar. Dolayısıyla birebir siyaset yapma imkanı ancak sokakta, kahvelerde konuşulmaya başlandı. Tabi derdini anlatamayınca vatandaş haberler medyaya sızmaya başladı. Bu medyada çıkan bütün haberlerin kaynağı parti teşkilatının üst kademelere

iletemediği şikâyetleri medyaya sızdırmaya başlamalarıdır. Benim partiden istifa ediş gerekçem o zaten. 50 küsür yıl partide çalıştıktan sonra dedik ki bu parti ölüyor. Teşkilat ölüyor. Örgüt avantacılığa başladı. Rantı pay eden kişiler haline geldi. Ağzı laf yapan ama çalışmayan bir sürü adam maaşa bağladı. Bu teşkilat dejenere oldu. Dejenere olunca da partideki aktivite azalmaya başladı. Partideki uyuşukluk bundan...”

Özetle Beşiktaş'ta yerel siyasetin en önemli aktörlerinden biri olan CHP Beşiktaş ilçe örgütü, kurulduğu yıldan beri CHP'nin önemli teşkilatlarından biri olmuştur. Beşiktaş'ta ilçe siyasetine yön veren partilerden biri olan CHP, 1980'den sonra bir dönem hariç Beşiktaş Belediyesi'ni elinde tutan örgüt olmayı başarmıştır. Toplamda 23 mahallesi bulunan, eğitim ve gelir seviyesi yüksek olan Beşiktaş'ta ağırlıklı CHP seçmen kitlesi yaşadığı için CHP örgütü çok fazla çaba harcamadan seçimi kazanabilmektedir. Beşiktaş yerel siyasetinde önemli bir aktör olan CHP Beşiktaş ilçe örgütü, bu yönüyle de ele alınması gereken bir kurum olarak öne çıkmaktadır. CHP Beşiktaş ilçe örgütü, gerek bu kurumun örgüt yapısını görmek gerek yerel siyaset ile genel merkez arasındaki ilişkiyi anlamak gerekse yerel siyaset dinamiklerini bilmek için önemli veriler sunmaktadır.

5.2. CHP Beşiktaş İlçe Teşkilatı

Siyasi partilerin en küçük birimlerinde şekillenen yerel siyaset, parti genel merkezinin can damarlarını oluşturmaktadır. Partilerin yerel teşkilatları, aşağıdan yukarıya doğru genel merkezin ya da liderin istediği şekilde, siyasi partiler kanunu temelinde dizayn edilmektedir. Yerel siyaset, partinin seçmenle/halkla ilişki kurmasını ve geliştirmesini sağlamaktadır. Partinin politikalarını, yönelimlerini veya kampanyalarını halka yaymak için kullandığı yerel teşkilatlar, aynı zamanda üyelerin, seçmenlerin ve halkın siyasete katılmasının mekanizmalarını da yaratmaktadır. Bu aynı zamanda parti genel merkezinin tabanın nabzını tutmasının aracı olmaktadır. Dolayısıyla yerel örgüt ile genel merkez arasında organik bir bağ bulunmaktadır. İç içe geçmiş ve ast-üst ilişkisi içinde yürüyen bu bağ, ağırlıklı olarak yerelden genel merkeze olmak üzere karşılıklı bir döngüyle taraflara kaynak taşımaktadır. Bu kaynağın içinde; insan gücü, maddi kaynak, bilgi akışı gibi bir siyasi parti için hayati unsurlar yer almaktadır. Bu durum CHP için de geçerlidir. Dolayısıyla genel merkez ile yerel örgüt arasındaki bağın boyutlarını görmek için örgütün içine bakmak gerekmektedir. Çünkü genel merkez, her yerel örgüte aynı

değeri biçmemektedir. Üye sayısı az taşra teşkilatları ile büyük şehirlerde yer alan ilçe teşkilatları arasında fark vardır. Bu farkı ise o teşkilatın üye sayısı kadar, etkinliği, gelir seviyesi, belediyenin açığa çıkardığı potansiyel, teşkilattaki üyelerin siyasi birikimi gibi bir dizi etki yaratmaktadır. CHP Beşiktaş ilçe teşkilatının içine bakmaya çalışacağım bu bölümde, kağıt üzerinde 5 bine yakın üyesi bulunan CHP Beşiktaş ilçe örgütünün örgüt yapısını ve partinin yerel düzeyde kendini üretme mekanizmalarını analiz edeceğim.

CHP Beşiktaş örgütü, partinin İstanbul politikalarında olduğu kadar genel merkez politikalarında da etkili bir yapıya sahiptir. Gerek ilçe seçmeninin CHP kitlesi olması gerekse parti tarihine ve politikalarına hakim birçok parti üyesinin bulunması, Beşiktaş'ı önemli kılmaktadır.³¹³ Beşiktaş ilçe örgütünde kayıtlı üyeler, bugün il yönetiminden il gençlik ve kadın kollarına, CHP Kadın Kolları ve Gençlik Kolları yönetiminden CHP Merkez Yürütme Kurulu'na kadar partinin her kademesinde görev almakta, hatta Beşiktaş ilçe örgütüne kayıtlı milletvekilleri bulunmaktadır. Partinin her kademesinde Beşiktaşlı üyelerin yer alması, yerel siyaset ile genel merkez arasındaki ilişkilerin önemini ortaya koymaktadır. Genel olarak bakıldığında il ve genel merkezin her kademesinde görev alarak, parti içinde alınacak kararlarda ve parti politikalarında söz sahibi olmak isteyen yerel örgütler, parti içinde belli noktalara gelebilmek için, gerek parti içi seçim mekanizmasını gerekse parti içi kişisel ilişkileri sonuna kadar kullanmaktadır. Öte yandan genel merkez de yerel örgütlerde, kendisine yakın isimlerin bulunmasını ve bu kişilerin partinin diğer kademelerinde de yer almasını istemektedir. Dolayısıyla genel merkezle işbirliği yapmadan, yerelden genel merkeze çıkmak çok da kolay görünmemektedir. Bu nedenle genel merkez ile yerel örgüt ilişkisi daha da önem kazanmaktadır. Bu ilişkiyi anlamak ve parti içi işleyişi çözmek için partinin en alt örgütlenme birimi olan yerel teşkilatlar, önemli veriler sunmaktadır.

Son beş seçimdir ana muhalefet partisi olarak parlamentoda yer alan CHP, sol değerleri ve sosyal demokrat ilkeleri benimsediği için partinin tüzüğü ve programında, parti içi seçim mekanizmalarına ve demokrasiye diğer sağ partilere

³¹³ Beşiktaş, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ve Altan Öymen olmak üzere birçok parti yöneticisini ve milletvekilini meclise gönderen ilçeler arasında yer almaktadır.

oranla daha fazla yer vermektedir. Bu da genel merkez ile yerel örgüt arasındaki ilişkinin daha açık görünmesine olanak tanıdığından araştırma için CHP daha uygun bir seçenek olarak öne çıkmıştır. Ayrıca CHP'nin tercih edilmesinde araştırma yapan akademisyenlere partinin kapılarını açması da önemli bir etken olmuştur. Beşiktaş örgütünü seçmemdeki en büyük etken de CHP'nin gerek İstanbul'da gerekse Türkiye genelinde en yüksek oy aldığı ilçelerden biri olmasıdır. 2009 yerel seçimlerinde Beşiktaş'ta yüzde 68 oy alan CHP, 2011'de yapılan son genel seçimlerde yüzde 64,17 oy almıştır.³¹⁴ Mart 2014 yerel seçimlerinde ise aldığı yüzde 76,75 oranında oy ile diğer partilere fark atmıştır.

5.2.1. Araştırma Yöntemi

CHP'nin Beşiktaş'ta 1940'lı yıllardan beri örgütlü olması ve burada ciddi bir tabana sahip olması, yereldeki siyaset ağlarını görmek açısından bana ciddi veri sağladı. Tez kapsamında yaklaşık 2,5 yıl boyunca (2011-2014) CHP Beşiktaş örgütüne belirli aralıklarla gittim. İlçe örgütünü tanıyabilmek için partinin aktif çalışanları ve yöneticileriyle ilişki geliştirdim. İlçe örgütündeki işleyişi anlayabilmek için, partide rutin olarak düzenlenen birim toplantıları başta olmak üzere, üye toplantıları, farklı konularda belirli aralıklarla gerçekleştirilen paneller, eylemler ve etkinliklere katıldım. Bu konuda CHP Beşiktaş örgütünün aktif çalışanları ile yöneticileri hem partililerle ilişki geliştirmeme destek oldu hem de parti içi toplantı ve panellere katılmama izin verdiler. Yine çalışma kapsamında 2011'den itibaren, CHP'nin Tüzük Kurultayı başta olmak üzere CHP İstanbul Kongresi, CHP İstanbul Gençlik Kolları Kongresi, CHP Beşiktaş İlçe Kongresi, CHP Beşiktaş Kadın Kolları ve Gençlik Kolları kongrelerine katıldım. Kongre dönemlerinde yaşanan hareketliliğe tanıklık etmek için kongre öncesi ve sonrası süreçleri takip ettim.

Alan araştırması kapsamında, daha çok veri sağlayacağını düşündüğüm için derinlemesine mülakat yöntemini seçtim. Mülakatları, ilçe örgütünün aktif çalışanları ve yöneticileri ile gerçekleştirdim. Bu kapsamda CHP Beşiktaş İlçe Başkanı başta olmak üzere CHP Beşiktaş Kadın Kolları Başkanı, CHP Beşiktaş Gençlik Kolları

³¹⁴ "AK Parti İstanbul'da açık farkla kazandı", *Milliyet.com.tr*, <http://gundem.milliyet.com.tr/ak-parti-istanbul-da-acik-farkla-kazandi/gundem/gundemdetay/13.06.2011/1401762/default.htm>, [15.04.2014].

Başkanı, ilçe yönetim kurulu başkan yardımcıları, belediye meclis üyeleri, ilçe komisyonlarında görev alan aktivistler, mahalle temsilcileri ve sıradan üyelerle mülakat yaptım. İlçe örgütünün farklı kademelerinde görev alan toplam 22 kişi ile görüştim. Ayrıca CHP il örgütü ve başka bir ilçede yöneticilik yapan 3 kişi ile daha mülakat gerçekleştirdim. Partiyi yakından takip eden bir gazeteci de dahil olmak üzere toplamda 26 kişi ile görüşmüş oldum. Görüşme yaptığım kişilerin 5'i kadın, 17'si erkektir. Beşiktaş'ta partinin her kademesinde kadın üyeler yer almaktadır. Ancak kadınların parti içinde yönetim kurulu, belediye meclisi, ilçe başkanlığı gibi parti politikalarının belirleyici noktalarında görev alma oranları sınırlı kalmaktadır. Beşiktaş gibi eğitim seviyesi yüksek bir ilçede bile kadınların aktif siyasete katılımının zayıf kalması, kuşkusuz başka bir tartışmanın konusudur ve ayrı bir çalışmada incelenmesi gerekmektedir.

CHP Beşiktaş örgütünde görüşme yaptığım kişilerin 8'i ilçe başkanının yardımcıları olarak; ilçe yönetiminde görev yapmaktadır. Mülakat yaptığım yöneticilerin üçü Beşiktaş'ta esnaftır, üçü ise emeklidir. Diğer ikisi de üniversite öğrencisidir. İlçe yönetimindeki gençlerden birinin okumak için başka bir şehirden gelip gençlik kollarındayken Beşiktaş'ta yönetime girmiş olması dikkat çekicidir. Gençlik kotasına göre iki kişinin yönetime girmesi beklenirken üçüncü kişi olarak yönetime giren bu genç yönetici, ilçe dışından gelenlerin de parti içinde yükseldiğini göstermesi açısından tekil ama önemli bir örnektir. İlçe yöneticilerinin eğitim düzeyi oldukça yüksektir; en düşük eğitim seviyesi lisedir.

İlçe yönetiminde ilçe başkanı, ilçe sekreteri, kadın kolları ve gençlik kolları başkanlarıyla da görüşmeler yaptım. İlçe başkanı ve ilçe sekreteri mesleki olarak ticaretle ilgilenirken, kadın kolları başkanı emekli öğretmendir. Böylece parti çalışmalarına daha fazla vakit ayırabilmektedirler. Ücretli olarak bir işte çalışan yöneticiler ise partiye daha az vakit ayırabilmektedir. Gençlik kolları başkanı ise yine bir başka şehirden okumak için gelen bir öğrencidir. İlçe yönetiminde yer alan yöneticilerin geçmişlerine bakıldığında hemen hepsinin ailesi CHP kökenlidir. CHP'de siyasete girmelerindeki temel etken de aileleridir. İlçe yönetimiyle yaptığım bu görüşmeler, gerek örgüt yapısını anlamak gerekse yerel siyaset ilişkilerini görmek açısından önemli veriler sunmuştur.

Mülakat yaptığım diğer 5 kişi, parti içinde kadın kolları, gençlik kolları ve komisyonlarda aktif görev yapan partililerden oluşmaktadır. Bunlardan biri öğrenci, biri Beşiktaş Belediyesi'nde çalışan bir işçi, diğer üçü ise emekli olup partide aktif çalışma yürütmektedir. Aileden CHP'li olan bu aktivistlerde hem partiye ideolojik olarak bağlılık hem de kariyer beklentileri gözlenmiştir. Bulundukları noktadan bir üst kademeye geçmek için gerek yerel düzeyde gerek il ve genel merkez düzeyinde ilişki geliştirmeye çalışan aktivistler, parti içinde bağlı bulundukları gruplarla sürekli temas halinde hareket etmektedir.

Belediye başkanlığı ve belediye meclis üyeliği yerel siyasette partiler açısından çok önemli ve belirleyici faktördür. Belediye yönetiminin CHP'de olması belediyenin olanaklarından faydalanmak isteyen kesimlerin partiye olan ilgisini artırdığı gibi, örgütteki ilişkilerin niteliğini de değiştirmektedir. Bu nedenle belediye meclis üyeliği yapan iki partili ile de görüşme yaptım. Uzun dönem CHP Beşiktaş'ta farklı birimlerde görev yapan bu iki partili, meclis üyesi olmak için ciddi çaba göstermiştir.

Bunun dışında partiyi belirli aralıklarla ziyaret eden ve parti içi tartışmaları bilen üç üye ile de görüşmeler gerçekleştirdim. Bu üyeler, hem geçmişin ve partili olmanın verdiği bir sorumlulukla hem de vakit geçirmek, sosyal çevre edinmek amacıyla partiye gelip gitmektedir. Beşiktaş'ta bu konumda olan çok sayıda üye bulunmaktadır. CHP'li ailelerden gelen bu partililerin yaş ortalaması ise bir hayli yüksektir. Parti içi tartışmaları da takip eden bu kesim, partinin eylem, etkinlik, panel, üye toplantıları gibi etkinliklerine de katılmaktadırlar.

Bu çalışmada parti üyeleri, çalışanları ve yöneticileri kısacası partinin kendisine odaklandığım için CHP seçmenleriyle görüşme yapmadım. İlçedeki siyasi yönelişi anlamak için Beşiktaş'ın seçmen profiliyle ilgili farklı bir çalışma yapılmalıdır ve bu konuda eksiklik olduğu açıktır. Bu alanda yapılacak bir çalışma, yerel siyasetin dinamiklerinin anlaşılması açısından ön açıcı veriler sağlayacaktır.

Yaptığım derinlemesine mülakatlar ve gözlemler temelinde Beşiktaş CHP örgüt yapısını analiz ettiğim bu bölümde görüşme yapılan kişilerin gerçek ismini kullanmadım ancak gerekli olduğunda görüşme yapılan kişilerin görevlerini belirttim.

5.2.2. CHP Beşiktaş İlçe Örgütü: Mekan

CHP Beşiktaş örgüt binası, Beşiktaş Meydanı'nda Barbaros Bulvarı'na bakan bir konumda, otobüs durakları, vapur iskelesi ve diğer ulaşım olanaklarına çok yakın bir noktada yer almaktadır. Meydandaki Vidin İş Merkezi'nin birinci katında yer alan ilçe örgütü, iş merkezi sahibinden Ayfer Atay'ın Belediye Başkanlığı döneminde kiralanmıştır. İlçe örgütünün; küçük bir salonu, toplantı odası, ilçe sekreteri ve ilçe başkanı odası, teras, mutfak ve tuvalet gibi bölümleri bulunmaktadır.

Gün içinde ilçeyi ziyaret eden partililerin oturup sohbet ettiği salonda, 5-6 masa ve sandalyeler vardır. Parti içi duyurular da bu salondaki panolara asılmaktadır. İlçe ofisinin toplantı salonu ise sadece iç toplantıların yapılacağı büyüklüktedir. Üyelerin dahil olduğu geniş katılımlı toplantılar Beşiktaş Belediyesi'nin kontrolünde olan kültür merkezlerinde düzenlenmektedir.

Son derece merkezi bir konumda yer alan Beşiktaş ilçe merkezi, ağırlıklı olarak yöneticilerin ve aktif çalışanların faaliyet gösterdiği bir ofis niteliği taşımaktadır. Çok fazla ziyaretçisi olmayan ilçe binası, herhangi bir etkinlik veya toplantı olmadığı takdirde kış aylarında saat 19.00 gibi kapatılmaktadır. Pazar günleri de kapalı tutulan ofis, seçim dönemlerinde yaşanan hareketlilik nedeniyle daha uzun saatler ve hafta sonları da açık kalmaktadır.

5.2.3. CHP Beşiktaş Örgüt Yapısı

Partilerin örgüt yapısını etkileyen en önemli değişkenler arasında ülkenin yönetim sistemi ve anayasal yapısı gelmektedir. Anayasaya uygun olarak yapılan Siyasi Partiler Yasası ise partilerin örgütlenme yapısının genel çerçevesini çizmektedir. Türkiye'de her siyasi parti, siyasal partiler yasasına göre kendi tüzüğünü ve programını oluşturmaktadır. Parti içindeki işleyişin ana çerçevesini çizen parti tüzüğü ve programı, tüm partililerin referans aldığı hukuksal alt yapıyı oluşturmaktadır. Örgütlenme şemasına bakıldığında tüm partilerin tüzüğü ve programı birbirine benzemektedir. Ancak siyasi partiler içindeki gerçek yapı, işleyiş, kültür ve teamüller partiye göre farklılık göstermektedir.

5.2.3.1. Yasal Çerçeve: Tüzük ve Program

CHP'nin yönetim şemasını³¹⁵ ve parti içi işleyişin ana eksenini tüzük ve program belirlemektedir. CHP'nin yönetim birimleri aşağıdan yukarıya doğru şu şekilde sıralanmaktadır: Belde başkanı ve belde yönetim kurulu, ilçe başkanı ve ilçe yönetim kurulu, il başkanı ve il yönetim kurulu, genel başkan ve merkez yönetim kurulu. Bu birimlerin dışında ayrıca usulüne uygun olarak çalışma grupları ve sorumluluk alanları belirlenebilmektedir. Tüzükte yerel teşkilatların yönetim şeması da belirlenmiştir. Tüzüğün 23. maddesine göre ilçe örgütlerinin yönetim organlarını; ilçe kongresi, ilçe başkanı ve ilçe yönetim kurulu ile belde başkanı ve belde yönetim kurulu oluşturmaktadır.³¹⁶

Parti tüzüğünde yerel örgütlerde seçilme yöntemleri ve çalışma sistemleri de belirlenmiştir. Tüzüğün 27. Maddesine göre il ve ilçe merkezleri dışında belediye örgütü olan yerlerde belde örgütü kurulabilmekte ve bu örgütler ilçe başkanlıklarına bağlı olarak çalışmaktadır. Belde örgütü, belde başkanı ile (4-10 kişiden kurulan) yönetim kurulundan oluşmaktadır. Beldelerin üzerinde yer alan ilçe örgütlerinde ilçe başkanı gizli oyla seçilmektedir. İlçede partinin temsilcisi olan ilçe başkanı; ilçe yönetim kuruluna, ilçe ve belde belediye meclisleri gruplarına başkanlık etmektedir. Tüzüğe göre ilçe başkanı; ilçe yönetim kurulunun, ilçe çevresindeki belediye meclisi grubunun, ilçe düzeyinde kurulmuş çalışma gruplarının, belde başkanları ve belde yönetim kurullarının, muhtarlık bölgesi görevlileri çalışma gruplarının kanunda ve tüzükte belirlenen ya da parti organlarınca verilen görevleri yerine getirmeleri için uyumlu ve verimli çalışmalarını sağlamakla yükümlüdür.

Öte yandan ilçe yönetim kurulunda görev alacak kişi sayısı bölgenin nüfusuna göre belirlenmektedir. Tüzüğün 29. Maddesine göre ilçelerdeki üye sayısı 10 ile 18 kişi arasında değişmektedir. Bu sayı; parti meclisi, ilçe ve ilin ortak talebiyle, ilçenin üye, nüfus ve partili seçmen sayıları da dikkate alınarak, yarısı oranında artırılabilir. İlçe yönetim kurulu üyeleri ile bu üyelerin sayısı kadar yedek üye, ilçe kongresinde gizli oyla ve aldıkları oy sırasına göre seçilmektedirler.

³¹⁵ CHP'nin örgüt şemasını Ek1'de görebilirsiniz. Hazırlayan: Belce Metin-Özlem Kasa

³¹⁶ CHP Tüzük, (26 Şubat 2012 tarihli 16. Olağanüstü Kurultay'da Yapılan Değişiklikler İşlenmiştir.), http://www.chp.org.tr/?page_id=657. [27.01.2014].

Üyeliklerde boşalma olduğunda cinsiyet kotası gözetilerek yedek üyeler sıra ile göreve getirilmektedir. İlçe yönetimine giren üyeler, ilçe başkanı tarafından ilçe başkan yardımcılıklarına atanmaktadırlar. Başkan yardımcıları, ilçe başkanı tarafından görevden alınabileceği gibi, kurul üyelerinin üçte birinin yazılı önerisi ve üye tam sayısının üçte ikisinin güvensizlik oyuyla görevden uzaklaştırılabilmektedirler. İlçe başkanı; istifa eden, görevden alınan veya düşürülen ilçe başkan yardımcısının yerine yönetim kurulu üyeleri arasından atama yapabilmektedir.

İlçe yönetim kurulu; üyeler arasında gizli oyla ve üye tam sayısının yarıdan bir fazlasının oyu ile bir ilçe sekreteri, bir sayman, bir eğitim sekreteri ve bir bilişim sorumlusu seçer. Seçilen bu yöneticiler, kurul üyelerinin üçte birinin yazılı önerisi üzerine ve üye tam sayısının üçte ikisinin güvensizlik oyuyla görevden uzaklaştırılabilmektedirler. Atama ve görevlendirmelerin il başkanlığına ve genel merkeze bildirilmesi gerekmektedir. İlçe yönetim kurulları, en az iki haftada bir önceden belirlenmiş gün ve saatte çağrı yapılmaksızın olağan olarak toplanmalıdır. Birbirini izleyen üç toplantıya özürsüz katılmayan üyenin kurul üyeliği düşmektedir. Üyeliği düşenlerin, karara karşı bir üst yönetim kuruluna itiraz etme hakkı vardır. İlçe yönetim kurullarının, her iki ayda bir, ayın ilk toplantı gününde genişletilmiş olarak toplanması gerekmektedir. Bu toplantıya, ilgili yönetmelikte belirtilen doğal üyeler katılabilmekte fakat oy kullanamamaktadır.

Parti yönetim kurulunun görevlerini belirleyen 30. Maddeye göre ilçe yönetim kurulu, ilçede partinin başarısı ve amaçlarının gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmaları düzenlemek ve yürütmekle yükümlüdür. Buna göre ilçe yönetimi; tüzük kurallarını, kongrelerin ve üst yönetim birimlerinin kararlarını uygulamaktadır. İlçe düzeyinde oluşturulan çalışma gruplarının, belde örgütlerinin, muhtarlık bölgesi görevlileri çalışma grupları ile ilçe çevresindeki belediye meclisleri parti gruplarının çalışmalarını düzenleyip denetlemektedir. Diğer partilerin çalışmalarını izlediği gibi partinin üye sayısını ve yandaşlarını çoğaltmak için çalışmalar yapmaktadır. Seçimlerin örgütlenmesinden denetlenmesine kadar tüm konularda görevlidir. İlçe çevresindeki mahalle ve köylerin ekonomik, sosyal ve yöresel sorunlarını incelemek ve çözüm bulmak, üst yönetime bildirmek, bu konulara ilişkin toplantı veya etkinlik düzenlemek de ilçe yönetiminin görevleri arasındadır. Meslek ve sivil toplum

örgütleriyle, sendikalarla, yerel basınla ilişkileri sağlıklı tutmak ve onların sorunlarıyla ilgilenmek de sorumlulukları arasında gösterilmiştir. Yine partinin gelir kaynaklarını geliştirmek ve arttırmak için çalışmalar yapmak, il yönetim kurulunun bilgisi ve onayıyla ilçe çevresinde parti çalışmalarını sürdürmek amacıyla çalışma büroları açmak ve üyeler için düzenlenen parti içi eğitimlerle ilgili gerekli çalışmaları yapmak da ilçe yönetiminin görevleri arasında yer almaktadır. Tüzüğü 31. Maddesi ise bunun için gerekli işbölümünü düzenlemektedir. İşbölümünde görevlendirmeyi ilçe başkanı yapmaktadır.³¹⁷

Bu hukuksal alt yapı dışında parti içinde belli teamüller de oluşmuştur. CHP Beşiktaş İlçe örgütü; ilçe başkanı ve 4'ü kadın, 16 kişilik bir yönetim kurulu tarafından yönetilmektedir. İlçe yönetiminin altında; belediye başkanı, onun altında da 29 kişiden oluşan belediye meclis üyeleri gelmektedir. Meclis üyelerini, 6 kişiden oluşan il genel meclis üyeleri takip etmektedir. Daha sonra kadın kolları ve gençlik kolları parti hiyerarşisinde yerini almaktadır. Kadın ve gençlik kollarını, ilçe örgütü düzeyinde kurulan komisyonlar ve muhtarlıklar izlemektedir.³¹⁸ Tüzükte yer alan örgüt birimleri, işlevleri ve iş bölümü genel olarak Beşiktaş'ta da uygulanmaktadır. Ancak işleyişte bazı farklılıklar dikkat çekmektedir. En dikkat çekici durum ise belediye başkanının uygulamada ilçe başkanının üzerinde görülmesidir. Kuşkusuz belediye başkanının gücü, belediyenin olanaklarından kaynaklanmaktadır. Partiye kira ve diğer ihtiyaçlar için finansman sağlayan belediye, üyelerin ve seçmenin gözünde de ilçe başkanından daha önemli bir konumdadır. Bu durum bazı ilçe yöneticileri, çalışanları ve üyeleri tarafından eleştirilmektedir. Üye ve seçmenler için ilçe başkanı daha kolay ulaşılabilir bir noktada iken, belediye başkanına ulaşmak çok daha zordur. Belediye başkanına ulaşmak istenmesinin temelinde ise iş bulma, para yardımı, mahallelerde yaşanan sorunların çözümü, bakıma muhtaç yaşlılara ve hastalara yardım, esnafların sorunu veya Beşiktaş'ta tezgah açmak isteyenlere izin gibi bir dizi talep yatmaktadır. Örgütsel açıdan ilçe başkanı ile belediye başkanı arasındaki ilişki aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

³¹⁷ CHP Tüzük, (26 Şubat 2012 tarihli 16. Olağanüstü Kurultay'da Yapılan Değişiklikler İşlenmiştir.) , 19-26, http://www.chp.org.tr/?page_id=657, [27.01.2014].

³¹⁸ CHP Beşiktaş örgüt yapısı için <http://www.chpbesiktas.org/chpbesiktas.aspx> adresine bakılabilir. [27.01.2014].

5.2.3.2. Parti İçi İşleyiş

Siyasi partiler Weber'in de söylediği gibi sosyal "iktidar ve güç" elde etmek için çalışmaktadır. Bu siyasi partilerin en küçük yerel örgütlerinden başlayarak lidere kadar çıkmaktadır. Michels'e de benzer bir tespit yaparak, bütün büyük ve karmaşık örgütlerde küçük bir yönetici azınlık kendi iktidarını sürekli kılmak eğiliminde olduğunu³¹⁹ belirtmektedir. CHP'de de durum değişmemektedir. Parti içindeki bir grubun çalışmaları neticesinde iktidara gelen lider, öncelikle merkezden tabana kadar kendi çalışma arkadaşlarını seçmektedir. Lider, seçilmesinin ardından bir kongreler süreci başlatarak, ilçe başkanlarından il başkanlarına, gençlik ve kadın kolu başkanlarından, parti meclisi ve parti yürütme kuruluna kadar tüm yönetim birimlerine kendi çalışma arkadaşlarını getirmeye çalışmaktadır. Bunu hem eski yönetimin izlerini silmek hem de kendi politikalarını parti içinde daha rahat hayata geçirmek için yapmaktadır. Ayrıca liderin kendisine destek veren ekibinin çeşitli makam ve mevki beklentilerini karşılaması da gerekmektedir. Kadroların değişimini ise parti tüzüğüne uygun olarak seçimle veya tüzük dışı yöntemlerle atama/görevden alma yoluyla hayata geçirmektedir. Bu hamleler liderin bakış açısına uygun olarak şekillenmektedir. Örneğin parti içi demokrasiyi savunan CHP'de, Deniz Baykal döneminde genel merkezin inisiyatifıyla gençlik ve kadın kollarının kongreleri 8 yıl boyunca yapılmamıştır. Bu birimlerin başına genel merkezin uygun bulduğu kişiler atama yoluyla getirilmiş, uygun görülmeyen kişiler ise görevden alma yoluyla uzaklaştırılmıştır. Yine il ve ilçe kongrelerinde sadece aday ve yönetici isimlerinin yer aldığı blok liste uygulaması uygun görülmüştür. Yönetime aday olmak isteyen herhangi bir üyenin ismi eğer blok listede yer almıyorsa yönetime girememiştir. Yönetim yapısını aşağıdan yukarıya kadar belirleyen delegeler ise yine genel merkezin müdahalesi sonucu il ve ilçe başkanları tarafından oluşturulmuştur. Her dönem olduğu gibi bu dönemde de üyelik sisteminin çok sağlıklı olmadığı bilinmektedir. Çünkü kendilerini seçtirmek isteyen başkan adayları, hısım, akraba ve çevresini partiye üye yapmakta; bazen partiye üye yapılanların üye olduklarından haberi bile olmamaktadır. Genel uygulamaya göre ilçe başkanları, kendisini seçecek kişileri önce üye sonra da delege yapmaktadır. Bu süreç zincirleme olarak genel

³¹⁹Öncü, age, 13.

merkeze kadar ulaşmaktadır. Anti demokratik olduğu için parti içinde yoğun eleştirilere neden olan bu durum, kısmen değişmekle birlikte Kemal Kılıçdaroğlu döneminde de devam etmektedir. Ancak liderin değişimiyle birlikte bir yandan parti içi demokrasinin işletileceğine ilişkin kanıları artıracak adımlar atılırken, diğer yandan liderin yetkilerini artıran değişikliklere gidilmiştir.

Partinin 2012 yılında gerçekleştirilen tüzük kurultayında cinsiyet kotasını yüzde 25'ten yüzde 33'e çıkarılmış, gençlik kotası ise yüzde 10 olarak belirlenmiştir. İl, ilçe ve genel merkez düzeyinde kadından ve gençlikten sorumlu genel başkan yardımcılıkları kaldırılmış, yönetim kurulu toplantılarında gençlik ve kadın kollarının kendilerini doğrudan temsil etmelerine olanak tanınmıştır. Kadın ve gençlik kolları başkanlarına katıldıkları yönetim kurulu toplantılarında söz hakkı verilmiş ancak oy hakkı tanınmamıştır. Daha önce parti genel başkan aday olmak isteyenlerin, adaylık için delegelerin yüzde 20'sinin imzasını alması gerekmekteydi; bu oran yüzde 10'a indirilmiştir. Genel merkezin üzerindeki tek kurum olan parti meclisinde görev yapan yönetici sayısı 80'den 60'a düşürülmüştür. Parti meclisinin yedek üye sayısı ise 20'den 15'e indirilmiştir. Öte yandan eskiden beri CHP yönetiminde genel başkandan sonra partinin en güçlü makamı olan genel sekreterin yetkileri sınırlandırılmış, genel başkanın yetkileri ise artırılmıştır. Bu yönüyle parti içinde demokratikleşmeden ziyade merkezileşmeye gidildiği gözlenmiştir.

Kongreler öncesi delegelerin seçilmesi için bazı mahallelerde seçim yapılmış; ancak bu seçimler her mahallede uygulanmadığı için kısmi kalmıştır. İlçe ve il teşkilatlarının belirlenmesinde ağırlıklı olarak blok liste uygulamasına giden Kılıçdaroğlu ve ekibi, İstanbul, Ankara gibi belli başlı illerin kongrelerinin yanı sıra 2012 yılında düzenlenen 34. CHP Olağan Kurultayı'nda çarşaf liste uygulamıştır. Kadın ve gençlik kolları kongreleri 8 yıl aradan sonra tüm ilçe, il ve genel merkez düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Üyelik sistemi konusunda da çalışma yapan Kılıçdaroğlu yönetimi, kağıt üzerinde görülen ancak gerçekte üye olmayan naylon üyelerin ayıklanması, mahallelerde, mahalle temsilcileri üzerinden yürüyen kılcal damar örgütlenmesine gidilmesi gibi uygulamaları başlatmıştır.

5.2.3.2.1. Tüzük Değişikliğinin Beşiktaş Örgütüne Yansımaları

Genel merkez tarafından yapılan tüm bu değişiklikler Beşiktaş ilçe örgütünde de yansımaları bulmuştur. Genel başkanın ve ardından da il başkanının değişmesi, Beşiktaş ilçesinde de mevcut yapıyı sarsmış ve işleyişi değiştirmiştir. İşleyişte temel olarak öne çıkan değişiklik tüzüğün uygulanması olmuştur. Örgüt toplantıları yeniden yapılmaya başlanmıştır. Parti içi eğitim işlevi gören paneller düzenlenmiş, Parti Okulu eğitimleri yapılmaya başlanmıştır. Uzun süre yapılmayan kadın ve gençlik kolları kongreleri düzenlenmiştir. Genel Başkanın değişmesiyle birlikte Deniz Baykal döneminde oluşturulan kadrolar, bu değişiklikleri hayata geçirmiştir. Bu durum, tüzüğe rağmen partililerin genel başkana ve onun politikalarına ne kadar bağımlı olduğunu göstermiştir. Genel başkanın değişmesinin ardından Beşiktaş İlçe örgütünde ilk görevden alma ise Mart 2014 yerel seçimleri öncesinde yaşanmış ve ilçe başkanı görevinden alınmıştır.

CHP Beşiktaş İlçe örgütünden elde edilen veriler temelinde parti içi işleyiş kurumsallaşma yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Burada en dikkat çeken nokta CHP'nin örgüt disiplini ve ortak bir örgüt kültürü yaratamamış olmasıdır. Partinin gündelik işleyişinde örgüt kültürünün etkisi göze çarpmaktadır. Mayo'nun tanımlamasıyla bir örgütte işlerin yapılış biçimini belirleyen ve örgütün kimliğini oluşturan³²⁰ örgüt kültürü, örgüt içinde ortak bir bilinç ve örgüte bağlılık yaratarak, üyeleri 'örgüt insanı' yapmaktadır.³²¹ Beşiktaş ilçe örgütünde yeni gelenlerin de içselleştirdiği belli bir işleyiş oluşmuştur. Örgüt içinde yıllardır birlikte çalışan partililer, belli bir çalışma sistemi ve uyum oluşturmuştur. İlçede aktif siyaset yürütenler, partiye uzun yıllardır gelip gitmektedir. Partide uzun yıllar faaliyet yürütmek, partililerin deyimiyle 'partiye emek vermek' çok değer verilen bir kıstas olarak öne çıkmaktadır. Partide yönetim düzeyinde belli bir konuma aday olmak da bu kritere göre diğer örgüt çalışanları tarafından meşru kabul edilmektedir. Parti içinde önemli sayılabilecek konuma gelebilmek ve oradan da bir üst konuma yükselbilmek için çalışmak birinci kural gibi görünmektedir. Ancak uygulamada

³²⁰Erkmen, age, 4.

³²¹Schein, age, 3.

bunun çok tersi örnekler de karşımıza çıkmıştır. Seçim dönemlerinde genel merkez, ilçe örgütünün tanımadığı kişileri belediye başkan adayı, meclis üyesi veya milletvekili adayı olarak göstermektedir. Örgüt çalışanları arasında bu durum çok büyük eleştirilere hatta istifalara neden olmaktadır. Ama örgüt yöneticilerinin belli bir kısmı da belediye kadrolarında yer bulabilmektedir. Dolayısıyla ilçe yönetimine gelenlerin bir sonraki adımı belediyeye geçmektir. Belediyede en kolay ulaşılabilecek hedef ise meclis üyeliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kongre öncesi yönetim listesini ilçe başkanı oluşturmaktadır; seçimin ardından kimin hangi görevi yapacağı kararını ise listeler oluşturulurken, ilçe siyasetine yön veren genel merkez, il yönetimi, belediye başkanı ve son olarak da ilçe başkanı vermektedir. Tüzüğe göre ilçe sekreteri, ilçe saymanı ve eğitim sekreteri yönetim kurulu içinden yapılan oylamayla seçilir. Ancak uygulamada bu görevleri kimlerin yapacağı çok önceden belirlenmektedir. Neticede kararı ilçe başkanının vermiş olduğu görülmektedir.³²² Yaptığımız görüşmelerde ilçe yönetiminde görev yapmış yöneticiler, her dönem ayrı bir görev üstlenmiştir. Bu örneklerde ilçe başkanının görevlendirmelerde rotasyon uyguladığı gözlemlenmektedir. İlçe yöneticilerinde de bu yönde bir teamül oluştuğu gözlenmiştir.

Bir başka açıdan bakıldığında ilçe örgütünde uzun yıllar faaliyet yürütmek aynı zamanda belli köşe başlarını da tutmak anlamına gelmektedir. Parti içinde belli bir konuma gelmek isteyenler, aileden devraldıkları partili misyonu ile gençlik kollarından başlayarak ilçe yönetimine, oradan da belediyeye ya da milletvekili olarak meclise girmeyi hedeflemektedirler. Kendilerine çizdikleri bu kariyer hedefi doğrultusunda ilçe örgütünde söz sahibi olmaya çalışarak, adeta ilçeyi sahiplenmektedirler. Bu durum partiye yeni gelenlerin de önünü tıkamaktadır. Çünkü ilçe örgütünde uzun yıllar görev yapan ancak bir yere seçilemeyen çok sayıda insan bulunmaktadır. Bu kişiler istedikleri mevkilere seçilebilmek umuduyla bulundukları konumu sıkı sıkıya savunmakta, yeni gelenlere yer açmakta zorluk çıkarmaktadırlar. Dolayısıyla partililerin, parti içinde yükseliş süreci önem kazanmaktadır.

³²² CHP Beşiktaş İlçe Eğitim Sekreteri, yönetime girme ve ilçe eğitim sekreteri olma görevini ilçe başkanının isteği üzerine kabul ettiğini açıklamıştır. Hatta eski partili olan ilçe başkanının babasının ricası üzerine eğitim sekreteri olduğunu belirtmiştir. İlçe sekreteri ise ilçe başkanının Uğur Bey'in "Seninle çalışmak isterim" demesi üzerine ilçe sekreteri olduğunu açıklamıştır. Uğur Bey'in genel merkez tarafından görevden alınmasının ardından da ilçe başkanı olmuştur.

Partiye sonradan dahil olduğu için dışlandığını dile getiren bir mahalle temsilcisi bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“İlçelerde aktif olarak politikayla ilgilenen, politikanın nabzını tutan 30 ile 100 kişi arasında değişen insan vardır. Ama bunlar 100 kişilerse 101’incinin, 60 kişilerse 61’inci kişinin gelmesini istemezler. Burada da böyle... Dolayısıyla bunlar kendilerine göre bir rant yaratmışlar. Beşiktaş’ta bir belediye var. Bizi bu rantta ortak olmamız için, partinin dışında tutmak için ellerinden geleni yapıyorlar. ...Zaten kavgayla geldim ve kavgayla da tutundum. CHP’nin öyle bir özelliği var, CHP’ye her kim yeni girerse, Beşiktaş ilçesine haiz değil bütün ilçelerde aynı, önce bir dışlanıp atılmak istenir.”

Bir diğer kadın aktivist ise şöyle konuşmaktadır:

“Kemal Kılıçdaroğlu’nun İstanbul Belediye Başkan adaylığını koyduğunda gidip ofisinde çalıştım. İşte o zaman oradaki arkadaşlar dedi ki; ikna kabiliyetin yüksek partiye gel. Böylece partiye geldim. İlk önce aman ne kahraman filan derken daha sonra kapılar kapanmaya başladı. Ciddi anlamda istemediler. Varlığımdan çok rahatsız oldular. Niye istemediler çünkü bir şey üretmiyorlardı. Çünkü hantal bir yapı var. Herkes bir yerlere oturmuş, bu o kadar önemli ki onlar için... Kimi kadın kolu başkanı olmuş, kimi gençlik kolu başkanı, ilçe yönetimi herkes buraları tutmuş ve bırakmayan insanlar... ...Kendi içlerinde demokratik bir anlayış getirememişler. Baştan insanın insana saygısı temel olması gerekirken bu yok. Dayanışma ve sevgi hiç yok. Dayanışmanın, sevginin ve saygının olmadığı yerde bir şey çıkmaz.”

Yaptığımız gözlemlere göre ilçe örgütü, bürokratik işlemlerle çok fazla vakit kaybetmeden işleyişini sürdürmektedir. Örgüt içi iletişimde çok sıkıntı yaşanmamaktadır. İliden gelen etkinlik, panel duyuruları veya görevlendirmeler, hem arşivlenebilmesi için hem de yazılı bir belge olması amacıyla faks yoluyla gönderilmektedir. Ancak önemli bir etkinlik veya görev olduğuunda ilçe yöneticileri, telefonla aranarak bilgilendirilmektedir. Öte yandan Beşiktaş ilçe örgütü tarafından yapılacak etkinlik veya panellerin duyurusu, üyelere cep telefonlarına gönderilen kısa mesajlar aracılığıyla yapılmaktadır.³²³ İlçe başkanı ve ilçe yöneticilerinin telefonlarına partililer kolaylıkla ulaşabilmektedir. Ayrıca panel, etkinlik, eylem duyuruları, ofis içindeki panolara da asılmaktadır. Gençlik kolları ise duyurularını sosyal medya üzerinden yapmaktadır. Ancak önemli buldukları etkinliklerde üyeler ve üye olmayan aktivistler doğrudan telefonla aranmaktadır. CHP Beşiktaş İlçe

³²³ CHP Beşiktaş’ta telefon bilgileri güncel olan üyelerin telefonları mesaj sistemine kaydedilmektedir. Partiye sık gelip giden ancak üye olmayanlar da bu sisteme kayıt yaptırabilmektedir.

Sekreteri'nden³²⁴ alınan bilgiye göre Beşiktaş'ta CHP'nin 5 bin üyesi bulunmaktadır. Ancak etkinliklere katılan üye sayısı 300'ü geçmemektedir. Dar bir aktivist grubunun organize ettiği etkinlik, panel, eylem gibi etkinliklere, partililerin çok rağbet etmediği gözlenmiştir. Ancak genel merkezin organize ettiği eylem, etkinlik vb. organizasyonlara daha geniş katılım sağlanmaktadır. Bunda İstanbul'un diğer ilçelerinden gelen partililerin de etkisi olmaktadır.

CHP Beşiktaş İlçe örgütünün iç işleyişinde genel olarak hantal bir yapının olduğu söylenebilir. Aktif bir örgütlenme çalışması yapmak yerine rutine oturmuş toplantılar, etkinlikler ve eylemler üzerinden yürüyen bir siyaset yapma tarzı izleyen CHP Beşiktaş örgütü, ağırlıklı seçim dönemlerinde hareketlenmektedir. Beşiktaş, CHP'nin en yüksek oy aldığı ilçelerden biri olduğu için çok yoğun bir seçim çalışmasına gerek duyulmamaktadır. İlçe örgütü, rutin toplantıların dışında ilden ve genel merkezden gelen çağrılar doğrultusunda eylem ve etkinliklere katılım göstermektedir. Yerele dair siyaset üretme isteği ve mekanizmaları ise son derece zayıftır. Partililerde Beşiktaş'a dair proje veya siyaset üretme isteğinin çok sınırlı olduğu görülmektedir. 23 mahallesi ve yaklaşık 5 bine yakın üyesi bulunan CHP Beşiktaş'taki üyelerin büyük bir kısmının naylon³²⁵ üye olduğu tahmin edilmektedir. Faaliyet yürüten, eylem ve etkinliklere katılan üyelerin hep aynı kişilerden olduğu gözlemlenmiştir. Kılıçdaroğlu'nun genel başkan olmasıyla birlikte ilçeye yeni üyelerin gelmesi bir hareketlilik yaratmıştır. Ancak lider değişimi Baykal taraftarlarının aktif siyasetten çekilmesine veya çalışma yoğunluğunu düşürmelerine neden olmuştur. İlçe örgütündeki tüm çalışmalar, belli bir ekip tarafından yürütülmektedir. Ancak, parti içinde belli mevkilerde yer alanlar, bu mevkileri uzun uğraşlar sonucu elde ettikleri için, bu durumdan şikayetçi gibi görünmemektedirler. Zaten fiiliyatta da çok fazla bir çalışma yapılmadığı gözlenmiştir.

³²⁴ İlçe sekreterinin hikâyesi hem yerel ve genel merkez arasındaki ilişkileri hem de parti içinde aile etkisini göstermesi açısından ilginçtir. CHP Kadıköy ilçe örgütünün gençlik kollarında politikaya giren ilçe sekreteri, 2004 yılında CHP Beşiktaş üyesi olarak Gençlik Kolları'nda görev yapmaya başlamıştır. 2009 yerel seçimlerinde yedekte olduğu listeden Beşiktaş İlçe Yönetimine girerek ilçe sekreteri seçilmiştir. Son yapılan yerel seçimlerde ilçe başkanının görevden alınması üzerine İlçe başkanı olmuştur. Öte yandan ilçe sekreterinin babası Antalya'nın bir ilçesinde bir dönem Belediye Başkanlığı yaptığı gibi bugün de Beşiktaş Belediyesi Meclis Üyesi olarak görev yapmaktadır. Antalyalı olan ilçe sekreterinin hızlı yükselişinde babasının ve Deniz Baykal'ın etkisi olduğu söylenmektedir.

³²⁵ Naylon üye deyimiyle, istem dışında üye yapılan kişiler kastedilmektedir.

CHP Beşiktaş İlçe örgütünden elde edilen veriler temelinde hem yerel teşkilat hem de yerel teşkilat ile genel merkez ilişkisinden yola çıkarak parti içi işleyiş kurumsallaşma yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Burada en dikkat çeken nokta CHP'nin örgüt disiplini ve ortak bir örgüt kültürü yaratamamış olmasıdır. Siyasi partiler, varlıklarını devam ettirmek için kurumsallaşmaya çalışmaktadır. Kurumsallaşmanın temelini ise örgüt ve sürekli değişen çevre oluşturmaktadır. Bu noktada Özbudun'un da dikkat çektiği gibi siyasi partilerin örgütlenme derecesi önem kazanmaktadır. Parti içindeki ilişkilerin biçimsel usul kuralları veya yazısız kurallar ve gelenekler yoluyla açık ve belirli davranış kalıplarının yaratılması kurumsallaşmanın da bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Parti ilişkileri ne kadar kalıplaşmış, düzenlenmiş ve yapılaşmışsa partinin örgütlenme derecesi o kadar yüksektir. Bu durum aynı zamanda partinin kurumsallaşma derecesini de göstermektedir. Kurumsallaşmanın temelinde örgüt kültürü ve örgüt kimliği yatmaktadır. Politik kuralların değişmesi, diğer kurumların da doğasını etkilemektedir. Örneğin, politik patronajda yasal sınırlamaların olması, sistem içerisinde siyasi partilerin doğasını kapsamlı bir şekilde etkilemektedir. Siyasi partilerde kurumsallaşmanın göstergeleri; partinin ideolojik ve politik hattını belirlemesi ve bu hattı takip etmesi, tarihsel geçmişi ve toplum kesimlerine kök salmış olması örgüt kimliğini yaratması olarak özetlenebilir.

Dış faktörlerin de etkisiyle CHP kurumsallaşmasını tam manasıyla sağlayamamıştır. Bunun en önemli iç nedenlerinden biri partinin tüm üyelerine yansıyan ortak bir örgüt kültürü sağlayamamasıdır. Ortak bir örgütsel kimlik yaratılamamış olması da CHP'deki sosyalizasyon mekanizmalarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla CHP'de var olan en büyük sorunlardan birini de bu sosyalizasyon mekanizmasının eksikliği oluşturmaktadır. Bu eksiklik aynı zamanda parti disiplininin oluşmasına da engel olmaktadır. CHP içinde ortak örgüt kültürü ve örgüt kimliği yaratılamaması parti içindeki yatay ve dikey gruplaşmaları artırdığı gibi gruplaşmaların kişi, çıkar ve rant temelli olmasına da yol açmıştır. Parti içinde gruplaşmaların yarattığı mücadele ve rekabet, partililer arasındaki dayanışma ve yoldaşlık duygularını köreltmıştır.

5.2.3.2.2. İlçe Başkanı

Hiyerarşik olarak örgütlenen siyasi partilerde liderin etkisi tartışılmazdır. Merkezi bir örgütlenme yapısına sahip olan siyasi partilerde partinin belirleyeni ve karar vericisi liderdir. Partililerin yönlendirilmesinden tüzük ve programının değiştirilmesine, politikalarının belirlenmesinden parti içi kadroların görevlendirmelerine kadar liderin çok büyük etkisi vardır. Örgüt yapısını iktidar mücadeleleri ve güç üzerinden ele alan Panebianco'ya göre siyasi partilerde güç merkezde toplanmaktadır.³²⁶ Merkez de ise liderlik öne çıkmaktadır. Liderlik parti organlarının bir arada tutulmasından bu organların niteliğinin ve parti içi gruplaşmaların durumuna, parti politikalarının belirlenmesinden partililerin kariyer yolculuğuna, parti içi karar alma mekanizmalarından partinin kitle iletişim araçlarıyla kamuoyuna sunulmasına kadar etkin bir rol oynamaktadır.³²⁷ Liderin gücü hem parti içinde hem de dışında geçerlidir. Parti liderliği, partinin birleştirici, merkezileştirici ve disipline edici öğesini oluşturduğu gibi partinin politikalarının belirlenmesi ve yenilenmesi görevini de yerine getirmektedir. Yasalar ve tüzükle sınırlandırılmasına karşın yetkileri son derece fazla olan liderlik, parti içindeki gücü elinde bulundurmaktadır. Panebianco'ya göre liderler her zaman, örgütün açıklamış olduğu hedefler doğrultusunda gitmemektedir. Zira liderin asıl hedefi, kendi gücünü de koruyarak, örgütün hayatta kalmasını sağlamaktır.³²⁸ Öte yandan liderler, kendi partilerini hem kontrol hem de manipüle etmektedir. Aynı zamanda, takipçileri arasında uzlaşmanın devam etmesini sağlamaktadır.³²⁹

Yerel düzeyde de bu durum değişmemektedir. CHP tüzüğünün değiştirilmesiyle birlikte ilçe başkanının yetkileri artırılmıştır.³³⁰ CHP Beşiktaş ilçe teşkilatında, ilçe başkanı önemli bir aktördür. Beşiktaşlı bir ailenin çocuğu olan ilçe başkanının babası

³²⁶ Panebianco, *age*, 22.

³²⁷ Wellhofer, Hennessey, *age*, 135.

³²⁸ Panebianco, *age*, 6-9.

³²⁹ *age*, 21-22.

³³⁰ CHP'nin 2012'de yapılan kurultayda aldığı kararlar ile son tüzükte ilçe başkanının yetkileri şöyle tanımlanmıştır: "İlçe başkanı, ilçe yönetim kurulu üyeleri arasından yeteri kadar ilçe başkan yardımcısı belirler. Başkan yardımcıları, ilçe başkanı tarafından görevden alınabileceği gibi, kurul üyelerinin üçte birinin yazılı önerisi ve üye tam sayısının üçte ikisinin güvensizlik oyuyla görevden uzaklaştırılabilir. İlçe başkanı, istifa, görevden alma veya düşürülen ilçe başkan yardımcısının yerine yönetim kurulu üyeleri arasından atama yapar. İlçe başkanı, ilçe başkan yardımcılarının görev alanlarını belirler."

da CHP’de uzun yıllar aktif görev almış bir partilidir. Liseden terk olan ilçe başkanı, ticaretle uğraştıktan sonra, uzun bir süre Beşiktaş Belediyesi’nde işçi olarak çalışmıştır. 2003’te belediyeden istifa ederek, belediye meclisine girmiştir. Beşiktaş CHP’de 8 dönem ilçe yöneticiliği yapan ilçe başkanı, 2008’den beri yürüttüğü ilçe başkanlığı görevinden Mart 2014 yerel seçimleri öncesi alınmıştır. İlçe başkanının parti içindeki yükseliş sürecine bakıldığında, gençlik kollarından başlayarak ilçe komisyonları, ilçe yönetimi, ilçe başkan yardımcılığı, belediye meclis üyeliği ve son olarak ilçe başkanlığına kadar istikrarlı bir yükseliş göze çarpmaktadır. İlçe başkanı bu yükselişini, ikili ilişkilerinin iyi olmasına ve siyasette hata yapmamasına bağlamaktadır. Ancak ilçe başkanının parti içinde yükselmesinde ailesinin partili olmasının etkisi kadar o dönemin CHP Genel Başkanı Deniz Baykal’a yakın olmasının da etkisi vardır. Beşiktaş Belediye Başkanı’nın da Deniz Baykal’ın seçtiği aday olması ilçe başkanını parti içinde önemli bir aktör haline getirmiştir. Hiyerarşide belediye başkanından üstün olmasına rağmen belediye başkanının gölgesinde kalan ilçe başkanı, genel merkezin ve ilin desteğiyle konumunu korumuştur. Hem belediyenin CHP’de olması hem de CHP kitlelerinin entelektüel birikimi nedeniyle parti için önemli bir ilçe olan Beşiktaş teşkilatı, il ve genel merkez tarafından sürekli denetim altında tutulmaktadır. Genel merkez ilde olduğu gibi ilçe düzeyinde de ilçe başkanlığına ve belediye başkanlığına seçilecek adayları doğrudan belirlemektedir.³³¹ Bu eğilim özellikle Deniz Baykal’ın parti başkanlığı döneminde daha fazla ön plana çıkmıştır. Deniz Baykal döneminde belediye başkanı olarak Beşiktaş dışından aday gösterilen Antalya Aksekili İsmail Ünal, iki dönem ilçede belediye başkanlığı yapmıştır. Kemal Kılıçdaroğlu döneminde, beklendiği gibi, hem Deniz Baykal’ın ekibinden olması hem de Beşiktaş’taki icraatları nedeniyle partililer tarafından eleştirilen İsmail Ünal, tekrar aday gösterilmemiştir.

Kongre sürecinde ilçe başkanının işbirliği yaptığı kişilerin başında belediye başkanı öne çıkmaktadır. Neticede kongrede Belediye Başkanı İsmail Ünal, Uğur Gedik’i

³³¹ Mart 2014’te gerçekleştirilecek yerel seçimlerde de CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu da Deniz Baykal gibi Beşiktaş Belediye Başkan adayını Parti Meclisi’nden izin alarak bizzat kendi seçmiştir.

destekleyen bir konuşma yapmıştır.³³² Belediye Başkanı için kendisini destekleyen birinin ilçe teşkilatının başında olması çok önemli görünmektedir. Çünkü belediye başkanı ilçe başkanı aracılığıyla partililerden gelecek olan tepkileri, eleştirileri erteleyebilmekte hatta önleyebilmektedir. Nitekim İsmail Ünal'ın başkanlığı döneminde 8 yıl boyunca CHP Beşiktaş ilçe teşkilatı, ayda bir düzenlenmesi gereken örgüt toplantılarını düzenlememiştir. Tüzükte örgüt toplantısı yapılmasına ilişkin madde olmasına rağmen yapılmayan toplantılar il örgütü tarafından da göz ardı edilmiştir. Kılıçdaroğlu'nun yönetime gelmesi ve İstanbul İl Başkanı'nın değişmesinin ardından Beşiktaş'ta üye toplantıları yeniden yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu toplantılara belediye başkanının katılımı çok sınırlı olmuştur.

1993'ten beri Beşiktaş ilçe yönetiminde görev yapan Uğur Gedik ise ilçe başkanlığına, bir önceki ilçe başkanının meclis üyesi olmak için istifa etmesinin ardından ilçe yönetimi tarafından tek aday olarak seçilmiştir. Sakin kişiliğiyle dikkat çeken ilçe başkanı, 2008-2014 yılları arasında ilçe başkanlığı yapmıştır. 10 Mart 2013'te düzenlenen CHP Beşiktaş İlçesi 34. Olağan Kongresi'nde tek aday olarak blok liste³³³ uygulamasıyla yeniden ilçe başkanı seçilen Uğur Gedik, o dönem ilçede birlikte çalışacağı yönetim kurulunu kendisi belirlemiştir. 16 kişilik yönetim kurulu için birçok kişi başvurmuş ancak yönetim kuruluna girecek isimler, ilçede oluşan teamüller dikkate alınarak ilçe başkanı tarafından seçilmiştir. Bu noktada ana kriter, başkanın işbirliği yaptığı kişiler olmuştur. Mülakat yaptığımız ilçe yöneticileri listelerin nasıl belirlendiğini şu cümlelerle açıklamaktadırlar:

"Listeler belli dengeler gözetilerek yapılır. İlçe kongresinden bahsedeyim: İlçe kongresi yapılırken ön seçim olmadı. Önce delegeler belirlenir. Her mahallenin delegeleri olur ve o delegeler başkanı seçer. Ama yönetimi oluştururken, o mahallelerde önemli isimleri gözeterek isimler oluşturulur. İşte Yıldız mahallesinde güçlü bir aday, Ortaköy'de güçlü bir aday gibi ilçe yönetimi oluşturuyor. ...Ben normalde ilçe yöneticisi olacağımı kongrede öğrendim. Seçim, kongre günü ismimin okunduğunu duydum. Benim haberim yoktu. Listeleri başkan, sekreter ve bir iki üye yapıyor. Orada listeyi oluştururken eksik olmuş olabilir, belli başlı pazarlıklar

³³² 10 Mart 2013'te Beşiktaş'a bağlı Mustafa Kemal Merkezi'nde (MKM) düzenlenen CHP Beşiktaş İlçesi, 34. Olağan Kongresi'nde Belediye Başkanı İsmail Ünal, CHP Beşiktaş İlçe Başkanı Adayı Uğur Gedik'i destekleyen bir açıklama yapmıştır. Blok listenin oylandığı kongreye katılan partili sayısı son derece düşük kalmıştır.

³³³ CHP kongrelerinde uygulanan blok listede, başkan adayının belirlediği isimler yer almaktadır. Bu yöntemde kongre esnasında yönetime aday olanların ismi listeye yazılmamaktadır.

tutmamış olabilir. Ondan sonra ilçe yöneticisi oldum. İlçe yöneticisi olduktan sonra siyasi olarak pasifize olduğum dönem başladı diyebilirim.” (İlçe yöneticisi-erkek)

“Yönetime girecek isimleri başkan seçiyor. Başkanın kendi yönetimini seçme gibi bir hakkı var. Ama diyelim ki bir rakip olacak ve o da kendi listesini oluşturup seçime girecek. O zaman listeler yarışır. Ama tabi bizde bir seçim olmadı. Uğur başkan bizi listesine yazdı. Blok listeyi biz fazla zorlanmadan yönetime girdik. Tabi başka isimler de önerilmiştir ama ben yapım gereği gidip kim aday filan sormadım. Ben bile yönetim listesine girdiğimi kongre salonunda öğrendim.” (İlçe yöneticisi-kadın)

İlçe başkanı ise ilçe kongresinde yönetime seçilecek kişileri belirlerken yaşadığı durumu şu sözlerle aktarmaktadır:

“(…) Tabi eksikliklerimiz olmuyor mu, oluyor. Hatalarımız oluyor. Bir liste yapıyorsunuz 80 kişi yönetime girmek istiyor ama mecbur 16 kişi seçiyorsunuz. En çok zorlandığımız noktalar burası, il delegeliğinde, kurultay delegeliğinde... Burada tabi, küsenler darılanlar da oluyor ama eğer bu işi seviyorsanız zamanla yapamadığınız eksikliklerinizi ilerleyen senelerde çeşitli listelerde o insanlara da yer vererek, kurullarda yer vererek onları da onurlandırılıyorsunuz.”

İlçe başkanı, yönetime alacağı kişileri belirlerken şu kriterleri dikkate aldığını açıklamaktadır:

“Listeleri belli mesleklerle göre mahallesini tanıyan, bölgesini bilen insanlara göre belirliyoruz. Biliyorsunuz partinin son kurultayında değişen kadın kolları kotası 33, gençlik kotası var, onlara göre belirliyoruz. Kadın kollarından ve gençlik kollarından öneri alıyoruz. Hepsini tek başımıza yapmıyoruz. Gençler bir liste getiriyor, kadın kolları bir liste getiriyor. Onlar kendi aralarında kendilerini kimin temsil edeceğini seçiyorlar, biz de listeye ekliyoruz.”

Panebianco’ya göre örgütlerde güç liderde toplanmasına rağmen liderlerin kontrol edemediği ‘belirsizlik’ (değişkenlik) bölgelerini, yerel aktörler kontrol etmektedir.³³⁴

Bu noktada yatay güç oyunları olarak da ifade edilen liderler arası anlaşmalar devreye girmektedir. Ayrıca liderler ve takipçileri arasında dikey güç oyunları olarak da adlandırılan anlaşmalar söz konusu olmaktadır. Bu anlaşmalarda kolektif veya selektif menfaatler olarak tanımlanan menfaat teorileri devreye girmektedir. Takipçiler bu anlaşmada sadece örgütsel menfaatler edinmeye yönelmektedir.

CHP Beşiktaş İlçe Başkanı, ilçede seçmen, üyeler, parti aktivistleri, parti içinde yükselmek isteyen kesimler, bölgenin ileri gelenleri, il merkezi, parti bürokratları,

³³⁴ Panebianco, age, 22.

genel merkez ve milletvekillerinden gelen talepleri cevapladığı gibi bunlar arasında belli bir denge kurmaya çalışmaktadır. Çalışmalarında, genel olarak belediye başkanının yanı sıra ilçe yönetim kurulu, kadın ve gençlik kolları gibi birimlerden de destek almaktadır.

Daha doğrusu ilçe düzeyinde tüm bu kurullarda görev yapacak çalışma arkadaşlarını kendisi belirlediği için ilçe başkanı, ilçe teşkilatında sözü geçen aktör olarak öne çıkmaktadır. Ancak Beşiktaş İlçe teşkilatında durum biraz daha farklı şekillenmiştir. Deniz Baykal döneminde yönetime gelen ilçe başkanının etkisi, Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlığa gelmesiyle birlikte değişmiştir. Mahalle gençliğinden oluşan bir gençlik kolu yaratamayan Beşiktaş'ta bugün gençlik kollarında aktif siyaset yürütenler, başka şehirlerden İstanbul'a üniversite eğitimi almak için gelen gençlerdir. Entelektüel seviyeleri yüksek olan gençler, ilçe yönetiminin kontrolü altına girmek istememektedir. Gençlik kolları kısmen daha özerk bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla ilçe başkanı kendine tam bağımlı bir gençlik kolu örgütü yaratamamıştır. Bunun en güzel örneği de 5 Mayıs 2013'te Beşiktaş'ta Ortaköy Kültür Merkezi'nde düzenlenen CHP Beşiktaş 13. Olağan Gençlik Kongresi olmuştur.³³⁵ Kongre öncesi il delegeleri listesini hazırlayan gençlik kollarına, kendi seçtiği iki kişinin isminin listeye yazılması için baskı yapan ilçe başkanı, gençlik kollarının muhalefetiyle karşılaşmıştır. İstanbul gençlik kolları yönetimini seçecek olan 10 delege arasına girmesi planlanan bu iki kişinin listeye girememesi, ilçe başkanının tepkisine yol açmıştır. İlçe başkanı gençlik kollarının kongresine gelmediği gibi Beşiktaş ilçe gençlik kolları delegesi olan kızını da kongreye göndermemiştir. Bu örnek olay gençlik kollarının ilçe başkanına her zaman destek vermediğini ortaya çıkarmıştır. Öte yandan bu tutumda Beşiktaş'taki gençlik kollarının özerk yapısı kadar parti genel başkanının değişmesinin de etkisi olmuştur. Parti içi değişimi savunan ve Kemal Kılıçdaroğlu'nu Deniz Baykal'a tercih eden CHP Beşiktaş Gençlik Kolları, ilçe başkanına daha mesafeli bir duruş sergilemişlerdir. CHP içinde genel başkanın değişmesi, partinin tepeden aşağıya değişmesini beraberinde getirmiştir.

³³⁵ 5 Mayıs 2013'te Beşiktaş'ta Ortaköy Kültür Merkezi'nde düzenlenen CHP Beşiktaş 13. Olağan Gençlik Kongresi'ne çok az sayıda ilçe yöneticisi katılmıştır. İlçe başkanı ise kongreye katılmamıştır. Bu durum gençlik kollarının ilçe teşkilatı tarafından önemsenmediğini gösterdiği gibi ilçe başkanının tepkisini de göstermektedir. Kongreye gençlik kollarında aktif görev almayan iki kişinin il delegesi olmak için verdikleri mücadele damgasını vurmuştur.

CHP Genel Başkanlığı'na Kemal Kılıçdaroğlu'nun gelmesinin etkisi, kadın kolları kongresinde de görülmüştür. Göreve geldikten sonra CHP Kadın Kolları Başkanı'nı atayan Kılıçdaroğlu'nun başında olduğu parti yönetimi, tüm il ve ilçelerde 8 yıldır yapılmayan gençlik ve kadın kolları kongrelerini gerçekleştirmiştir. Böylece Kılıçdaroğlu yönetimi hem kendi ilişki ağlarını kullanarak hem de seçim yönteminden yararlanarak kendi ekibini yukarıdan aşağıya doğru kurmuştur. Beşiktaş'ta kongreyi kazanan kadın kolları başkanının da parti merkezinin desteklediği bir aday olması bu anlamda dikkat çekicidir. Günümüzde siyasi partiler için özellikle yerel siyasette kadın kolları gençlik kollarına göre daha fazla önem kazanmıştır. Hem gençlere göre sayılarının fazla olması hem deneyimli olmaları hem de evlerde ve mahallelerde erkeklere göre daha aktif çalışma yürütmeleri, kadın kollarının önemini artırmaktadır. Refah Partisi geleneğini, yerel siyasetten iktidara taşıyan yolda kadın kollarının büyük rolü olmuştur. Bu durum tüm partiler için örnek teşkil etmiştir. Dolayısıyla CHP Beşiktaş'ta da kadın kolları daha önemli işleve sahiptir. Bu durum kadın kolları kongresine verilen önemden de anlaşılmıştır. 9 Haziran 2013'te gerçekleştirilen CHP Beşiktaş 11. Olağan Kadın Kolları Kongresi'ne CHP Kadın Kolları Başkanı Deniz Pınar Atılğan başta olmak üzere CHP İstanbul Kadın Kolları Başkanı, milletvekilleri, CHP Beşiktaş İlçe Başkanı, ilçe yöneticileri, Beşiktaş Belediyesi yöneticileri ile Beşiktaş'tan çok sayıda kadın katılmıştır. İki listenin yarıştığı kongrede ciddi bir rekabet dikkat çekmiştir. Kongrede ilçe başkanı desteklediği aday için çok aktif çalışmasına rağmen desteklediği kadın aday seçimi kaybetmiştir. Kongreyi kadın kolları genel merkezinin desteklediği aday kazanmıştır. CHP Kadın Kolları Başkanı Hilal Dokuzcan, Parti Okulu eğitimleri sırasında Ülkü Güdük'ün Beşiktaş kadın kolları başkanlığına aday olmasını istemiştir. Dolayısıyla Ülkü Güdük'ün adaylığı genel merkezin onayıyla olmuştur. Diğer yandan Ülkü Güdük'ün adaylığı sırasında kadın kolları başkanlığı ile belli pazarlıklar yaptığı da ortaya çıkmıştır. Güdük, yaptıkları pazarlığı şöyle ifade etmektedir:

“İlçe kadın kolu seçildiğinde il yönetimini seçmek için bizim delegelerimiz oluyor. Beşiktaş'tan 10 delegemiz var. Bu nüfusa göre belirleniyor. Ondan sonra ilden kadın kolları genel başkanı seçmek için kurultay delegesi belirleniyor. İlçe başkanları delege oluyor zaten. İl Kadın kolları bizden (Beşiktaş'tan) olduğu için ben hiçbir şey istemedim. Bazı ilçeler yönetime üye verdi. Bazıları daha fazla delege istedi. Ben burada delege istemiyorum, MYK üyeleri

istiyorum dedim. Hilal Başkan'la konuştum. Beni de delege yapmayabilirsiniz, ben zaten size çalışıyorum dedim. Diğer illerle zaten örgütlü çalışıyorduk. Hilal başkan iki adayın toplam oyunun iki katını aldı. Ama bütün iller markaj altındaydı. Ankara'da aynı otelde kaldık ve kadın kolları başkanının markajındaydık. Eğer örgütlenirsen başaramayacağın şey yok. Onun için bu kadın örgütlenmesiyle iktidar olacağız diyoruz.

Neden MYK üyesi istediniz?

“İstedim çünkü MYK üyesi daha etkindir. Daha çok söz sahibidir. Beşiktaş'la ilgili bir şey olduğunda bize sahip çıkar. Eğer MYK'da bir üye varsa sen olaylara daha hakimsindir. Her şeyi öğrenirsin. Parti içindeki gelişmeleri bilirsin. Öteki seni tanımıyor, sen onu tanımıyorsun. Gerçi aynı ekip çalıştığı için diğer ilçedekileri de biliyoruz, adayları... Diğer illeri de biliyoruz çünkü o kurul delegelerle çalıştı. Emegimiz var ise sözümüz de olacak. Yüzde 50 istiyoruz. Ve seçilecek yerde olacak.”

Beşiktaş Kadın kolları kongresi sürecinde ilçe düzeyinde de belli pazarlıklar yapılmıştır. İlçe başkanı Uğur Gedik, adaylardan Ülkü Güdük'e kongre öncesi iki listeyi birleştirmeyi önermiş ancak kadın kolları başkanı bu teklifi reddetmiştir.³³⁶

Parti genel başkanının değişmesiyle birlikte Beşiktaş'ta gerek gençlik gerekse kadın kollarının desteğini kaybeden ilçe başkanı, Belediye Başkanı İsmail Ünal'ın da³³⁷ bir daha seçilme umudu kalmayınca yalnız kalmıştır. 13 Mayıs 2012'de Abdi İpekçi Spor Salonu'nda düzenlenen CHP İstanbul 34. Olağan İl Kongresi, genel merkez ve yerel örgüt çekişmesinin daha net görüldüğü bir alan olmuştur. Birçok adayın yarıştığı kongre, temelde genel merkezin desteklediği Oğuz Kaan Salıcı ile örgütten gelen isim diye nitelenen Ali Özcan arasında olmuştur. Kılıçdaroğlu tarafından İstanbul İl Başkanlığına atanan Oğuz Kaan Salıcı örgütün tanımadığı, yani örgüt içinden gelmeyen aday olarak tanımlanmıştır. Ali Özcan ise yıllardır örgüt içinde farklı görevler yürüten bir aday olarak delegelerin karşısına çıkmıştır. Ancak seçimi genel başkanın desteklediği Oğuz Kaan Salıcı kazanmıştır. Bu kongre, genel başkanın eğiliminin delegeler ve partililer üzerinde ne kadar hızlı nüfuz ettiğini de

³³⁶ İlçe Başkanı, CHP Beşiktaş Kadın Kolları Başkan adayı Ülkü Güdük'ten listesine diğer ekipten iki kişiyi almasını istemiş ancak Ülkü Güdük bunu kabul etmediğini açıklamıştır.

³³⁷ CHP Beşiktaş'ta faaliyet yürüten partililer, Kemal Kılıçdaroğlu'nun genel başkan seçilmesinin ardından İsmail Ünal'ın yeniden Belediye Başkan adayı olarak gösterilmeyeceğinden emindiler. Nitekim İsmail Ünal üçüncü dönemde belediye başkanlığına aday gösterilmemiştir.

göstermiştir. Delegeler, tercihini genel merkezden yana kullanmıştır.³³⁸ 39 ilçeden delegelerin katıldığı kongreye Beşiktaş örgütünden; Belediye Başkanı, İlçe Başkanı, Altan Öymen, Çetin Soysal, Celal Doğan gibi isimlerin de aralarında bulunduğu 19 kişi il delegesi olarak katılmıştır. Kongre sonrasında Beşiktaş örgütünden 6-7 kişi Oğuz Kaan Salıcı'nın listesinden kurultay delegesi olarak seçimi kazanmıştır. Beşiktaş Gençlik Kolları'nda görevli bir kadın ise kadın ve gençlik kotası nedeniyle listeye girmiştir. Beşiktaş İlçe Başkanı Uğur Gedik ise kongre öncesi hangi adayı desteklediğini net olarak açıklamadığı için Oğuz Kaan Salıcı'nın listesinde yer alamamıştır. İlçe başkanının tarafsız olduğunu açıklaması, kurultay delegesi olmasını engellemiştir. Öte yandan kongre öncesi İstanbul'da 34 ilçe başkanı Oğuz Kaan Salıcı'ya destek verdiğini açıklamıştır.³³⁹ Dolayısıyla Oğuz Kaan Salıcı CHP İstanbul Yönetim Kurulu'nu kendisini destekleyen ilçelerden kurmuştur. CHP İstanbul yönetimine giren adayların bazıları ise 2014 yerel seçimlerinde İstanbul'daki belediyelerin başkanlıkları için aday olma şansı yakalamıştır. Beşiktaş İlçe Başkanı Uğur Gedik ise il başkanının yanında yer almadığı için bertaraf olmuştur.

Bu örnek, CHP'de ekipleşmenin ne kadar yaygın olduğunu ve bir ekibin veya grubun içinde yer almayanların, politikada yalnızlaştığını net bir şekilde göstermektedir. Diğer yandan içinde yer alınan ekibin parti genel başkanının ekibi olması ayrıca önemlidir. Nitekim CHP Genel Merkezi ile İlçe Başkanı Uğur Gedik arasındaki ipleri kopartan kriz, Mart 2014 yerel seçimleri öncesinde ortaya çıkmıştır. CHP Merkez Yürütme Kurulu (MYK), Beşiktaş İlçe Başkanı Uğur Gedik'i belediye meclis üyelerini, Genel Merkez'e sormadan değiştirdiği için görevden almıştır.³⁴⁰

5.2.3.2.3. Genel Başkan Değişikliğinin Yerel Siyasete Yansımaları

CHP Beşiktaş'ta güç ilişkilerinin merkezinde genel merkez yer almaktadır. Lider, yönetime gelir gelmez il ve ilçe yönetimlerinde etkisini artırmakta, yeni lidere yakın kişiler parti içinde daha kolay yükselebilmektedir. Lidere yakın olmak parti içinde

³³⁸ İl kongresinde başkan adayları, özellikle Ali Özcan seçim öncesi ve sırasında sürekli kulis faaliyeti yürüterek, delegeleri etkilemeye çalışıyordu. Yanında Beşiktaş Gençlik Kolları Kongresi sırasında delege olmak isteyen Serhad Dükel vardı.

³³⁹ "34 ilçe başkanından Salıcı'ya destek", **Haberturk.com**,

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/737752-chpde-istanbul-il-kongresi>, [11.02.2014].

³⁴⁰ CHP Beşiktaş İlçe Başkanı Uğur Gedik görevden alındı, **Radikal Gazetesi**,

http://www.radikal.com.tr/politika/chp_besiktas_ilce_baskani_ugur_gedik_gorevden_alindi-1177619, [21.02.2014].

makam elde edebilmek için belli bir meşruluk da sağlamaktadır. Eski lidere yakın olan üyeler ise yönetim kadrolarında yer bulamamaktadırlar. Bu da parti içinde liderin gücünü göstermektedir. Bu noktada güç kavramını irdelemekte yarar vardır. Partinin yönetici kadrosu yani liderlik, tabandan genel merkeze kadar partinin tüm birimlerini kontrol altında tutmak istemektedir. Lider partide doğrudan ulaşamadığı noktalarda yaşanacak belirsizlikleri engellemek için partide güç dengelerini oluşturan kesimlerle anlaşma yapmaktadır. Bu noktada partinin yönetim ekibi, merkezden tabana kadar örgütün diğer aktörleriyle işbirliği yapmaktadır. Parti içinde güçlü birliktelikler oluşturan liderlik, böylece partide tam kontrolü sağlamaktadır. Panebianco'nun baskın koalisyon dediği bu süreçte; sadece ulusal liderlik değil, yerel ve bölgesel liderlikler de ön plana çıkmaktadır. Bu koalisyon, parti kaynakları üzerindeki kontrolü sağladığı gibi parti içi menfaat dağıtımını da yapmaktadır. Ancak koalisyon içerisindeki güç dengesi, her an değişebilmektedir.³⁴¹ Siyasi partilerde liderde toplanan gücün doğru yönetilmesi partinin başarısını doğrudan etkilemektedir. Pfeffer'e göre, örgütün karşılaştığı sorunları aşması ve örgütsel başarıyı sağlaması için gücü iyi yönetmesi gerekmektedir.³⁴² Güç, parti içinde karar alınması kadar bu kararların uygulanması konusunda da etkin bir mekanizma özelliği taşımaktadır. Partinin en üst karar organı liderliğin aldığı kararların uygulanması, gücünün de göstergesi niteliğindedir. Pfeffer kararların, hiyerarşik yetki ve güçlü örgüt kültürü sayesinde uygulanabildiğini belirtmektedir.³⁴³ Dolayısıyla parti içi karar alma sürecinde liderin etkisi tartışılmazdır. Yerel örgütler de genel merkezin kararlarına uymak zorundadır. Lidere muhalif olanlar ise partide ya yalnızlaştırılmakta ya da parti dışına itilmektedir.

Ancak lider değişikliği, parti içindeki dinamikleri bazen kökten bazen de kısmen değiştirebilmektedir. Genel başkan değişikliği, bazı partililer için fırsat yaratırken bazılarının önünü kapatmaktadır. Örneğin CHP Genel Başkanı'nın değişmesi, partiden atılan veya partiye küsen birçok kişiye fırsat yaratmıştır. Deniz Baykal'ın ulusalcı, katı laik ve sağ politikalarını desteklemeyen, kendini sosyal demokrat olarak tanımlayan kişiler, Kılıçdaroğlu ile partiye geri dönmüştür. Aynı şekilde parti

³⁴¹ Panebianco, age, 37-40.

³⁴² Pfeffer, age, 18.

³⁴³ age, 40.

içinde yıllarca pasif görevlerde olan veya sıradan işler yapan üyeler, genel başkanın veya il yönetiminin değişmesiyle üst basamaklara sıçramaya çalışmaktadır. Bu süreç partili olmayanları da kapsamaktadır. Örneğin Kılıçdaroğlu yönetimiyle birlikte CHP’li olmayan, kendini solcu, sosyalist, sosyal demokrat olarak tanımlayan birçok insan CHP’nin üst yönetiminde yer bulmuştur.³⁴⁴ Yerel siyasette de benzer örnekleri görmek mümkündür. CHP Beşiktaş Gençlik Kolları Kongresi’nde ilçe başkanının desteğiyle il delegesi olmak isteyen iki kişi böyle bir duruma örnektir. Gençlik kollarında aktif görev almamalarına rağmen ilçe başkanının desteğiyle il delegesi olmak isteyen bu kişiler, parti içinde hem Alevi kimliğini hem de yeni genel başkan Kemal Kılıçdaroğlu’nun etkisini kullanarak yükselmeye çalışmışlardır. Bir ekiple hareket ettikleri anlaşılan bu kişiler Beşiktaş’taki ilişki ağlarını kullanarak ve parti içi değişim dinamiklerinden faydalanarak il gençlik kollarında ve genel merkez düzeyinde etkin olmaya çalışmışlardır. Yükselme hesapları Beşiktaş’ta tutmayan bu üyeler, başka ilçelerde şansını denemeye devam etmiştir. Bu noktada genel başkanın ve il başkanının değişmesi, bu kişilere fırsat yaratmıştır. Ancak CHP Beşiktaş İlçe Başkanı, Belediye Başkanı ve çevresindeki ekibin önü kapanmıştır. Daha önceki sürece bakıldığında Deniz Baykal’ın genel başkanlığa geldiği dönemde Beşiktaş Belediye Başkanı Ayfer Atay ve çevresindeki ekip partiden ya istifa etmiş ya da tasfiye edilmiştir. Sonuç olarak genel başkanın ve il yönetiminin değişimi, yerel teşkilatlardaki kadroların köklü bir şekilde değişmesini beraberinde getirmektedir.

5.2.4. Kadın Kolları

Kadın kolları ve gençlik kolları CHP’nin içerisindeki en aktif inanlar grubunu oluşturmaktadır. Panebianco’ya göre aktivistler, partinin fonksiyonları için fırsat yaratan aynı zamanda partinin küçük bir grubunu oluşturan ve partinin çekirdeği olan önemli bir gruptur. Kolektif kimlik güdüsüne dayanarak partiye katılan aktivistleri, Panebianco, “inananlar” olarak adlandırmaktadır. Katılımları daha seçici, maddi amaçlara veya statü odaklı güdülere dayanan aktivistleri ise mesleki başarıyı ön planda tutan “kariyeristler” olarak isimlendirmektedir.³⁴⁵ “İnananlar”, partinin resmi

³⁴⁴ İstanbul örneğinden yola çıkarsak Oğuz Kaan Salıcı, Canan Kaftancıoğlu gibi daha önce CHP’li olmayan birçok kişi İstanbul İl Yönetimine girmiştir.

³⁴⁵ age, 25-26.

amaçlarına sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bu nedenle parti resmi amaçlarına ihanet ettiği zaman, kolektif kimliği tehlikeye sokmaktadır. Kariyeristler ise belirli güdülerle ilgilendiği için partide gruplaşmanın (hizip) temelini oluşturmaktadır.

CHP Beşiktaş ilçe örgütünde aktif çalışma yürüten bir diğer birim ise kadın kollarıdır. Sekizi yedek olmak üzere 16 kişi ile çalışan kadın kolları, genel merkezin yeni örgütlenme politikaları çerçevesinde mahallelere yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir. Mahalle ve sokak çalışmaları başlatan kadın kolları, hem üye listelerinin güncellenmesi konusunda çalışmakta hem de mahalle ve sokakların siyasi yapısıyla ilgili bilgileri ilçeye taşımaktadır. Kadınlara yönelik anket çalışması da yapan kadın kolları, bu çalışmaları ağırlıklı olarak mahalle temsilcileri üzerinden yürütmektedir. Aynı şekilde CHP içinde Kılıçdaroğlu yönetimiyle ve Parti Okulu ile birlikte projeler de yapan kadın kolları, kadınlara yönelik, panel, etkinlikler ve eylemler de düzenlemektedir.

Kadınların siyasal alana çıkması hem kendi kurtuluşları hem de ülke siyaseti açısından önemli gelişmelere yol açmıştır. Kadının kamusal alana çıkarak hak arama mücadelesi, zaman içinde dönüşerek, ülke siyasetinde söz sahibi olma, siyasete yön verme, örgütlenme mekanizmalarında yer alma ve örgütlenme modellerini değiştirme formunu almıştır. Kadınları ağırlıklı olarak bir örgütlenme aracı veya vitrin olarak gören siyasi partiler için kadın kolları son derece önemlidir. Kadınların evlere girerek çok daha rahat örgütlenme çalışması yapması ve iletişim ağları nedeniyle örgütlülüğü kendi çocuklarından başlayarak çok daha geniş bir çevreye yayması, siyasi partiler için bulunmaz fırsatlar yaratmaktadır. Kadınların yaptığı örgütlenme çalışmalarının siyasi partileri iktidara taşıyacak kanalları açtığı özellikle Refah Partisi ve ardılı Ak Parti'nin uygulamalarında çok açık görülmüştür. Kadınların örgütlenme konusunda en büyük etkisi ise ilçe siyasetine olmaktadır. Kadınlar, sokağında, mahallesinde ve ilçesinde yaşanan sorunlara ve ihtiyaçlara erkeklerden çok daha fazla vakıftırlar. Çünkü çoğu kez bu sorunlarla yüz yüze yaşamaktadırlar. Mahallesindeki ilişki ağları aracılığıyla bu sorunlara çözüm taleplerini yayabilmektedirler. Tüm bu verileri gerek ilçe yönetimine gerekse belediyeye taşıyan kadın kolları, çözüm geliştirilmesine de vesile olmaktadır. Örneğin, Beşiktaş'ta CHP ilçe örgütünde çalışan kadınlar, sokak ve mahalle düzeyinde yaptıkları çalışmalarda yardıma ihtiyacı olan kişileri

tespit edip belediyeye bildirmektedirler. Dolayısıyla gençlik kollarından farklı olarak kadınların, hem örgütün ana kademesinde yer alması hem de ilçe ve örgüt genelinde faaliyet göstermesi, kadın kollarının önemini artırmaktadır. Bu nedenle ilçe başkanı, ilçe siyasetinde daha aktif olan kadın kollarının kendi denetiminde olmasını istemektedir.

5.2.5. Gençlik Kolları

Parti içinde çalışma yapan en hareketli gruplar arasında gençlik ve kadın kolları görülmektedir. Yine en inançlı aktivistler de gençlik kolları içinde yer almaktadır. İlçe yönetiminden özerk bir yapı sergileyen gençlik kolu üyeleri içinde, Kemalist ideoloji temel olmak üzere sol ve sosyalist fikirlerin daha yaygın olduğu göze çarpmaktadır. 8 üniversitenin bulunduğu Beşiktaş'ta ilçe örgütünde görev alan gençlerin büyük çoğunluğunu, İstanbul dışından gelen gençler oluşturmaktadır. Beşiktaş'ta yaşayan ve üniversite eğitimi alan gençler gençlik kollarında görev almaktadır. Diğer ilçelerdeki gibi mahalleli gençlerin oluşturduğu bir gençlik kolları oluşturulamaması, mahallelerden kopuk, ancak daha entelektüel bir gençlik kolları yapısı ortaya çıkarmıştır. Bu durum aynı zamanda gençlik kollarında çalışan gençlerin, ilçe yöneticileri de dahil olmak üzere ilçeyi, mahalleleri tanımamasına yol açmaktadır. Bu nedenle gençlik kolları, daha özerk ve kapalı bir yapı olarak çalışmaktadır. Dolayısıyla bu durum gençlik kollarının yerel siyasetten ziyade genel politikalara yönelmesini de beraberinde getirmektedir. Diğer CHP ilçelerinden farklı olarak kendi içlerinde eğitim çalışması başlatan, aylık bir dergi çıkaran gençlik kolu üyeleri, parti içinde kendilerine verilen görevlerin dışında, ülke gündemine ilişkin eylem ve etkinlikler de düzenlemektedir.

Baykal döneminde CHP'nin tüm kademelerinde son 8 yıldır gençlik ve kadın kolları kongreleri yapılmamıştır. Dolayısıyla gençlik ve kadın kolları başkanları atama ile bu görevlere getirilmişlerdir. CHP Beşiktaş Gençlik Kolları, atama usulüne karşı çıkarak, gayri resmi olarak başkanını kendi seçip sonra da ilçe, il ve genel merkez düzeyinde o kişinin atanmasını sağlayarak çalışmalarını yürütmüştür.

Hiyerarşik sisteme göre şekillenen CHP örgüt yapısında gençlik kolları başkanının hem finansal olarak hem de işleyişte ilçe başkanına bağlı olarak hareket etmesi gerekir. Ancak yaptığım gözlemlere göre, gençlik kolları bir bütün olarak davrandığı

için doğru bulmadığı politikalara karşı, kendi duruşunu ortaya koyabilmektedir. İlçe yönetimi de alternatif bir gençlik kolu yaratamadığı için gençlik kollarının taleplerini kabul etmek durumunda kalmaktadır.

5.2.6. Komisyonlar

CHP tüm il ve ilçelerde bölge yapısına uygun olarak belirlenen komisyonlar aracılığıyla çalışma yürütmektedir. CHP Beşiktaş ilçe örgütünde hukuk komisyonu, demokratik kitle örgütleri komisyonu, kültür sanat komisyonu, işçi komisyonu, esnaf komisyonu, yerel yönetimler komisyonu, basın iletişim komisyonu ve seçim ve propaganda komisyonu gibi farklı konularda kurulan komisyonlar yer almaktadır. Komisyon başkanlıklarını, bu konularda görevlendirilmiş ilçe yönetim kurulu üyelerinin yaptığı komisyonlarda, ilçede aktif çalışan üyeler gönüllü olarak faaliyet yürütmektedir. Örneğin İşçi, Memur ve Sendikalar Sorumlu İlçe Başkan Yardımcısı aynı zamanda işçi komisyonunun başkanlığını yapmaktadır. Komisyonların tamamı sürekli ve çok aktif değil. Örneğin, seçim ve propaganda komisyonu, seçim çalışmalarının başladığı dönemlerde çalışmalarına başlamaktadır.

5.2.7. Parti Üyeliği

Lider, yönetici kadro ve parlamento kanadı ile aktivistler ve üyelere oluşan siyasi partilerin önemli unsurları arasında yer alan üyeler, siyasi partilerin toplumla bağını sağlamaktadır. Bir siyasi partinin üyesi olmaması, o partinin örgüt yapısını devam ettirmesini güçleştirdiği gibi toplumdaki meşruluğunu korumasını da zora sokmaktadır. Parti üyeliğinin partiye en önemli katkısı gönüllü iş gücü desteği sağlamasıdır. Çünkü partilerin üstlendikleri işlevleri yerine getirebilmeleri üyelere bağlıdır. Üyelerin partilere katkısı özellikle seçim dönemlerinde açığa çıkmaktadır. Aynı zamanda üyeler, ödedikleri aidatlar ya da bağışlarla siyasi partilerin gelir kaynaklarından biri oldukları için partiye mali anlamda da katkı sağlamaktadır. Öte yandan üyeler, partiye kadro rezervi de sunmaktadır.³⁴⁶

³⁴⁶ Tanju Tosun-Gülgün Erdoğan Tosun, *Türkiye’de Siyasal Parti Üyeliği ve Katılım* (İstanbul Kalkedon Yayınları- Sodev Yayınları, 2010), 12-15.

Örgüt içinden yetişen partililer, belirli mekanizmalardan geçerek, partinin yönetici kadrolarına yükselmekte hatta lider olabilmektedirler. Yine siyasi partiler seçim dönemlerinde parlamentoya göndereceği adayları kendi içinden, yani parti içinden seçmektedir. Ancak CHP’de, böyle bir kadro yetiştirme eğilimi bulunmamaktadır. Örgüt içinde siyaset yapmak isteyen üyelerini belli eğitimlerden geçirerek, partinin üst kadrolarına taşıma anlayışı gözlenmemiştir. Parti bu anlamda üyeleri için bir okul görevi görmemekte, parti içinde nitelikli politikacı yetiştirme misyonu gütmemektedir. Siyasette hedefleri olan üyeler, partinin üst kadrolarına gelebilmek için kendi ilişki ağlarını kullanarak veya seçim mekanizmaları ile parti içinde yükselmektedir. Yine CHP yönetimi parlamentoya göndereceği kişileri parti içinden olduğu kadar parti dışından da seçmektedir. Bu da örgütte bir moral bozukluğuna yol açmakta ve kariyer hedefi olan inançlı aktivistlerin motivasyonunu düşürmektedir.

CHP üyeleri daha çok ailelerinden etkilenecek partiye gelmektedir. Üyeliğin kuşaktan kuşağa aktarılması parti için bir yandan olumlu iken diğer yandan da örgütün önünü tıkayan niteliktedir. CHP’li ailelerin çocuklarının partiye üye olması, örgüt yapısını genişletmekte ve yeni üyelerin aileden edindikleri belli bir donanımla partiye gelmelerini sağlamaktadır. Ancak diğer taraftan, ağırlıklı üye kaynağının bu kökene dayanması, partinin kısırlaşmasını ve parti içindeki sorunların ve tartışmaların değişmeden diğer kuşaklara aktarılmasını beraberinde getirmektedir. Parti içinde lider değişimine bağlı olarak belli dönemlerde değişim yaşanmasına rağmen gelenekselleşen gruplar/hizipler ve tartışmaların aynı kaldığı görülmektedir. Çünkü genç üyeler, ailelerinden devraldıkları parti içi mücadele ve rekabet geleneğini devam ettirmektedirler. Aynı şekilde bu geleneği kendilerinden sonraki kuşağa da biraz da usta çırak ilişkisi yöntemiyle aktarmaktadırlar. Bu durum CHP’nin iç işleyiş mekanizması anlamında hiç değişmediği imajını vermekte, parti örgütünde değişimi güçleştirmektedir. Partinin örgüt yapısının değiştirilememesinin en önemli nedeni ise parti içi sosyalizasyon mekanizmalarının etkin bir biçimde kurulamamış olmasıdır. Kısaca örgütsel öğrenme olarak tanımlanan ve örgütün ilkelerini, değerlerini, dilini, kalıplaşmış reflekslerini yeni üyelere aktararak bir örgüt kimliği yaratmak anlamına gelen sosyalizasyon mekanizmasının eksikliği, örgüt kültürünün de olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.

Parti üyeleri içinde ailelerin önemi büyüktür. İstisnalar olmakla beraber aktif CHP üyelerinin hemen hepsini CHP'li ailelerin çocukları ile geçmişte sol ve sosyalist düşünceye inanmış kesimler oluşturmaktadır. Merkez sağ, liberaller ve radikal sol gibi farklı kesimlerden gelen destek ise daha çok seçmen düzeyinde kalmakta ve parti üyeliğine yansımamaktadır. Beşiktaş İlçe örgütünde yaptığımız derinlemesine mülakatlarda görüşme yapılan hemen herkes CHP'li bir aileden veya sol düşünceye inanan bir aileden geldiğini belirtmiştir. CHP'li 53 yaşındaki kadın kolları başkanı, siyasete ilgisinin ailesi vasıtasıyla başladığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Siyasetle çocukluğumdan beri tanıştım. Çünkü annem de CHP'de aktif bir üeydi. Yani biz partide doğduk, partide büyüdük. Emekli olmadan önce partide illegal çalışıyordum. Memur olduğum için... Emekli olduktan sonra direkt geldim ve üye oldum.”

Gençliğinde sosyalist düşünceye inandığı için siyasete yıllar sonra geri dönen CHP Beşiktaş ilçe örgütü yöneticilerinden 48 yaşındaki kadın yönetici siyasete ilgisini bu kökene bağlamaktadır:

“Siyaset eğilimim solculuğumdan geliyor. 80 ihtilalinde 15 yaşındaydım. Aile bu konuda çok ağır tahribat yaşadığı için bendeki istidadı da görerek, “Sen zaten Komünistten başka bir şey olmazsın” deyip o zamanın da ekonomik koşullarından dolayı beni liseden sonra üniversiteye göndermedi.”

Gençlik kollarında görev alan genç aktivistlerden bir diğeri de CHP'li olma nedenini CHP'li olan ailesine bağlamaktadır:

“Bütün sülale CHP'li. Bir dönem amcam belediye başkan yardımcılığı yapmıştı. İlçe başkanlığı da yaptı. Amcam bayağı aktifti. Otomatik olarak ailemde aktif oldu. Ben küçüklükten beri yerel siyasetin içindeydim.”

Kemal Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlığa seçilmesinin ardından parti genelinde 'Parti Okulu' açılmış ve eğitim çalışmalarına başlanmıştır. Partililere üç günlük bir programla; parti tarihi, politikaları, seçmenle iletişim kurma süreci ve halka yönelik proje üretme eğitimi verilmektedir. CHP'de bugüne kadar yeni partililerin eğitimi deyim yerindeyse usta çırak ilişkisi ile ilerlemiştir. Partiye yeni gelenler deneyimli partilileri gözlemleyerek ve dinleyerek parti içi işleyişi öğrenmektedirler. Çıraklık ise partiden önce ailede başlamaktadır. Yeni gelen üyelere partinin politikaları, ilkeleri, değerleri, örgüt rolleri, partili olma kimliği ve davranışları ile örgütün dili deneyimli

partililer tarafından ortak bir program çerçevesinde aktarılamamaktadır. Bu da sağlıklı bir aktarımı beraberinde getirmektedir. Çünkü bu aktarım süreci parti içi bütünleşmeden ziyade ayrışmaların, yani gruplaşmaların tohumlarını ekme tehlikesi taşımaktadır. CHP içerisinde genel olarak ideolojik ve politik düşüncelerinin etkisiyle veya partideki kariyer hedefleri doğrultusunda bir grupla hareket etme eğiliminde olan partililer, yeni üyelere kendi eğilimlerini aktarmaktadır. Mülakat yaptığımız partililer, ‘Parti kimliği edinmek için parti içinde ortak bir eğitim sürecinden geçtiniz mi?’ sorusuna genel olarak olumsuz yanıt vermişlerdir.

CHP Beşiktaş’ın yönetim kademesinde yer alan erkek bir partili bu soruya şu yanıtı vermiştir:

“Herhangi bir eğitim süreci yoktu. İnsan kendini geliştirir her zaman. Ben gençlik yaşlarımda okulda okuduğumuz kitaplardan çok siyasi kitaplar okumayı tercih ettim. O okuma alışkanlığı ve merak çocuk yaşta yerleştikten sonra insan üyesi olduğu partinin tüzüğünü, programını birçok şeyini okuyor. Bir şekilde kendimizi eğitmeye çalıştık. O dönem öyleydi. Şimdi yeni dönemde eğitim çalışmaları, parti okulu gibi gelişmeler var. Birçok kişi de buna katılıyor. Son derece de faydalı...”

CHP Beşiktaş’ın kadın yöneticilerinden biri ise şu yanıtı vermektedir:

“Maalesef bizde bu eksik... Zaten iş hayatından kazandığınız bir deneyim olmuş oluyor. O deneyimle birlikte partinin programını, tüzüğünü okuyup iyice anladıysanız partili oluyorsunuz. Bugün benim en çok şikayetçi olduğum noktalardan biri parti içi eğitimin yeterli olmaması ve 30-40 yıllık partiliyiz diyen bir çok arkadaşımızın partideki işleyişten ve tüzükten haberdar olmaması... Bu birazcık da tabi insanların doğası gereği... Ama onun dışında partinin en fazla yaptığı etkinliklerden bir tanesi, etkili iletişim üzerine oluyor.”

CHP Beşiktaş’ta yıllardır görev yapan meclis üyesi, parti içi eğitimle ilgili şu bilgileri paylaşmıştır:

“Çok üzülerek söylüyorum maalesef bu bilinç gelişmemiş. Gönül isterdi ki kapıdan her gireni bir CHP’li kimliğine büründürelim ama maalesef bu bilinç henüz gelişmedi partide. Eğitim süreci kısa sürede değil de uzun vadede var ama yeterli olup olmadığı tartışılabilir.(...)Ben CHP’deki arkadaşlarımla hep bunu paylaşıyorum: Kim gelirse gelsin, kapıdan kim girerse girsin ön yargısız yaklaşalım. Onları alalım bir süzgeçten ve eğitimden geçirelim. Atatürkçülüğü öğretilim. CHP’nin tu kaka ilan edilmemesi noktasında onlara bilgi aktaralım.”

CHP Beşiktaş’ın 80 yaşındaki erkek üyesi ise CHP’de eğitim verilmesi gerektiğini şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Hiç, hiç öyle şeyler yok. Zaten CHP’de öyle bir eğitimi yapacak kimse yok. Üyelere yönelik faaliyet anlamında hiçbir şey yok, görmedim. Bakın eğitim sekreterliği var. Tüzükte çok önemli yeri olan bir birim. Başka hiçbir sekreterlik yok. Örneğin örgütlenme sekreterliği, halkla ilişkiler, araştırma-geliştirme... Eğitim sekreterliğinde ideolojik eğitim ve ideolojik motivasyon sağlanmalı. Ama ne eğitim var ne de başka bir şey...”

Parti içi eğitim sürecinin önemszenmemesinin bir nedeni de CHP’nin kurucu parti olmasından kaynaklı fikirlerinin, yani CHP felsefesini taşıyan laiklik, Atatürkçülük, ulusalcılık gibi ilkelerinden oluşan Altı Ok düşüncesinin bugüne kadar hep eğitim sistemi içinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Bugüne kadar yetişen nesiller Kemalist öğretiyile eğitilmişlerdir. Ancak AKP Hükümetiyle birlikte önce aşamalı olarak sonra da 4+4+4 sisteminin getirilmesiyle bu sürecin değişmeye başlaması, CHP içinde ciddi tepkiyle karşılanmıştır. Partinin eski üyeleri kadar yeni gelen gençlik kolu üyelerinde de bu eğilim açıkça görülmektedir. Birçoğunda Atatürk hayranlığı bulunan gençler, ülkenin tehlikeli bir döneme girdiği düşüncesiyle partiye üye olup aktif görev almaya başladıklarını açıklamışlardır.

Bunlardan biri de CHP’li bir ailede büyüyen ancak üniversite yıllarına kadar partiye üye olmayan gençlik kolu üyesidir:

“(...) Ama partiye geliş nedenim sırf ortam değil. Tamamıyla ülke konjonktürü... Aslında hiç böyle niyetim yoktu. Siyasete gireyim, gençlik kollarında çalışayım diye... Neden, çünkü ülkede her şey güllük gülistanlıksa ülkede benim için problem yok. Ben sorun varsa girip elimi taşın altına sokmak bilincine inanan bir insanım. İnandığım değerlerde onun üzerine kurulu. Ben ülkenin temel değerlerinin ve önderimiz Mustafa Kemal Atatürk’ün belli prensipleri ülkeden yok edilmeye çalışıldığı bir ortamda, benim de gelip elimi taşın altına sokma gerekliliğim vardı. Her duyarlı vatandaş gibi... Oturduğum yerden konuşmakla olmuyordu. Adresim zaten en başından beri CHP idi, belliydi yani...”

Üyelerin bir diğer önemli misyonu da üst yönetime yeni kadroları seçme işlevidir. O nedenle parti yöneticileri, kendilerini seçecek başta delegeler olmak üzere üyelerle bağlarını koparmamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla üyeler ve üyelerin oluşturduğu örgütler, günümüz kitle partilerinde son derece önem taşımaktadır.

Seçmenlerden sonra partinin dış halkalarından biri olan üyeler, aynı zamanda partinin en geniş halkalarından birini oluşturmaktadır. Üyeler partiye üye olmak ve aidat ödemek dışında herhangi bir faaliyet göstermeyen basit üyeler ile bu işlevlerinin yanı sıra partinin etkinlik/eylemlerine katılan, parti içinde görev alan ve

vaktinin bir kısmını partiye ayıran aktif üyeler olarak ikiye ayrılmaktadır. Panebianco'nun dediği gibi üyeler parti içindeki bireysel ve kolektif menfaatlerden de yararlanmaktadır. Aktif üyeleriyle daha yakın ilişki geliştiren parti yönetimi, bu grubun partideki dayanışma açısından da faydalanmasını sağlamaktadır. Panebianco, aktivistleri, inananlar ve kariyeristler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. CHP Beşiktaş üyeleri içinde hem inananlar grubu hem de kariyeristler grubu vardır. Partiye yeni üye olmuş aktif gençler, daha çok inananlar grubunu oluşturmaktadır. Bu gençlerin bir kısmı zaman içinde parti içinde yükselme olanaklarını görerek, ilişki ağlarını geliştirmekte ve kariyeristler grubuna doğru geçiş yapmaktadır. CHP Beşiktaş ilçe örgütünde aktif üyeler içinde kariyeristlerin oranının daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Görüşme yaptığımız partililer, parti ideolojisi ve politikalarına inandıkları kadar, parti içi yükselme basamaklarını kullanarak, siyasette üst noktalara gelmeyi de hedeflemektedirler. Yükselmenin ilk şartlarından biri olarak partinin her kademesinde özellikle de genel merkezde ilişki ağlarını geliştirmeye çalışan bu partililer, parti içi gruplardan birinin içine dahil olmaktadır. İdeolojik olmaktan çok çıkar veya kariyer temelinde oluşan bu gruplaşmalar, yerel düzeyde görüldüğü gibi dikey olarak yerelden genel merkeze kadar uzanan bir çizgide oluşmaktadır. Yerel düzeyde kişi ve rant temelli oluşan gruplaşmaların sayısı, yerel seçim dönemlerinde artış gösterirken, parti içindeki gruplaşmalar, varlığını sürekli devam ettirmekte ve kongre dönemlerinde çok daha net biçimde ortaya çıkmaktadır. Parti üyeleri parti içinde şahıs olarak hareket etmenin yükselme hedeflerinde bir etkisi olmayacağını düşündükleri için hem yerel düzeyde hem de genel merkez düzeyinde bir grupla birlikte hareket etme eğilimi sergilemektedirler. Partideki aktivistlerin büyük bölümünün parti içinde yükselme veya belli bir makama seçilme hedefleri bulunmaktadır.

Uzun yıllardır CHP Beşiktaş teşkilatı içinde olan Belediye meclis üyesi, kariyer hedefiyle ilgili şunları söylemektedir:

“Aslında tabi tevazu göstermemek lazım... Siyasetin içerisine böylesine odaklanmış insanların hedeflerinin olması lazım. Hele hele kent yönetimi, şehir yönetimi noktasında beceri ve bilgiye sahipseniz mutlaka bir hedefinizin olması lazım... O hedefe ulaşmanız için siyasetin CHP'nin kurumları bir araç gibi algılanmasa da bir geçiş yeridir. Tabi bence siyasetle uğraşan her arkadaşımızın nihai bir hedefinin olması gerekiyor. Kariyer ve hedefinin oluşması insanın her noktada düşünmesi gereken bir şeydir.”

Babası da CHP Beşiktaş ilçe örgütünde görev yapan bir diğer belediye meclis üyesinin parti içi hedefleri ise şöyledir:

“Öyle bir hedef olmazsa olmaz... Herkesin gönlünde yatan belediye başkanlığı, milletvekilliği, parti içinde üst kademelerde görev yapmak... Yani topluma ve vatandaşa hizmet edeceğimiz her makama talip olmak için var. Gücümüzle çalışmaya devam ediyoruz. Ama bu bizi nereye götürür? Bu sade bir üye olarak da yapılır genel başkan olarak da...”

İlçe başkanı olan ise kariyer hedefini şu cümlelerle açıklamaktadır:

Ben de ilçe başkanı olmak istedim. Çünkü ilçe siyaseti yapıyorsanız, en yüksek makam ilçe başkanlığıdır. Belediye meclisinde grup başkanı oluyorsunuz. Onların o zamanki belediye meclisine gidişi bende farklı bir şey uyandırdı. Ben ilçe başkanlığını tercih ettim. 2008’de oldum. 2009’un 12. ayında ilçe kongremiz vardı, o zaman da tek adaydım. İki kongre geçirdim ikisinde de aday çıkmadı. Ama aday çıkmamasının da şeyi şudur: burada üyelerimizle iyi ilişkilerimiz, partililerimizle olan iyi ilişkilerimiz...

Bir diğer aktivist ise partide kendisi için değil, çocukları için kariyer olanakları görmektedir.

“...Şuan bir şey yok, çalışıyorum. Daha emekli olmadım. Ama inşallah günün birinde çocuğumu buradan milletvekili adayı yapmayı düşünüyorum. İşin doğrusu bu ülkede gençlerin önünü açmak lazım...”

Kurulduğu yıllarda kadro partisi özellikleri taşıyan CHP, 1970’lerden sonra yavaş yavaş, kitle partisi özellikleri taşımaya başlamış ve bu dönemden itibaren örgüt yapısını genişletmeye çalışmıştır. Parti içi çekişmelerin ve rekabetin her daim yaşandığı CHP’de üyeler; ağırlıklı olarak kentli, eğitilmiş, belli bir ekonomik gelir seviyesine sahip, laikliğe inanan ulusalcı ve Atatürk ilkelerini kabul eden kesimlerden oluşmuştur. Aynı zamanda sol, sosyal demokrat veya sosyalist düşünceli benimsenmiş kesimlerin de adresi olan CHP’ye Aleviler de gerek seçmen gerek parti üyeliği gerekse yöneticiliği anlamında sahip çıkmışlardır. CHP, politik yönelimlerine göre emekçilerden de destek görmüştür.

Beşiktaş’ta ilçe olarak ağırlıklı gelir düzeyi yüksek ve iyi eğitim almış, yaşam tarzına müdahale edilmesinden hoşlanmayan laik ve Atatürkçü düşünceye sahip kesimler yaşamaktadır. Bu nedenle CHP’nin en çok oy aldığı ilçelerin başında gelmektedir. Görüşme yaptığımız kişilerin hemen hepsinde yukarıda bahsi geçen özellikler gözlemlenmiş ve bu olgular mülakatlarda da dile getirilmiştir. Bu

kesimlerin siyasi alanda aktivistliği, kendi ifadeleriyle Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarının etkisiyle daha da artmıştır. AKP karşıtlığı siyasi bir harç görevi görerek, parti içinde çalışmak isteyen kesimleri zenginleştirmiştir. Özellikle gençlerde ve gençliğinde siyasete bulaşmış ancak bırakmış kesimlerde bu eğilim görülmüştür.³⁴⁷

5.3. Beşiktaş'ta Belediye Başkanlığı, Meclis Üyeliği ve CHP İlçe Örgütü

1980 darbesinin ardından neoliberal politikalar çerçevesinde kabuk değiştiren yerel siyaset, günümüzde Türkiye siyasal yaşamının önemli bir parçası haline gelmiştir. Yerel yönetimler, siyasi partiler için siyaset yapmanın önemli araçlarından biri olmuştur. Özellikle Refah Partisi (RP) geleneğinin yerel yönetimlerde etkin hizmet anlayışıyla iktidara gelmesi ve bu geleneği AKP'nin daha da artırarak devam ettirmesi, iktidara gelmenin yanı sıra iktidarda uzun süre kalmanın da yolunu açmıştır. AKP Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığından geçerek Başbakan olması diğer siyasi partilerin de yerel yönetimlere ve belediyeciliğe daha fazla önem vermesini sağlamıştır. Günümüzde belediye başkanlığı milletvekilliğinden bile önemli hale gelmiştir. Yerel siyasetin ve belediyelerin bu kadar öne çıkmasının en önemli nedeni belediye kaynaklarının geçmişe göre ciddi oranda artması ve belediyeler üzerinden açığa çıkan rantın belediye başkanı başta olmak üzere geniş bir kesime fırsat yaratması olmuştur.³⁴⁸

Siyasi partiler için önemli büyükşehir belediyelerini kazanmak, iktidara giden yolun da kapısını açmaktadır. Nitekim 2014 yerel seçimlerinde mecliste bulunan AKP, CHP, MHP ve BDP önemli milletvekillerini ve bakanlarını büyükşehirlerde belediye başkan adayı olarak göstermiştir. Özetle Sema Erder ve Nihal İncioğlu'nun da belirttikleri gibi 1980 sonrası merkezlerin çoğalması nedeniyle merkezizetçi iktidar

³⁴⁷ CHP ilçe yönetiminde olan bir kadın yönetici siyasete yeniden başlama sebebini şu sözlerle belirtmektedir: "Benim siyasete bulaşmam AKP iktidarıyla beraberdir. Her zaman seçmen olarak, sempatizan olarak vardım ama aktif olarak yoktum. AKP iktidarıyla birlikte 2002'den sonra siyasetin içine girdim. Bir iki yıl sonra da üye oldum."

³⁴⁸ Gecekondu sürecinin sona ermesi ve deprem riski kentlerde yenileme faaliyetlerinde artışa olanak sağlamış ve inşaat sektörü yükselmiş, kentsel rant olanakları açığa çıkmıştır. Bu nedenle imar, planlama, inşaat sektörü ve mali sistem ilişkisini belirleyen çok sayıda hukuksal düzenleme yapılmıştır. Dolayısıyla özellikle inşaat sektöründe yapılan ve büyük sermaye ile küreselleşmenin etkilerine açık bu düzenlemeler, yeni aktörleri kentin karar alma ve uygulama alanına sokmuştur. Bakınız: Sema Erder-Nihal İncioğlu, *Türkiye'de Yerel Politikanın Yükselişi -İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013), X-XXV

yapısı çözülmeye başlamış, Türkiye’de siyasetin algılanma biçimi, faaliyet amacı ve yapılış şekli değişmiştir. Geçmişte yerel politika taşradaki örgütlerle özdeşleştirilirken, siyasal faaliyetin amacı merkezi iktidarı ele geçirmek olmuştur.³⁴⁹

Yerel yönetimlerin bu kadar gelişmesinin hukuksal dayanağı 1982 Anayasası olmuştur. 1982 Anayasası ile belediyelere plan yapma ve onama yetkisi verilmiştir. ANAP Hükümeti’nin belediyelerin mali kaynaklarını artırması, belediyelerin canlanmasında en büyük etken olmuştur.³⁵⁰ Öte yandan 1984’te 3030 Sayılı Yasa’nın çıkmasıyla birlikte “Büyükşehir Modeli” oluşturularak Türkiye’de yerelleşme çalışmaları başlatılmış, daha sonra çıkarılan İmar Yasası ile belediyelerin etkinliği artırılmıştır. Belediyelerin çalışma sistemini belirleyen 3030 Sayılı Yasa ile belediyelere verilen yetki ve görevlerin bir kısmı ilçe belediyelerine bırakılmış, ancak önemli karar ve yetkiler büyükşehir belediyelerinde toplanmıştır. İlçe belediyeleri idari ve mali konularda büyükşehir belediyelerine bağımlı kılınmış ve belediyecilikte iki kademeli hiyerarşik yönetim oluşturulmuştur. Belediye başkanı, belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye teşkilatından oluşan belediye yönetimlerinde; büyükşehir belediye başkanlarının yetkileri artırıldığı için başkan güçlü konuma getirilirken, yerelleşmenin asli unsuru olan belediye meclisi zayıf kılınmıştır. Tüm meclis kararlarını veto etme yetkisi verilmesi ve ilçe belediyeleri arasında yaşanacak veya ilçe belediyeleri ile büyükşehir belediyesi arasında yaşanacak sorunlarda büyükşehir belediye başkanının yetkili kılınması, belediye başkanını daha da güçlendirmiştir. AKP Hükümeti son dönem düzenlemelerinde yerel yönetimler daha da merkezileştirilmiştir. Aralık 2012’de çıkardığı 6360 sayılı yasa ile Büyükşehir Belediyesi modeline 13 il daha ekleyerek büyük şehir sayısını 29’a çıkarmıştır. Bu yasayla belediye sınırları il sınırlarına genişletilmiş, 29 ildeki 1592 belde belediyesi ve 16 bin 82 köy yönetimi kaldırılmıştır. Tabi buralardaki il özel idaresi de kaldırılarak, Büyükşehir Belediye Meclisi bir tür İl Meclisi haline getirilmiştir. Bu yasayla İl Özel İdarelerinin yüzde 36’sı, belediyelerin yüzde 53’ü ve

³⁴⁹ Sema Erder-Nihal İncioğlu, *age*, 87.

³⁵⁰ 1980 öncesi belediyelerin kamu ekonomisi içindeki payı yüzde 8-9 arasında değişirken, bugün bu oranın artmasının yanı sıra belediyelerin kendi kaynakları da önemli miktarda yükselmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Sema Erder-Nihal İncioğlu, *age*, s.89.

köylerin yüzde 47'si lağvedilmiştir.³⁵¹ Bu düzenlemeyle artık ilçe belediye başkanları ve ilçe meclislerinden üyeler büyükşehir belediyesinde bulunamayacaklardır. İlçe belediyelerinin yetkilerini kaybettiği ve salt-kademe belediyeler haline dönüştürüldüğü yeni düzenlemede, Büyükşehir Belediyesi'nde tek seçilmiş kişi belediye başkanı olarak öne çıkmaktadır. Böylece büyükşehir belediyesini kazanan parti, muhalefet partisi engelinden kurtulmaktadır.³⁵² Dolayısıyla AKP, yerelleşme izlenimi verirken aynı zamanda yerel siyaseti merkezileştirmiştir.

Genel olarak bakıldığında yerel yönetimlerde; karar-alma, yürütme ve yerel yönetim bürokrasisi olmak üzere üçayaklı bir yapı bulunmaktadır. Belediye başkanı hem yürütmenin hem de karar alma organı olan meclisin başkanıdır. Dünyanın çeşitli kentlerinde de olan güçlü başkan zayıf meclis modelinde başkan kenti, etkin bir bürokrat kesimi ve işini bilen teknokratlarla birlikte yönetmektedir. Türkiye'de ise işin uzmanı teknokratların eksikliği nedeniyle belediyelerde oluşturulan bu merkezileşme, yerel politikaları büyükşehir belediye başkanının kişisel inisiyatifine bağımlı kılmıştır. Ancak ilçe belediyeleri farklı işleve sahip olduğu için karar alma süreçleri büyükşehir belediyesinden farklı işlemektedir. Günlük belediye hizmetleri üzerine odaklanan ilçe belediyelerinde, karar alma süreçlerinde daha korporatist bir eğilim sergilenmektedir. Çünkü alınan kararlar birçok kesimi doğrudan ilgilendirmektedir.³⁵³

5.3.1. Belediye ve Meclis Üyeliği

Yerel yönetimlerde partilerin yerel teşkilatları da önemli rol üstlenmektedir. Yer aldıkları bölgede yaşayan insanların sorunları, ihtiyaçları veya talepleri üzerinden politika üreten ilçe teşkilatları, belediye aracılığıyla tüm bölgenin yönetimini de üstlenmektedir. Ancak son yıllarda belediyenin mali kaynaklarının ve yetkilerinin artması, imar yasası, kentsel dönüşüm, deprem yönetmeliği gibi düzenlemelerle rantta açık bir alan haline gelmesi, siyasi aktörlerin bu alana yönelmesini beraberinde

³⁵¹ AKP'nin görevde olduğu son 10 yıllık dönemde belediye sayısı yüzde 60 azalmıştır. Bkz. Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği (YAYED), *Büyükşehir Kanunu Ne Getirmektedir?*, <http://www.yayed.org/id287-incelemeler/buyuksehir-kanunu-ne-getirmektedir.php>, [08.06.2014].

³⁵² Sema Erder-Nihal İncioğlu, *age*, XI-XXIII.

³⁵³ *age*, 44-49.

getirmiştir. Dolayısıyla yerel siyasette çekişmelerin merkezine belediyeler oturmuştur. Siyasi partiler gerek iktidara gelebilmek gerekse partisine ve partililere kariyer ve gelir olanakları yaratmak için belediye yönetimlerini almak için çaba göstermektedir. Belediye yönetimi ile partinin ilçe teşkilatı kısmen ayrı olduğu için siyasi partiler belediye yönetimine, Belediye Meclisi'nde görev yapan üyeleri aracılığıyla dahil olmaktadır. Belediyenin kaynaklarının nasıl dağıtılacağı, belediyenin ne şekilde yönetileceği, hangi kural ve kaidelerin uygulanacağı gibi birçok konuda belediye yönetimiyle eşgüdümlü çalışan belediye meclisi, TBMM'nin küçük bir versiyonu olarak hizmet yürütmektedir. 5393 Sayılı Belediyeler Yasası'yla kurulan belediye meclislerinde görev yapan üyelerin sayısı ilçe nüfusuna göre belirlenmektedir.

CHP meclis grubu, belediyede doğrudan bağlı bulundukları siyasi partileri temsil ettikleri için ilçe teşkilatı ile belediye arasında köprü kuran birimi oluşturmaktadır. Ancak belediye ile ilçe teşkilatlarının ilişkileri görüldüğünden daha iç içedir. Siyasi partiler, meclise göndereceği kişileri kendisi belirlemekte ve bu kişileri gerek ilçe teşkilatı içinden gerekse bölgeden seçmektedir. Seçim döneminde meclis üyeleri listesinde kimlerin hangi sırada yer alacağı konusunda; sadece parti genel merkezi ve il yönetimi değil, ilçe başkanı ve ekibi ile mevcut belediye başkanı da etkili olmaktadır. Toplamda 31 üyesi bulunan Beşiktaş Belediye Meclisi'nde CHP'den 29 meclis üyesi vardır. Beşiktaş Belediyesi Belediye Meclisi'nde önemli bir güç olan CHP, politik konularda ilçede hangi çalışmaların yapılması gerektiği veya hangi projelere öncelik verileceğini belirleyebilmektedir. Ayrıca CHP Beşiktaş İlçe Başkanı'na bağlı olarak görev yapan CHP'li meclis üyeleri, parti içinde belediyeye yönelik eleştirileri ve talepleri meclise taşımaktadır. Ancak belediyede çıkar ve rant ilişkilerinin önemli olması, bazı meclis üyelerinin partinin veya Beşiktaş halkının çıkarlarını korumaktan ziyade kendi çıkarlarını korumaya çalıştığı iddialarını beraberinde getirmektedir. Belediye başkanı ile işbirliği yaparak, usulsüzlük veya yolsuzluklara göz yumulabilmektedir. Bu durum bazı partililer tarafından eleştirilse de seçim dönemlerinde birçok partili, meclis üyesi olmak için mücadele etmektedir.

Örneğin 2014 yerel seçimleri için 205³⁵⁴ partili meclis üyesi olmak için başvuru yapmıştır.

Belediye meclisine girmek aynı zamanda belediyenin olanaklarından faydalanmak anlamına gelmektedir. Meclis üyeliğine giden yollardan biri ilçe teşkilatında görev almaktan geçmektedir. CHP Beşiktaş ilçe örgütünün yönetim yapısına bakıldığında birçok yöneticinin en az iki veya üç dönem ilçe yöneticiliği yaptıktan sonra meclis üyeliğine veya diğer görevlere geçtiği görülmektedir. Örneğin Uğur Gedik'ten önce CHP Beşiktaş İlçe Başkanı olan Kemal Çiloğlu ve yönetimden birçok yönetici, istifa ederek meclis üyesi olmuştur. Ancak belediye meclis üyeliğine aday olmak için genel merkezin onayı gerekmektedir. Özellikle Beşiktaş gibi önemli ilçelerde meclis üyeleri genel merkezin onayı olmadan belirlenmemektedir. Mart 2014 Yerel seçimleri öncesinde genel merkezin onayı olmadan meclis üyelerini değiştiren ilçe başkanı Uğur Gedik bu nedenle görevinden alınmıştır.

5.3.2. Belediye Başkanı

Yerel siyasette CHP Beşiktaş İlçe Başkanı'ndan daha etkin olan CHP Beşiktaş Belediye Başkanı, ilçe siyasetine de yön vermektedir. Bunu da ilçe başkanı ve yönetim kurulu üyeleri aracılığıyla yapmaktadır. Gerek konumunu sağlamlaştırmak gerekse örgütün bilmesini istemediği durumları kapatmak için ilçe teşkilatının politikalarına müdahale eden belediye başkanı, bunun için kendi finansal kaynakları ile belediyenin kaynaklarını kullanmaktadır. İlçe yöneticilerini kendine bağlayan belediye başkanı, örgütün tamamını ve seçmenleri kendine bağlayamamıştır. En son yapılan CHP Beşiktaş İlçe Kongresi'nde ilçe yöneticilerinin isimlerinin belirlenmesinde de etkili olan belediye başkanı, kongrede çarşaf liste yerine blok liste uygulamasını desteklemiştir. İlçe başkanı da bu kararı uygulamıştır. Bu karara genel merkezin çok müdahale etmemesi blok liste uygulamasını onayladığı yönünde kanıları güçlendirmiştir.

Yerel siyasette parti politikalarından ziyade kişi ve gruplar öne çıktığı için asıl kavganın bölüştürülmesi üzerinden çıkmaktadır. Çünkü belediye üzerinden açığa çıkan

³⁵⁴ Beşiktaş CHP'de seçim toplantısı, "Gercek Gundem.com", <http://www.gercekgundem.com/yerel-secim/18888/besiktas-chpde-secim-toplantisi>, [26.01.2014].

rant, parti geneline ve seçmene dağıtılmak yerine belediye yönetiminde söz sahibi olan belli kişi veya gruplara gitmektedir. Ranttan bekledikleri payı alamayan partililer, belediye yönetimi ve ilçe yönetimine muhalefet etmektedirler. Söylemde rant yaratılmasına karşı olunmasına rağmen, ilçe düzeyinde yaşanan tüm çatışmaların nedenini rantın eşitsiz paylaşımı oluşturmaktadır. İstanbul'un en merkezi ve değerli semtlerinden biri olan Beşiktaş'ta da belediyenin işlevi, kaynakları ve açığa çıkardığı rant yüksektir. Bu da ilçede CHP'li olmayan bazı kişilerin bile CHP adına çalışmasını beraberinde getirmektedir. CHP Beşiktaş'ta görüşme yaptığımız birçok partili, ilçede belediye nedeniyle rant oranının çok yüksek olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla bu durum, yerel siyasette ilçe başkanını sivriltilmekle birlikte hem eleştirilerin hem de farklı ölçüde desteğin odağına yerleştirmektedir. Belediye başkanının ilçe teşkilatı üzerinde etkili olmasını bu rant ilişkisine bağlayan Beşiktaş Belediyesi CHP Meclis üyelerinden biri durumu şöyle anlatmaktadır:

“Siyasette belediye faktörü yüzde 90'dır. Çünkü rant, makam, iktidar gücü oradadır. Maalesef siyasette bazı insanlar makam ve iktidar gücüne karşı koyamıyorlar. Bu siyasetin doğasında vardır ama böyle olmamak lazım. Doğruyu mutlaka hepimiz söylemeliyiz. Doğru değişken olmaz, doğru bir tanedir. İnsanların düşüncelerinde farklılıklar olur ama doğru bir tanedir. Belediyenin gücünü de makamı kullanan belediye başkanı veya başkan yardımcılarını vatandaşın çıkarını korumak için kullanmalı. Ama bazen bunun tam tersi olabiliyor. Belediye başkanları da kendi koltuklarını korumak için örgütü bölüp, parçalayıp öyle yönetiyorlar. Siyasete fazlaca müdahale ediyorlar. Bunların olmaması lazım... Bunlar hem partiye hem de ülkeye zarar veriyor.”(Belediye meclis üyesi- erkek)

Bir diğer ilçe yöneticisi belediye ve ilçe örgütü arasındaki çıkar temelli ilişkiler için şunları belirtmektedir:

“CHP Beşiktaş'ta yaşanan çıkar problemidir. Yani belediye bize pay verdi, vermedi. Eskiden belediyeden pay alanlar destekliyordu, şimdi desteklemiyorlar. O yüzden Beşiktaş'taki sıkıntı yüksek ekonomik güce sahip insanların kendine bazı şeyleri hak görüyor olması ya da istiyor olmasıdır.”

İlçe binasının kira, personel, fatura gibi temel giderleri başta olmak üzere birçok giderini karşılayan belediye başkanı, böylece ilçe başkanı ve ilçe yöneticilerinin finansal olarak kendisine bağımlı olmasını sağlamaktadır. Görüşme yaptığımız partililer de bunu doğrulamaktadır. Belediyesi olan ilçelerde örgüt başkanlarının belediyeye bağımlı olduğunu belirten ilçe yönetiminde bulunan bir üye, ilçe yönetiminin neden belediyeye bağımlı olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

“Bu genelde böyledir... Özellikle bizim gibi belediyesi olan Kadıköy, Beşiktaş vb. yerlerde ilçe başkanları belediyeye bağımlıdır. Çünkü buranın kirasını belediye başkanı veriyor. Her ay 25 milyar para vermese burası dönmeyecek. İlçe başkanı ne yapsın bu konuda? Mesela Kadıköy’de diğer ilçelerde de böyle olmuş. Eskiden böyle değildi, biz vakıfların kiracılarıydık. Kendi paramızı kendimiz sağladık. Eskiden biz devletin legal imkanlarından yararlanmak için CHP’liyiz derdik. Şimdi kendi belediyeni bile kullanamıyorsun. Kullanmak gerekiyor. Belediyeden beslenmezsen kullanabilirsin.”(Erkek-İlçe yöneticisi)

Başka bir parti üyesi ise benzer şeyleri söylemektedir:

“Mesela buranın kirasını belediye başkanı ödüyor. Öyle olunca ilçe başkanı belediye başkanına göbekten bağlı... Hiç kimsenin döneminde olmadığı şekilde ilçe başkanının altında araba var. Odasında banyo var. Eskiden ilçe başkanları cebinden para öderlerdi.” (Erkek)

Belediyeler siyasi partilerin yerel teşkilatları için önemli bir güç merkezidir. Belediyeler partilere iş ve rant getirisi nedeniyle üye ve seçmen kazandırdığı gibi belli kaynakların önünü de açmaktadır. Diğer yandan ilçe teşkilatları içinde belediyeyi almak isteyen gruplar arasında ciddi güç mücadeleleri ve çatışmalar yaşanmaktadır. Bu mücadeleyi genellikle genel merkeze yakın olanlar kazanmaktadır. Örneğin; 30 Mart 2014 yerel seçimleri öncesinde ilçe örgütünde iki ana grup oluşmuştur. Belediye başkanlığına tekrar aday olacağını açıklayan İsmail Ünal’ın aday olmasını istemeyenler, toplantılar düzenleyerek bunu açıkça ifade etmiş ve kendi içlerinden bir aday belirlemeye çalışmışlardır. Bu cepheyi oluşturan grup ağırlıklı Kemal Kılıçdaroğlu ve yönetimini destekleyen, sol/ sosyalist düşünceye sahip kişiler ile parti içinde siyaset yapan Alevi kesimdir. Diğer grupta ise İsmail Ünal’ı destekleyenler yer almıştır. İsmail Ünal, belediye kaynaklarını kullanarak yeniden aday olmayı zorlamış ancak başarılı olamamıştır. İlginç olanı diğer grubun istediği adayın da belediye başkan adayı olamamasıdır. Kemal Kılıçdaroğlu Beşiktaş Belediye Başkan adayını bizzat kendisi seçmiştir. Dolayısıyla genel merkezin ilçe dışından başkan adayı göstermesi, her iki grubun da kaybetmesine yol açmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi ilçe örgütünde uzun süre çalışanlar, belediye başkan adaylığının kendi içlerinden ön seçimle belirlenen birine verilmesini meşru görmektedir. Adaylık, ilçe örgütü dışından birine verildiğinde ciddi çatışmalara yol açtığı gibi dışarıdan gelen başkanın daha gelmeden örgütten dışlanmasına da neden

olmaktadır. Konuyla ilgili Beşiktaş Belediyesi'nden bir başka meclis üyesi şunları belirtmektedir:

“Hakkı olmayan kişilerin hak edilme istekleri doğal olarak bir çatışma getiriyor. Bu çatışmada belediyecilerle CHP'ye emek veren emektarlar arasında oluşuyor. Belediye önemli bir güçtür ve rant kapısıdır. Belediyedeki erki kullanma şansı olduğu zaman size gelecek olan birçok iş taleplerini, isteklerini karşılama şansınız olacaktır. Belediyeyi ele geçirirseniz bu talepleri karşılayabilirsiniz. Doğaldır ki farklı rantları da vardır, isimlendiremeyeceğim. O rantı kullanmak için belediyeyi eline geçirip bir güç olarak kullananlar partiye de emek noktasında çok fazla katkısı olmayan insanlarsa doğaldır ki bir ayrışma, gruplaşma başlıyor. Bir çatışmaya bile dönüşebiliyor.”

Sonuç olarak yerel siyasetin merkezi konumunda olan belediye, CHP Beşiktaş örgütünü harekete geçiren en önemli dinamik olarak öne çıkmaktadır. CHP Beşiktaş İlçe Örgütü, belediye başkanı ve meclis üyeleri aracılığıyla belediye üzerinden ilçe siyasetine yön vermektedir. Ancak belediyenin hem karar verici konumu nedeniyle etkisinin olması hem de gelir kaynaklarının yüksek olması, belediyeyi farklı güç ilişkilerinin merkezine taşımıştır. Belediye başkanı ve belediye yönetimi, bu kaynakları kullanarak ilçedeki etkinliğini artırmıştır. Bu noktada belediyenin açığa çıkardığı rantın ve kaynakların dağılımı öne çıkmaktadır. Belediye başkanı belediye kaynaklarını mümkün olduğu kadar az bölüşmek için partiye mesafeli davranmaktadır. Parti içinde küçük bir kesimle işbirliği geliştiren belediye başkanı, özellikle ilçe başkanı, ilçe yönetim kurulu, belediye meclis üyeleri ve parti içinde sivri muhalefet eden kesimlerle anlaşma yapmaya çalışmaktadır. Diğer yandan ilçe teşkilatının kira, fatura, vergi, afiş, pankart, bildiri, dergi gibi basım maliyeti giderlerini karşılayan belediye, belediyeye ait salon vb. gibi imkanları partinin kullanımına açmaktadır. Ancak belediye kaynaklarının kullanımında belediye başkanının tutumu esas olduğu için kurumsal bir dağıtımdan ziyade daha kişisel bir dağıtım mekanizması işlemektedir. Tüm bu imkanlar partililer üzerinde belediyeden ziyade belediye başkanının etkisini artırmaktadır. Belediye başkanının tek başına ilçede en üst düzey ismi olarak öne çıkması, parti teşkilatının pasif kalmasını beraberinde getirmektedir. Bu da belediyenin olanaklarından yararlanmak isteyen ancak söz konusu kaynaklardan pay alamayan partilileri, doğrudan belediye başkanına muhalefet etmeye yöneltmektedir. Kaynakları sınırlı olan CHP Beşiktaş

ilçe teşkilatı, belediyenin kaynaklarına mecbur kaldığı için belediyeye karşı siyaseten daha pasif bir politika izlemektedir.

5.4. Hemşericilik ve Alevilik

CHP Beşiktaş'ta üyeler arasında çok öne çıkmasa da hemşericilik ve etnik kimlik siyaseti göze çarpmaktadır. Ciddi sayıda Alevi kökenli kişinin yaşadığı Beşiktaş'ta Alevilik üzerinden kimlik temelli siyaset yapıldığına ilişkin eleştiriler dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi hemşericilik veya etnik kimlik üzerinden oluşan dayanışma gruplarının etkili olduğu alanların başında siyasi partiler gelmektedir. Bu etki, yerel teşkilatlarda kendini daha net göstermektedir. Siyasi partiler de bu durumu kullanmaktadır. Türkiye'de bir dönem etkin olan ve oyla değiş tokuş edilen her türlü devlet kaynağı ve ayrıcalığı olarak bilinen parti patronaj ve klientalizm, bu noktada öne çıkmaktadır.³⁵⁵ Şehirlerde göçmen nüfusun örgütler ve kollamacı siyaset kanalıyla siyasete katılımı genel olarak sendikalar, etnik bağlar ve komşuluk ilişkileri üzerinden yapılmaktadır. Ayşe Güneş Ayata, klientalizmin Türkiye'de parti politikalarının gelişmesinde ve yayılmasında işlevsel rol oynadığını belirterek, patron-klient ilişkilerinin yalnızca sağ partilerde değil, sosyal demokrat partilerde de görüldüğüne dikkat çekmektedir. Ayata, 70'li yıllarda, patronajın CHP'de de görüldüğünü ancak son yıllarda klientalizmin kaybolmaya başladığı ve yerini örgütlü bir çıkar-temelli politikaya bıraktığını belirtmiştir.³⁵⁶

Özellikle 1980 Darbesi'nin ardından siyasi partilerin kapatılmasıyla hamilik kurumu da araçlarını yitirmiştir. Bu dönemde siyasi partiler, üye ve seçmenleriyle daha çok aile, aşiret, etnik, hemşericilik veya dinsel kökenleri üzerinden ilişkiye geçmiştir. Dikey sadakat ilişkilerine bağlı olarak gerçekleşen bu seçmen ve üye devşirme yapısı, taraftarların partisine rasyonel çıkar bağları ile bağlanmasını getirmiştir.³⁵⁷ Örneğin 1980'lerin ortalarında SHP'de Alevi ve Kürtlerin rolü artmıştır. Harald Schüller bu dönemde Alevilerin özellikle doğu illerinde SHP'ye yöneldiğini belirtmektedir. SHP'deki hemşeri ilişkilerini Kartal örneği üzerinden inceleyen

³⁵⁵ Patronaj ve klientalizm ile ilgili Ayşe Güneş Ayata ile Harald Schüller'n kitaplarına bakınız: Ayşe Güneş Ayata, *age*; Harald Schüller, *age*.

³⁵⁶ Ayata, *age*, 279.

³⁵⁷ Schüller, *age*, 102-115.

Schüler'e göre göçmenler; hemşerilik bağlarına dayanarak geliştirdikleri aidiyet bilinci, gurbete uyumu kolaylaştırdığı gibi geleneklere ve memlekete olan bağlarını ayakta tutan, kendine özgü toplumsal ve kültürel öz örgütlenme biçimleri yaratmıştır. Türkiye'nin metropollerinde beraber yaşanan mahalleler, kültür ve dayanışma dernekleri, kahvehaneler, spor kulüpleri, dini dernekler ve siyasi partiler, göçmenlerin hemşerilik temelinde örgütlendikleri sosyal ağların önemli kurumsal çerçevelerini oluşturmuştur.³⁵⁸ Dolayısıyla bu gelenek SHP ve CHP'nin birleşmesinin ardından da devam etmiştir.

CHP içindeki hemşericilik, mezhepçilik ve etkili aileler gibi unsurlar özellikle seçim dönemlerinde yerel siyaset üzerinde etkinliğini artırmaktadır. Seçim dönemlerinde adaylarda veya seçim listelerinde dengeleri korumak için bu üç etken gözetilmektedir. Seçimleri kazanmak için kurulacak koalisyonlarda veya gruplaşmalarda hemşericilik ve mezhepçilik öne çıkmaktadır. Parti içinde hedeflediği konuma gelmek isteyen bazı kariyerist partililer, hem partide hem de seçmen kitlesi içinde hemşehrilerinin veya bağlı bulunduğu mezhebin gücüne dayanarak istediği konuma gelebilmektedir. Öte yandan yerel liderler, parti içinde gücünü korumak için hemşericilik veya mezhepçilik üzerinden politika yapabilmektedir. Dolayısıyla parti içinde bu kesimlerle belli pazarlıklara girmek özellikle seçim dönemlerinde kaçınılmaz olmaktadır.

Beşiktaş ilçesi, Alevi nüfusunun yoğun yaşadığı ilçeler arasında yer almaktadır. Cem Vakfı'nın Beşiktaş Şubesi'nde faaliyet gösteren Alevilerin önemli bir kısmı aynı zamanda CHP Beşiktaş İlçe örgütünde de siyasi faaliyet göstermektedir. Eğitim ve gelir seviyesi diğer ilçelere göre daha yüksek olan Beşiktaş'ta Aleviler, özellikle CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun Alevi olması nedeniyle partideki etkinliklerini artırmışlardır. Etnik temelli bir siyasete karşı olanların yanı sıra Alevi kimliği ve Alevilerin sorunlarının çözülmesiyle ilgili siyaset yapanlar da gözlenmiştir. Son yıllarda sayıları her geçen yıl artan Alevi derneklerinin ve federasyonlarının etkisiyle Aleviler de dinsel kimlikleriyle siyaset yapmayı daha meşru görmeye başlamışlardır. Beşiktaş'ta yer alan Cem Vakfı üyeleri de parti içinde gerek Beşiktaş'ta Cemevi açılması gerekse Alevilerin parti içinde belli görevlere

³⁵⁸ age, 286-288.

gelebilmesi için parti yönetimine baskı yapmaktadır. Alevilerin Beşiktaş'taki konumlarına bakıldığında; ilçe başkanlığı da dahil olmak üzere ilçe yönetim kurulu üyeliği, belediye meclis üyeliği ve CHP Beşiktaş örgütünde yer alan çeşitli komisyonlar olmak üzere yönetimin her kademesinde Aleviler yer almaktadır.

Mezhepçilik üzerinden yerel seçimler öncesi oluşan gruplaşmanın varlığı, ilçe örgütünde mezhepçilik tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Özellikle kongre ve seçim dönemleri ile üye toplantılarında bu tartışmalar daha da hararetlenmektedir. Seçimlerde hemşeri gruplarının, Alevilerin ve güçlü ailelerin desteğini almak CHP Beşiktaş'ta da önemlidir. Mezhepçilik ve hemşerilik yapıldığına ilişkin gözlemlerimin yanı sıra ilçe yöneticileri ve meclis üyesi partililerden de benzer eleştirileri dinledim. Konuya yönelik iki ilçe yöneticisi, bir belediye meclis üyesi ve kadın kolları başkanı şu bilgileri vermiştir:

“Biraz hemşericilik biraz mezhepçilik var. Burada 40-50 bin Alevi oyu var. Ve Aleviciler eskiden bu kadar aktif siyasette bulunmazlardı. Şimdi daha aktifler. Bu genel başkanımızın Alevi olmasından da kaynaklanıyor olabilir. Nitelikli, sol bir Alevi grubu var. Belediye başkanımızın onlarla arası iyi değil. Çünkü Cemevi olayında³⁵⁹ istediği tavrı koymuyor.” (İlçe yöneticisi-erkek)

“Gruplaşmalarda Alevilik birazcık ön plana çıkıyor. Üye sayımıza veya delegelerimize baktığımızda çoğunlukta olan taraflar, Alevi veya Sünni, kendinden birini ön plana çıkarmaya çalışıyor. Veya o kişiler o grupları bir şekilde harekete geçirmeye çalışıyor, kendi gelmek istedikleri noktalar için... Ama tabi bu noktalara gelmek için de kimse ‘ben yeterli miyim değil miyim?’, ‘gerçekten ben hizmet verir miyim, veremez miyim?’ demiyor. Mezhepçilik her iki tarafta da yapılıyor.” (İlçe yöneticisi-kadın)

“Bizde tabi Alevi toplumu olarak bir yere aday olduğumuzda veya aday gösterdiğimizde hemen rakip arkadaşlarımız, özellikle bunu Sünni kesimdeki arkadaşlarımız, sıkıştıkları zaman yapıyorlar, olabiliyor. O zaman iki Sünni arkadaşımız da aday olabiliyor, bir Sünni, Alevi arkadaşımız da aday olabiliyor. Orada hemen bir kulp takılıyor. Aleviler mezhepçilik yapıyorlar, inanç boyutunda örgütleniyorlar gibi, bizim o yönümüzü ortaya koyuyorlar. Ama yok öyle bir şey... Bizim kendi yakın çalışma arkadaşlarımızın içinde Sünni arkadaşlarımız da var.” (Belediye meclis üyesi-erkek):

³⁵⁹ Eski Beşiktaş Belediye Başkanı İsmail Ünal, ilçede yaşayan Alevilerin ibadetlerini gerçekleştirebilmeleri için Alevilere Cemevi yapma sözü vermiş. Ancak Cemevi yapımı için tahsis edilen arazinin mahkemelik olması nedeniyle Cemevi uzun yıllardır yapılamamış. Bunu her platformda tepki gösteren Aleviler de ilçedeki eski öğretmenevini fiili olarak Cemevi'ne dönüştürmüşler.

“Hemşericilik var. Ben buradaki Sivaslıyla çalışırsam, Sivas’a da akseder, Ankara’daki Sivaslıya da akseder. Çünkü hemşericilik siyasette çok büyük etkidir. Onlara giderken örneğin Siirtlilere giderken beyaz fular takıyoruz. Bizde sizdeniz diyoruz. Veya çok kullandıkları bir kelimeyi kullanıyoruz. Beşiktaş’ta Sivaslılar ve Giresunlular çok.” (Kadın kolları başkanı)

Beşiktaş’ta etkili ailelerin olduğuna şahit olan bir parti yöneticisi de şunları kaydetmektedir:

“Parti içinde etkili aileler var. Tanımıyorum ama... Mesela bir kadın geliyor, biz Akatları elimizde tutuyoruz, şu kadar delegemiz var deyip ilçeye pazarlığa oturabiliyor. O dereceye gelmiş insanlar var.”

Günümüzde kitle partileri genel olarak din ve kimlik üzerinden politika yapmaya karşı durmaktadır. Çünkü iktidarı hedef alabilmek için toplumun her kesiminden oy almaları gerekmektedir. Ancak uygulamada farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin kendini muhafazakar demokrat olarak tanımlayan AKP, ağırlıklı olarak sünni kesimden destek alırken, CHP laikliği temel alması nedeniyle Alevilerin desteğini almaktadır. Dolayısıyla kitle partilerinde aktif siyaset yürütmek isteyen Aleviler, adres olarak sol, sosyalist, ulusalcı, liberal veya sosyal demokrat partiler kadar CHP’yi de tercih etmektedirler. Hatta CHP, Alevilerin en fazla örgütlendikleri ve oy verdikleri partiler arasında yer almaktadır. CHP Beşiktaş ilçe teşkilatında da bu durum gözlemlenmiştir. Çok sayıda Alevi’nin yaşadığı Beşiktaş’ta Aleviler, CHP ilçe teşkilatının hemen her biriminde görev yapmaktadırlar. Ancak belediye başkanı adaylığı konularında mesafeli yaklaşılmaktadır. İlçede üye olan Aleviler, Beşiktaş’ta Cemevi yapılması vb. konularda taleplerini dile getirmekte ve ilçede kendi istedikleri adayın belediye başkan adayı gösterilmesi konusunda bir araya gelmektedirler. Ancak bu gruplaşma parti içinde mezhepçilik yaptıklarına dair eleştirileri de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla özellikle seçim dönemlerinde bir yandan ilçede mezhepçilik üzerinden gruplaşmalar yaşanırken diğer taraftan bu kesimin ilçede yaşadığı sorunlar ciddi olarak ele alınmamaktadır.

Sonuç olarak, CHP Beşiktaş ilçe yönetimi ve komisyonların yanı sıra gençlik ve kadın kolları ile çalışma yürüten CHP ilçe teşkilatında seçim dönemlerinde ciddi bir hareketlilik yaşansa da genel anlamda işleyiş, hantal bir yapıya sahiptir. Ciddi bir örgütlenme çalışmasının yürütülmediği ilçede, yerel siyaset üretme isteği de son derece zayıftır. Örgüt birimlerinde görev alan partililer, daha çok genel merkezin istekleri doğrultusunda faaliyet yürütmektedirler. Ancak bu çalışmalar da her zaman

sağlıklı yürümektedir. Parti çalışmalarına katılan sınırlı sayıdaki üye ise sadece panel, etkinlik, toplantı vb. düzeyinde katılım göstermektedir. Ağırlıklı olarak dar bir kadro çalışma yürütmektedir. En aktif çalışanlar arasında ise kadın ve gençlik kolları gelmektedir. Yıllardır örgüt içinde güç elde etmeye çalışan ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun parti başkanı olmasıyla özgüveni daha da artan Alevi kesimi ise parti içinde taleplerini daha net duyurmaya başlamıştır. Aktif çalışanlar dışında partiye sürekli gelenler, yaş ortalaması yüksek kişilerden oluşmaktadır. Yıllardır CHP içinde olmayı ve partiye sahip çıkmayı bir görev edinen bu üyeler, daha çok sohbet etmek, ülke gündemini ve partideki gidişatı değerlendirmek için partiye gelmektedir. Parti içinde eğitim sekreterliği öncülüğünde yürütülen eğitim çalışmaları, periyodik olarak düzenlenmeyen paneller aracılığıyla yapılmaktadır. Gençlik kolları ise eğitim çalışmalarını kendi inisiyatiflerinde ve kendi içlerinde sürdürmektedir.

6. SONUÇ

Türkiye siyasi tarihine tanıklık eden CHP, geçmişte ve günümüzde siyaset yapan tüm merkez sağ ve sol partilerin doğduğu kurum olmuştur. Dolayısıyla Türkiye’de siyasi parti kültürünün oluşmasında büyük rolü vardır. O da bu deneyimi İttihat Terakki’den devralmıştır. Kurucu parti olması nedeniyle anayasal sistemlerden siyasi partiler sistemine, siyasi partiler kanunundan partilerin iç işleyişlerine kadar birçok noktaya sirayet eden bu kültür günümüzde de ana hatlarıyla varlığını devam ettirmektedir. CHP gerek kurucu parti olması gerekse tek partili bir sistemde siyasal hayatına başlaması nedeniyle uzun dönem kendi içinde bir koalisyon partisi işlevi görmüştür. Uzun yıllar kendisi muhalefette fikri iktidarda olan CHP, hem ideolojik ve politik yönelimleri hem bitmez tükenmez iç tartışmaları, hizipleri, kongreleri, liderleri ve değişim hareketleriyle Cumhuriyet tarihi boyunca pek çok tartışmaya konu olmuştur. Türkiye siyasal hayatına damgasını vuran CHP, bugüne kadar birçok açıdan incelenmiş fakat parti içine yeterince bakılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada bir örgüt olarak CHP’nin iç işleyişi ele alınmıştır. CHP Beşiktaş ilçe örgütünde yapılan alan çalışmasıyla parti içi mekanizmalar ele alınmış, partide lider, üye ve yöneticilerin rolü incelenmiştir. Parti içi güç dengelerine, karar alma mekanizmalarına, ilişki ağlarına bakılarak, örgütsel anlamda partinin enformal yanları gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma kapsamında CHP Beşiktaş İlçe örgütünden elde edilen veriler temelinde hem yerel teşkilat hem de yerel teşkilat ile genel merkez ilişkisinden yola çıkarak parti içi işleyiş kurumsallaşma yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Burada en dikkat çeken nokta CHP’nin örgüt disiplini ve ortak bir örgüt kültürü yaratamamış olmasıdır.

Bir siyasal katılma aracı olan siyasi partiler, varlıklarını devam ettirmek için günümüz örgüt modellerinde de belirtildiği gibi kurumsallaşmaya çalışmaktadır. Kurumsallaşmanın temelini ise örgüt ve sürekli değişen çevre oluşturmaktadır. Bu noktada Özbudun’un da dikkat çektiği gibi siyasi partilerin örgütlenme derecesi önem kazanmaktadır. Parti içindeki ilişkilerin biçimsel usul kuralları veya yazısız

kurallar ve gelenekler yoluyla açık ve belirli davranış kalıplarının yaratılması kurumsallaşmanın da bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Parti ilişkileri ne kadar kalıplaşmış, düzenlenmiş ve yapılaşmışsa partinin örgütlenme derecesi o kadar yüksektir. Bu durum aynı zamanda partinin kurumsallaşma derecesini de göstermektedir. Kurumsallaşmasını sağlayamamış yapıların işleyişinde sıkıntılar yaşanmakta, kişisel uygulamalar örgütün tıkanmasına yol açmaktadır. Kurumsallaşmanın temelinde örgüt kültürü ve örgüt kimliği yatmaktadır. Daha çok devlet, uluslararası örgütler, uluslararası şirketler, işyerleri, okullar gibi büyük kuruluşlarda görülen ve tüm örgütlere yayılan kurumsallaşma, günümüzde merkez ve yerel teşkilatları nedeniyle ülke geneline yayılan ve büyük örgüt kategorisine giren siyasi partilerde de temel bir meseledir. Siyasi partilerde kurumsallaşma partiler arası yaşanan yarıştan kaynaklandığı gibi siyasi partilerin toplumda kökleşmesiyle de ilgilidir. Kurumsallaşmış siyasi partilerde, hayatta kalmak önemli kriterdir. Politik kuralların değişmesi, diğer kurumların da doğasını etkilemektedir. Örneğin, politik patronajda yasal sınırlamaların olması, sistem içerisinde siyasi partilerin doğasını kapsamlı bir şekilde etkilemektedir.

Türkiye'deki siyasal partilerin kurumsallaşamamasının nedenlerinden biri siyasi partilerin toplumdaki sınıfsal, sosyal veya kültürel gruplaşmaların sonucu değil, siyasal elitlerin iç çatışmalarının bir ürünü olarak ortaya çıkmasıdır.³⁶⁰ Dolayısıyla bu durum siyasi partilerin, toplumun taleplerini yönetim merkezine taşımasını engellediği gibi toplumla parti arasındaki bağların da zayıf kalmasına neden olmaktadır. Parti içinde katı hiyerarşik yapı ve katı bürokrasi de siyasi partilerin toplumsal kökenlerinin derinleşmesini etkilemiştir. Askeri darbeler, parti kapatmalar, siyasi parti kanunlarında yaşanan değişiklikler gibi birçok dış etken nedeniyle siyasi partilerin kurumsallaşamaması iç işleyişlerine de yansımıştır.

Siyasi partilerde kurumsallaşmanın göstergeleri; partinin ideolojik ve politik hattını belirlemesi ve bu hattı takip etmesi, tarihsel geçmişi ve toplum kesimlerine kök salmış olması örgüt kimliğini yaratması olarak özetlenebilir. Dış faktörlerin de etkisiyle CHP kurumsallaşmasını tam manasıyla sağlayamamıştır. Bunun en önemli

³⁶⁰ Birol Akgün, *Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistem ve Siyasal Güven*, 2. bs. (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007), 59-66.

iç nedenlerinden biri partinin tüm üyelerine yansıyan ortak bir örgüt kültürü sağlayamamasıdır. Ortak bir örgütsel kimlik yaratılamamış olması da CHP'deki sosyalizasyon mekanizmalarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla CHP'de var olan en büyük sorunlardan birini de bu sosyalizasyon mekanizmasının eksikliği oluşturmaktadır. Bu eksiklik aynı zamanda parti disiplininin oluşmasına da engel olmaktadır. CHP içinde ortak örgüt kültürü ve örgüt kimliği yaratılamaması parti içindeki yatay ve dikey gruplaşmaları artırdığı gibi gruplaşmaların kişi, çıkar ve rant temelli olmasına da yol açmıştır. Parti içinde gruplaşmaların yarattığı mücadele ve rekabet, partililer arasındaki dayanışma ve yoldaşlık duygularını köreltmıştır.

CHP'nin net bir ideolojik hattının olmaması veya parti içindeki her kesimin bu hattı kendi politik görüşüne göre tanımlaması bir muğlaklığa yol açmaktadır. Partinin geniş anlamda bir ideolojik hattı bulunmaktadır. Atatürk ilkeleri ve Kemalizm öğretileri parti içinde geniş anlamda bir değerler bütünü yaratmıştır. Cumhuriyetçilik, Laiklik, Milliyetçilik, Halkçılık, İnkılapçılık ve Devletçilik olarak CHP'nin altı temel ilkesinde toplanan ortak değerler, partilileri bir potada toplamıştır, ancak eritememiştir. Bu ilkelere Kılıçdaroğlu'nun liderliğiyle birlikte sosyal demokrasi de eklenmeye çalışılmaktadır. Partililer, Atatürk ilkelerine genel olarak bağlı olmak ve bu ilkeleri savunmakla birlikte bu ilkelere, geldikleri ideolojik köken itibarıyla farklı anlamlar yüklemektedirler. Bu ideolojik kökenler ya daha ulusalcı bir anlayıştan beslenmekte ya da sol veya sosyalist fikirlerin etkisi altında kalmaktadır. Ancak temel olarak Atatürkçülük noktasında birleşme göstermektedir. Dolayısıyla programına rağmen CHP'nin net bir politik çizgisinin olmaması, farklı eğilimleri savunan grupların aynı parti programını savunmamasına yol açmaktadır. Bu da gruplaşmaları ve hizipleri artıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla her grup kendi örgüt kültürünü parti yönetimine dayatmaya çalıştığı gibi gelecek kuşaklara da aktarmaktadır. Çünkü CHP'ye yeni katılan üyeler genellikle CHP'li ailelerden gelmektedir. Kurumsallaşmak isteyen bir örgütte bu durum yanlış kurgulanan bir sosyalizasyon sürecine denk gelmektedir. İlçe ve illerin bünyesinde eğitim sekreterleri olmasına rağmen bir eğitim süreci bulunmamaktadır. Uygulanmaya çalışılan eğitimler ise daha çok kişilerin veya birimlerin inisiyatifiyle devam etmektedir. Genel anlamda birçok partili partinin tüzüğünü ve programını bilmemektedir. Üyeler parti içinde ailelerinden veya partililerden öğrendikleri

çalışma sistemine göre hareket etmektedirler. Partiye yeni katılan üyeler bir dönem parti çalışmalarını ve partilileri gözlemledikten sonra aktifleşmektedir. Tabi bu durumun değişmesine yönelik çalışmalar da mevcuttur. CHP’de Kemal Kılıçdaroğlu’nun başkanlığa seçilmesiyle birlikte kurulan ‘Parti Okulu’ ile bu sürecin değiştirilmesi amaçlanmaktadır. Partinin tarihi, programı, tüzüğü, insan hakları, kadın-erkek eşitliği, sosyal demokrasi gibi partinin ortak değerlerini üyelerine aktarmayı içeren bu projede eğitimler, gönüllülük esasına göre üyelere verilmektedir. Hedef bu eğitimi tüm partililere uygulamak ve bu eğitimden geçmeyen partilileri herhangi bir makama getirmemektir. Ancak içerik olarak bu eğitimlerin partililerde nasıl bir değişime yol açacağı, belli bir partili kimliği yaratıp yaratmayacağı ise incelenmesi gereken bir konudur.

Yeni gelen CHP üyelerinin büyük çoğunluğunun CHP’lilerin çocuklarından oluşması deyim yerindeyse CHP’nin bir “aile partisi” olarak kalmasını ve yanlış alınan örgüt kültürünün partiye tekrar tekrar taşınmasına neden olmaktadır. CHP’liler, aile ortamında öğrendikleri ilke, değer, tutum ve davranışları, partiye geldiklerinde aynen devam ettirmektedirler. Bu da üyelerin yeni sosyalizasyon süreçlerine ön yargıyla yaklaşmasını getirmekte ve ortak bir partili kimliği kazanma sürecini yavaşlatmaktadır.

Diğer yandan parti tabanında ciddi bir değişime özlemi de vardır. Özellikle Kılıçdaroğlu’nun genel başkanlığa seçilmesinin ardından bu çok açık görülmüştür. Partililer, liderin başlattığı değişim hareketine çok çabuk uyum sağlamışlardır. Zira parti içinde değişim ve dönüşüm yapılmasında liderin önemli bir etkisi vardır. Lider aynı zamanda parti içindeki gücün merkezidir ve bu konumu nedeniyle karar alma mekanizmalarında en etkili kişi ve makamdır. Ancak yerelde liderin gücü hiyerarşik olarak değil, kaynakları elinde bulunduran makama göre değişmektedir. Hiyerarşide üstün olması gereken ilçe başkanı kaynakları elinde bulunduran belediye başkanının gölgesinde kalmaktadır. İlçe örgütünün belediye tarafından finanse edilmesi burada en önemli etkidir. Beşiktaş Belediyesi’nin yarattığı rant, bölgede etkin liderliğin belediye başkanına geçmesini getirmiştir.

Liderin değişimi birçok kişiye fırsat yaratırken, eski lidere yakın kişilere de partinin makam ve mevki kapısını kapatmıştır. Bu değişimden yerel teşkilatlar da üzerlerine düşen payı almıştır. CHP’nin en önemli yerel teşkilatlarından biri olan Beşiktaş İlçe

örgütü de bu değişimden etkilenmiştir. Siyasi partilerde, yerel teşkilatlarla genel merkez ilişkisi içiçedir. Ancak genel merkez her ilçe teşkilatına aynı mesafede değildir. Gerek üye yoğunluğu gerek yüksek oy potansiyeli ve belediye faktörü gerek siyasetle yakından ilgilenen entelektüel kesimin fazla olması nedeniyle CHP Genel Merkezi için Beşiktaş ilçe örgütü önemli teşkilatların başında gelmektedir. Kurumsallaşmanın zayıf olduğu Beşiktaş ilçesinde yerel siyaset üretme mekanizmaları ve isteği de son derece zayıftır. Partilileri motive eden yegane unsur ise geniş olanaklara sahip belediyedir. Ancak ciddi bir sosyalizasyon mekanizması olmayan ve herkesi kapsayan bir partili kimliği yaratamayan partide, kariyer olanakları da son derece sınırlı ve uzun bir mücadeleyi gerektirmektedir. Belediyenin açığa çıkardığı olanaklardan ve ranttan pay almak isteyen partililer, belli makam ve mevkileri elde etmek için çaba göstermektedir fakat bu süreçte genel merkez engeline takılmaktadırlar. Çünkü genel merkez, önemli mevkilere doğrudan atama yapmakta ve böylece parti içi seçim mekanizmasını devre dışı bırakmaktadır.

İlçe teşkilatı üzerinde ilin ve genel merkezin tam bir hakimiyeti söz konusudur. Burada bahsi geçen önemli mevki, teşkilat birimleri değil, bizzat seçilerek gelinen ilçe başkanlığı ve yönetimi, meclis üyeliği, belediye başkanlığı veya milletvekili adaylığıdır. Bu konumları elde etmek, kariyer hedefi olan partililerin önünü açmaktadır. Örgüt içinde belli bir kademeye gelmek için genel merkeze ve lidere yakın olmak çok önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak kariyer hedefi olan kişiler, bunu aşmanın mekanizmalarını geliştirmişlerdir. İlk olarak parti içinde geniş bir iletişim ağı geliştirmek için kolları sıvayan bu kişiler, parti üyeleriyle ilişkilerini iyi tutmak için uzun dönemli halkla ilişkiler çalışması yürütmektedirler. Dolayısıyla örgüt içinde tek başına hareket etmenin bir getiri sağlamayacağını bilen bu kişiler, parti içinde belli bir grupta hareket etmektedirler. Ancak gruplaşmada en önemli referans genel merkez ve liderdir. Gruplar lidere ters düşmemeye çalışmaktadır. Dolayısıyla yerel siyasette oluşan gruplaşmalar, Beşiktaş'ta olduğu gibi ideolojik temelli olmaktan çok kişi veya belli çıkarlar üzerinden şekillenmektedir. Burada mücadele edilen en önemli alan belediyedir. Belediye yerel siyasetin temeli ve belirleyeni konumundadır. Hem ilçenin yönetilmesi hem de belediyeden açığa çıkan rantın dağılımı yerel siyasette güç ve rekabetin ana eksenini

oluşturmaktadır. Partililer, bu gücü elde etmek ve belediyeden açığa çıkan ranttan pay almak için mücadele etmektedirler.

Bürokratik yapıdan gelen bir alışkanlıkla CHP içinde makam siyaseti önemli yer tutmaktadır. Partililer, makama özel bir paye biçmekte ve o makamlardan birine veya bir kaçına sahip olabilmek için mücadele etmektedirler. Bu partinin hiyerarşik yapılanmasına ve üst kademelerde yer alan yöneticilerin saygınlık, güç ve maddi kaynaklar gibi belli imkanlara sahip olmasıyla bağlantılıdır. Dolayısıyla siyasetin biraz da doğasında olan kariyer ya da parti içinde üst noktalara gelme hedefi, tüm partililerde gözlemlenmektedir. Ancak CHP Beşiktaş'ta milletvekili, il başkanı ya da parti genel başkanı olma hedefleri, parti içinde çok yoğun rekabetin yaşandığı gerçeğinden yola çıkıldığında düşük kalmaktadır. Partililerin daha çok meclis üyeliği hedefi bulunmaktadır. Bu da parti üyeleri arasında kişi ve çıkar temelli gruplaşmaları beraberinde getirmektedir. CHP Beşiktaş'taki grupların temel hedefi belediye başkanlığını almak olarak öne çıkmaktadır. Bu gruplar başkanlığı alacak güçte değillerse belediye meclis grubunu hedeflemektedirler. Burada ilçe, il ve genel merkez düzeyinde geliştirilen ilişki ağları önem kazanmaktadır. Lidere veya liderin benimsediği gruba yakın olmak ise kritik noktayı oluşturmaktadır. CHP Beşiktaş ilçesinde kariyerist aktivistlerin oluşturduğu çıkar temelli gruplar, çoğunluğu oluşturmaktadır. Ancak ilçe teşkilatında inanan aktivistler de kolektif çıkarları savunmaktadır.

Parti içinde makam ve mevki elde etmek isteyenler, ağırlıklı olarak yüksek sesle mevcut yönetimi eleştirme ve muhalefet yapma yöntemini benimsemektedirler. Bu yöntemi ağırlıklı üye toplantıları, kongre ve paneller olmak üzere geniş kesimlerin katıldığı parti etkinliklerinde gerçekleştirmektedirler. Bu kişiler veya gruplar, etkinlikleri ve ilişki ağlarına bakılarak mevcut yönetim tarafından ödüllendirilmekte veya önemsenmemektedir. O nedenle CHP Beşiktaş içinde gerek parti menfaatleri için gerekse kendi veya grup menfaatleri için kürsüye çıkıp eleştirme ve muhalefet etme yöntemi hayli yaygın bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Atatürk ilkelerini benimseyen, laik, yaşam tarzına müdahale edilmesinden hoşlanmayan, eğitilmiş ve orta sınıfa mensup insanların yaşadığı Beşiktaş'ta CHP'nin yüksek bir oy potansiyeli bulunmaktadır. CHP Beşiktaş İlçe örgütü çok yoğun bir çalışma yapmadan seçimi kazanabilmektedir. Bu durum parti örgütünün işleyişinden

seçim çalışmalarına, üyelerden yöneticilerine kadar tüm birimlere yansımaktadır. Bu anlamda CHP Beşiktaş ilçe örgütünde hantal bir yapı olduğu söylenebilir. Nitekim Beşiktaş Belediyesi'ni son üç seçimde olduğu gibi 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde de yüzde 76,1 oy oranıyla CHP'nin adayı Murat Haznedar kazanmıştır. Tabi bu hantal yapıda CHP Genel Merkezi'nin belediye başkan adayını Beşiktaşlı partililere sormadan parti dışından getirmesinin de büyük rolü vardır. Yıllardır partide çalışma yürüten partililer, kendi içlerinden bir başkan adayı çıkarmak için çabalamış ancak genel merkezden gelen talimatla hayal kırıklığı yaşamıştır. CHP Genel merkezi birçok il ve ilçede ön seçim yapmadan belediye başkan adaylarını bizzat kendi belirlemiştir. Yerel siyasette önemli bir kriter olan o bölgenin insanı olma veya o teşkilatta görev yapma kriteri de geçerli olmamıştır.

CHP Beşiktaş ilçe yönetimi ve komisyonların yanı sıra gençlik ve kadın kolları ile çalışma yürüten CHP Beşiktaş İlçe örgütünde ciddi bir örgütlenme çalışması yürütülmemektedir. Var olan örgütlenme çalışmaları ise genel merkezin talimatları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Birçok çalışma ise kağıt üzerinde kalmaktadır. İlçenin sorunlarını, taleplerini ele alan çalışmalar, son derece sınırlıdır. İlçe düzeyinde yerel siyaset üretme mekanizmaları kurulmadığı gibi yerele dair siyaset üretme isteği de son derece zayıftır. Örgüt birimlerinde görev alan partililer, daha çok genel merkezin istekleri doğrultusunda faaliyet yürütmektedir. Parti içinde en çok çalışan birimleri ise gençlik kolları ve kadın kolları oluşturmaktadır.

Kağıt üzerinde 5 bine yakın üyesi bulunan CHP Beşiktaş'ta bu üyelerin büyük bölümü gerçek değildir. Bu nedenle delege sistemi de sağlıklı değildir. Partinin etkinliklerine son derece sınırlı üye katılmaktadır. Bu üyeler ise daha çok panel, etkinlik, toplantı vb. düzeyinde parti çalışmalarına katılmaktadır. Aktif çalışanlar dışında partiyi periyodik olarak ziyaret eden üyelerin yaş ortalaması hayli yüksektir. Yıllardır CHP içinde olmayı ve partiye sahip çıkmayı görev edinen bu üyeler, daha çok sohbet etmek, ülke gündemini ve partideki gidişatı değerlendirmek için partiye gelmektedir.

İç işleyişine bakmaya çalıştığımız Beşiktaş CHP ilçe örgütünden elde ettiğim verilere göre, parti içi demokrasinin sınırlı olduğunu veya sadece görünürde olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü parti içinde güçlü olan, ilişki ağları geniş olan veya finansal kaynakları yüksek olan kişi veya gruplar, hedeflerini

gerçekleştirebilmektedir. Bu özellikleri sağlayamayanlar ise parti içinde ya aktivist ya da sıradan üye olarak çalışmak durumundadır. Bunu fark eden bazı üyeler ise parti çalışmalarından çekilmektedir. Özellikle lider değişimlerinde ve kongre süreçlerinde parti içinde ciddi kadro değişimleri yaşanmaktadır. Lidere yakın olan kişi ve gruplar parti içinde aktif siyaset yapmaya devam ederken, eski liderin çevresi veya yeni yönetime muhalefet eden kesimler kısmen de olsa kenara çekilmektedirler.

Parti içi demokrasinin önünü açmak, hiç kuşkusuz doğrudan temsil ile sağlanabilir. Ancak parti yönetimleri, kargaşa yaratacağı gerekçesiyle doğrudan temsilin önünü tüzük ve programlarla kapatmaktadırlar. Doğrudan temsil mevcut Türkiye siyasi yapısı için zor görünse de parti içi demokrasinin önünü kısmen de olsa açmanın önemli dayanaklarını oluşturacaktır. Ancak öncelikle sağlıklı bir üye ve delegelik sistemi kurmak gerekmektedir. Parti üyelerinin birbirini ve adayları tanıması, dayanışma ve yoldaşlık duygularının parti içinde hakim kılınması ve rant-çıkar siyaseti yerine üyelerin ve seçmenlerin destek verdiği liyakate dayalı kişilerin önseçimler ve seçim yoluyla belli mevkilere gelebilmesi parti içi demokrasi açısından önemli sonuçlar yaratacaktır. Yine parti içinde liderin, parti elitlerinin ve bölgesel liderlerin yetkilerinin sınırlandırılması önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yetki verilen liderin veya yöneticilerin, gerektiğinde geri çağırılması hakkı da parti içi demokrasi için önemli bir kazanım olacaktır.

KAYNAKÇA

Akbayar, Nuri. "Osmanlı Dönemi". Düünden Bugüne Beşiktaş. Ed: Nuri Akbayar. İstanbul: Beşiktaş Belediye Başkanlığı, Beltaş, Ekim 1998, s. 13-28.

Akgün, Birol. Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistem ve Siyasal Güven, 2. bs. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.

Ahmad, Feroz. İttihatçılıktan Kemalizme, Çev. Fatmagül Berktaş (Baltalı). 4. bs. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999.

Applewhite, B Philip. Organizational Behavior, New Jersey: Prentice Hall, 1965.

Aydınlı, Halil İbrahim. "1980 Sonrası Türk Belediye Sisteminde Yeni Liberal ve Desentralist Eğilimler". Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. s. 5. (2003/1): 73-86

Aytaç, Ömer. "Örgütler: Sosyolojik Bir Perspektif", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 14, s. 1. (2004): 189-217

_____. "Modern Bürokratik Kurumlar ve Baskı Düzenleri", Fırat Ün. Sosyal Bilimler Dergisi, c. 15. s.1. (2005): 249-278

Ataay, Faruk. Kalfa, Ceren. "Modern Prens'ten 'Post-Modern Prens'e: Gramsci'nin Siyasal Parti Kuramı Üzerine". Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi. s.15. (2008): 26-49

Ayata, Ayşe Güneş. CHP (Örgüt ve İdeoloji). Çev. Belkıs Tarhan- Nüvit Tarhan. Ankara: Gündoğan Yayınları. 1992.

Aydemir, Şevket Süreyya. İkinci Adam 1950-1964. c. 3. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009.

Akgün, Birol. Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistem ve Siyasal Güven. 2. bs. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007.

Başkaya, Fikret. Paradigmanın İflası, Resmi İdeolojinin İdeolojisine Giriş. Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, Maki Basın Yayın, 2001.

Bolat, Tamer. Seymen, Oya Aytemiz. "Yönetim ve Örgüt Düşüncesinde Kurumsalcılık, Yeni Kurumsalcılık ve Kurumsal Eşbiçimlilik", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 16. Elazığ. (2006):223-254

Bektaş, Arsev. Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi: CHP ve AP (1961-1980). İstanbul: Bağlam Yayınları, 1993.

Bila, Hikmet. CHP (1919-2009). İstanbul: Doğan Kitap. 2008.

Berger, Albrecht. "A. Tarih İçinde Beşiktaş", Düünden Bugüne Beşiktaş, Editör: Nuri Akbayan. İstanbul: Beşiktaş Belediye Başkanlığı, Beltaş, Ekim 1998.

Callahan ve Fleenor C.P. Managing Human Relations. USA: Columbus Merriz Company, 1988.

CHP Programı. Yeni Hedefler Yeni Türkiye. Ankara. 1994.

Çalmuk, Fehmi. Aydınların Gözüyle CHP ve Anadolu Solu. Ankara: Kim Yayınları, 2002.

Çalık, Temel. "İş Görenlerin Örgüte Uyumu (Örgütsel Sosyalizasyonu)". www.tebd.gazi.edu.tr/arsiv/2003_cilt1/sayi_2/. [16.3.2012].

Çetin Ölçüm, Münevver. Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

Daft, Richard L. Organization Theory And Design, USA:West Pub. Co. 1983

Dağıstanlı, Fatin. Sosyal Demokratlar. Ankara: Bilgi Yayınevi, Eylül 1998.

Doğan, Binali. "Yönetim ve Örgüt Kuramlarının Tasnifinde Modern ve Postmodern Ayrımı", Marmara Ün. İ.İ.B.F Dergisi, c. 23. s.2. (2007)

Duverger, Maurice. Siyaset Sosyolojisi, Çev. Şirin Tekeli, 5.bs. Ankara: Varlık Yayınları, 1998.

Duverger, Maurice. Siyasi Partiler, Çev. Ergun Özbudun, Ankara: Bilgi Yayınları, 1993.

Düünden Bugüne Beşiktaş. Beşiktaş Yaşam Rehberi, Beşiktaş Belediyesi Beltaş A.Ş. İstanbul:Aralık 2007.

Erder Sema, İncioğlu, Nihal. Türkiye'de Yerel Politikanın Yükselişi -İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Ergül, Teoman. Sosyal Demokraside Ayrışma Yılları (Sosyal Demokratların On Yılı). Ankara: 1995.

Eren, Erol. Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2012.

Erkmen, Turhan. Örgüt Kültürü, İstanbul: Beta Yayınları, 2010. <http://library.bilgi.edu.tr/record=b1338685~S10>.

Ertekin, Yücel. Örgüt İklimi. Ankara: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları. No:174, 1978.

Ete, Hatem. Eşkinat, Doğan. "Siyaset Arayışından Arayış Siyasetine Cumhuriyet Halk Partisi (2010-2013)". Seta Analiz. (Şubat 2013),

http://file.setav.org/Files/Pdf/20130208143603_setav_analiz_chp_ikinci_dizgi2.pdf,
[03.01.2014].

Fatin, Dağıstanlı. Sosyal Demokratlar. Ankara: Bilgi Yayınevi, Eylül 1998.

Fligstein, Neil. "Organizations: Theoretical Debates and the Scope at Organizational Theory". Handbook of Sociology, Ed: Craigh Calhoun, Chris Pojek and Bryan Turner. Sage Press, California, 2001: s. 2-35

Güneş, Hurşit. Sosyal Demokrasi ve CHP, Ne Olacak Bu CHP'nin Hali?: Sosyal Demokrasi Belini Düzeltebilir mi? İstanbul: Dönence Yayınları, 2004.

Gürol, Yonca Koralp. Örgütlerde Kurumsallaşmanın Temelleri. İstanbul: Beta Basım Yayın. 2011.

Handel, Micheal Jeremy. "Organizations As Open System: Organizations and Their Environments". Sociology of Organizations: Classic, Contemporary and Critical Reading, Ed: Micheal J. Handel, California: SAGE Publications. 2003. s. 225-226.

Heywood, Andrew. Siyaset. Çev. Kollektif, Editör: Buğra Kalkan, Ankara: Adres Yayınları, 2007.

İlhan, Tülay. "Kültürün Örgütlerdeki Rolü: Benimsenen Teorik Perspektif ve Yöntem Tartışmalarına İlişkin Kavramsal Bir İnceleme". Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. c. 20. 2006, s. 273-294.

Kabasakal, Mehmet. Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Gelişimi ve CHP, (İstanbul: Sosyal Demokrat Yaklaşımlar). Sosyal Demokrasi Okulu Ders Notları: SODEV-TÜSES Ortak Yayını, Kardelen Ofset, 2003.

Kabasakal, Mehmet. Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1991.

Kahraman, Hasan Bülent. Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-1, Kavramlar Kuramlar Kurumlar. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Katz Richard S., Mair, Peter. "The Ascendancy of the Party in Public Office: Party Organizational Change in Twentieth- Century Democracies". Political Parties: Old Concepts and New Challenges, Ed: Richard Gunther, Jose Ramon Montero and Juan J.Linz. New York: Oxford University Press, 2002.

Kaufman, Herbert. "Organization Theory and Political Theory". The American Political Science Review. Vol: 55. no. 1, s. 5-14.

Koçel, Tamer. İşletme Yöneticiliği, İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım, 2010.

Kozanoğlu, Hayri. "Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasi İçin Tek Yol mu, Son Yol mu?" Birikim Dergisi. İstanbul. (1998).

- Kurultay Konuşmaları Erdal İnönü, Der: Birol Ertan. İstanbul: Boyut Kitapları, 1988.
- Kömürcü, Derya. Türkiye’de Sosyal Demokrasi Arayışı, SODEP ve SHP Deneyimleri. İstanbul: Agora Kitaplığı, Eylül 2010.
- Kömürcü, Derya. “Kılıçdaroğlu sonrası CHP”. İktisat Dergisi, s. 515-516, (Haziran 2011): 37-47
- “Kılıçdaroğlu’na Sav’dan destek”. Yeni Şafak. 17 Mayıs 2010.
- Köker, Levent. Moderleşme, Kemalizm ve Demokrasi. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Köker, Levent. Demokrasi, Eleştiri ve Türkiye. Ankara: Dipnot Yayınları, 2008.
- Koçak, Cemil. Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945). c.1. Ankara: İletişim Yayınları, 1986.
- Koçak, Cemil. Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945). c. 2. Ankara: İletişim Yayınları, 1986.
- Koçak, Cemil. Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti. c. 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Leblebici, Doğan Nadi. “Örgüt Kuramının Temelleri”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C.9. S.1. (2008), s.111-129.
- Makal, Ahmet. “Türkiye’de Tek Parti Dönemi ve Korporatizm Tartışmaları”. Toplum ve Bilim Dergisi. s. 93, İstanbul: 2002: 177.
- Mair, Peter. “Party Organizations: From Civil Society to the State”. How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies. Ed: Richard S. Katz and Peter Mair, Londra: Sage Pub., 1994,s.1-23.
- March G, Simon, Herbert A. Örgütler. çev: Ömer Bozkurt ve Oğuz Onaran. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü. No:44. Sevinç Matbaası. 1975.
- Mouzelis, N.P. Örgüt ve Bürokrasi. Çev. H. Bahadır Akın, Konya: Çizgi Kitabevi, 2001.
- Öncü, Ayşe. Örgüt Sosyolojisi. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1976.
- Özbudun, Ergun. Siyasal Partiler. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1979.
- Özbudun, Ergun. “M. Duverger'in ‘Siyasal Partiler’i ve Siyasal Partilerin İncelenmesinde Bazı Metodolojik Problemler”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (1964).
- Özçelik, Firuzhan. “Örgütsel Sosyalleşmenin Örgütsel Bağlılığa Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Panebianco, Angelo. Political Parties: Organization and Power. İng. Çev: Marc Silver. ABD: Cambridge University Press, 1988.

Parla, Taha. Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku, Cilt 3, Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynaklar. İstanbul: İletişim Yayınları.

Payaslıoğlu, Arif T. Siyasi Partiler, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sayı 25-7.

Perrow, Charles. Complex Organizations: A Critical Essay, Brighon: Foresman Company, 1972.

Pfeffer J. Salancik, G. R. The external control of organizations: Resource Dependence Perspective. Redwood City: Stanford University Press. 2003.

Pfeffer, Jeffrey. Managing with Power: Politics and Influence in Organizations. Boston: Harvard Bussiness School Press, 1992.

Pirim, Oktay. Deniz Baykal. İstanbul: Doğan Kitap, 2007.

Polatoğlu, Aykut. "Örgüt Kuramları ve İletişim", Ankara: Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Dergisi, c.17. s. 4. (1984)

Gunther, Richard, Montero Jose Ramon and Linz Juan J. (Eds.) Political Parties: Old Concepts and New Challenges. New York: Oxford University Press, 2002.

Puhle, Hans-Jürgen. "Still the Age of Catch-allism: Volksparteien and Parteienstaat in Crisis and Re-equilibration". Political Parties: Old Concepts and New Challenges, Ed: Richard Gunther, Jose Ramon Montero and Juan J. Linz. New York: Oxford University Press, 2002: s. 58-83

Pfeffer, Jeffrey. Managing with Power: Politics and Influence in Organizations, Boston: Harvard Bussiness School Press, 1992.

Roy, W.K; Miskel, C.G. Educational Administration: Theory, Research and Practice. USA: McGraw Hill. 1991.

Sargut, A. Selami, Şükrü, Özen. Örgüt Kuramları, 2.bs. Ankara: İmge Kitabevi. 2010.

Schein, Edgar H. "Coming to A New Awareness of Organizational Culture". Sloan Management Review, 1984, s. 3-16

Scott, Richard W. Devis, Gerold F. "Organizations and Organazing: Rational, Natural and Open Systems", Perspectives. New Jersey: Pearson Education Enternational. (2007), s.1-98

Schüler, Harald. Türkiye'de Sosyal Demokrasi, Particilik Hemşehrilik Alevilik. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

Stratejik Plan 2010-2014, Beşiktaş Belediyesi.
http://www.besiktas.bel.tr/Files/Image/stratejik_plan_2010_2014.pdf, [18.01.2014].

Tayfur, Kemal. "Bugünden Yarına Beşiktaş". Düünden Bugüne Beşiktaş. Editör: Nuri Akbayan. İstanbul: Beşiktaş Belediye Başkanlığı, Beltaş, Ekim 1998.

Teziç, Erdoğan. Siyasi Partiler, Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976.

Teoman, Ergül. Sosyal Demokraside Ayrışma Yılları (Sosyal Demokratların On Yılı). Ankara: Gündoğan Yayınları, Nisan 1995.

Timur, Taner. Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş. 3. bs. Ankara: İmge Kitabevi, 2003.

Tosun, Tanju, Tosun, Gülgün Erdoğan. Türkiye'de Siyasal Parti Üyeliği ve Katılım. Sodev Yayınları. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2010.

Tunçay, Mete. Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931). 6. Bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.

Turan, İlter. Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış. İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını. 389. Güray Matbaacılık. (1977).

Turgut, Hulusi. 12 Eylül Particileri. İstanbul: ABC Yayıncılık, 1986.

Üçok, Aktaran T. "Organizasyon Kültürünün Oluşumu", Dokuz Eylül Ün. İ.İ.B.F Dergisi. c. 4. s.1-2. (1986)

Yalçinkaya, Mustafa. "Açık Sistem Teorisi ve Okula Uygulanması", GÜ Gazi Eğitim Fak. Dergisi. c. 22. s.2. (2002)

Zürcher, Eric Jan. Modernleşen Türkiye Tarihi. Çev. Yasemin Saner Gönen, 18. Bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Ware, Alan. Political Parties and Party Systems, New York: Oxford University Press. 2009.

Weber, Max. Bürokrasi ve Otorite, Çev. H. Bahadır Akın. İstanbul: Adres Yayınları. 2006.

Weber, Max. Sosyoloji Yazıları, İng. Baskıya Hazırlayanlar: H.H. Gerth-C. Wrights, Çev. Taha Parla. İstanbul, İletişim Yayınları, 1998.

Whitt, Joyce Rothschild. "The Collectivist Organization: An Alternative To Rational Bureaucratic Models". American Sociological Review, USA. 1979, s. 509-527

Wolinetz, Steven B. "Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies". Political Parties: Old Concepts and New Challenges, Ed: Richard Gunther, Jose Ramon Montero and Juan J.Linz. New York: Oxford University Press, 2002, s.136-165

Wellhoter, E. Spencer., Hennessey, Timoty M. "Political Party Development Institutionalization, Leadership, Recruitment and Behavior", American Journal of Political Science. Vol. 18, No:1. (1974), s. 135-165.

AK Parti İstanbul'da açık farkla kazandı", Milliyet.com.tr, <http://gundem.milliyet.com.tr/ak-parti-istanbul-da-acik-farkla-kazandi/gundem/gundemdetay/13.06.2011/1401762/default.htm>, [15.04.2014].

Beşiktaş Kaymakamlığı, http://www.besiktas.gov.tr/default_B0.aspx?content=1033, [18.01.2014].

Beşiktaş CHP'de seçim toplantısı, "Gercekgundem.com", yayınlanma tarihi: 17 Ocak 2014, <http://www.gercekgundem.com/yerel-secim/18888/besiktas-chpde-secim-toplantisi>, [26.01.2014].

CHP, http://www.chp.org.tr/?page_id=657. [27.01.2014]

CHP Beşiktaş, <http://www.chpbesiktas.org/chpbesiktas.aspx>, [27.01.2014].

34 ilçe başkanından Salıcı'ya destek", Haberturk.com, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/737752-chpde-istanbul-il-kongresi>, [11.02.2014)]

CHP Beşiktaş İlçe Başkanı Uğur Gedik görevden alındı, Radikal Gazetesi, http://www.radikal.com.tr/politika/chp_besiktas_ilce_baskani_ugur_gedik_gorevden_alindi-1177619, (21.02.2014)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. http://www.ibb.gov.tr/sites/ks/tr-TR/0-Istanbul-Tanitim/konum/Pages/Nufus_ve_Demografik_Yapi.aspx

Siyasi Partiler Kanunu, (2820), Nisan 1983, <http://www.anayasa.gen.tr/2820sk.htm>, [07.04.2014]

Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=139, [18.01.2014].

Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği (YAYED), Yayınlanma Tarihi: 18 Kasım 2012,[08.06.2014].

EKLER

Ek 1: CHP Örgüt Şeması

GENEL BAŞKAN: Kurultayca gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğuyla seçilir. Partiyi Genel Başkan temsil eder. Genel Başkan, disiplin kurulları dışında, bütün parti örgütünün başkanıdır. **PARTİ MECLİSİ:** Genel Başkan ile Kurultayca gizli oyla seçilmiş 60 Üyeden oluşur. Kurultay'dan sonra Partinin en yüksek karar organıdır. Partinin en üst yönetim organıdır. **MERKEZ YÜRÜTME KURULU:** Genel Başkan, genel başkan yardımcıları ve genel sekreter olmak üzere en az 17 kişiden oluşur. Genel başkan yardımcılarını ve genel sekreteri, Parti Meclisi Üyeleri arasından Genel Başkan tarafından seçilir. Partinin en üst yönetim organıdır.

MERKEZ DİSİPLİN KURULU

MERKEZ DİSİPLİN KURULU: Parti suçlarını cezalandırma görevi ve yetkisi disiplin kurullarındır. Kurultayca seçilen 15 asıl ve 8 yedek Üyeden oluşur. Asıl Üyelerin en az dördünün, yedek Üyelerin en az ikisinin hukukçu olması gerekir.

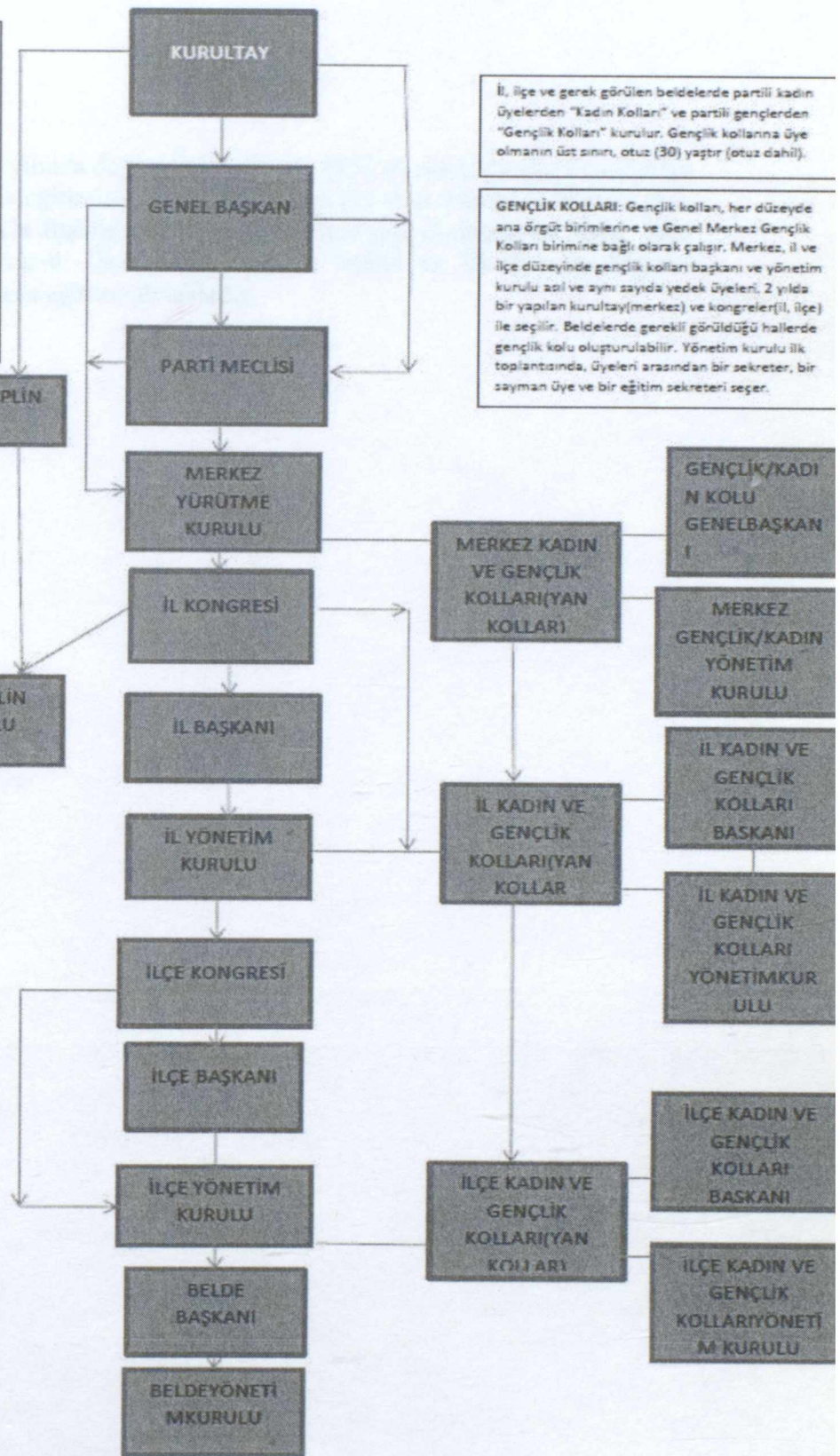
İL DİSİPLİN KURULU: İl kongresince seçilen 9 asıl ve 5 yedek Üyeden oluşur.

İL DİSİPLİN KURULU

İL BAŞKANI: 2 yılda bir yapılan il kongresince gizli oyla seçilir. İl çevresinde Partinin temsilcisidir. **İL YÖNETİM KURULU:** Üyeleri il kongresinde gizli oyla ve aldıkları oy sırasına göre seçilirler. İl çevresinde partinin çalışmalarını düzenlemekle ve yürütmekle yükümlüdür.

İLÇE BAŞKANI: İlçe kongresince gizli oyla seçilir. İlçe çevresinde Partinin temsilcisidir. **İLÇE YÖNETİM KURULU:** İlçe yönetim kurulu üyeleri ilçe kongresinde gizli oyla ve aldıkları oy sırasına göre seçilirler. İlçe Yönetim Kurulu, ilçe çevresinde Partinin çalışmalarını düzenlemekle ve yürütmekle yükümlüdür.

BELDE ÖRGÜTÜ: Belde başkanı ile 4-10 kişiden kurulan yönetim kurulundan oluşur. İl ve ilçe merkezleri dışında belediye örgütü olan yerlerde belde örgütü kurulur. Belde örgütleri ilçe başkanlıklarına bağlıdır.

İl, ilçe ve gerek görülen beldelerde partili kadın Üyelerden "Kadın Kolları" ve partili gençlerden "Gençlik Kolları" kurulur. Gençlik kollarına üye olmanın üst sınırı, otuz (30) yaştır (otuz dahil).

GENÇLİK KOLLARI: Gençlik kolları, her düzeyde ana örgüt birimlerine ve Genel Merkez Gençlik Kolları birimine bağlı olarak çalışır. Merkez, il ve ilçe düzeyinde gençlik kolları başkanı ve yönetim kurulu asıl ve aynı sayıda yedek üyeleri, 2 yılda bir yapılan kurultay(merkez) ve kongreler(il, ilçe) ile seçilir. Beldelerde gerekli görüldüğü hallerde gençlik kolu oluşturulabilir. Yönetim kurulu ilk toplantısında, üyeleri arasından bir sekreter, bir sayman üye ve bir eğitim sekreteri seçer.

YTI Merker Kithiphaecl

* 0 1 5 2 7 8 2 *

255.07.02.03.00.00/15/0152782